

УНИВЕРЗИТЕТ У КРАГУЈЕВЦУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

Божидар Оташевић

**НАСИЉЕ НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА
КРИВИЧНО-ПРАВНИ, КРИМИНОЛОШКИ
И КРИМИНАЛИСТИЧКИ АСПЕКТИ**

Докторска дисертација

Крагујевац, 2014. Године

С А Д Р Ж А Ј

УВОД.....	4
I ДЕО ТЕОРИЈСКО-МЕТОДОЛОШКЕ ОСНОВЕ РАДА	7
1. ПРЕДМЕТ И ЦИЉЕВИ РАДА.....	8
2. ХИПОТЕЗЕ	11
3. МЕТОДОЛОГИЈА И НАЧИН ИСТРАЖИВАЊА.....	12
II ДЕО КРИВИЧНО-ПРАВНИ, КРИМИНОЛОШКИ И КРИМИНАЛИСТИЧКИ АСПЕКТИ НАСИЉА НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА	16
1. ИСТОРИЈАТ НАСИЉА НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА	17
2. ПОЈАМ И ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ НАСИЉА НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА.....	22
2.1. Дефинисање насилничког криминалитета.....	26
2.2. Дефинисање навијачког насилничког криминалитета и разграничење са сродним облицима криминалитета	30
2.3. Фудбалски хулиганизам	37
3. КРИМИНОЛОШКИ АСПЕКТ НАСИЉА НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА.....	43
3.1. ЕТИОЛОШКА ДИМЕНЗИЈА НАСИЉА НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА	44
3.1.1. Општи етиолошки фактори	47
3.1.2. Теоријски концепти етиологије насиља на спортским приредбама	49
3.1.3. Етиолошке посебности насиља на спортским приредбама	57
3.2. ФЕНОМЕНОЛОШКА ДИМЕНЗИЈА НАСИЉА НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА	62
3.2.1. Појавни облици насиља на спортским приредбама	63
3.2.2. Навијачка субкултура	76
3.2.3. Карактеристике носилаца насиља на спортским приредбама.....	79
3.2.4. Структура навијачких група.....	81
3.2.5. Политизација навијачких група	87
3.3. ВИКТИМОЛОШКИ АСПЕКТИ НАСИЉА НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА	94
3.3.1. Основна виктимолошка обележја	97
3.3.2. Жртве насиља на спортским приредбама	99
3.4. НАСИЉЕ НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ	102
3.4.1. Трендови и стање насиља на спортским приредбама у Републици Србији.....	103
3.4.2. Генеза насиља на спортским приредбама у Републици Србији.....	107
3.4.3. Навијачке групе у Републици Србији.....	113
3.4.4. Жртве насиља на спортским приредбама у Републици Србији	124
3.4.5. Друштвена реакција на насиље на спортским приредбама у Републици Србији.....	130
4. КАЗНЕНО-ПРАВНА ЗАШТИТА ОД НАСИЉА НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА	141
4.1. Међународно-правни стандарди казнено-правне заштите од насиља на спортским приредбама	143
4.1.1. Европска конвенција о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама	145
4.1.2. Препоруке и резолуције Савета Европе о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама.....	153
4.1.3. Надзор над спровођењем мера прописаних међународним документима.....	158
4.2. УПОРЕДНА КАЗНЕНО-ПРАВНА ЗАШТИТА	160
4.2.1. Европске државе.....	162
4.2.1.1. Енглеска.....	164
4.2.1.2. Италија.....	169
4.2.1.3. Република Чешка	172
4.2.1.4. Немачка	174
4.2.2. Државе региона	176
4.2.2.1. Хрватска	177
4.2.2.2. Босна и Херцеговина	186
4.2.2.3. Македонија.....	192
4.2.2.4. Црна Гора	195
4.3. КАЗНЕНО-ПРАВНА ЗАШТИТА ОД НАСИЉА НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ	198

4.3.1. Опште катактеристике казнено-правне заштите	199
4.3.2. Прекршајно-правна заштита од насиља на спортским приредбама у Републици Србији	204
4.3.2.1. Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама	205
4.3.2.2. Закон о јавном реду и миру	214
4.3.3. Кривично - правна заштита од насиља на спортским приредбама у Републици Србији	220
4.3.3.1. Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама	224
4.3.3.2. Кривични законик	227
5. КРИМИНАЛИСТИЧКИ АСПЕКТ СПРЕЧАВАЊА И СУЗБИЈАЊА НАСИЉА НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА	261
5.1. ЗНАЧАЈ ИНФОРМАЦИЈА У СУЗБИЈАЊУ НАСИЉА НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА	262
5.1.1. Спортске приредбе и надлежност полиције	263
5.1.2. Извори и методика прикупљања информација	267
5.1.3. Значај међународне полицијске сарадње у сузбијању насиља на спортским приредбама	277
5.1.4. Основни међународни стандарди поступања полиције	280
5.2. СТРАТЕГИЈА И ТАКТИКА ПОСТУПАЊА ПОЛИЦИЈЕ У СПРЕЧАВАЊУ И СУЗБИЈАЊУ НАСИЉА НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА	282
5.2.1. Стратегија спречавања и сузбијања насиља на спортским приредбама	283
5.2.2. Полицијска тактика спречавања и сузбијања насиља на спортским приредбама	295
5.3. ПРЕВЕНЦИЈА НАСИЉА НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА -СОЦИЈАЛНИ И СИТУАЦИОНИ ПРИСТУП	309
5.3.1. Европски стандарди у превенцији насиља на спортским приредбама	310
5.3.2. Практична искуства у превенцији насиља на спортским приредбама	320
III ДЕО ЕМПИРИЈСКО ИСТРАЖИВАЊЕ	332
1. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА НАВИЈАЧКОГ НАСИЉА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ	333
1.1. Просторне и временске димензије	333
1.2. Узорак	333
1.3. Резултати истраживања	335
1.3.1. Социо-демографска обележја испитаника	335
1.3.2. Однос испитаника према навијању и клубу	342
1.3.3. Поступање полиције и утицај политичких структура на навијачке групе	348
1.3.4. Структура навијачких група и њихове карактеристике	351
1.3.6. Навијачи који нису ангажовани у навијачкој групи	361
1.4. Дискусија	365
IV ДЕО ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА	384
1. ПРОБЛЕМ НАСИЉА У ВЕЗИ СА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА ДАНАС	385
2. АДЕКВАТНИ ДРУШТВЕНИ ОДГОВОРИ: МОГУЋИ ПРАВЦИ УНАПРЕЂЕЊА РЕАГОВАЊА У БУДУЋНОСТИ	394
ЛИТЕРАТУРА	400
ДОМАЋИ ПРАВНИ ПРОПИСИ	415
СТРАНИ ПРАВНИ ПРОПИСИ	416
ЕЛЕКТРОНСКИ ИЗВОРИ	417
П Р И Л О Г	419
УПИТНИК	420
SUMMARY	425

УВОД

Крајем 20. и почетком 21. века у многим земљама Европе, а и света углавном се бележи пораст насиља на спортским приредбама. Тренд раста насилничког криминалитета у вези са спортским приредбама није карактеристичан само за развијене земље (Енглеска, Италија, Немачка и тако даље), већ је имао глобалније одлике, на шта указују и најновији догађаји у земљама бивше СФРЈ, Пољској, Египту и тако даље. Инцидената је било много, а број погинулих је веома велики. Забрињава чињеница да у насиљу на спортским приредбама све више учествују малолетници, који су често учиниоци и најтежих облика насиља. Последице таквог понашања превазилазе само подручје спорта и имају ширу друштвену релевантност-фудбалски стадиони у дане одигравања утакмица неретко постају епицентри масовног насилничког понашања, које за собом оставља повређене људе, оштећену имовину и атмосферу страха и несигурности.

Општи тренд раста насиља на спортским приредбама, на једној је страни утицао на прилично живо преиспитивање постојећих модела друштвене реакције и ефикасности правосудног система, док је, на другој, подстакло изузетну истраживачку пажњу унутар криминологије. У свету су данас истраживања насиља екстремних навијачких група веома бројна и то, како у домену феноменолошких и етиолошких истраживања, тако и у домену ефикасности контроле насилничког криминалитета екстремних навијача. Може се рећи да је, уопште узев, током друге половине 20. века дошло до глобалних промена како природе и димензија насиља у вези са спортским приредбама, тако и научног разумевања узрочности и превенције насиља на спортским приредбама, посебно у развијеним земљама Европе.

У Европи се насиље у спорту најчешће дешава на фудбалским утакмицама и у вези са њима. У последњој деценији, у водећим светским часописима је публикован значајан број истраживања у којима су изучавани различити аспекти овог феномена. У оквиру истраживања насиља у вези са фудбалским утакмицама најбројнија су она која осветљавају социолошку, социјално-психолошку или индивидуално психолошку страну овог феномена. Последњих година појавила су се и истраживања у вези са насиљем фудбалских

навијача која усмеравају пажњу на поступање полиције у конфликтним ситуацијама, где се наглашава потреба за другачијом стратегијом полицијског поступања. Нема сумње да је насиље у вези са спортским приредбама комплексан, динамичан и интерактиван процес на који утиче мноштво међусобно зависних фактора. Да би се у потпуности осветлила целина овог друштвеног феномена, потребно је садејство многих друштвених, али и осталих дисциплина, пре свега социологије, психологије, криминологије, криминалистике, антропологије и права.

Насиље навијачких група представља све значајнији безбедносни проблем и у Републици Србији. Оваква констатација може се аргументовати како учесталост појава које се могу сврстати у насиље и недолично понашање на спортским приредбама (пре, током и након њих), тако и њиховим последицама. Чињенице које указују на опасности по безбедност, које су изазване насиљем навијачких група у нашој земљи, указују и на неопходност предузимања мера чија је сврха заштита свих штићених вредности које су угрожене овом врстом насиља. Да би се наведене мере ваљано идентификовале и примениле, неопходна је анализа узрока и услова који погодују настанку и опстанку насиља навијачких група, његових облика, просторне и временске заступљености, последица које су њиме изазване и њихових других основних обележја. Имајући то у виду, овај рад управо је посвећен идентификацији, сврставању и објашњењу основних обележја насиља навијачких група у Републици Србији и предузимању адекватних мера друштвене реакције у циљу спречавања и сузбијања ове изразито негативне друштвене појаве.

Структуру рада чине четири кључне целине: теоријско-методолошке основе рада, теоријски приступ предмету истраживања, емпиријско истраживање и закључна разматрања.

У теоријско-методолошким основама рада формулисан је проблем, теоријски и операционално одређен предмет истраживања, изложени циљеви и хипотезе, методологија и начин истраживања и коришћени инструментаријум.

У теоријском приступу предмету истраживања расветљена је кривично-правна, криминолошка и криминалистичка страна овог феномена.

У нашем кривичном законодавству имамо једно кривично дело које се најчешће и непосредно односи на ову проблематику-Насилничко понашање на спортској приредби или јавном скупу (чл. 344а КЗ РС). Кривичноправни

аспекти сузбијања насиља на спортским приредбама су највећим делом анализирани на основу ове инкриминације. Имајући у виду кривичноправна решења заштите жртава насиља на спортским приредбама, у неким, пре свега европским земљама, настојаћемо да укажемо на тренутну ситуацију код нас, али и на решења која се могу применити у нашем позитивном праву. У овом делу рада говорићемо и о криминолошким аспектима насиља на спортским приредбама; узроцима, појавним облицима, структури навијачких група, социјалним обележјима екстремних навијача, навијачком ритуалу и жртвама насиља на спортским приредбама. Приликом обраде криминалистичког аспекта насиља на спортским приредбама посебно ће бити речи о једној уравнотеженој стратегији полицијског поступања која треба да пронађе баланс између мера репресије и превенције. Полиција треба да има селективан приступ према групама навијача, треба да разговара и негује дијалог, тј. да редукује конфликт, треба да у оквиру криминалистичко-обавештајног рада покрива посебно екстремне и насиљу склоне навијаче.

Мултидисциплинарно истраживање криминалитета екстремних навијачких група вишеструко је значајно, како за саму криминологију и сродне научне дисциплине, тако и за креирање адекватних стратегија, политика и програма за спречавање насиља у вези са спортским приредбама, па и криминалитета уопште.

У емпиријском делу рада биће саопштени резултати истраживања које смо реализовали на узорку од 268 навијача из три навијачке групе у Србији и то навијачи: ФК „Црвена звезда“, ФК „Партизан“ и ФК „Рад“

Закључна разматрања доводе у везу резултате са хипотезама и циљевима истраживања, са тежиштем на практичном аспекту и препорукама које се могу инкорпорирати у праксу, применом на свим нивоима планирања и одлучивања различитих субјеката формалне и неформалне социјалне контроле.

I ДЕО
ТЕОРИЈСКО-МЕТОДОЛОШКЕ ОСНОВЕ РАДА

1. ПРЕДМЕТ И ЦИЉЕВИ РАДА

Насиље на спортским приредбама није нова појава и није карактеристично само за нашу земљу. Без обзира на његово постајање у свим етапама развоја спорта, ипак се већина истраживача слаже да је насиље на спортским приредбама као посебан феномен присутан од краја шездесетих година у Великој Британији, од средине седамдесетих у другим земљама Европе, а коју годину касније његове зачетке имамо и на нашим просторима.

Прво југословенско истраживање „навијачког племена“ код нас, које је спровела у Загребу истраживачка група (Жељко Бузов, Иван Магдаленић, Бењамин Перасовић и Фурио Радин)¹, показало је да: „нека мишљења о насиљу на нашим стадионима треба преиспитати, а потребе због којих навијачи долазе на стадион треба детаљно изучити.“ Раније су навијачи долазили да гледају, уживају и навијају, а већ осамдесетих година се јавља агресивна поткултура генерације која сматра да је на губитку и да су њени припадници изгубили дан ако се нису потукли.

Насиље на спортским приредбама и из њега изникла субкултура један је од најзначајнијих, ако не и најзначајнији феномен младих, у последњој деценији у Србији. Тај феномен присутан је, у већој или мањој мери, у овом или оном облику, у свим државама насталим распадом бивше СФРЈ. Навијачки супкултурни стил следе стотине младих који навијање сматрају својом битном, а многи од њих и кључном животном преокупацијом и начином живота.

Најекстремније групе и појединци су љубав према спорту и клубу заменили насилним испољавањем негативних емоција, што не само да нема никакве везе са спортским надметањем, већ је потпуно супротно са основним премисама на којима се спорт заснива. Озбиљност ове врсте хулиганизма који је произвео веома озбиљне последице, мобилисала је седамдесетих година у Великој Британији и другим европским земљама енергичну друштвену акцију на елиминисању фактора који погодују испољавању овако екстремног понашања, што је у неким од њих довело до решавања проблема испољавања насиља на самим спортским догађајима, односно спортским теренима. Томе је

¹ Buzov, Ž., Magdalenić, I., Perasović, B., Radin, F. (1989) Navijačko pleme, poseban separat časopisa Pitanja, br. 1. RZ RK SSOH, Zagreb.

углавном допринео цео систем веома ригорозних правних прописа и њихова доследна примена од стране свих одговорних субјеката у ланцу борбе против ове врсте насиља.

Висок степен друштвене опасности коју са собом носи насиље на спортским приредбама у нашој земљи, већ дуже време указује на потребу да друштво енергичније реагује на овакве облике друштвено неприхватљивих понашања. Наравно да су надлежни органи и раније реаговали на оваква понашања и учиниоце кажњавали за евентуално учињена кривична дела или за прекршаје против јавног реда и мира. Међутим, испоставило се да је неопходно донети и посебан закон којим ће се детаљније регулисати права и обавезе организатора спортских приредби и овлашћења појединих органа у њиховом спровођењу, те успоставити одговорност за све оне који се не придржавају ових прописа. Због тога је 2003. године донет Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, који прописује низ мера за сузбијање насиља у спорту. То је уједно и био први закон те врсте у нашој земљи којим се ова материја регулише на једном месту.

Сматрамо да је након доношења овог закона изостала његова стриктна примена, што је за директну последицу имало повећање насиља на спортским приредбама. До сада је закон четири пута мењан, први пут 2005. други пут 2007. трећи пут 2009. и последњи пут 2013. године. Овим изменама и допунама поштрена је одговорност свих учесника спортских приредби, а не само навијача. Међутим, и поред боље примене овог закона у односу на период пре усвајања његових измена и допуна, насиље екстремних навијачких група и појединаца није смањено на друштвено прихватљиву меру, већ се, са још озбиљнијим последицама, проширило ван спортских терена. Евидентно је да и даље изостаје доследна примена законских одредби, посебно од стране самих клубова и организатора спортских манифестација, с обзиром на то да се и даље омогућава уношење на стадион забрањених средстава подобних да нанесу повреде другима и уништи имовина у већем обиму.

У проучавању феномена насиља у вези са спортским приредбама неопходан је интердисциплинарни приступ. Анализа одређених насилничких поступака не оцртава само личност преступника, већ и повезаност насиља са одређеним начином живота, мишљењем, понашањем и деловањем. Деградација човека не може се посматрати изван вредносно-моралних норми, духовне кризе

и савремене ситуације времена. За мултидисциплинарни приступ смо се и ми определили приликом израде овог рада, вођени практичним разлозима. Због тога је предмет овога рада сузбијање насиља на спортским приредбама, анализирано са кривичноправног, криминолошког и криминалистичко-полицијског аспекта, док је само у неопходној мери посвећена пажња социолошком, психолошком и кривичнопроцесном аспекту овог феномена.

Истраживање, како етиолошких, феноменолошких и виктимолошких обележја криминалитета у вези са спортским приредбама на једној страни, тако кривично-правних и криминалистичких на другој, као и обележја укупне друштвене реакције субјеката формалне и неформалне социјалне контроле на трећој страни, за криминологију и сродне научне дисциплине представља стални задатак и изазов.

На основу претходно изнетог, циљеви овог рада су следећи :

- дескрипција основних проблема у вези са насиљем на спортским приредбама;
- утврђивање феноменолошких обележја криминалитета екстремних навијачких група у Србији у периоду од 2003 до 2011. године и упоређивање те феноменолошке слике са оном која се бележи у другим земљама, посебно суседним и европским земљама и истраживањима из ранијих година која су спроведена у нашој земљи;
- прикупљање релевантних квантитативних показатеља о социјалном статусу чланова екстремних навијачких група, који највише утичу на њихово деловање;
- теоријска обрада кривичног дела из чл. 344а КЗРС, као и анализа одредби кривичног закона које се односе на ову инкриминацију;
- утврђивање да ли постојећа законска регулатива у потпуности и ефикасно покрива све облике практичног испољавања овог кривичног дела;
- утврђивање мера потребних за промену стратегије полицијског поступања у циљу ефикасног спречавања, откривања и доказивања противправних понашања у вези са спортским приредбама;

- утврђивање могућности практичне примене добијених резултата истраживања;
- давање препорука у ком правцу морају даље да се развијају механизми супродстављања насиљу на спортским приредбама.

Несумњиво је да је управо проблем насиља на спортским приредбама деценијама уназад ангажовао истраживачку пажњу, која је била од изузетног значаја за развој криминолошке мисли, тако и стратегија и модела реаговања на насиље хулигана и криминалитет уопште. Будући пак да је корпус научних сазнања о овом проблему још увек далеко од оног коме се тежи, даљи научни ангажман у овој области намеће се као нужан. То посебно вреди у домаћим условима, будући да последњих година систематичнији истраживачки подухвати у овој области нису постојали.

2. ХИПОТЕЗЕ

1. Друштвено реаговање на насиље и недолично понашања екстремних навијачких група у Републици Србији у последњој деценији обележиле су значајне промене у домену казнено-правне реакције. Разлози за ескалацију насиља на спортским приредбама су у недостатку јасне државне стратегије, неадекватним појединим законским решењима, као и у недоследној примени законских прописа и неефикасном поступању надлежних институција. Државна реакција је једнострано и несразмерно усмерена на јачање репресивних мера у односу на превентивне активности које су у многим европским земљама дале добре резултате.

2. Фактори ризика за друштвено неприхватљиво понашање екстремних навијачких група су: припадност мушком полу, злоупотреба алкохола и психоактивних супстанци, напуштање школе и неуспех да се школа заврши, укљученост у делинквентне групе, дружење унутар навијачке групе, укључивање у групу у периоду од дванаесте до шеснаесте године живота и постојање хијерархије унутар групе.

3. Навијачке групе и подгрупе у фудбалу нису хомогене целине и чине их вође, најуже језгро навијачке групе и чланови симпатизери. Вође и језгро

навијачке групе карактерише изражена поликриминална активност, вршење кривичних дела и учешће у нередима који нису повезани са спортским приредбама.

3. МЕТОДОЛОГИЈА И НАЧИН ИСТРАЖИВАЊА

Начин истраживања, као систем мисаоних и техничких поступака за његову реализацију, одређен је предметом и циљевима истраживања, а посебно хипотезама и индикаторима. Правилан избор адекватних метода основни је предуслов за постизање циља сваког истраживања.

Метод увида у релевантну литературу је незаобилазан у проучавању спречавања насиља на спортским приредбама. Подаци, знања и закључци до којих се дошло ранијим истраживањима драгоцени су за ово истраживање. Међутим, треба напоменути да је у досадашњим научним истраживањима криминолошки, а и криминалистички аспект сузбијања насиља на спортским приредбама на нашим просторима био запостављен. Готово да нема ни једног озбиљнијег научног рада који би указао на неке нове појавне облике спречавања насиља на спортским приредбама, на узроке насиља, социјалну структуру припадника екстремних навијачких група, структуру и хијерархију навијачких група, мере и радње које треба примењивати у спречавању ове врсте криминалитета. Пажња истраживача првенствено је била усмерена на правни аспект насиља на спортским приредбама, у оквиру кога се указивало на неопходност ревизије законске регулативе и оштрије казнене политике судова. За потребе конципирања овог истраживања углавном ће бити коришћена и анализирана богата страна литература и истраживачка искуства из различитих научних области (већи број стручних књига, монографија, студија, приручника и чланака).

Методом анализе садржаја може се стећи увид у тешкоће самог теоријског одређења насиља и недоличног понашања, теоријског разграничења насиља и других блиских појмова, различите услове, узроке и поводе настанка насиља, облике испољавања, утицаја на безбедност појединца, имовине и друштва и превенцију и супротстављање насиљу и недоличном понашању навијача.

Анализом различитих медијских садржаја, попут новина, часописа, филмова, радија, телевизије и интернет сајтова, у којима је проблем насиља и недоличног понашања навијача обрађен из различитих аспеката, могуће је прикупити податке за проучавање. И поред чињенице да не спадају у категорију извора високе поузданости, с обзиром на разлоге због којих су стварани, ови извори представљају важан извор обавештења и примарно ће служити као полазна информација и путоказ за прикупљање валидних података о конкретним случајевима из поузданијих извора.

Треба напоменути да су се током истраживања користиле фотографије и видеоснимци са појединих утакмица, што је помогло комплетирању података о понашању навијача. Континуирано су бележене карактеристичне изјаве навијача како би се, уз остало, што више сазнало о њиховој мотивацији за чланство у навијачким групама, те о њиховим погледима на различите аспекте феномена навијања.

За ово истраживање коришћени су и подаци из полицијских база података: „Евиденција екстремних навијача“ која се води о екстремним навијачима и вођама навијачких група и „Казнене евиденције“ МУП-а Србије. Коришћени су и подаци из извештаја Управе за аналитику МУП-а Републике Србије.

Помоћу анализе коришћене грађе, могуће је установити каква су досадашња сазнања о појму насиља и недоличног понашања, његовом негативном утицају на безбедност, као и то који су се облици превенције и супростављања до сада показали као најуспешнији. На основу тих сазнања, могуће је да се предмет истраживања опише и класификује.

Правно-догматским методом анализираћемо законодавна решења која се односе на спречавање насиља на спортским приредбама у нашем законодавству, док ће се методом упоредне анализе (компаративним методом) омогућити сагледавање различитих решења у другим националним законодавствима. Овакав приступ у целини нам пружа могућност за ваљану казнено-правну анализу норми како нашег позитивног права, тако и норми позитивног права других земаља у којима је насиље инкриминисано као казнено дело.

Статистичким методом биће обухваћена мерења ове појаве путем: укупног броја одржаних спортских приредби на којима је дошло до насиља и

недоличног понашања навијача, укупног броја случајева нарушавања јавног реда и мира и извршења кривичних дела, укупног броја тежих случајева насиља и недоличног понашања на спортским приредбама (пре, за време и након спортске приредбе) и ван њих, броја процесуираних навијача због извршених кривичних дела и прекршаја у вези са спортским приредбама. Ови подаци ће моћи да се даље обрађују и упоређују коришћењем метода анализе садржаја и компаративне методе. И поред велике поузданости статистичких података и извора, треба имати одређену резерву, будући да још увек није утврђена јединствена методологија и критеријуми њиховог прикупљања, евидентирања и систематизовања. За потребе овог рада користиће се подаци Управе за аналитику МУП-а РС, за период од 01. 01. 1997. године до 31. 07. 2003. (пре доношења Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама) и подаци за период од 01. 08. 2003. године до 31.12. 2011. године (после доношења закона).

Метод студије случаја користиће се приликом дескрипције специфичних и конкретних случајева насиља и недоличног понашања навијача из безбедносне праксе домаћих и страних безбедносних органа, првенствено полиције и спортских организација, које се баве организацијом спортских приредби и предузимањем првенствених мера, као и проблематиком насиља и недоличног понашања навијача. Резултати добијени студијом случаја могу се успешно комбиновати са методом анализе садржаја и компаративном методом. Могућност уопштавања и поузданост биће појачани применом методе вишеструког случаја, као и комплементарношћу у стварању искуствене евиденције.

Такође, у 2011. и 2012. години спроведена је анкета којом је обухваћено 268 навијача ФК „Црвена звезда“, ФК „Партизан“ и ФК „Рад“. Анкета је спроведена са циљем прикупљања релевантних показатеља о томе какав је социјални статус припадника навијачких група, какав је њихов однос према клубу, полицији, супротстављеним навијачким групама, те да се дође до неких других података, као што је структура и хијерархија навијачких група, њихови ставови о навијачкој субкултури и томе слично. За анкету као истраживачки поступак којем се испитаницима постављају питања у вези са чињеницама од научног интереса, а која су највише познате њима самима, определили смо се

како бисмо прикупили податке који се нису могли прикупити другим научним методама које су коришћене за потребе овог истраживања.

За компјутерску обраду резултата анкете коришћењем програма SPSS. Након статистичке интерпретације, уследила је завршна анализа и закључивање. Статистичка обрада и анализа добијених резултата вршена је софтверским пакетом IBM SPSS 20. Поред метода дескриптивне статистике (просек, стандардна девијација, фреквенција, проценат, 95% интервал поверења, скјунис, куртозис) за поређење континуираних варијабли коришћен је Студентов t-тест, а за категоричке χ^2 тест. Линеарна регресивна анализа је коришћена за утврђивање могућег утицаја појединих социо-економских фактора на године навијања за клуб и први одлазак на фудбалску утакмицу. Да ли неки социо-економски фактори утичу на то да неко постане члан навијачке групе или не, оценили смо логистичком регресивном анализом. Статистички значајна разлика дефинисана је за p вредност мању од 0,05%. Подаци су представљени табеларно и графички.

Као што се види, у раду су коришћене различите квантитативне и квалитативне методе, што значи да није било искључивања, већ повезивања и вештог комбиновања једних метода са другима. У току истраживања, приликом утврђивања и провере евентуално манифестованих правилности, поштовни су основни принципи логичког закључивања.

II ДЕО
КРИВИЧНО-ПРАВНИ, КРИМИНОЛОШКИ
И КРИМИНАЛИСТИЧКИ АСПЕКТИ НАСИЉА
НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА

1. ИСТОРИЈАТ НАСИЉА НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА

Насиље на спортским приредбама је појава забележена још у текстовима из периода античке Грчке и Римског царства.² У књизи „Краљ спорта“, објављеној 1981. године, у поглављу посвећеном насилничком понашању навијача, Дезомонд Морис (Dezomond Moris) наводи пример старог Рима у коме је било много инцидената у тркама кочија које су следиле велике навијачке групе подељене у „Зелене“ и „Плаве“. Најтежи инцидент се десио 512. године, када је дошло до масовне туче која је потрајала неколико дана и однела 30.000 живота.

Касније се урбани миље Рима пренео, са свим својим предностима и манама, и у Константинопољ, престоницу византијског царства. Из живог описа Прокопија, једног од највећих византијских историчара, види се колико се, у суштинском смислу, „градски живот“ до данас мало променио. Наиме, у делу *Тајна историја*, историчар даје детаљан опис побуне „Ника“ (грчка реч која означава „победу“), из јануара 532. године, која је у бекство натерала и самог цара Јустинијана, завршивши се пожаром који је прогутао први храм Свете Софије у царском граду. Покретачи овог устанка управо су биле градске навијачке фракције „Плавих“ и „Зелених“, које су, у једном тренутку превазишле међусобну вековну мржњу и удружиле се у хулигански ветар који је, горе од било какве спољашње претње, готово разорио царски град и владајући поредак. Прокопијев опис хулиганског терора (под привременим покровитељством државне власти), који је претходио побуни, чини нам се речитијим од многих данашњих научних анализа феномена хулиганизма:

„Скупљајући се у банде чим би се сутон почео спуштати, пљачкали су боље одјевене на отвореном тргу и у уским улицима, грабећи у пролазу њихове огртаче, појасеве, златне брошеве и све што би се нашло на њиховим рукама... Та насиља изазивала су код свакога осјећај непријатељства спрам њих, нарочито код оних присталица „Плавих“ који нису узели активна учешћа у

² Madensen, T., Eck, J. (2008) Spectator Violence in Stadiums, POP Center, Guide No. 54, p. 1
преузето са: http://www.popcenter.org/problems/spectator_violence/, доступан дана 01. 09. 2011. године.

расправи и свађама... Али, зло се ширило; како никаква казна није стизала злочинце од стране оних који су задужени за јавни мир, њихова је смјелост расла све више и више. Јер, када је злочин по себи заштићен, не постоје границе његове злоупотребе; чак и када је кажњен, никада није сасвим потиснут, а већина људи, по природи површна, почиње гријешити... Они нису имали потребе прикривати своје злочине, нису се плашили кажњавања, штовише сматрали су да је у питању њихов углед и доказ њихове мушкости, убити бодежом било ког ненаоружаног човјека, који је ту случајно пролазио... Судије, одлучујући о случајевима које су рјешавали, гласали су не према ономе што су сматрали праведним или законитим, већ према томе је ли странка у спору непријатељ или пријатељ странке на власти.“³

Према Прокопију, несумњиви кривац за ово стање био је цар Јустинијан, који је своју власт у доброј мери дуговао подршци фракције „Плавих“ и који им је, својом попустљивошћу према њиховом терору, на одређени начин враћао дуг. Када је коначно покушао да поново успостави нарушени поредак, цар се суочио са најездом „вандала“ у зидинама свог споља неосвојивог града.

У новијој историји људске цивилизације посебно је изражено насиље на фудбалским утакмицама. Иако није забележено тачно када се догодио први озбиљан инцидент на неком спортском догађају ове врсте, као релевантан користи се податак да су се 16. јула 1916. године у Буенос Ајресу (Аргентина) сукобили навијачи и полиција због тога што је финална утакмица јужноамеричког првенства Аргентина – Уругвај одложена, јер је на стадион који је имао места за двадесет хиљада навијача ушло четрдесет хиљада људи.⁴ Сматра се да је постојбина данашњег облика хулиганског понашања на фудбалским утакмицама Енглеска. Насиље се невиђеном брзином проширило свуда по свету.⁵

Насиље и недолучно понашање на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама, је интернационални проблем и оно је данас присутно у свим земљама Европе, како у онима које се сматрају традиционално опчињеним

³ Прокопије, *Тajна историја*, Превод: Поповић., Ђ. (1988) *Stvarnost*, Zagreb, str. 62-64.

⁴ Жужак, М. (2010) *Насиље навијачких група као вид политичког насиља у Републици Србији*, Правни информатор, год. (13), бр. 5, стр. 9.

⁵ Козарев, А. (2007) *Насилството и фудбалскиот хулиганизам во Република Македонија*, Издавачки центар ТРИ, Скопје, стр. 76.

фудбалом, тако и у онима у којима тај спорт нема дубоке корене.⁶ Док су у Европи доминантни облици организованог фудбалског насиља, дотле у САД преовладавају облици спонтаног, неорганозованог насиља.

Насиље на спортским теренима, посебно у фудбалу, постало је честа појава у осамдесетим годинама двадесетог века и у Европи, а кулминирало је после трагичних догађаја на белгијском стадиону Хејсел 29. маја 1985. године. То је довело до озбиљнијег третирања насиља ове врсте и допринело је доношењу већег броја међународних европских докумената којима је циљ био да се проблему приступи на целовит начин и да се изграде међународни стандарди који ће представљати основу за унапређење безбедности. Један од значајних циљева у тим настојањима је и изграђивање и усвајање међународних стандарда полицијског поступања.

Насиље на спортским манифестацијама се посебно интензивирало последњих деценија. На глобалном нивоу су најпознатији следећи инциденти:

- 1946. године у Болтону (Енглеска) услед рушења зида стадиона 33 навијача су погинула, а око 500 је повређено.
- 1964. године погинуло је 318 навијача а више од 500 је повређено у нередима који су избили на Националном стадиону у Лими (Перу) на утакмици Перу – Аргентина.
- 1969. године између Хондураса и Салвадора вођен је једнонедељни „фудбалски рат“ који је избио после утакмице фудбалских репрезентација ових земаља, одигране на неутралном терену у Мексику. Тада је Салвадор прекинуо дипломатске односе са Хондурасом. Војска Салвадора је ушла тенковима у Хондурас и бомбардовала Тегуцигалупу; погинуло је више од 300 људи. Из Хондураса је десет хиљада досељеника побегло натраг у Салвадор.
- 1971. године у Глазгову (Шкотска) на утакмици Селтик – Ренџерс погинуло је 66 навијача.
- 1972. на Олимпијским играма у Минхену група позната под називом „Црни септембар“ узела је за таоце неколико израелских спортиста.

⁶ Göral, M. (2008) Violence and Fair Ply in Sport, Pakistan Journal of Social Sciencenes, Vol. (5), No.6. p. 502-513.

- 1985. године у Бриселу (Белгија) на стадиону „Хејсел“, на утакмици финала Купа шапиона у фудбалу између „Ливерпула“ и „Јувентуса“, 39 навијача је погинуло и 400 повређено, када је попустила ограда под теретом људи који су покушали побећи од насиља.
- 1988. Nepalese Nailstorm – невреме праћено градом проузроковало је смрт 93 гледаоца, а преко 100 је било повређено током фудбалске утакмице на Националном стадиону у Непалу. Стотине гледалаца покушало је да напусти ненааткривене трибине стадиона када је почело невреме, али су капије стадиона биле закључане и многи навијачи су били напросто прегажени.
- 1989. земљотрес у Сан Франциску током утакмице број 3 у Major League Baseball (MLB), између Francisko Gaints i Oakland As на Candlestatik Parku. Стадион је остао нетакнут и нико од гледалаца није задобио озбиљније повреде.
- 1989. године у Шефилду (Енглеска), на утакмици „Ливерпул“ „Нотингем Форест“ 96 навијача је погинуло и преко 200 повређено. Прилив хиљаде навијача кроз узак тунел, на већ препуну трибину изазвало је велику гужву у њеном подножју. Људи су под притиском гомиле гурани на ограду, а обезбеђење је касно реаговало да би их ослободило притиска.
- 1993. ножем је повређена Моника Селеш-током другог сета меча четвртфинала у Хамбургу. Навијач је забио нож дужине 25 центиметара између лопатица Селешове. Селеш није могла да се врати игрању тениса наредних 28 месеци због психолошких проблема.
- 1996. године у Гватемали, на утакмици „Гватемала“-„Костарика“ погинуо је 81 навијач, а 147 је повређено. Том приликом је продато много више карата него што је стадион могао примити гледалаца.
- 1996, на Олимпијским играма у Атланти два лица су погинула, а 110 их је повређено у експлозији бомбе у Centennial Olympic Parku, током концерта на отвореном.
- 2000. тридесет људи је смртно прегажено у нередима у квалификационом мечу између Јужне Африке и Зимбабвеа за FIFA World Cup у Зимбабвеу.

- 2001. терористички напад који се десио 11. септембра имао је тренутни утицај на многе глобалне области живота. Неке од последица у спорту биле су отказивање 15 утакмица MLB тог кобног дана, као и свих утакмица до краја недеље. Football League (NFL) отказала је све утакмице које су се играле наредног викенда.
- 2002. отац и син утрчали су у терен и напали тренера MLB, Tom Gamboa из Kansas City Royals у Comiskey Parku.
- 2004. на утакмици National Basketball League (NBA) тима Индијана Пацер настао је хаос у тучи играча и гледалаца на трибинама.
- 2005. ураган Катарина изазвао је отказивање или премештање многобројних спортских догађаја у New Orleansu и приобалном и заливском делу САД.
- Студент Oklahoma University извршио је самоубиство, активирајући бомбу причвршћену за тело испред стадиона који прима 84 000 гледалаца.
- 2007. на Сицилији је погинуо полицајац у немирима навијача у утакмици серије А између Катаније и Palerma, што је довело до суспензије свих лигашких утакмица до процене безбедности на свим стадионима.
- 2007. УЕФА Лиге шампиона-многи навијачи са важићим улазницама остали су пред закључним капијама Olympic стадиона у Атини на којем се одигравао финални меч између Милана и Ливерпула. Навијачи са фалсификованим картама, купљеним на „црно“, успешно су ушли на стадион и заузели места.
- 2008. на Летњим олимпијским играма у Кини кубански теквондо шампион Ангел Матос ударио је у главу шведског судију, гурнуо супервизора и плунуо на под, после чега је био дисквалификован у борби за бронзану медаљу.⁷
- 2012. у Египту на стадиону Порт Саид, током нереда на једној фудбалској утакмици живот је изгубило 79 гледалаца, док је више од хиљаду повређено.

⁷ Swarcz, E. C., Hall, S. A., Shibli, S. (2010) Sport Facility Operations Management: A Global Perspective. Burlington, MA. Butterworth-Heinemann, p. 187-188.

Из овог кратког прегледа видљиво је да су узроци ризика који могу прерасти у насиље различити, везани су за спортске догађаје у различитим спортовима и на различитим локацијама широм света. Ризика нису поштеђени ни „богати“ ни „сироашни“, а поједини аутори истичу да су безбедоносни аспекти на спортским догађајима постали сложенији после терористичког напада 11. септембра 2001. године. Највећи проблем за менаџере спортских догађаја је како разуверити госте да њихова лична безбедност није угрожена. Они посебно истичу да су трошкови који се односе на обезбеђење спортских манифестација после овог догађаја повећали буџете за око 40%.⁸

Насиље навијачких група представља све значајнији безбедоносни проблем у Републици Србији. Оваква констатација може се аргументовати како учесталост појава које се могу сврстати у насиље и недолично понашање на спортским приредбама (пре, током и након њих), тако и њиховим последицама. Због тога је неопходна анализа узрока и услова који погодују настанку и опстанку насиља навијачких група, његових облика, просторне и временске заступљености, последица које су њиме изазване и других основних обележја, како би се предузеле неопходне мере чија је сврха заштита свих штићених вредности које су угрожене овом врстом насиља.

2. ПОЈАМ И ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ НАСИЉА НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА

Шта се све подразумева под појом насиља и недоличног понашања навијача, још увек није одређено на јединствен начин, како у науци, тако и у пракси, првенствено субјеката безбедности. Примера ради, појам „нереда“ на спортском такмичењу је језички вишезначно одређен. Према Речнику српско-хрватског књижевног језика, појам „неред“ обухвата: нарушавање реда, изгред, испад, преступ, збрку, метеж, пометњу.⁹ Изгреди пак значе повреду јавног реда и општепознатих друштвених норми, испаде, непристојне, неприличне,

⁸ Исто.

⁹ Стевановић, М., Матић, С., Пешкина, М., Јонке, Љ., Храсте, М., Финка, Б., Мусулин, С., Роглић, П., Павешкић, С. (1990) Речник српско-хрватског књижевног језика, друго фототипско издање, Матица српска, Матица хрватска, Нови Сад, Загреб, књига трећа из 1969. године, стр. 755.

разуздане поступке.¹⁰ Непристојни поступци су исто што и недолични, неприлични, дрски и бестидни поступци.¹¹ Са правног становишта појмом нереди били би обухваћени сви поступци учесника спортског такмичења који воде ка нарушавању јавног реда (посебно акти насиља) или представљају недолично (непристојно) понашање на спортском такмичењу.¹²

Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортски приредбама¹³ прецизно дефинише шта се нарочито сматра насиљем и недоличним понашањем на спортским приредбама. То су следећи поступци: а) физички напад на учеснике спортске приредбе; б) физички обрачун између учесника на спортској приредби; в) бацање на спортски терен или у гледалиште предмета који могу да угрозе живот, физички интегритет лица или имовину; г) изазивање мржње или нетрпељивости која може да доведе до физичких сукоба учесника; д) оштећење спортског објекта, опреме, уређаја и инсталација на спортском објекту на коме се одржава спортска приредба; њ) изазивање нереди приликом доласка, односно одласка са спортског објекта или у спортском објекту, ремећење тока спортске приредбе или угрожавање безбедности учесника спортске приредбе или трећих лица; е) неовлашћен улазак на спортски терен; ж) неовлашћени улазак у службене просторије и службене пролазе спортског објекта на коме се одржава спортска приредба; з) уношење у спортски објекат и употреба алкохола или других опојних средстава; и) уношење у спортски објекат односно коришћење пиротехничких средстава и других предмета и средстава којима може да се угрози безбедност учесника на спортској приредби или омета њен ток; ј) неовлашћени улазак у део гледалишта спортског објекта који је намењен противничким навијачима.

Претходним набрајањем није исцрпљена листа недопуштених поступака учесника, пре свега гледалаца спортске приредбе. Спортска правила наводе као пример недопуштеног и недоличног понашања гледалаца и кретање из области спортског објекта за који се има карта у друге области, без одобрења овлашћеног лица организатора или полиције; коришћење туђег седишта, а не оног за које се има карта, осим ако је тако одредило овлашћено лице

¹⁰ Исто. књига 2. стр. 383.

¹¹ Исто. књига . 2. стр. 744.

¹² Ђурђевић, Н. (2007) Јавне власти и спорт, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац, стр. 266.

¹³ „Службени гласник Републике Србије“, бр. 67/03, 101/05, 90/07, 111/09, 104/13. године

организатора; стално стајање у деловима за седење док је игра у току; пењање на било који део структуре који чини спортски објекат; ометање слободног пролаза на прилазима спортском објекту, улазима и излазима, на степеницама и сличним местима; кршење правила о раду на спортској приредби утврђених од стране организатора.

Малобројна истраживања насиља у вези са спортским приредбама спроведена у Србији указују на то да насиље на спортском приредбама следи глобалније трендове, те се тако у њима упућује на пораст насиља, на малолетнике као основну социјалну базу хулиганизма, често истицање националне припадности, низак ниво образовања и континуирано насилничко понашање. Овај вид насиља карактеристичан је за фудбалске утакмице, на другом месту је кошарка, а у малом броју случајева појављују се и неки други спортови.¹⁴ Навијање и припадност навијачким групама постаје стил живота углавном млађих особа, које у групи имају снажан осећај припадности и идентификације са групом, претварајући навијање у неку врсту спектакла, али често преносећи насиље из друштвеног окружења или генеришући насиље и недолично понашање у самом спортском окружењу.

Висок степен друштвене опасности који са собом носи насиље на спортским приредбама у Србији, довело је до тога да друштво енергичније реагује на овакве облике друштвено неприхватљивих понашања. С тим у вези, испоставило се да је неопходно донети посебан закон којим ће се детаљније регулисати права и дужности организатора спортских приредби и овлашћења појединих органа у њиховом спровођењу, али и уредити питање одговорности за све оне који се не придржавају ових прописа. Због тога је 2003. године донет Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, који прописује низ мера за сузбијање насиља у вези са спортом. Међутим, и поред крупних измена у нашем кривичном законодавству, насиље екстремних навијачких група и појединаца није сведено на друштвено прихватљиву меру, већ се са још озбиљнијим последицама проширило ван спортских терена, чему у прилог говори и случај убиства француског држављанина, навијача ФК „Тулуз“, у угоститељском објекту који се налази у центру Београда, 2009. године.

¹⁴ Види више: Ђорић, М. (2012) Хулиганизам-насиље и спорт, Удружење „НАУКА И ДРУШТВО“ Србије, Београд.

Евидентно је да и даље изостаје доследна примена законских одредби, посебно од стране самих клубова и организатора спортских манифестација.

У Европи се насиље у спорту најчешће дешава на фудбалским утакмицама и у вези са њима. У последњој деценији, у водећим светским часописима је публикован значајан број истраживања у којима су изучавани различити аспекти овог феномена. У оквиру истраживања насиља у вези са фудбалом најбројнија су она која осветљавају социолошку, социјално-психолошку или индивидуално психолошку страну овог феномена. Новија истраживања у вези са насиљем фудбалских навијача усмеравају пажњу на поступање полиције у конфликтним ситуацијама и наглашавају потребу за другачијом стратегијом полицијског поступања.¹⁵ У овим истраживањима се наводи да репресија полиције може дати само ограничене резултате, а понекад и довести до нусефеката, који су готово подједнако штетни као и понашања која се репресијом настоје обуздати (на пример, формирање код једног дела омладине генерално негативног става према полицији, а онда и према ономе што полиција штити и представља). Иако ће се репресија и у будућности јављати као нужна, према овим ауторима требало би је користити само као једну од мера и метода супротстављања овом облику девијантног понашања.

Резултати домаћих истраживања о обележјима формалне реакције на насиље на спортским приредбама упућују и на дуготрајне судске поступке и благу казнену политику судова. При томе треба имати у виду да захтев да окривљеном мора бити суђено у најкраћем року потиче још из времена просветитеља, а касније је преузет у савремено право и сврстан у једно од основних права грађана, а што своју потврду налази и у основним међународним актима која се тичу људских слобода и права. Само је ефикасан кривични поступак инструмент успешне борбе против криминалитета и као такав, он у целости одговра циљевима специјалне и генералне превенције. Насупрот њему, спорост и неефикасност у поступању у кривичним стварима охрабрује потенцијалне извршиоце кривичних дела.¹⁶ Само сазнање да ће време „учинити своје“ код одређеног броја, посебно недовољно формираних

¹⁵ Види више: Spaaij, R. Anderson, A. (2010) Soccer Fan Violence: A Holistic Approach: A Replay to Braun and Vliegthart, *International Sociology*, Vol. (25), No. 4. p. 693-714.

¹⁶ Бејатовић, С. (2002) Трајање кривичног поступка као квантитативна компонента његове ефикасности и његов утицај на превенцију криминалитета, у: Д. Радовановић (ур). Деликти насиља – кривично-правни и криминолошки аспект, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, стр. 207.

личности, може да буде одлучујуће на путу њихове криминалне делатности. Уз ово, спор, и тиме неефикасан кривични поступак, изазива, сасвим оправдано, и незадовољство јавности, чиме ова проблематика постаје још актуелнија. Међутим, иако је ефикасан кривични поступак и оштро санкционисање насилничког понашања неизбежно, сматрамо да постоји потреба за формулисањем посебних превентивних програма. Нема сумње да је насиље на фудбалским утакмицама комплексан, динамичан и интерактиван процес на које утиче мноштво међусобно зависних фактора. Да би се у потпуности осветлила целина овог друштвеног феномена, потребно је садејство многих друштвених, али и осталих дисциплина, пре свега социологије, психологије, криминологије, криминалистике, антропологије и права.

2.1. Дефинисање насилничког криминалитета

Насиље је сложен друштвени, политички, културни, психолошки и етички феномен. Отуда је сасвим разумљиво што већи број дисциплина партиципира у његовом проучавању: филозофија, социологија, етика, психологија, право, криминологија. Насиље значи употребу силе, претње, или злоупотребу моћи према другом лицу. У савременим условима живота значење криминалитета насиља постало је шире и значајније јер долазе до изражаја различити облици насиља (физичког, психичког, сексуалног), којима људи прибегавају ради решавања међусобних спорова и сукоба.¹⁷

До сада је од стране бројних теоретичара направљен велики број дефиниција насиља које су у оптицају. Тако се у Оксфордском речнику, насиље дефинише као „противправна употреба физичке силе и претње да ће се сила употребити“.¹⁸

Са социолошког аспекта чини нам се да је најприхватљивија дефиниција, да: „насиље обухвата све оне акте и активности који се могу означити као употреба или претња употребом силе од стране субјекта (насилника) у односу на објекат (жртву), без обзира на то о којој врсти силе се радило, с циљем да се жртви, посредно или непосредно, нанесе бол или код ње изазову страх и патња,

¹⁷ Константиновић - Вилић, С., Николић - Ристановић, В., Костић, М. (2009) Криминологија, Пеликан принт д.о.о. Ниш, стр.111.

¹⁸ Oxford dictionary. Oxford University Press, 1979.

како би се њено понашање ставило под контролу извршиоца насиља.“¹⁹

Када се помене израз насиље, криминолози и други научни радници који се баве кривичним наукама обично подразумевају да се ради о насилничком криминалитету као специфичном виду друштвено опасних дела. Деликти насиља карактеристика су сваког друштва, различит је једино степен угрожености. То је појава према којој нико није равнодушан! Насиље и последице насиља нису проблеми само жртве, извршиоца, полиције, тужилаштва и суда, већ целог друштва. Узроци и услови насиља, више или мање постоје и егзистирају у околини сваког човека. Битна карактеристика насиља, поред повреде и претње да ће се повредити живот и тело је страх. Управо, страх од криминалитета у највећој мери заснива се на страху од насиља. Због тога, страх од насиља је исто тако озбиљан проблем савременог друштва као што је то и криминалитет насиља.

Кетрин Вилијамс (Katarin Williams) при анализи насилничког криминалитета истиче да се ради о таквом нападу који је усмерен на личност, а не на предмет, као и чињеницу да у насилничко понашање спада и употреба силе, која би са великом вероватноћом довела до повреде, али у конкретним околностима је изостала (на пример, промашен ударац). По овој дефиницији насиље је намерно, тј. сврсисходно понашање које се састоји у употреби принуде. У складу с тим, израз „претња“ подразумева јасно изражену намеру нападача да примени силу. Посебну карактеристику ове дефиниције представља став аутора да појам насиља обухвата и дела код којих је примена принуде или претње легална, због чега аутор предлаже, како би се избегли неспоразуми, увођење појма „криминално насиље“, код кога је примена силе и претње противправна.²⁰ Овај вид криминалне активности традиционално се у криминологији сматра једним од основних типова криминалитета који због одређених околности заокупља пажњу како научника, тако и јавности. Разлози за то су његова опасност и страх грађана и осећај несигурности, који код њих ствара овај вид криминалитета. Узалуд многи криминолози доказују емпиријским подацима како у већини држава данас више људи страда у

¹⁹ Мимица, А., Богдановић, М. (2007) Социолошки речник, Завод за уџбенике, Београд, стр. 346.

²⁰ Игњатовић, Ђ. (2002) Криминолошки аспект деликата насиља, у: Д. Радовановић (ур). Деликти насиља - кривичноправни и криминолошки аспект, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, стр. 260.

саобраћајним несрећама него од руке другог човека, да криминалитет белог оковратника и корупција угрожава животе и здравље више људи од такозваног уличног криминалитета. Грађани и функционери правосуђа и даље су фасцинирани феноменом насиља и чињеницом да жртва „уличног злочина“ може бити свако и то у било ком тренутку.²¹ Управо због тога, код њих не наилази на одговарајући одзив указивање на статистичке податке или апстрактне бројке које показују да је ризик од криминалне виктимизације у оваквим кривичним делима мали.

Криминалитет насиља се дефинише као екстремни облик испољавања агресије. Овај облик криминалитета обухвата оне криминалне активности којима се, средствима физичке или психичке принуде, односно применом силе или претње да ће се сила применити, повређује или угрожава интегритет личности. Деликата са елементима насиља има много и разноврсни су облици таквих понашања. Све те различите облике испољавања насиља повезује агресивност извршиоца према жртви у различитим варијантама и различитог интензитета.²²

На проблеме у одређењу појма „насиље“ указују Алексић, Шкулић и Жарковић, наглашавајући да се ради о прилично непрецизном термину којим се означава свесно, а у кривичноправном смислу умишљајно наношење душевног, а знатно чешће физичког бола или повреда.²³

У научној и стручној литератури може се срести подела насиља на: а) инструментално, односно насиље које се користи да би се остварио неки циљ и; б) „непријатељско“ насиље, односно насиље које је само себи циљ.

Инструментално насиље или насиље које служи као средство да би се постигао други циљ још се назива и „насиље са сврхом“. Овакво насиље је обележје радње кривичног дела и без њега се циљ који је учинилац пред себе поставио не може остварити. Заправо, оно је предвиђен и срачунат начин понашања од стране учиниоца. То су, на пример, кривична дела, силовања, разбојништва, разбојничке крађе. Насиље које је само себи циљ или како се још може назвати изразито, експресивно насиље, најчешће је непланирано и

²¹ Игњатовић, Ђ. (2002) оп. цит. стр. 264.

²² Константиновић-Вилић, С., Николић-Ристановић, В., Костић, М. (2009) оп. цит. стр. 112.

²³ Алексић, Ж., Шкулић, М., Жарковић, М. (2004) Лексикон криминалистике, ауторско издање, Београд, стр. 192.

представља спонтану и изненадну акцију уз пратњу беса. Код ова два облика насиља, за кривично право изузетно је битно питање, способности контроле сопствених поступака од стране учиниоца. Код првог облика имамо ситуацију да је циљ примене насиља постизање контроле над другим лицем како би се остварио неки циљ. За разлику од тога, други облик је карактеристичан по губитку контроле над сопственим понашањем, због чега долази до извршења кривичног дела. Овакав начин губитка контроле је карактеристичан за такозвано ситуационо насиље, које је непланирано и резултат тренутних услова којим је одређена ситуација у којој су се учинилац и жртва нашли, што не значи да је свако насиље које је само себи циљ непланирано и резултат ситуационих фактора, постоје и планирани акти насиља који су сами себи циљ.

У кривично-правном смислу, насилнички криминалитет обухвата сва кривична дела са елементима насиља, тј. кривична дела код којих учинилац употребом силе или озбиљне претње повређује или угрожава правно заштићена добра.²⁴ Овде треба напоменути да је појам „деликт“ шири од појмова кривично дело и злочин, а потиче од латинске речи и означава „недозвољен чин, поступање противно праву које повлачи било обавезу накнаде штете, било казну“.²⁵ Укупност забрањених деликата у правном систему обично се назива деликвенција. У деликте се, поред кривичних дела, убрајају прекршаји, привредни преступи и дисциплинске кривице. Овде ћемо се осврнути само на кривична дела која чине тзв. насилнички криминалитет.

Кривични законик Републике Србије, у свом посебном делу, кодификује већину кривичних дела која се могу подвести под насилнички криминалитет. Познато је, међутим, да и неки облици насиља који су предвиђени као кривична дела, не представљају увек инкриминисану и кажњиву делатност. Чак и неки најтежи могући облици насиља, као што су убиства, нису увек кривична дела. Отуда и нужност да се у појам деликата насиља уведе једно ограничење: употреба силе или претње у циљу повреде или угрожавања правно заштићеног добра треба да се врши противправно. Дакле, деликт насиља је противправна

²⁴ Лазаревић, Љ. (2002) Деликти насиља – кривично-правни аспект, у: Д. Радовановић (ур). Деликти насиља – кривично-правни и криминолошки аспект, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, стр. 11.

²⁵ Мала енциклопедија, (1986) Просвета, Београд, стр. 173.

употреба силе или претње према другоме, односно према стварима.²⁶ Ово ограничење је нужно да би се из свере инкриминација изузели они акти насиља при којима се употреба силе или претње појављују, под одређеним условима, као дозвољени, правно основани начини понашања. Наиме, у кривична дела насилничког криминалитета најчешће се убрајају: одређени облици убистава, кривична дела тешке и лаке телесне повреде, силовање, разбојништво, разбојничка крађа, изнуда, отмица, насилничко понашање, угрожавање сигурности, противправно лишење слободе, изнуђивање исказа, злостава у служби, насиље у породици, насиље на спортским приредбама и другим јавним скуповима и др.

Кривична дела насилничког криминалитета се могу поделити у две групе: а) дела традиционалног насилничког криминалитета и б) његови новији облици.²⁷ У дела традиционалног насилничког криминалитета спадају пре свих убиства и наношење тешких телесних повреда, силовање, најзад, нарочито у англосаксонској литератури, овде се сврстава и разбојништво и разбојничка крађа, као дела која имају елементе и насилничког и имовинског криминалитета. Нови облици насилничког криминалитета су различити облици насиља који се обављају у породици, али и на спортским приредбама, радном месту и др. Данас се оправдано поставља питање да ли су ово нови облици насилничког криминалитета или их је било и раније, само што се сада друштво више не мири са њима.²⁸

На крају можемо рећи да криминалитет насиља обухвата: имовинске деликте, крвне деликте, сексуалне деликте, тероризам, деликте насиља у породици, деликте насиља у спорту, трговину људима и мобинг и тако даље.

2.2. Дефинисање навијачког насилничког криминалитета и разграничење са сродним облицима криминалитета

Насиље у спорту и око спорта јесте општа одлика свих савремених друштава. То је појава коју није у стању да избегне ни једно савремено друштво.

²⁶ Лазаревић, Љ. (2002) оп. цит. стр. 13.

²⁷ Игљатовић, Ђ. (2011а) Криминологија, Досије студио, Београд, стр. 106.

²⁸ Исто.

Може се говорити само о различитим облицима и сходно томе различитом интезитету његовог испољавања. Такође се чини неспорним теза да се урбано испоставља као најшири оквир за манифестацију доминантних процеса и истовремено просторно – друштвени центар из кога се ове појаве „емитују“ на најшире окружење.²⁹ То се најјасније препознаје у фудбалу, као подручју у коме границе између насиља и ненасиља, сиве и уређене економије, односно безакоња и правно уређене државе већ дуго уопште не постоје или барем нису јасно видљиве.

Сви деликти који се односе на спорт, спортске и друге активности повезане са спортом, могу бити извршени од стране спортиста, од стране њихових тренера, лекара, менаџера, навијача или од стране осталих појединаца који су на неки други начин повезани са светом спорта или са такозваном спортском индустријом чији се легални производи у великом броју случајева могу злоупотребити у неспортске сврхе. Постоје деликти у области спорта (насиље и недолично понашање навијача) и деликти који се врше у вези са спортским активностима које могу да изврше искључиво они појединци који имају статус спортисте-такмичара (избегавање допинг контроле).³⁰ Поједини од ових деликата у неким државама прописани су као кривична дела, док су пак у прописима других држава оквалификовани као прекршаји. На којим критеријумима су засновани ставови законодавца да нека од наведених понашања оквалификују као прекршај или као кривично дело, понекад није могуће открити само анализом садржине прописа, већ се пажња мора обратити и на законодавну традицију конкретне државе и опредељење државе да у одређеном обиму путем правне регулативе интервенише у спортским односима.

Под насиљем у спорту подразумевамо сваку реч или поступак спортисте, тренера, судије, родитеља, гледаоца или другог учесника у спортској приредби који наноси повреду онима који су укључени у спортски догађај.³¹ Могуће је издвојити неколико облика насиља у спорту у односу на покретаче насиља:

²⁹ Пушић, Љ. (2001) Урбано окружење и насиље у спорту, Дефендологија, Бања Лука, год. (4), бр. 10, стр. 85.

³⁰ Шупут, Д. (2011) Казненоправна заштита спорта, Правни факултет Универзитета Унион у Београду и Јавно предузеће Службени гласник, Београд, стр. 166.

³¹ Костић, М. (2008) Криминолошка обележја насиља у спорту, Зборник радова Правног факултета у Нишу, бр. 51, стр. 59.

насиље између самих спортиста, насиље према судијама, насиље између тренера и спортиста, насиље родитеља и насиље навијача.

Насиље у спорту врше првенствено сами спортисти, нпр. ударањем или саплитањем кад судуја не види. Они прибегавају насиљу некада са јасним циљем да повреду противничког играча, а некада само ради застрашивања, све у циљу победе. Наиме, спортисти који не постигну жељени ниво агресивности могу бити обесхрабрани путем критика упућених од стране родитеља и тренера или путем скраћивања временаведеног у игри, што представља посебан облик кажњавања. Узнемиравање од стране супарника или гледалаца такође се надовезује као врста кажњавања.³² Насупрот томе, због испољавања агресивности спортисти могу бити награђени путем новчаних износа, бољих почетних позиција у игри или већег поштовања од стране тренера, гледалаца или пријатеља. Због тога и не чуди чињеница да се у „ мемоарској литератури“ бивших спортиста може прочитати чему су их све учили, како су их стимулисали и шта су од њих тражили њихови тренери, понекад чак и лекари, *vis a vis* борбе за резултат, којим неспортским средствима да се служе у достизању пројектованог циља. Насиље између спортиста и тренера се ретко дешава, али га не треба занемарити. Оно је најчешће присутно у форми вербалног, тј. психичког насиља, док је физичко насиље ређе.³³ Насиље према судијама је облик насиља који такође можемо срести на спортским дешавањима. У оваквим ситуацијама су обично спортисти субјекти насиља, док судији припада улога објекта насиља. Повод за насиље је обично некоректно суђење, или га као такво спортисти перципирају.

Сведоци смо да данас лако, због сасвим бенигних повода избијају туче међу играчима, како се брзо таква конфликтна атмосфера преноси на навијаче и како се онда насиље шири и брутално манифестује на трибинама, око стадиона

³² Исто.

³³ Новији пример физичког насиља између тренера и фудбалера се догодио 3. маја 2012. године на утакмици између „Фиорентине“ (FC Fiorentina) и „Новаре“ (FC Novara), када је Делио Роси (Delio Rossi), тренер „Фиорентине“ физички напао фудбалера овог клуба Адама Љајића. Физичком обрачуна је претходила вербална препирка након што је Роси повукао Љајића из игре у 32. минути утакмице. После овог немилог догађаја Роси је добио отказ и суспензију на три месеца, док је Љајић кажњен новчаном казном и забраном игре у матичном клубу до краја сезоне. Фудбалер Адем Љајић је познат и по сукобу са селектором фудбалске репрезентације Србије Сенишом Михајловићем, који га је избацио из тима јер је Љајић супротно уговору о понашању који су играчи потписали, одбио да пева химну Републике Србије пре утакмице, правдајући такво понашање личним уверењима.

или спортских хала, те како су недовољне снаге реда да то зауставе и успоставе ред и нормалне услове за одвијање спортских приредби. Тако смо почели све више да се удаљавамо од стварних вредности спорта, а за узврат добили смо спортска такмичења која се све више одликују насиљем и бруталношћу. Због тога неки аутори с правом наводе аномалије које постоје у спорту:

- 1) Агресивно и насилничко понашање над спортистима јавља се код свих категорија, од врхунског до аматерског спорта.
- 2) Претерана дужина и интезитет тренинга све више оптерећује и исцрпљује организам спортиста.
- 3) Допинг – контрола угрожава организам спортиста и истовремено доводи до манипулације такмичењем.
- 4) Тренинг и такмичења са нехуманом орјентацијом обухватају и децу, чак предшколског узрста, као што је на пример „рана школска специјализација“.
- 5) Усавршавање спортских реквизита и справа које иде на уштрб здравља спортиста.
- 6) Психолошка припрема професионалних спортиста као мотивација за постизање жељеног резултата представља прави „психолошки допинг“ спортиста.³⁴

Родитељи спортиста такође могу бити веома насилни. Често се дешава да дођу у физички сукоб са тренерима, другим спортистима и њиховим родитељима, а неки киње и кажњавају и сопствену децу. Тако је, на пример, у Масачусету 2000. године, отац десетогодишњег дечака, играча хокеја, пратио летњи тренинг тима. Забринут због агресивне игре, отац је викао на тренера екипе. Уследила је туча у ходнику. Отац који је био око 45 килограма тежи, непрекидно је ударао тренера у лице, док га је држао на поду, са ногом на

---

³⁴ Кереквић, А. (1983) Неки социолошки аспекти насиља у спорту, Београд, Физичка култура, год. (37), бр. 5. стр. 349.

грудима. Тренер је преминуо, а отац је осуђен на казну затвора у трајању од шест година за убиство.³⁵

За разлику од поменутих облика испољавања насиља у спорту навијачки насилнички криминалитет представља посебан предмет пажње истраживача криминолога. Иако не постоји специфична законска дефиниција навијачког насилничког криминалитета, могло би се рећи да је најопштије схватање да је то насиље или нереди који укључују фудбалске навијаче. Овај појам се у међувремену проширио и на изгреднике у контексту других спортских догађаја. Навијачки насилнички криминалитет у себи сублимира све криминалне активности, пре свега екстремних навијачких група, али и појединаца. Он подразумева и обично насиље на улици које не кореспондира увек са спортом и које могу да врше екстремне групе и појединци који не морају увек имати навијачки предзнак. То је озбиљан социјални проблем који погађа разне делове света и скоро по правилу за последицу има повређене и смртно страдале учеснике.³⁶ Под навијачким насилничким криминалитетом обично се сматрају агресивно-насилне активности карактеристичне за адолесценте и веома младе пунолетне људе. Овај вид криминалитета често се поистовећује са организованим криминалом. Међутим, сматрамо да чланови екстремних навијачких група не морају нужно бити инкорпорирани у миље организованог криминала зато што велики део друштвене опасности од криминала остаје у оквирима навијачке групе. Иако у јавности постоји перцепција о хулиганима као организованим групама, за разлику од уличних банди на пример, хулигани некада функционишу као неорганизована руља, без јасне структуре и хијерархије, не поштују јасна правила и долазе из веома различитих социоекономских и субкултурних група. Већина њих делује у групама у својству појединаца, те тако спонтано стварају динамику група у којима се задесе.

Постоји низ елемената који повезују хулигане са уличним бандама, али постоје и разлике, тако да са правом можемо говорити о различитим појавама. Заједнички елементи уличних банди и екстремних навијачких група су: унутрашња структура, лидер, правила понашања унутар групе, редовно

³⁵ Костић, М. (2008) оп. цит. стр. 62.

³⁶ Dunning, E. (2001) *Sport Matters: Sociological Study of Sport, Violence and Civilization*. London: Routledge, p. 157.

одржавање састанака чланова и територијалност. Међутим, разлике између екстремних навијачких група и уличних гангова постоје, иако су на први поглед једва приметне. Заправо, екстремни навијачи делују на јавним местима и желе да буде медијски експонирани. Што се тиче гангова, они су бројчано мањи и не експонирају се јавно као навијачке групе. Такође, хулиганима недостаје фиксна хијерархија која је много јаснија код уличних банди. Екстремни навијачи користе спорт као повод за насилно понашање, док код уличних гангова поводи могу бити различити, а циљ је претежно лукративног карактера.³⁷ Поред наведеног навијачки насилнички криминалитет се разликује у односу на друге криминалне активности и по мотиву, који је често нејасан или га није могуће са сигурношћу утврдити. За разлику од других извршилаца кривичних дела и прекршаја, који избегавају контакт са полицијом, навијачке групе управо насиље и недолично понашање испољавају и према припадницима полиције. Такође, присутан је проблем кршења више законских прописа: Закона о окупљању грађана, Закона о јавном реду и миру, Закона о оружју и муницији, Кривичног законика, Закона о спорту, Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, али и подзаконских прописа и правилника о безбедности спортских организација. Због свих наведених специфичности веома је тешко пронаћи адекватан начин спречавања и сузбијања. Реакција државе, да одређеним мерама спречи насиље и недолично понашање, наилази на тешкоће у виду промене начина, места и облика испољавања, чији је крајњи циљ избегавање кривичних и прекршајних санкција.³⁸

Данас већина навијачких група (нарочито источноевропских) у свој идентитет усваја елементе екстремног национализма, док у иконографију укључује чак и национал-социјалистичке и фашистичке симболе. Одређени медији прихватају, па чак и додатно „спинују“ ове елементе, у потрази за знацима „велике десничарске завере“ или „вајмарског синдрома.“ Па ипак, све релевантне чињенице несумњиво указују да су „национализам“ и „фашизам“ навијачких група углавном декор, а никако не и суштина њиховог деловања. Све екстремне навијачке и хулиганске групе теже да упуте што више

³⁷ Ђорић, М. (2012) оп. цит. стр. 80.

³⁸ Мисић, З. (2010) Насиље и недолично понашање навијача као фактор угрожавања безбедности (магистарска теза), Универзитет у Београду, Факултет безбедности, Београд, стр. 5.

провокација омрзнутом „систему“ (тј. државном апарату). По својој природи, оне су, пре свега, анархичне и супротстављене свакој врсти поретка. Никакав национализам није компатибилан на пример, са мржњом према сопственој држави и полицији, без обзира на све несумњиве мане који сваки државни апарат мора да има. Екстремни навијачи се отворено идентификују као носиоци тзв. *АСАВ* поткултуре,³⁹ којој припада и већина других уличних група које традиционално имају проблеме са законом (као нпр. Punk, Oi, RAP, Hard Core...)⁴⁰

Одсуство било каквог суштинског идеолошког садржаја свакако не значи да ове групе ипак није могуће инструментализовати за остварење идеолошких циљева или криминалне делатности. Напротив, криминогена средина типичне хулиганске групе представља идеално тло за регрутацију различитих типова извршилаца криминалних и екстремистичких акција.

Веома штетну улогу у овом смислу често може да одигра и неодговорно извештавање медија, које је, у сталној потрази за сензацијама, чешће у стању да погорша проблем социјалне патологије навијачког насилничког криминалитета него да допринесе његовом решавању.⁴¹ Такав стил извештавања често се ослања на „снажне насолве“ поткрепљене фотографијама туча навијача и ратним метафорама. Поједини аутори тврде да је стил извештавања таблоида, као што је на пример објављивање ранг листе „озлоглашених хулигана“ (*Daily mirror*, 1974.) подстицање хулигана, који су све време прибегавали насиљу како

³⁹ *All Cops Are Bastards*: „Сваки је пандур копице.“ У последњој деценији видимо ову енглеску скраћеницу и по фасадама зграда широм Србије.

⁴⁰ Guttman, A. (2003) Sport, Politics and the Engaged Historian, *Journal of Contemporary History*, Vol. (38), No. 3, p. 364.

⁴¹ Типичан такав пример налазимо у интервјуу који је крајем 2003. године са припадницима српских хулиганских група обавио Дејв Фоулер (Dejv Fauler), из британског таблоида *Observer*. Неки од вођа ових група отворено су причали овом новинару о начину на који је Жељко Ражнатовић Аркан преузео вођство над навијачима клуба „Црвена звезда“ током 1990. године. Фоулер сумира свој боравак међу српским навијачима кроз текст који започиње тезом да су они преузели методологију од британских хулигана, али и да су их превазишли по степену опасности који представљају по друштво. У својој анализи овај аутор врло пристрасно и острашћено износи елементе криминала, расизма и екстремног национализма, за које је сазнао од самих навијача и изводи врло смеле закључке да они нису претња само српској, него и европској демократији. Српски хулигани не само да нису демантовали овакве тврдње, него су се у разговорима трудили и да их преувеличају, хвалећи се привилегијама које им дају клубови и акцијама којима „превазилазе“ и своју „славну британску браћу.“ Овај, као и многи други текстови објављени у таблоидима како у иностранству, тако и код нас, говоре у прилог тези да је насилнички криминалитет навијача изузетно погодна тема за сензационалистичко извештавање.

би били у центру пажње.⁴² Наравно, увек треба имати у виду чињеницу да медији могу остварити огроман профит од извештавања о спорту и спортским догађајима. У ствари, спорт је примарни циљ на коме се фокусира медијска индустрија. Експлоатација професионалних спортиста у медијским причама и даље осигурава популарност телевизије и утиче на продају дневне штампе, магазина, књига, поготову када се описује спортско насиље.

Телевизија често мења начин на који се спорт приказује, прилагођавајући га својим прохтевима. Тако су се, на пример, такмичења у стрељаштву морала реорганизовати у потпуности да би била пријемчива за телевизијске преносе и да би их гледаоци могли лакше пратити. Велике телевизијске куће често се повезују, врше притисак на организаторе спортских такмичења и упуштају у лобирање. Тако је одлука да се Грчкој не допусти организовање јубиларних летњих олимпијских игара, супротно одлуци Европског савета, била одраз деловања економских и медијских интереса, уз утицај великих америчких компанија које су биле покровитељи такмичења.⁴³

2.3. Фудбалски хулиганизам

Хулиганизам није проблем неразвијених друштава, него и веома богатих развијених. Он представља комплексну и вишедимензионалну друштвену појаву и друштвену девијацију. Хулиганизам има и своје историјско значење и трајање, што значи да је као појава дубоко уткан у друштвено ткиво и у трајне облике људског општења. У савременом друштву у основи је везан понајвише за положај и статус младих људи у друштву и могућности њихове животне и социјалне испуњености. Оно што хулигане покреће и чини их таквим је нагомилано незадовољство општим стањем у друштву, властитим статусом, егзистенцијалним условима и могућностима самопотврђивања личности и жеља за афирмацијом по било коју цену. Језгро хулиганских група није велико, често ни чврсто и постојано, али оно релативно лако и брзо успева да око себе окупи и за себе веже критичну масу потенцијално себи сличних истомишљеника, довољну да изазове насиље, поремети нормалан ток фудбалске уталмице, да створи конфликт са супарничким групама, без обзира на последице.

⁴² Gabriel, J. (1998) *Whitewash Racialized Politics and the Media*, Routledge, London, p. 48.

⁴³ Bourq, J. F. (1994) *L'argent fou du sport, table ronde*, Paris, p. 177.

Етимологија речи хулиган, тј. хулиганизам, води порекло из енглеског језика и у вези њеног настанка постоје многобројна објашњења, од којих се два чине као најпоузданија. По првој верзији, на основу полицијских извештаја из 1898, у Енглеској, реч хулиган везује се за име једног од криминалаца из озлоглашене трочлане банде Hooligan – Hudlum – Larkin (Hooligan – Hoodlum – Larkin).⁴⁴ По другој верзији, овај назив потиче од имена ирске имигрантске породице која је живела у Лондону и терорисала „East End“.⁴⁵ У сваком случају, хулиганизам је понашање које подразумева употребу насиља, што и само порекло речи експлицитно показује.

Хулиганизам се не односи само на насиље спортских навијача. Његово значење може бити много шире. У нашем колоквијалном говору хулиган може бити назив за пропалицу или насилника, а не подразумева нужно насиље које кореспондира са спортским догађајем. У том контексту можемо рећи да се хулиганизам схвата у ширем и у ужем смислу речи. Шире схватање хулиганизма указује на понашање које је недолично, обично везано за уличарски стил који имплицира насиље. Међутим, у ужем смислу речи, хулиганизам је одређен као насилно понашање спортских фанова, тј. екстремних навијача, које се поклапа са одређеним спортским догађајем, најчешће фудбалским утакмицама.⁴⁶

Постоји више дефиниције хулиганизма, али оно што им је заједничко јесте појам насиља у корелацији са појмом спорта у оквиру чега се преплићу идеолошко-политички елементи. Тако, на пример, у Енциклопедији британског фудбала стоји: „Хулиганизам је повезан са осећајем идентитета са фудбалским клубом или националним тимом и манифестује се кроз расизам и ксенофобију, представљајући основну тачку за периодично учествовање десничарских политичких група, укључујући Национални фронт и Британски покрет“.⁴⁷ Сматрамо да је ова дефиниција пре свега прилагођена британском друштву и да не одређује суштину фудбалског хулиганизма на универзалан начин. Рецимо, у Србији се под појмом хулиганизма првенствено подразумева насиље

⁴⁴ Liberman, A. (2005) *Word origins - and how we know them: etymology for everyone*, Oxford University Press, Oxford, New York, p. 120.

⁴⁵ Kontos, L., Brotherton, D., (2008) *Encyclopedia of gangs*, Greenwood Press, Westport. p. 13.

⁴⁶ Ђорић, М. (2012) оп. цит. стр. 64.

⁴⁷ Cox, R., Vamplew, W., Russell, D. (2002) *Encyclopedia of British Football*, Routledge. London, p. 19.

екстремних навијача, повезано са спортским догађајем, али се у оквиру њега може подразумевати и обично насиље на улици које не кореспондира увек са спортом и које могу да врше екстремне групе и појединци који не морају увек имати навијачки предзнак.

Има дефиниција које говоре о потреби хулигана за припадањем групи, макар, и на патолошки начин: „Хулиган је члан одређене навијачке групе који прихвата одређене заједничке вредности од којих је мржња чланова других група најдубљи заједнички корен; којем припадање групи значи бег од анонимности, даје му осећај сигурности; туча са другим групама навијача је израз осећајног набоја; осредњи смисао живота где бити хулиган, значи бити слободан и живети живот на најбољи могући начин...“⁴⁸

Коковић сматра да је хулиганизам безобзирна, бескорисна, бесциљна радња праћена општим изражавањем презира према појединцима или друштву у целини, умишљено понашање које грубо крши јавни поредак и изражава очит презир према друштву.⁴⁹

У великом броју научних радова, посебно оних из друге половине прошлог века, наводи се веза између радничке класе и хулиганизма. У овим радовима посебно се истиче да је хулиганизам уобичајена форма насиља младих људи који припадају радничкој класи.⁵⁰ Па, ипак, мишљења смо да насиље на спортским приредбама није искључиво последица материјалне, већ и политичке кризе, а можда пре свега кризе система вредности. То су данас „обично“ млади људи, који према социјалним обележјима, припадају средњој класи и који су слични својим вршњацима, а не, како се то често у јавности истиче, доминантно деликвентима из предграђа. „Фудбалски хулигани не живе испод земље и немају истетовирано „РАЗБИЈАЧ“ насред чела.“⁵¹ Разлог зашто је највише хулигана међу младим људима објашњавамо вишком енергије, која аналогно иде са младошћу. Битан је начин каналисања те енергије—једни врше њену сублимацију кроз рад, стваралаштво, спортске резултате, док код других негативно сублимирање подразумева манифестације разних облика насилног понашања, укључујући и хулиганизам.

⁴⁸ Петровић, К. (1992) Насиље и спорт, Култура, Београд год. (24), бр. 88. стр. 21.

⁴⁹ Коковић, Д. (2000) Социјологија спорта, Спортска академија, Београд, стр. 144.

⁵⁰ Bodin, D., Robene, L., Heas, S. (2007) Sport i nasilje u Evropi, Knjiga trgovina d.o.o., Zagreb, str. 45.

⁵¹ Brimson, D. (2006) Tajne nogometnog huliganizma, Celeber, Zagreb, str. 51.

Са друге стране, млади људи обично трагају за изградњом свог идентитета и у складу са тиме траже групу која ће их прихватити и у којој могу потврдити своје „ја.“ Уколико породица или социјално окружење не изврше здраву социјализацију омладине, онда се често тражи алтернатива, а то је некада – навијачка група.⁵²

Правилно дефинисање појма хулиганизма захтева исправно разумевање његове корелације са спортским садржајем који користи као покриће. Не може се порећи чињеница да је сваки хулиган, у одређеној мери, и навијач-али, исто је тако сигурно да велика већина навијача нису хулигани, него људи који, с већим или мањим степеном емотивног набоја, прате спорт, притом задржавајући контролу над својом индивидуалношћу и понашањем. Један од основних дистинктивних критеријума у сагледавању разлике између навијача и хулигана, јесте у односу између колективног и личног.⁵³ Многа истраживања указују на разлику између индивидуалног навијача и припадника хулиганске групе, који пристаје да сопствени идентитет и систем вредности замени перципираним идентитетом групе којој приступа. У овом процесу трансфер је само привидно усмерен ка спортском садржају, док у суштини зависи од колективног идентитета саме групе. Индивидуалног хулигана због тога није могуће дефинисати или разумети изван контекста групе којој припада.

На основу свега изложеног можемо предложити и нашу дефиницију фудбалског хулиганизма: намерно, насилно и групно понашање екстремних навијача, који кроз припадање навијачкој групи изграђују персонални идентитет који исказују кроз фрустрацијску агресију, намерним наношењем физичких или психичких повреда другом човеку или групи људи и уништењем или оштећењем материјалних ствари.

Иако је на први поглед јасно шта феномен хулиганизма имплицира, треба нагласити да се он често преплиће са сродним појмовима као што је вандализам.

⁵² Ђорић, М. (2010) Политизација хулиганизма, Политичка ревија, год. (22), бр. 3. стр. 365.

⁵³ Haidt, J., Seder, J.P., Kesebir, S. (2008) Hive Psychology, Happiness, and Public Policy, The Journal of Legal Studies, Vol. (37), No. 52. p. 145.

Именице хулиганизам и вандализам у већини језика који их користе, често служе као синоними за означавање исте појаве, која би се најкраће могла описати као „рушилачко и насилничко понашање.“⁵⁴

Истина је да се ове појаве могу међусобно преклапати, мада треба напоменути да је свака од њих посебна и одређена својим специфичним карактеристикама.

Сматрамо да је вандализам феномен који је сродан хулиганизму, с тим што ћемо нагласити да је хулиганизам врста вандализма и да је ужи појам од њега. Назив вандализам је настао захваљујући Вандалима, племену из северне Европе, које је 455. године наше ере напало и опљачкало Рим. Разлика између ових израза је у томе што би „вандали“ представљали спољну, а „хулигани“ унутрашњу претњу; међутим, племе Вандала је у историји управо остало запамћено по разрађу које није типично чак ни за варварске најезде, па је израз вандализам био употребљаван за све врсте разорног и безобзирног понашања, без обзира на учиниоце. По неким теоретичарима вандализам је безразложна деструктивност;⁵⁵ међутим, овакво одређење може имплицирати феномен агресије, али и различите врсте насиља, па му тако не можемо приписати валидну научну тежину. Постоје и она одређења вандализма која се заснивају на насиљу према материјалним стварима, изостављајући однос према људима, што опет дефиницију чини непотпуном: „Вандализам је намерно уништавање и наношење штете приватној или јавној имовини без одобрења власника те имовине.“⁵⁶

Милосављевић дефинише вандализам као: „својеврсни вид силецијства и агресије који је усмерен ка уништавању различитих материјалних друштвених вредности, док у изворном смислу подразумева оштећивање и деструкцију уметничких, културних и историјских вредности.“⁵⁷ Вандализмом малолетници изражавају свој однос према друштву, упућујући увек неку поруку преко онога „што“ уништавају и „како“ уништавају, и по правилу то су увек оне вредности

⁵⁴ За именицу „хулиганизам“ овакво тумачење дају Клајн, И., Шипка, М. (2006) Велики речник страних речи и израза, Прометеј, Београд. У истом Речнику именица „вандализам“ има нешто детаљнију одредницу: „дивљачко понашање, разарање, пљачкање и уништавање културних вредности“.

⁵⁵ Види шире: Hirsch, D. E., Kett, J., Trefil, J. (2002) The new dictionary of cultural literacy. Houghton Mifflin, Boston.

⁵⁶ Murray, T. (2006) Violence in America's schools: understanding, preventions and response, Conn, Westport. p. 11.

⁵⁷ Милосављевић, М. (2003) Девијације и друштво, Издавачка кућа Драганић, Београд, стр. 234.

које нису свима доступне. На тај начин, они, у највећем броју случајева, испољавају бунт против сопствене животне и друштвене позиције једним примитивним односом према нечему што је недоступно.⁵⁸ Бошковић у „Криминолошком лексикону“ вандализам дефинише као „пустошење и уништавање добара и колективну дивљу страст за рушењем и уништавањем материјалних, културних и историјских вредности“. Такође, исти аутор истиче да се „под вандализмом означава и обесно и рушилачко понашање младих које се манифестује у различитим модалитетима масовног насиља на спортским приредбама, демонстрацијама, рок и поп концертима“.⁵⁹

По нашем мишљењу, једна од најбољих дефиниција вандализма, која је преживела тест времена, јесте она која је направљена на основу ФБИ извештаја из 70-их година двадесетог века: „Вандализам је вољно или намерно уништење и упропаштавање имовине без дозволе власника и подразумева: сечење, кидање, ломљење, бојање, цртање, прљање и све остало што је обухваћено локалним законом“.⁶⁰

Анализирајући уочене дефиниције вандализма, може се уочити да наш Кривични законик обухвата поједина кривична дела која спадају под појам вандализма као што су оштећење туђе ствари, изазивање опште опасности, уништење јавних уређаја, насилничко понашање, учествовање у скупини која изврши насиље, крађе. За разлику од вандализма, израз хулиганизам се готово искључиво користи за насиље повезано са спортским манифестацијама.

Хулиганизам би прецизније био дефинисан као усвајање антисоцијалног система вредности, који традиционалну породичну или друштвену заједницу замењује навијачком групом.⁶¹ Није тешко закључити да је линија раздвајања између вандализма и хулиганизма у томе што се прва појава заснива претежно на спровођењу насиља најчешће према имовини (мада не искључује и насиље према људима), док хулиганизам, осим насиља које је усмерено према имовини, подразумева увек и насиље према људима. Такође, хулиганизам је у Европи

⁵⁸ Југовић, А. (2002) Вандализам као тип друштвеног насиља, у: Д. Радовановић (ур). Деликти насиља – кривично-правни и криминолошки аспект, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, стр. 355.

⁵⁹ М. Бошковић. (1999) Криминолошки лексикон, Матица Српска, Нови Сад.

⁶⁰ Види шире: С. Stanley. (1972) *Vandalism: „Its politics and Nature“*, у: Mays, J. B. (ed), *Juvenile Delinquency, The family and the social Group*, Longman, London .

⁶¹ Исто важи за банде, екстремистичке и терористичке групе, као и тоталитарне и деструктивне култове.

везан најчешће за професионални фудбал. Он се види голим оком и за констатовање његове присутности нису потребна никаква емпиријска истраживања, посебно не она која се завршавају на нивоу пуке статистике. Док, код вандализма повод за насилно понашање не морају бити спортски догађаји.⁶² Заједничка особина вандализма и хулиганизма јесте употреба насиља обично ирационалног карактера.

Хулигани су онај део фудбалске публике која на спортске манифестације не долази ради спорта, ради уживања у умећу такмичара или подршке свом клубу, него управо да би се насилно понашала према навијачима противничког клуба, или ако је то због мера обезбеђења неизводљиво, онда према полицији, редарској служби и другим учесницима спортске приредбе. Ако им је и то онемогућено, онда ће они жртву наћи у некоме или нечему другом: ентеријеру на стадиону, излозима, јавном градском превозу, саобраћајним знацима, градском зеленилу.

3. КРИМИНОЛОШКИ АСПЕКТ НАСИЉА НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА

Са ескалацијом насиља на спортским приредбама средином шездесетих година прошлог века занимање јавности за феномен екстремних навијачких група знатно се повећао. Разноврсност појавних облика тог феномена, озбиљност последица навијачког насиља, медијска заинтересованост, узнемирење јавности -представљало је изазов за криминологе и друге научне раднике, у првом реду у Великој Британији, а у нешто мањој мери и за оне у Италији, Холандији и у другим земљама Европе, па и шире, да се заинтересују за феномен насиља у вези са спортским приредбама.

У поглављу које следи, насиље на спортским приредбама као масовна друштвена појава биће обрађена са криминолошког аспекта. Посебно ће бити речи о етиолошкој, феноменолошкој и виктимолошкој страни овог проблема. Кроз криминалну етиологију расветлиће се узроци, услови и поводи

---

⁶² Пример вандализма у нашој земљи је био понашање неких учесника након протеста у Београду поводом проглашења независности Косова и Метохије, када је гомила људи кренула у уништавање зграда и појединих амбасада, али и јавног инвентара, док је најпознатији случај оваквог понашања био обијање радњи и крађа патика у центру Београда. Наведено према: Ђорић, М. (2012). оп. цит. стр. 78.

криминалног понашања екстремних навијачких група, а кроз криминалну феноменологију појавни облици, обим, структура, структуралне промене, динамика, просторна и временска распрострањеност криминалитета навијачких група. У виктимолошком делу говорићемо о идентификовању, дефинисању и описивању проблема са којима се сусрећу жртве насиља на спортским приредбама.

Последице понашања екстремних навијачких група бројне су и погађају друштво на различите начине. Са овим проблемом су се суочиле многе земље, а само су поједине, кроз развој и успешну имплементацију организационо - функционалних механизма, успеле да се изборе са њим. Важан аспект решавања проблема свакако јесу стабилне и јаке демократске институције, као и добар правни оквир. У том смислу наша земља је последњих година направила неколико значајних корака, о којима ће касније бити више речи.

Пораст, учесталост и озбиљност поступака насиља јасно се документује на основу исказаних радњи учесника, што се често не чини у довољној мери. Недостатак података у том делу је нешто са чиме се суочавају и најразвијеније земље света, па и наша. Потребно је да се систематски документује природа и распрострањеност различитих негативних појава у српском спорту. Таква евиденција обезбедила би увид у токове, обрасце и промене у природи насиља, а такође би била значајна и за адекватну друштвену реакцију у борби против ове изразито негативне друштвене појаве.

3.1. ЕТИОЛОШКА ДИМЕНЗИЈА НАСИЉА НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА

Најприродније и најчешће питање које људи постављају у вези са насиљем је „зашто“? Они то питају и када се ради о појединачним делима и о њиховој укупности. У оба случаја скоро да је немогуће одговорити на то питање. Узроци насиља у вези са спортом, дакле, бројни су, тајанствени и испреплетани. Да би само почео да их разумева, појединац мора прикупити податке о обиму и трендовима злочина, утврдити износ „цене злочина“, проучити услове живота тамо где он буја, идентификовати злочинце и његове

жртве, утврдити став друштва о злочину.⁶³ Потпуно је јасно да се једним чиниоцем (ма колико он уопштено био одређен) не може објаснити нити свако поједино дело, нити њихов тоталитет. Ни органска структура човека, нити његова личност, ни друштвена дезорганизација, ни криза нормативног система, још мање сиромаштво или богатство, деловање средстава масовне комуникације, аномија, класна борба или сукоб култура, ниједан од наведених или неспоменутих чинилаца (на које указују многобројне криминолошке теорије) не може сам за себе објаснити ни појединачно дело које означавамо као злочин-утолико мање може објаснити читав њихов микрокосмос који означавамо као криминалитет. Ово не значи да се на тај начин негира да ови чиниоци, или бар највећи њихов део, не утичу да до извршења дела дође.⁶⁴

Сложеност узрочности криминалитета учинила је да у савременој криминологији још увек, више – мање равноправно, опстаје релативно велики број етиолошких концепција које теже да објасне криминално понашање уопште, или одређене његове типове. Савремене криминолошке теорије крећу се тако од теорија о индивидуалним факторима, преко теорија социјалног детерминизма, контролних теорија и теорије етикетирања, теорије конфликта и критичких перспектива, па до развојних концепција које теже да integriшу различите концепте унутар једног обухватног погледа на људски развој. Покушај објашњења насиља и недоличног понашања навијача мора се засновати на мултидисциплинарности, јер се у већини теоријских гледишта може наћи само део одговора на ову стално присутну, али ипак недовољно расветљену појаву угрожавања безбедности. Могуће је издвојити неколико праваца трагања за смислом научног тумачења феномена хулиганизма. Један је у евидентно присутној орјентацији да се он објашњава индивидуалним биолошким, антрополошким предиспозицијама и психологијом групе, други је покушај да се у оквиру класичних теорија девијација и агресивности доведе у контекст насиље и недолично понашање навијача као специфичан друштвени проблем и трећи да се различитим моделима, који се делом ослањају и на класичне теорије, рецимо субкултуре, аномије и других или новијих попут модела императивне победе и професионалног навијача, допринесе прихватљивијем теоријском објашњењу овог феномена.

⁶³ Игњатовић, Ђ. (2011) оп. цит. стр. 123.

⁶⁴ Исто.

Посматрано са становишта многоструких утицаја ових фактора, може се рећи да у разним случајевима криминалног понашања делују многи узроци и елементи у различитим фазама, односима и комбинацијама. Од објективних и субјективних околности конкретног случаја зависи који ће од фактора бити доминантан и одлучујући, а коме припада споредна улога.⁶⁵

У српској јавности, новинским чланцима, али и у неким стручним расправама, рат и економска криза најчешће се помињу као друштвене околности (узроци) који су последњих година највише утицали на ескалацију насиља на спортским приредбама. Када се узме у обзир ситуација у осталим европским државама и размере насиља на спортским приредбама у тим државама, чини се да такав став није исправан и да говори о површности, када се анализира проблем насиља на спортским приредбама од стране појединих аутора. Примери европских држава (Енглеска, Италија, Белгија) на чијим територијама није било рата у последњих шездесет година и које су до почетка светске економске кризе 2008. године живе у материјалном благостању, а истовремено су имале значајан проблем са насиљем на спортским приредбама, говори о томе да су узроци тог насиља негде другде, а не у рату и економској кризи. Наравно, ни утицај рата и економске кризе, као фактора који су допринели увећању проблема насиља на спортским приредбама, не треба занемарити.⁶⁶ Такође, било би погрешно тврдити да је навијачко насиље нека врста „вентила“ тоталитарних режима, будући да је оно једнако присутно и у демократским друштвима.

Повезаност и комплексност деловања криминогених фактора огледа се у томе што ниједан фактор, сам за себе, није довољан да доведе до криминалног понашања, нити се само један од њих може сматрати основним узроком за све његове облике.⁶⁷ Собзиром на то да је свако криминално понашање резултат сложених међусобних утицаја са различитим интензитетом дејства, приликом научне анализе узрока насиља у спорту и око спорта морају се узети у обзир сви фактори који у датој ситуацији могу бити од значаја за настанак и развој пре свега криминалитета екстремних група навијача. При томе треба имати у виду

---

⁶⁵ Констатиновић - Вилић, С., Николић - Ристановић, В., Костић, М. (2009) оп. цит. стр. 350.

⁶⁶ Шупут, Д. (2012) Проблеми у примени прописа намењених борби против насиља и недолучног понашања гледалаца на спортским приредбама, НБП-Журнал за криминалистику и право, год. (16), бр. 2. стр. 93.

⁶⁷ Констатиновић - Вилић, С., Николић - Ристановић, В., Костић, М. (2009) оп. цит. стр. 350.

да нови модели реаговања на криминалитет у први план стављају појмове ризика и вероватноће, нису заинтересовани за узроке колико за контролу криминалног понашања, не теже да смање криминалитет, већ да га контролишу уз што мање трошкове, немају аспирацију да рехабилитују, реинтегришу, већ се темеље на управљању ризиком, пре свега кроз контролу и затаварање преступника.⁶⁸

У сваком случају, да би се идентификовали узроци насиља на спортским приредбама, потребна је дубока криминолошка и социолошка анализа овог озбиљног друштвеног проблема. Јасно је, дакле, да је насиље у спорту снажно условљено културом и класом, као и да је подстицано спољашњим друштвеним „окидачима“. Чињеница да су се највећи навијачки нереди на тлу бивше Југославије десили управо у време пораста тензије пред рат 1990-тих, довољно говори у прилог таквој тези.

Теза да је насиље иманентно спорту, на основу свега реченог може се бранити на основу три утемељена аргумента: прво, спорт се заснива на компетенцији, а компетенција изазива завист, срџбу, па онда и агресију; друго, појава насиља подстакнута спортом је временски и просторно универзална, премда битно осцилира, у зависности од културе и многих других друштвених фактора; треће, спортови повезани са насиљем имплицирају масовност, дакле све атрибуте психологије маса, укључујући ослобађање нагона и одсуство комуникације као опонента насиља.⁶⁹

3.1.1. Општи етиолошки фактори

Социо-економски фактори били су и до данас су остали доминантни узроци за разне врсте антисоцијалних понашања, укључујући и насиље на спортским приредбама.⁷⁰ Наиме, од Рима до данас, спорт је можда изгубио свој сакрални али не и псеудо-религијски карактер. Чак и просечна спортска манифестација за себе везује несразмеран емотивни набој посматрача, који у жељи да и сами „постану део игре“ доживљавају својеврсну метаморфозу у

⁶⁸Соковић, С. (2011) Савремене глобалне тенденције у контроли криминалитета (карактеристике, перспективе и осврт на домаће прилике, *Crimen*, год. (2), бр. 2. стр. 224.

⁶⁹Muzur, A., Rinčić, I. (2011) Sport i nasilje: prilog etičkim, sociologijskim i psihoneurobiologijskim razmatranjima, *JAHN*, Vol, (2), No. 3. str. 149.

⁷⁰Dunning, E., Murphy, P., Williams, J. (1986) Spectar of Violence at Football Matches: Towards a Sociological Explanation; *The British Journal of Sociology*, Vol. (37), No. 2. p. 221-244.

„навијаче.“⁷¹ Навијач престаје да буде пуки посматрач игре, у психолошком смислу, он себе почиње да доживљава као учесника, односно носиоца „мистичне“ везе са играчем и тимом који бодри. Услед тога, навијач привремено транспонује свој идентитет – заборавља на време и место, потискује свакодневне проблеме и бриге и, у својеврсној динамичкој медитацији, своју енергију усмерава ка игри.⁷² Победа играча или тима за који навија, у психолошком смислу постаје и његова победа; пораз сопственог тима пак доживљава као сопствени пораз.

Уколико је овде изнети опис валидан, проблематизују се привидно доминантни социо-економски узроци насиља на спортским манифестацијама. Наиме, навијач који је прошао кроз ирационални процес транспонованња сопственог идентитета, чак и уколико је можда његов иницијални мотив била жеља за бекством или заборављањем материјалне ситуације и свакодневних проблема, етиолошка слика мора да укључи и читав низ других, подједнако значајних али не и толико упадљивих, ирационалних елемената, односно: психолошке, културолошке, антрополошке па чак и (псеудо) религијске или митолошке узроке.⁷³

Етиологија има своја два основна правца изучавања који су у уској међусобној вези. То су егзогени или спољашњи узроци, који у себи укључују социјалну средину са свим збивањима, традицијом, обичајима, културом и другим елементима који споља утичу на формирање криминалне личности извршиоца. За разлику од ових спољашњих или апстрактних узрока, на процес стварања девијантне личности утичу лични елементи и својства лица (психолошка, биолошка, личне склоности и друго). Ради се о подручју ендogene етиологије која се бави изучавањем процеса криминализације одређеног лица.

Игњатовић сматра да је свако криминално понашање изазвано спојем две групе чинилаца: личним цртама појединца и спољњим (пре свега социјалним) чиниоцима. Њихово дејство нема исту снагу код свих дела. Код неких, претежан је утицај индивидуалних, код других спољашњих фактора, док код трећих и

---

⁷¹ Bennett, P., Dando, M., Sharp, R. (1980) Using Hypergames to Model Difficult Social Issues: An Approach to the Case of Soccer Hooliganism, *The Journal of the Operational Research Society*, Vol. (31), No. 7.p. 621- 635.

⁷² Види више: Кноп, Р., Нойнг, Ј. (1988) *The functions and significance of sport*, Tilburg: Tilburg University Press. 1988.

⁷³ Birrell, S. (1981) *Sport as Ritual: Interpretations from Durkheim to Goffman*, *Social Forces*, Vol. (60), No. 2, Special Issue. p. 355.

једни и други делују са приближним интензитетом.⁷⁴ То значи да криминогени фактори делују повезано, синтетички и комплексно. Неки од њих имају општији карактер и односе се на већи број различитих облика криминалног понашања, други делују само на одређени тип криминалног понашања. Повезаност и комплексност деловања криминогених фактора огледа се у томе што ниједан фактор, сам за себе, није довољан да доведе до криминалног понашања, нити се само један од њих може сматрати основним узроком за све његове облике. С обзиром на то да је свако криминално понашање резултат сложених међусобних утицаја са различитим интензитетом дејства, приликом научне анализе узрока криминалитета морају се узети у обзир сви фактори који у датој ситуацији могу бити од значаја за његов настанак и развој.⁷⁵

3.1.2. Теоријски концепти етиологије насиља на спортским приредбама

Насиље у спорту није могуће посматрати изван контекста друштвеног насиља уопште, јер је оно само један од његових сегмената, за које је у јавности више него за друге облике прибављен атрибут „нормалности“ и аболиције. Уз то, није то тако прост проблем како на први поглед изгледа. Није оно само израз обичне хулиганске црте и пролазност у карактеру младог човека, већ сложен спој и стицај биолошких чинилаца, психолошке структуре личности и социјалних услова у којима се јавља.⁷⁶ Отуда је потреба трагања за мултидисциплинарним објашњењима тим нужнија, јер је у сваком од њих, или већини, присутан бар део одговора на ову, у импресијама објашњиву, али ипак загонетну појаву. С тога су биолошке, психолошке и социолошке теорије општи етиолошки оквир којим је аналошки могуће потражити нека објашњења узрочности насиља у спорту.

Иако релативно тешко примењиве у тумачењу појава спортског насилништва, биолошке теорије нису у потпуности за одбацивање, посебно оне које се тичу детерминације урођених склоности и наслеђа у агресивности човека. Урођене склоности за насилништво приписују се личностима посебних биолошких својстава која стичу наслеђем гена и склоностима посебног

⁷⁴ Игњатовић, Ђ. (2011) оп. цит. стр. 123.

⁷⁵ Констатиновић - Вилић, С., Николић - Ристановић, В., Костић, М. (2009) оп. цит. стр. 350.

⁷⁶ Бошковић, М. (2001) Криминолошки аспекти насиља у спорту, Дефендологија, Бањалука, год. (4), бр. 10. стр. 162.

конституционалног типа. Ови теоријски приступи воде порекло од френолошких схватања и учења антрополошке школе, али су временом имали више модалитета, уважавајући често осим анатомских, и друге чиниоце утицаја на агресивно понашање човека, а нарочито елементе биолошког и генетског наслеђа.

Психолошки фактори уопште могу бити узрочници у широком распону разних облика социјалне девијантности, па и насиља у спорту. Ове теорије полазе, пре свега од психолошких карактеристика које детерминишу понашање личности, доводећи у везу психичке поремећаје и агресивност, и ту су се развила два глобална правца учења. Једно, по коме се понашања личности могу сагледавати из психолошког основа, али не ван контекста утицаја социјалних и друштвених чинилаца – интегрално становиште; и друго, које узима у обзир само психолошке основе узрочности.⁷⁷ Психолошке теорије постоје у различитим варијантама, али им је заједничко да криминално понашање доводе у везу са психолошким особинама личности, не узимајући у обзир деловање социјалних фактора, или признајући овим факторима споредно деловање.⁷⁸ Ове теорије су се фокусирале на личне карактеристике навијача склоних насиљу. То су углавном млади, неожењени мушкарци, који су импулсивни, асоцијални, физички јако агресивни и који, као такви, узбуђење траже на спортским приредбама у сукобима са противничким навијачима и другим учесницима спортских приредби.

Управо са развојем теорија које су узроке криминалитета тражиле искључиво у биолошкој конституционалности, односно психи појединца, зачете су и теорије које су уочавале значај узрока који се крију у друштву.⁷⁹ Тако су настала прва социолошка објашњења узрока криминалитета, која данас у савременој криминологији играју важну улогу у истраживању и научном објашњењу криминалитета.

Социолошке теорије представљају научна схватања која појаве и догађаје насилништва изучавају и тумаче са позиције детерминације друштвених и уже социјалних фактора о људској агресивности. Значајно је издвојити теорију имитације, диференцијалне асоцијације, диференцијалне идентификације и

---

⁷⁷ Исто.

⁷⁸ Констатиновић - Вилић, С., Николић - Ристановић, В., Костић, М. (2009) оп. цит. стр. 279.

⁷⁹ Исто. стр. 296.

теорије везане за културни и групни контекст живота човека, а првенствено теорије субкултуре, друштвених сукоба, конфликта и аномије.

Сиромаштво, велика незапосленост, као и мале шансе за друштвено напредовање, веома су битни узроци насиља и агресије. Није у питању само немање новца, већ и недостатак престижа и угледа. Међу насилницима најчешће су људи слабих изгледа да прибаве добра, која се у потрошачки настројеном друштву сматрају извором среће и блогостања. Међутим, насиље се не може објаснити само културом сиромаштва. Неопходно је разматрање слободног времена (досадне егзистенције) и изгледа за друштвену покретљивост, чинилаца који оптерећују и угрожавају многе, пре свега младе људе. Они из досаде, а други из очаја, покушавају да свој живот учине занимљивим.⁸⁰ Када је у питању насиље на спортским приредбама многи социолози и криминолози сматрају да проблеме прузрокују млади људи, нежењени, који су маргинализовани, незапослени, или евентуално раде као полуквалификовани радници, незадовољни својим статусом у друштву.⁸¹

На пољу научне теорије није много пажње посвећено истраживању феномена хулиганизма. Најзначајније резултате у овој области остварили су британски теоретичари (из области социологије), што је и за очекивати с обзиром на то да је Велика Британија била родно тле фудбалског хулиганизма и да је имала највише проблема са насиљем хулигана. У нашој домаћој литератури, тек је мали број радова написан на ову тему.⁸²

На основу анализе великог броја пре свега социолошких, али и других радова објављених у другој половини двадесетог века, хрватски социолог Дражен Лалић је издвојио четири основна теоријска приступа који проблематизују понашање фудбалских навијача и њихових група, и то:

- а) субкултурну теорију ритуализоване агресије;
- б) класну теорију понашања навијача;
- в) историјско – еволуционистичку теорију;
- г) теорију Александра Дал Лага – свет спорта као свет за себе.⁸³

⁸⁰ Коковић, Д. (2001) Насиље спортске публике, Дефендологија, Бањалука, год. (4), бр. 10. стр.9.

⁸¹ Russell, G. (2004) Sport riots: A social-psihological review, Aggression and Violent Behavior, No. 9. p. 355.

⁸² Ђорић, М. (2012) оп. цит. стр. 80.

⁸³ Lalić, D. (1993) Torcida-pogled iznutra, AGM, Zagreb, 1993. str. 27- 57.

Субкултурна теорија ритуализоване агресије изворно је разрађена у делима британских социолога Питера Марша (Petera Marsha), Елизабет Розер (Elizabeth Rosser) и Рома Хареа (Roma Harrea).

Питер Марш (Peter Marsh) је покушао да објасни узроке насиља младих људи на стадиону кроз елаборирање појма „социјалне агресије“, тзв. „aggro“.⁸⁴ Наиме, „aggro“ је узрокован људском агресијом за коју он верује да је пре урођена него што је научена, а хулиганизам представља форму „ритуализоване агресије“. Он објашњава да су основе навијачког насиља у љутњи, а да навијачке нереде карактеришу неписана правила понашања, која битно смањују могућност озбиљних повређивања, јер њихов циљ није наносење повреда, већ само понижавање противника. Марш и сарадници су указали на висок степен повезаности поремећаја у васпитно-образовној сфери и девијантног понашања фудбалских навијача. Такође, сматрају да понашање хулигана није бесмислено, ирационално и неконтролисано, већ да је уравнотежено ритуално манифестовање агресије. Уколико се овај ритуал одвија само између навијача, онда настају незнатне штетне последице. Проблеми настају, по њиховом мишљењу, када спољашњи фактори (полиција, медији, спортски савези и клубови) покушају да онемогуће одвијање ритуала.⁸⁵

Овај приступ је у основи занимљив, али није заснован на довољно поузданим емпиријским подацима. Свакако да у понашању навијача има и „ритуалног“, али последице насиља на спортским приредбама широм света иду у прилог тези да је оно више „стварно“ него „ритуално“.

Креатори класне теорије понашања навијача и њихових група су енглески социолози Јан Тејлор (Ian Taylor) и Џон Кларк (John Clarke). Њихова полазна теза била је да хулиганизам коренспондира са великим социјалним и економским превирањима, посебно наглашавајући промене у радничкој класи.⁸⁶ Иначе, многи теоретичари приписују радничкој класи не само хулиганизам, већ и остале облике екстремизма, попут неонацизма, насиља скинхедса и слично. Ради се о томе да се тражи узрочно-последична веза између лоше материјалне

⁸⁴ Види: Marsh, P. (1978) *Aggro: the illusion of violence*, J.M.Dent, London.

⁸⁵ Мисић, З. (2010) оп. цит. стр. 80.

⁸⁶ Giulianotti, R. (2001) „A different kind of carnival“, in: M. Peeryman (ed). *Hooligan wars. Causes and effectes of football violence*, Edinburgh and London, p. 142.

ситуације (која код радничке класе узрокује незадовољство и фрустрацију) и насиља.⁸⁷

Насиље фудбалских навијача они анализирају у контексту промена које су задесиле фудбал у Великој Британији. Они дијагностикују две битне промене које су се десиле седамдесетих година прошлог века, прва промена је претварање фудбала у извор зараде (па за фудбал расте интерес средње класе) и друга промена је „интернационализација“, долазак странаца у енглески фудбал и све већи број међународних сусрета. Тејлор и Кларк процењују да те промене битно задиру у односе између различитих класа у британском друштву. Тако да, упркос везаности за фудбал, радничка класа није консултована у вези буржоизације и интернационализације фудбала, па су те промене доживели као узурпацију и напад на њихове интересе.⁸⁸

Хулиганизам се објашњава као одговор на истискивање радника из фудбала и губљење контроле над њиховом омиљеном игром. Они губе контакте са фудбалерима, јер ови почињу да зарађују доста новца и између њих се стварају класне разлике.

Као што је видљиво, ови социолози анализирају понашање фудбалских навијача у ширем контексту промена, које су у одређеном историјском тренутку задесиле свет спорта, посебно фудбала, положај радничке класе и међукласне односе, те британско друштво у целини: „Ми морамо развити анализу која почиње и завршава на класним основама у својим једноставним и сложеним разликама и која је компетентна да препозна у догађајима попут панике у вези са фудбалским насиљем посебан облик декомпозиције унутар класа у посебном тренутку историје класе у оквиру једне националне државе.“⁸⁹

За Тејлора су маргинализација хулиганизма и несучавање друштва са последицама насиља опасни, првенствено из идеолошко-политичких разлога, јер су фашистички покрети баш у хулиганима видели потенцијалну базу за регрутовање својих чланова и ширење фашистичке пропаганде. У првим радовима је овај британски теоретичар одређивао хулигане као „младе

⁸⁷ Ђорић, М. (2012) оп. цит. стр. 82.

⁸⁸ Lalić, D. (1993) op. cit. str. 36.

⁸⁹ Taylor, I. (1982) „Class, Violence and sport. The Case of Soccer Hooliganism in Britain“, in Hart Contelon, R. Gruneau (ed). Sport Culture and Modern State, Toronto, Buffalo, London: University of Toronto Press. p. 76.

бунтовнике“, док их у каснијим радовима, схвативши колико хулигани могу бити деструктивни, назива „озбиљном опасношћу по друштво“.

Основна критика ове теорије односи се на то да фудбалски хулиганизам није нова појава, а критикована је и узрочна веза између појаве хулиганизма и положаја радничке класе. Критичари ове теорије наводе да су и у градовима старог доба (Рим и Константинопољ) избијали немири, често разорнији од било какве „варварске најезде.“ Понекад, главни протагонисти таквих немира били су припадници супротстављених градских навијачких фракција.⁹⁰ Нема сумње да насиље у спорту од најстаријег доба представља континуирану појаву коју није у стању да избегне ниједно савремено друштво. Може се говорити о различитим облицима и, сходно томе, о различитом интезитету његовог испољавања.

Социо-историјска теорија створена је почетком осамдесетих година прошлог века. Социолог Ерик Данинг (Erik Dunning) и сарадници Патрик Марфи (Patrick Murphy), Џон Вилијамс (John Williams), Иван Ведингтон (Ivan Waddington) са универзитета у Лестеру, познати као „фигурационалисти“ и „лестерска школа“, тврде да хулиганизам није нова појава, него се у нешто друкчијем облику јављао и пре.⁹¹ На основу налаза детаљне историјске анализе, Данинг закључује да ногометни хулиганизам, заправо, не представља битно нови феномен, с обзиром на то да се, у нешто друкчијем облику, насиље јављало и пре, те да су многи мотиви који покрећу данашње навијаче на предузимање насиља покретали и њихове претходнике. Сукоби између навијачких група најчешће избијају када оне као „ми групе“, израженије настоје репрезентовати локални идентитет насупрот ривалској „они-групи“ и њеном локалном идентитету или када је озбиљније нарушен „fair-play“ на самом терену. У тим и сличним ситуацијама фудбал служи тек као повод за неку врсту „ратне игре“ у оквиру које се противнички навијачи схватају као „освајачи“, а истовремено се жели освојити њихова „територија“.⁹²

У теорији Ерика Данинга често срећемо и „бедуински синдром“ који објашњава принцип функционисања навијачке групе, као и њен систем

---

⁹⁰ На пример, у римском Колосеуму постојале су „фракције“ навијача кочијашких трка, које су се делиле по бојама својих фаворита: најпре, „Црвени“ и „Бели“, а касније, у периоду царства, још и „Зелени“ и „Плави.“ Више о томе: Melmoth, W., Harris, H. (1972) *Sport in Greece and Rome*, Cornell University Press: p. 220-221.

⁹¹ Dunning, E. (1999) *Sport Matters - Sociological studies of sport, violence and civilization*, Routledge, London, p. 99.

⁹² Lalić, D. (1993) *op. cit.* str. 39.

вредности. Он гласи: „пријатељ мог прајатеља је и мој пријатељ, док је непријатељ мог непријатеља такође пријатељ“.⁹³

Британски социолог Данинг такође указује на комплексност спреге спорта, насиља и екстремистичких идеологија, али (доследно социолошком академском дискурсу ком припада), ипак донекле пренаглашава фактор социјалног статуса изгредника.⁹⁴ Па ипак, стереотип о хулиганима као припадницима искључиво „социјално угрожених слојева“, не потврђује се у потпуности кроз резултате релевантних истраживања. Нека од њих указују да хулиганизам не треба посматрати искључиво у контексту друштвеног статуса изгредника, већ управо кроз њихов систем вредности,⁹⁵ који је увек делом и социјално детерминисан. Већина хулигана заиста потиче из нижих социјалних слојева, али хулигански начин живота је избор и не малог броја лица која потичу из средње или више класе.⁹⁶ Стога, боље разумевање појава попут хулиганизма и екстремизма (нарочито као склоности младих људи), захтева да полазна тачка разматрања буде потрага за узроком одбацивања традиционалног система вредности средње класе.

Ова теорија добија утемељеност популарних тумачења фудбалског хулиганизма (уживање алкохола, незапосленост, попустљивост друштва) сматрајући да узроке насиља у спорту не објашњавају у довољној мери. Основне замерке упућене овој теорији односе се на то да се са хулиганима никада није разговарало, већ да је насиље преточено у статистичке податке, што представља методолошку замерку и препоруку за даља истраживања у којима треба узети у обзир и ставове навијача.

Поред енглеских, италијански социолог Алесандао Де Лего (Alesandro De Lego) у теоријским разматрањима наглашава да се свет спорта јавља као свет за себе и функционише по сопственим правилима. Конфликти у фудбалу дешавају се само на стадиону, који је пре свега симболички оквир, метафорички простор, који одваја навијаче од остатка света.⁹⁷ По његовом мишљењу,

---

⁹³ Dunning, E., Murphy, P., Williams, J. (1988) *The roots of football hooliganism: an historical and sociological study*, Routledge and Kegan, London.

⁹⁴ Dunning, E. (1999) *Sport matters: sociological studies of sport, violence, and civilization*, Routledge, p. 43 - 44.

⁹⁵ Wallace, A. (1998) *Modern English Football Hooliganism: A Quantitative Exploration in Criminological Theory*, Dissertation submitted to the Faculty of the Virginia Polytechnic Institute and State University: p.31.

⁹⁶ Исто.

⁹⁷ Мисић, З. (2010) оп. цит. стр. 80.

утакмица је прилика за наглашавање различитих навијачких идентитета, а стадион је за организоване навијачке групе оквир ритуала, метафоре „пријатељ-непријатељ“ и „аутономије младих“, а не политичке и друштвене природе.⁹⁸ Међутим, навијање и понашање навијача јесте карактеристично за спорт и спортско окружење, али је навијање присутно у нешто друкчијим формама и ван спорта, а насиље је израженије у појединим спортовима.

У поменутиим теоријским разматрањима покзало се да поједини теоретичари сматрају да насиље навијачких група има симболички карактер, док други истичу како се ради о истинском насиљу које континуирано прети озбиљним последицама. Такође, различито се објашњавају узроци фудбалског хулиганизма. Алесандао Де Лего (Alesandro Dal Lego) позадину навијачког насиља сагледава искључиво у склопу специфичне културе фудбала, Тејлор (Taylor) и Кларк (Clarke) указују на класне супротстављености као основни узрок насиља у спорту, а Данинг (Dunning) и сарадници покушавају да објасне разлоге насилничког понашања навијача извођењем широке анализе односа у самом фудбалу и друштву у целини.

Уочава се да енглески истраживачи фудбалског хулиганизма избегавају у својим истраживањима да анализирају бројне смртне случајеве навијача у целом свету. Због тога нам се чини врло спорним теза о симболичком карактеру фудбалског хулиганизма, поред огромног броја погинулих и повређених. Међутим, свака расправа о насиљу, па и она у насиљу у спорту је „шкакљива“ и неугодна тема, јер нарушава и квари слику о друштву и његовом „хармоничном развоју“. Социологија, по својој природи, није могла да избегне ове проблеме, а тема насиља у спорту послужила је социологији спорта за афирмацију и излазак из резервата анонимних дисциплина.

Објашњавајући ове проблеме, социолог културе и спорта Драган Коковић полази од тезе да проблем није само у стадиону или спортској дворани, већ у дубљим друштвеним узроцима. Врло често помиње феномен идентификације за који је карактеристично исказивање групне припадности и која, свакако, има елементе вредносног опредељења.⁹⁹ Социолошка истраживања сматрају да већину тих навијача чине представници „крњих

⁹⁸ Dal Lego, A. (1990) Descrizione di una battaglia. I rituali del calcio. Bologna: Il Mulino, p. 62

⁹⁹ Коковић, Д. (2011) Политичко насиље - пример политизације фудбала, у: Д. Вејиновић (ур). Насиље и спорт, Европски дефендологија центар за научна, политичка, економска, социјална, безбједоносна, социолошка и криминолошка истраживања, Бањалука, стр. 37.

егзистенција“ које ствара урбани начин живота, а навијање и њихов ритуал представљају трагање за изгубљеним идентитетом. Припадност групама на стадиону даје осећај моћи и утицаја, који код куће или на радном месту немају. Активна укљученост навијача стоји у оштром контрасту са пасивним трошењем слободног времена. Уколико су људи пасивни, онда се од посете утакмици прави спектакл у коме се види једина могућност учествовања.¹⁰⁰ Нажалост, учествовање се може претворити у различите инциденте и непријатељство према другом човеку, у жељи или вољи за уништавањем. Сви ови процеси уско су везани за фрустрацију, за појединачни друштвени неуспех, за осећање угрожености и друга стања инфериорности.

3.1.3. Етиолошке посебности насиља на спортским приредбама

Постоји много разлога због којих испољавање насиља на спортским приредбама има већи степен друштвене опасности него што би се то могло закључити само сагледавањем директних последица. Основни разлог представља једноставна чињеница да су стадиони места на којима на малом простору борави и по неколико десетина хиљада људи, те да најмањи инцидент може имати катастрофалне последице. Други разлог везан је за суштину спорта као фактора повезивања људи, њиховог разумевања и мирног начина да се искаже ривалитет.¹⁰¹ Насиље на спортским манифестацијама негира ове вредности и „квари игру“ у спорту и друштву у целини. Како је фудбалски хулиганизам постао запажен као „друштвени проблем“, разни покушаји, како из лаичке тако и из академске перспективе, да се постави дијагноза овог феномена су се фокусирали углавном на објашњавање зашто се он појављује. Постојећа објашњења за учествовање у фудбалском насиљу су непотпуна, и то је чињеница која је послужила као повод за писање великог броја студија.¹⁰² Заправо, не постоји прецизна дефиниција фудбалског хулиганизма, стручна јавност широм Европе се не слаже по питању његове озбиљности, па чак ни по питању његових узрока.

---

¹⁰⁰ Исто.

¹⁰¹ Ђурђевић, Н. (2007) оп. цит. стр. 211.

¹⁰² Gow, P., Rookwood, J. (2008) Doing it for the team-examining the causes of contemporary English football hooliganism, *Journal of Qualitative Research in Sports Studies*, p. 32.

Уколико бисмо желели да почнемо од социо-економског контекста као узрока разних врста насиља – од породичног, до оног које се испољава пре, за време или након спортских манифестација – ипак ћемо бити принуђени да одмах приметимо значајну чињеницу: социјални статус изгредника није идентичан.¹⁰³ Ово се види из читавог низа новијих истраживања овог феномена, тако на пример антрополошки приступ у значајно већој мери узима у обзир комплексност проблема и неопходност мултидисциплинарног приступа.

Када говоримо о насиљу које је повезано са спортским манифестацијама, неопходно је да нагласимо дистинкцију између навијача (ма колико „ватрени“ били) и хулигана (без обзира на степен њиховог ангажовања у одређеној хулиганској групи). Наиме, навијачи подједнако лако могу да прате игру и преко ТВ преноса или са источне или западне трибине стадиона. У ретким случајевима, можда када су у питању изузетно значајне утакмице, навијачи ће отићи и на гостовање. Такође, неки од њих ће понекада конзумирати већу количину алкохола, па чак и ући у вербални или физички сукоб због тима. Међутим, основна карактеристика навијача огледа се у чињеници да њих пре и изнад свега занима клуб, односно утакмица или игра коју третирају као забавни садржај.

Хулигани представљају значајно другачију категорију. Присуство на северној или јужној трибини и учешће у навијачкој кореографији често је значајније од праћења игре. Наравно, са ових „јевтинијих“ трибина знатно је теже пратити игру, што у одређеној мери може представљати и елемент „социјалне фрустрације.“¹⁰⁴ Оно што је заједничко екстремним навијачким групама је готово „мистички“ или „ритуални“ однос према клубу, или, боље речено, према групи којој припадају. Захтев групе је јасан: стари идентитет, односно личност која постоји изван стадиона, морају бити одбачени у корист идентитета нове заједнице. Ово је врло слично феномену који савремени психолози дефинишу као „кошнички ум“ (Hive mind-бољи и слободнији превод гласио би колективни ум).¹⁰⁵ Заиста, у етиолошкој димензији која у обзир узима психолошке факторе, хулигани често подсећају на врсте инсеката који жртвују

¹⁰³ Armstrong, G. (1998) *Football Hooligans: Knowing the Score*, Berg, p. 169.

¹⁰⁴ Хулиганске групе су свакако настале од навијача фрустрираних чињеницом да нису били у стању да приуште скупљу карту, која би омогућила квалитетнији преглед игре са источне или западне трибине. Видети више: Armstrong, G. (1998) *op. cit.* p. 131.

¹⁰⁵ Baumeister, F. (2010) *Social Psychology and Human Nature*. Cengage Learning, p. 38.

индивидуалну свест и постају продужетак колектива. Психолошки мотиви за привремено или трајно одрицање од сопственог идентитета и система вредности могу да буду различити – али, најчешће је у питању нека врста незадовољства „свакодневним животом.“¹⁰⁶ Психолошки узрок придруживања хулиганској групи заиста може да буде фрустрација изазвана социјалном ситуацијом; али, исто тако може да буде последица досаде, авантуризма, радозналости и читавог низа других преваходно психолошких мотива, који су у основи такође фрустрацијски. Коначно, никако не треба занемарити ни присуство женских особа у екстремним навијачким групама, које све више и саме постају извршиоци хулиганског насиља.¹⁰⁷ Последица оваквих наглих идентитетских промена врло често је одређена врста заноса или фанатизма (ово су такође типичне појаве при приступању у терористичку или екстремистичку групу, или у секту),¹⁰⁸ која врло често захтева и насилну одбрану новостеченог идентитета.¹⁰⁹ Када су у питању појаве екстремизма, хулиганизма и насиља мотивисаног предрасудама, нетрпељивошћу или мржњом, у медијима, па чак и у стручној периодици, исувише често је присутан стереотип који ове видове социјалне патологије своди на социо-економску сферу.

У објашњењу узрока насиља на стадионима често се истиче тзв. „психологија гомиле“, где се појединац осећа сигурније, с обзиром на то да маса покрива његову анонимност. „Појединац је у гомили зрно пијеска међу другим зрнцима пијеска којима вјетар по милој вољи господари“.¹¹⁰ У маси се појединац осећа много моћније и због прикривене анонимности код њега слаби и осећај личне одговорности, па због тога појединци у маси могу да учине такве ствари које појединачно можда не би никада урадили. Гомила, дакле, наводи на поступке супротне очигледним интересима и устанвљеним навикама људи. У маси њихова заједничка психологија битно се разликује од индивидуалне психологије, док интелигенција не игра никакву улогу-ту делују само несвесни

¹⁰⁶ Howard, A. (2000) Social Psychology of Identities. Annual Review of Sociology, Vol. (26), No.1.p. 367.

¹⁰⁷ Anderson, E. (2008) „I Used to Think Women Were Weak“: Orthodox Masculinity, Gender Segregation, and Sport, Sociological Forum, Vol. (23), No. 2. p. 260.

¹⁰⁸ Bodin, D., Robène, L., Héas, S. (2005) Le hooliganisme entre genèse et modernité, Vingtième Siècle. Revue d'histoire, No. 85. p. 101.

¹⁰⁹ Ganzevoort R. (2006). Violence, Trauma, and Religion. Paper presented at the conference of the International Association for the Psychology of Religion, Leuven.

¹¹⁰ Le Bon, G. (1989) Psihologija gomila, Globus, Zagreb, str. 42.

осећаји.¹¹¹ Поједини аутори који се баве поступањем полиције у спречавању и сузбијању насиља на спортским приредбама сматрају да појединци у групи ипак не губе своју индивидуалност, већ индивидуални идентитет деле са идентитетом групе. Због тога полиција не сме навијаче да посматра као хомогену целину, већ мора да разликује оне који нису спремни на насиље и оне који су за насиље. Требало би да подржи оне који су против насиља и не би требало својим акцијама да их окреће против себе.¹¹²

Коначно, као трећи узрок који доприноси настанку социјалне патологије хулиганизма, издваја се културолошко-антрополошки контекст, који за сада још увек није адекватно истражен. Армстронгово антрополошко истраживање феномена хулиганизма уздрмало је многе стереотипе које је у ову област унела социолошка наука-а посебно теорије о хулиганима као сиромашним, необразованим и приглупим социјалним отпадницима-позициониравши хулиганизам у сферу свесног избора, уместо друштвено наметнуте „неминовности.“¹¹³ Монотони дискурс амбициозног материјализма, либералне демократије и политичке коректности иницирао је читав низ екстремистичких „левих“ и „десних скретања,“ нарочито од 1968. до данас. Хулиганизам је, посебно у државама Источног блока (које су распадом „гвоздене завесе“ додатно погођене процесом транзиције), имао и посебну димензију друштвеног отпора тоталитарном друштву. Данас постоји врло слично и изузетно популарно и раширено гледиште које процес глобализације такође сагледава у категоријама нове врсте тоталитаризма. Хулигани данас врло често покушавају да посегну за аргументом „антиглобализације“- међутим, остаје нејасно на који начин њихови изливи насиља (који су у највећем проценту усмерени према припадницима супарничких хулиганских група) доприносе „борби против глобализације“? Било какав покушај „идеолошког“ формирања хулиганске субкултуре најчешће личи тек на невешти изговор и оправдање за насумично дивљање – „у име вишег циља.“ Овога је свесна и већина хулигана, која најчешће суштински и не крије одсуство било каквог конзистентног доктринарног основа за акте насиља и евентуалну „идеолошку“ подлогу

¹¹¹ Оташевић, Б. (2010) Друштвени аспекти насиља на спортским приредбама у Републици Србији, Правни живот, год. (59), бр. 9. стр. 520.

¹¹² Reicher, S., Stott, C., Cronin, P., Adang, O. (2004) An integrated approach to crowd psychology and public order policing, Policing: An International Journal of Police Strategies & Management, Vol (27), No. 4, p. 559.

¹¹³ Armstrong, G. (1998) op. cit. p. 169.

проналази у „изградњи репутације клуба“, тачније, хулиганске групе којој припада.

У споменитој литератури се наводе разни каузални фактори везани за насиље екстремних навијачких група. Разматрајући катастрофу на „Хејселу“, поједини аутори се осврћу на алкохол и нерегуларну продају улазница, као и на „криминалну немарност (незаинтересованост) организатора и на кукавичку неспособност полиције“.¹¹⁴

Фудбалско насиље се објашњава генетичким и социолошким теоријама. Генетичке теорије се односе на физичке механизме, као што је агресија, који узрокују насилничко понашање. Социолошке теорије представљају фудбалске хулигане као марионете које контролишу извесни чиниоци друштва. Неки теоретичари пак, откривајући разлоге за укључивање у хулиганске групе, долазе до закључка да је већина хулигана десничарски орјентисана, слабо образована, долази из разорених бракова и тражи било шта чему би припадала.¹¹⁵

Међутим, у оквиру свих тих фактора посебан значај за етиологију насиља на спортским приредбама има деградирана породица, неадекватан систем образовања и васпитања, утицај улице и деликвентних група, те негативни садржаји средстава масовне комуникације који пропагирају насиље као облик решавања конфликтних ситуација или сензационалистички приказују поједина кривична дела.

Узроци насиља на спортским манифестацијама су и нетрпељивост према навијачима противничког клуба, лоше обезбеђење спортске приредбе, лоши резултати клуба за који се навија, неспортско понашање играча и претерано конзумирање алкохола, лоша инфраструктура на стадионима. Спортски стадиони нису више места мирољубивости и пацифизма, већ места тражења нагомиланих фрустрација и видљивих конфликта. Мање – више, узроци који доводе до насиља на спортским теренима су исти, али има један део оних који се разликују од друштва до друштва, који се првенствено односе на државно уређење земље, економски статус, свест њених грађана и слично.

Узроци насиља на спортским приредбама у Србији су бројни, али је сигурно један од најважнијих амбијент у коме се на простору Балкана живело

---

¹¹⁴ Young, K. (1986) The killing field – themes in mass media responses to the Heysel Stadium riot. *International Review for Sociology of sport*, p.21.

¹¹⁵ Rowe, M. (2002) Keeping with the enemy . In, Peryman, M. (Ed.) *Hooligan wars, causes and effects of football violence*. Mainstream, London, p. 54- 61.

последњих двадесет година. Новија истраживања указују на утицај рата и ратног окружења, економске кризе, и промене система друштвених вредности.¹¹⁶ С тим у вези, неки истраживачи указују на појаву „нове генерације малолетних деликвената“ која потиче из економски ситуираних породица, негирајући пресудну улогу сиромаштва у јављању криминалног понашања.¹¹⁷ Незапосленост, хронична егзистенцијална несигурност, безизлазност, безперспективност и висока економска неуједначеност, много пута су се емпиријски потврдили као димензије које стоје у значајној негативној вези са степеном социјалне и интерперсоналне толеранције.

На пораст насиља на спортским приредбама у нашој земљи сигурно је утицао и недостатак политичке воље за одлучну, уједначену и доследну борбу за примену превентивних и репресивних мера намењених борби против насиља на спортским приредбама и селективно поступање према „привилегованим“ појединцима који су учествовали у извршењу аката насиља на спортским приредбама.¹¹⁸ Наравно, ограничавајући фактори у спречавању насиља на спортским приредбама су и недовољна стручна оспособљеност и одсуство било ког облика специјализације кадрова који су надлежни за спровођење мера борбе против насиља на спортским приредбама, као и хронични недостатак материјалних капацитета спортских клубова који услед тога не успевају да предузму све законом прописане мере како би спречили насиље на спортским такмичењима која организују.¹¹⁹

3.2. ФЕНОМЕНОЛОШКА ДИМЕНЗИЈА НАСИЉА НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА

Фудбалско навијање заслужује посебну пажњу, пре свега због своје масовности. Навијање за неки клуб је нешто што се у нашој средини од свакога очекује. Фудбал као најважнија „споредна ствар на свету“ одузима много слободног времена великом броју људи, усмерава њихова интересовања и

---

¹¹⁶ Симеуновић - Патић, Б. (2009) Криминалитет малолетника у Републици Србији и савремена друштвена реакција – докторска дисертација, Правни факултет, Универзитета у Крагујевцу, стр. 9.

¹¹⁷ Занимљиво је да постоји доста истраживања у којима се негира значај везе између социоекономског статуса и деликвенције и то како у светској, тако и у домаћој литератури.

¹¹⁸ Шупут, Д. (2012) оп. цит. стр. 91.

¹¹⁹ Исто.

емоционално их ангажује. У нашој земљи су ретке прилике где се на једном месту окупе десетине хиљада људи, као што је то случај на фудбалским утакмицама. Понашање публике на тим утакмицама примарно је одређено самим спортским догађајем, а секундарно дрштвеном климом која је у већој или мањој мери са њиме повезана. То значи да на понашање публике може да утиче резултат, понашање играча, одлуке судија, понашање навијача другог клуба, и остали догађаји који се дешавају уз ток утакмице. Такође, на понашање навијача утиче атмосфера створена у медијима, важност утакмице, али и многи други друштвени и политички догађаји. Искуства у борби против хулиганизма у Западној Европи показују да у појединим ситуацијама насиље може бити изазвано и агресивним наступом полиције или иразито неповољним резултатом.¹²⁰ Још једна специфичност хулиганизма је у томе да се насиље манифестује не само у близини спортских објеката, већ и на другим јавним просторима, на пример, у средствима јавног превоза на правцима кретања навијача и уопште на местима окупљања екстремних навијачких група.

У овом делу рада анализираћемо појавне облике, обим, динамику и структуру насиља на спортским приредбама у Републици Србији. Податке о насиљу у вези са спортским приредбама као масовној друштвеној појави користићемо опрезно, тј. првенствено као сасвим опште и грубе показатеље динамике и структуре те појаве, односно као почетне информације за нека будућа истраживања.

3.2.1. Појавни облици насиља на спортским приредбама

Криминалитет насиља се дефинише као екстремни облик испољавња агресије. Постоји велики број различитих облика испољавања насиља. У методолошком смислу постоје значајне тешкоће код типологије насиља, које произилзе из саме дефиниције насиља, која може бити шира и ужа. Криминалитет насиља може да се јави као организовано насиље (колективни акт, рационално постављен, планиран и организован, најчешће као део неке

---

¹²⁰ Spaaij, R. (2005) The Prevention of Football Hooliganism: A Transnational Perspective. In: J. aquesolo ed. Actas del X Congreso Internacional de Historia del Deporte. Seville: CESH. p.2.

стратегије), спонтано насиље (као појединачно понашање), ритуално насиље (крвна освета на пример) и инструментално насиље (уцене, отмице).¹²¹

Данинг (Dunning) и сарадници разликују „инструментално“ насиље ради постизања неког друштвеног циља и „експресивно насиље или насилно понашање“, које је само себи циљ.¹²²

Савремена истраживања најчешће идентификују следеће облике насиља:

- Отворено физичко насиље, чији је циљ угрожавање моралног и физичког интегритета других.
- Насиље усмерено на ствари, на рушење, разбијање објеката који припадају „оним другим“ или имају одређено симболичко значење.
- Прикривено насиље које се не испољава непосредно, већ посредно, кроз неки вид нарушавања моралног интегритета другог човека.
- Вербално или симболичко насиље које се испољава речима-претње, псовке, гестовима (невербална комуникација) или другим симболима којима се испољавају насилнички обрасци понашања, или се на други начин подстиче насиље.

У зависности од облика и начина испољавања, насиље у вези са спортским приредбама се може поделити према неколико критеријума.

Најопштија подела насиља и недоличног понашања навијача према начину његовог испољавања је на: вербално, физичко и остале облике испољавања насиља

(исписивање графита, транспарената, парола, паљење бакљи, застава, одређених симбола, амблема и слично).

Вербално насиље се огледа кроз узвикивање разних псовки, певање стихова и изговарање парола увредљиве садржине. Вербално насиље обично започиње узвцима појединаца или мање групе, коју касније следи остатак навијачке групе. Често је вербално насиље само увод у физичко насиље, јер оно функционише по принципу да провокација доводи до одмазде. Такође, честа је ситуација да након физичког насиља уследи вербално насиље. Најчешћи облик

¹²¹ Констатиновић - Вилић, С., Николић - Ристановић, В., Костић, М. (2009) оп. цит. стр. 112.

¹²² Dunning, E., Murphy, J., Williams, M. (1998) op.cit. p. 186.

вербалног насиља је вређање и омаловажавање противничких навијача, управе клуба, играча на терену, судија, полиције, новинара, политичара и тако даље.¹²³

Најекстремнији облик вербалног испољавања насиља су претње. Оне су најчешће упућене конкретном лицу и могу бити извршене од стране појединца или навијачке групе.¹²⁴

Физичко насиље је најекстремнији облик насиља који испољавају фудбалски хулигани. Случајеви убистава и наношења телесних повреда су свакодневни. Навијачи поред физичке снаге употребљавају хладно и ватрено оружје како би нанели повреде „противнику“. Све то наводи на закључак да се плански и смишљено ради на физичком повређивању свих оних који нису чланови њихове навијачке групе или су неистомишљеници.

Остали облици испољавања насиља зависе од „креативности“ појединаца који делују унутар групе. Најчешће се врше путем исписивања графита, приказивањем одређених симбола, амблема, а неретки су и случајеви паљења бакљи или неких експлозивних средстава.

Мисић познаје и друге критеријуме према којима се може извршити подела насиља и недоличног понашања на спортским приредбама. Тако, према обиму испољавања, у зависности од броја учесника, насиље може бити појединачно и групно. По месту испољавања може се посматрати као насиље у спортском објекту и насиље ван спортског објекта, а по критеријуму веза са спортским догађајем, насиље у вези са спортским догађајем и насиље које није

---

¹²³ Готово увек приликом уласка јединица полиције у спортски објекат навијачи вређају полицајце ономатопејом лавежа паса, скандирањем „Керови“, „Идите на Косово“. Организатори у таквим ситуацијама ретко се када обратe навијачима и замоле их путем официјелног разгласа на фер навијање. Такође, полиција против тих лица у маси не предузима никакве мере, како не би испровоцирала већи инцидент.

¹²⁴ Дана 20.09.2008. године, у Београду, на северној трибини стадиона Црвене звезде, навијачка група Делије, истакла је транспарент већих димензија на којем је писало: „Лазовићу, стићи ће те правда коју делиш“. Претње су на овај начин упућене судији Лазовићу који је судио у познатом случају Уроша Мишића. Такође, након серијала о насиљу навијача под називом „Немоћ државе“ на телевизији Б - 92 (аутор емисије, новинарка Бранкица Стефановић) која је отворено покренула питања на тему насиља навијача, изложена је претњама путем СМС порука и путем интернета. Додавање и пробадање лутке на надувавање и скандирање „Отровна си као змија, проћи ћеш као Ћурувија“, на утакмици „Партизан“ - „Шахтјор“, дана 16.12. 2009. године, на жалост нису схваћене као претња која је упућена поменутој новинарки. Без обзира на то што је полиција против шест лица поднела кривичне пријаве због кривичног дела угрожавање сигурности, а тужилаштво подигло оптужницу, Први основни суд у Београду је 22. 04. 2010. године одбацио наводе оптужнице са образложењем да се ради о кривичном делу увреде, за које се гоњење предузима по приватној тужби. Наведено према: Мисић, З. (2010) оп. цит. стр. 123.

повезано са спортским догађајем.¹²⁵ Према критеријуму времена испољавања, насиље у односу на почетак спортског догађаја може се поделити на насиље пре спортског догађаја, за време и после спортског догађаја.¹²⁶

Такође, сматрамо да је један вема важан, и можда најопштији критеријум за поделу насиља на спортским приредбама, степен организованости насиља. По овом критеријуму нереди екстремних навијача би се могли посматрати као спонтани и као организовани или планирани нереди.

Указаћемо на неке карактеристичне облике насиља који се најчешће јављају у пракси:

- појединачни физички напади на друге навијаче или случајне пролазнике;
- групне туче између супротстављених навијачких група;
- Уношење и бацање у спортски терен или гледалиште пиротехничких средстава и других предмета који могу угрозити живот учесника спортске приредбе или ометати ток спортске приредбе, уношење и конзумирање алкохола и опојних дрога;
- упади у терен у циљу ометања или прекида спортске приредбе;
- оштећење уређаја и инсталација на спортском објекту;
- уништење и оштећење возила, трговинских и других објеката на правцима кретања навијача;
- вршење имовинских деликата-неплаћање рачуна у кафићима и ресторанима;
- исписивање графита на јавним површинама, превозним средствима, фасадама зграда, лифтовима, споменицима културе;

---

¹²⁵ Подаци о насилним деликтима, по овом критеријуму омогућили би стицање потпуније представе о присутности ове појаве. Тренутно доступни подаци указују да је све више дешавања у којима учествују навијачи, а која немају никакве везе са спортским догађајем. Такође, врло изражена поликриминална активност језгра навијачких група, нарочито вођа навијача, упућује на закључак да се не ради само о насиљу на спортским приредбама, већ о врло организованом криминалном деловању иза паравана навијачке припадности.

¹²⁶ Мисић, З. (2010) оп. цит. стр. 118-120.

- изазивање мржње или нетрпељивости која може довести до физичких сукоба на националној основи и учествовање у догађајима који немају везе са спортом.

Појединачни физички напади на друге навијаче или случајне пролазнике

Појединачне туче са случајним пролазницима и усамљеним навијачима који се не крећу у групи су веома ретке и дешавају се најчешће након завршетка утакмице. До инцидената обично долази када су навијачи спречени да се обрачунају са симпатизерима противничке екипе, па свој бес искаљују на случајне пролазнике. Овај облик насиља често поприма афективну форму, и није изазван никаквом провокацијом. Повод за напад може бити боја дуксерице или на пример поседовање навијачког шала, капе, или неког другог навијачког реквизита.¹²⁷ Код овог облика физичког насиља лака телесна повреда је најизраженије присутна последица.

Групне туче између супротстављених навијачких група

Групне туче између супротстављених навијачких група могу бити спонтане или унапред заказане. Оне могу бити различитог интензитета, од оних у којима учествује неколико навијача са обе стране, до масовних туча у којима учествује цела група или већи део навијачке групе од неколико десетина до неколико стотина припадника. У овим сукобима користи се физичка снага, камење, бетонске коцке, флаше, штапови застава, палице, разне врсте пиротехничких средстава и томе слично. „Хладно оружје“ се у навијачким сукобима ретко користи, али многи навијачи у дане одигравања утакмица, посебно оних које њихов клуб игра на страни, носе ножеве и импровизовано оруђе погодне за наношење повреда.¹²⁸ Групне туче са другим навијачима су

¹²⁷ Један такав случај десио се у Београду 2002. године, када је група разуларених навијача „Партизана“ код Панчевачког моста на смрт претукла 66-годишњег боксерског тренера, који је покушао да одбрани једног младог Кинеза.

¹²⁸ Тако је за време утакмице ФК „Вождовац“ – ФК „Нови Пазар“, одигранЕ 25. 10. 2008. године у Београду, навијач Новог Пазара доведен у службене просторије ПС Вождовац, након што су полицајци приметили како непосредно пре уласка у трибине „скакавцем“ чисти нокте. На њихово питање зашто носи оружје, он је одговорио : „Па где ви, момци живите? Знате ли да сам из Новог Пазара дошао на Вождовац, међу навијаче „Вождовца“ и „Рада“? Морам се са нечим бранити!“

веома чест облик насиља пре и после утакмица. Сами називи група јасно указују на њихову спремност да испољавају насиље („Вандали“, „Лудаци“, „Хорде зла“, „Манијаци“, „Зулу ратници“, „Мераклије“, „Номади“, „Деспоти“ и слично). Овим групама реч клуб значи мало, а све више на значају добија слоган „ми као група“. За потврђивање више није довољно да њихов клуб победи, колико да њихова група буде активна у сукобу са противничким навијачима, а то може бити и ако клуб изгуби утакмицу. Хероји су они који су измислили адекватну псовку, повредили противничког навијача, бацили бакљу на противничке играче или полицију... Ови сукоби се дешавају ретко док траје утакмица, у првом реду због контроле полиције која посебну пажњу поклања раздвајању једне навијачке групе од друге. Карактеристично је да је навијачка група која бодри свој клуб на страни малобројнија, па домаћи навијачи ту предност настоје преокренути у своју корист, не задовољавајући се тиме да буду бучнији од гостујућих навијача, него настоје и физички да се обрачунају са њима. Пракса МУП-а Србије познаје случајеве када су се такви сукоби договарали неколико дана пре одигравања утакмице, најчешће путем интернета или других средстава комуникације. Имајући то у виду, полиција посебно контролише гостујуће навијаче, често не бирајући средства како би онемогућили њихов контакт са домаћим хулиганима. Екстремни навијачи у Европи изигравају такве мере полиције тако што на утакмице иду у мањим групама са својим аутомобилима, носе скупу одећу, те до самога стадиона не показују своје шалове и друга навијачка обележја. Али, то не значи да су они мање склони насилничком понашању од других екстремних навијача.

Малобројне гостујуће навијачке групе у граду одигравања утакмице често покушавају саме да иницирају сукобе.¹²⁹ Навијачи се често свете због батина које је неко од њих добио за време одигравања прошле утакмице, и то на својеврстан неселективан начин, тј. било ком навијачу противничке екипе, с обзиром на то да је до правих криваца немогуће доћи. Тиме се насиље између

---

¹²⁹ О томе говори М.Б, навијач фудбалског клуба „Рад“: „Када кренемо на гостовање превише пијемо, па изгубимо меру. Кад стигнемо у град где наш клуб игра, сви нас провоширају – домаћи навијачи, полиција, сви... Нажалост, међу нама има доста навијача који иду на утакмице да би се иживљавали. Неки појединци мисле да ће се лакше доказати ако се дивљачки понашају. И баш они почињу фрку.“ Навијачи који полазе на те утакмице важе за „тврде момке“ у групи, и као такви често исказују спремност да учествују у сукобима.

различитих навијачких група све више продубљује, јер се на свакој следећој утакмици очекује сличан реванш због претрпљених батина и понижења.

Групне туче међусобно супротстављених навијачких група представљају посебан предмет пажње истраживача / криминолога.

*Уношење и бацање у спортски терен или гледалиште
пиротехничких средстава и других предмета који могу
ометати ток спортске приредбе; уношење и конзумирање
алкохола и опојних дрога*

Бацање пиротехничких средстава са трибина у терен је најчешћи регистровани облик насиља на стадионима. Бакље се најчешће бацају у смеру полиције и судија после неких спорних одлука.¹³⁰ Овај облик испољавања насиља може угрозити живот и здравље свих учесника спортске приредбе. Полиција је објекат напада онда када представља брану жељама и деловању навијачке гомиле. Инциденти се обично дешавају у зони стадиона где су навијачи под строгим надзором. На улазима они бивају темељно прегледани како унутра не би унели оружје, пиротехничка средства и друге забрањене предмете. За време тих прегледа често долази до сукоба, зато што полицајци, често без оправданог разлога, од навијача одузимају заставе и друге навијачке реквизите. Очигледно је да приликом тих прегледа долази до изражаја непознавање обележја навијачког стила од стране полиције. Дубоко укоренења предрасуда код српске полиције да сви навијачи представљају потенцијалну опасност, и њихово опхођење према њима као таквима, у ствари довело је до тога да су навијачи који су се у почетку клонили насиља касније сукобили са полицијом. У таквим ситуацијама довољна је и случајна „варница“ која може да изазове пожар.

---

¹³⁰ Тако на пример, 2004. године на утакмици „Рома“ – „Динамо“ (Кијев) у Риму, шведски судија Фриск је погођен у главу, а утакмица је прекинута. Овај облик насиља је уобичајена појава на нашим стадионима.

Битна позадина ових инцидената садржана је у чињеници да навијачи доживљавају полицију као своје највеће непријатеље, наиме полиција спречава спровођење многих елемената навијачког стила, пре свега оног који је везан за насиље.¹³¹ Њихова популарност нарочито расте у навијачкој групи, после физичких сукоба са припадницима полиције, нарочито у случајевима када је дошло до повређивања полицајаца.¹³²

Уношење и конзумирање алкохола и наркотика је обележје навијачке субкултуре што често имплицира агресивно понашање. То није нова појава која је карактеристична само за навијаче у Србији. У једном истраживању које је спроведено у Енглеској доказано је да постоји пракса навијача појединих енглеских клубова да пред утакмице на којима планирају насилничко понашање конзумирају истовремено кокаин и алкохол како би подстакли своју агресивност, појачали концентрацију и умањили страх.¹³³ У вези са тим питањем обавили смо интервју са полицајцима у Србији који опсервирају екстремне навијаче и сазнали смо да српски хулигани не конзумирају кокаин с обзиром на његову цену, али да они комбинују хероин, чешће марихуану и бенседине са алкохолом са сличним циљевима као и енглески навијачи. Међутим, има и друкчијих примера који су карактеристични за поједине

---

¹³¹Однос фудбалских хулигана према полицији илуструје изјава осмнаестогодишњег навијача Црвене звезде: „Пандури су непријатељ број један навијачима. Чак и већи непријатељи него навијачи „Партизана“. Кад би се навијачи без сметње могли „шибати“ - то би била права ствар. „Делије“ су увек против закона ... нема ту говора, навијачи су увек против онога ко штити закон. Јер полиција спречава избијање нереди, а нереди су за нас права ствар“.

¹³² У нашој земљи највећи степен насиља према полицији испољавају навијачи Црвене звезде који су и најбројнија навијачка група у Србији. У прилог томе говори догађај од 02. 12. 2007. године, за време одигравања првенствене фудбалске утакмице „Црвена звезда“ – „Хајдук“ из Куле. Тада је један од навијача, „Црвене звезде“ препознао полицијског службеника београдског одреда жандармерије М. Т. који је био ангажован на обезбеђењу поменуте утакмице, са задатком да на северној трибини стадиона „Маракана“ оперативно опсервира екстремне навијаче Црвене звезде, који су палили бакље и бацали топовске ударе. На полувремену поменуте утакмице један од вођа навијача је скандирањем позвао присутне „нађите инспектора“, након чега се већа група хулигана упутила у правцу М. Т. и његових колега који су са њим били на истом задатку. М.Т. је показао службену легитимацију, али, без обзира на то, навијачи су га почели ударати ногама и рукама по глави и телу. Када је остао без горњих делова одеће пришао му је касније идентификовани навијач У. М. неколико пута га снажно ударио, а затим покушао да му упаљену бакљу угура у уста. Тада су нападнути и други припадници жандармерије који су покушали да заштите колегу. У овом догађају М. Т. је задобио више тешких телесних повреда опасних по живот у виду контузије главе и тела и више опекотина различитог интензитета. У вези са овим догађајем полиција је оперативним радом накнадно идентификовала У. М. званог „Цуцак“ или „Урке“ и против њега поднела кривичну пријаву, због постојања сумње да је извршио кривично дело убиства у покушају, број,

КУ- 23148/07 од 06. 12. 2007. године.

¹³³Ayres, T. Treadwell, J. (2012) Bars, drugs and football thugs: Alcohol, cocaineuse and violence in the night time economy among English football firms, *Criminology and Criminal Justice*, Vol. (12), No. p. 89.

навијачке групе, поново у Енглеској. Тако на пример, чланови навијачке групе ICF (Inter Citi Firm), која навија за „West Ham“, су противници конзумирања алкохола пре и за време фудбалске утакмице, јер желе да остану при чистој свести у случају да дође до потребе за реализацијом хулиганских активности.¹³⁴ Чињеница је да са употребом алкохола долази до опадања инхибиција, па човеково понашање постаје теже контролисано.¹³⁵

Упади навијача у терен у циљу ометања или прекида спортске приредбе

Упади навијача у терен нису новина на нашим просторима. Ови инциденти разних навијачких група могу да имају тешке последице за саме навијаче, играче, полицију и све друге учеснике спортске приредбе.¹³⁶ Овај облик испољавања насиља на спортским приредбама може се пратити не само као последица деловања навијача и навијачких група, већ и као последица нестручног рада организатора спортске приредбе, редарске службе, полиције и других актера који учествују у обезбеђењу једног спортског догађаја. Тако је према подацима Управе за аналитику МУП-а РС само у току 2010. године услед упада у терен екстремних навијача у 69 случајева дошло до прекида спортске приредбе.¹³⁷

¹³⁴ Dunning, E., Murphy, J., Williams, M. (1998) op. cit. p. 15.

¹³⁵ Ђорић, М. (2012) оп. цит. стр. 86.

¹³⁶ Након завршетка утакмице ФК „Хајдук“ - ФК „Црвена звезда“, одигране 9. септембра 1989. године, полицајци су, уз употребу средстава принуде, тешком муком спречили продор неколико, хиљада навијача Торциде на југозападну трибину, где је било смештено неколико стотина „Делија“. Такође, на полувремену утакмице ФК „Црвена звезда“ - ФК „Партизан“, одигране 28. априла 1991. године, полиција није успела да спречи улазак навијача у терен, што је резултирало масовним тучом „Гребара“ и „Делија“ и повређивањем 19 особа. Сетимо се и сцена са стадиона у Максимиру уочи неодржане утакмице ФК „Динамо“ - ФК „Црвена звезда“ у Загребу 1990. године. Тада се неколико хиљада Динамових и Звездиних навијача сукобило на јужној трибини, након чега су Динамови навијачи провалили у терен и сукобили се са загребачком полицијом, која је употребом силе и коришћењем водених топова једва спречила директан сукоб између навијачких група.

¹³⁷ Интересантан је инцидент из марта месеце 2012. године на стадиону ФК „Партизан“ после меча са ФК „Слобода“ из Ужица, када је група такозваних навијача упала на терен, опколила играче да им „нешто каже“ уз шутирање најмлађег и најталентованијег играча „Партизана“, Лазара Марковића. Ово је по ко зна који инцидент у српском фудбалу, од када су у њему навијачи почели да воде политику, траже да буду питани за све и свашта и бране привилегије чије им је стицање омогућено од управа клубова. ФК „Партизан“ је издао саопштење у коме је формално осудио овај инцидент, али тако бираним речима да је очито вођено рачуна да се они који су га изазвали не наљуте превише. У вези са овим догађајем изјаву је дао и председник ФСС Томислав Карацић који је рекао да је инцидент преувеличан и да „Марковићу није пала челенка са главе“. У вези овог догађаја полиција и правосуђе су ефикасно реаговали. Полиција је уз помоћ видео - снимка идентификовала нападаче М.Р. З.Т. и Р.П. и поднела захтев за

Оштећење уређаја и инсталација на спортском објекту

Оштећење спортског објекта, уређаја и инсталација, ломљење столица, уништење рекламних паноа, заштитних ограда, кућица за резервне играче је веома чест облик испољавања насиља на спортским приредбама. Посебно је питање зашто клубови толеришу овакве поступке навијача, односно да ли и како осигурање надокнађује причињену материјалну штету. На овим примерима најочигледније се уочава како је тешко зауставити „спиралу насиља“ у коме се навијачке групе свете једна другој, у овом случају због повреде „територијалности“, односно њиховог фудбалског стадиона.

Уништење и оштећење возила, трговинских и других објеката на правцима кретања навијача

Осим на стадионима и у њиховој близини, појединачни и групни екцеси навијача све чешће се дешавају и у аутобусима и возовима којима путују навијачи. Тако су примера ради у 2009. године екстремни навијачи демолирали 25 возила, а већ у 2010. године тај број се повећао за неких 70%, тј. укупно је оштећено 42 возила. Веома често се врши насилно заустављање возова, каменовања, оштећења и демолирања превозних средстава и уређаја у њима. Све учесталије испољавање насиља у средствима јавног саобраћаја може се, поред осталог, објаснити и прилагођавањем навијача новим условима, насталим услед предузимања све ригорознијих мера полиције према њима на стадионима и око њих, а истовремено и слабом покривеношћу припадницима полиције превозних средстава којима путују навијачи.¹³⁸ Такође је изражена и појава гађања камењем возила јавног градског саобраћаја и убацивање запаљивих пиротехничких средстава, најчешће бакљи. Том приликом у више наврата повреде су задобили грађани.¹³⁹ У возовима којима путују навијачи

покретање прекршајног поступка, у коме је прекршајни суд изрекао казну затвора у трајању од 40 - 45 дана и новчану казну у износу од 50.000 до 70.000 динара, као и меру забране присуства фудбалским утакмицама у Србији у трајању од годину дана. Хулигани су последњих година изазвали још неколико сличних инцидената, од упада на тренинг ФК „Црвена звезда“ са бејзбол палицама, преко шамарања фудбалера Црвене звезде, Огњена Коромана, до инцидента у Ђенови, када су хтели да линчују голмана српске репрезентације Владимира Стојковића.

¹³⁸ Теофиловић, Н. (2005) Доминантни видови преступништва младих у Србији, НБП-Журнал за криминалистику и право, год. (10), бр. 3. стр. 120.

¹³⁹ Преузетоса: <http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yuu=2009&mm=09&dd=13&navid=381246>, доступан дана 21.01.2012. године.

често се проналазе средства намењена за коришћење у сукобима са другим навијачким групама.¹⁴⁰

Вршење имовинских деликата неплаћање рачуна у кафићима и ресторанима

Навијачи се веома често јављају као извршиоци имовинских деликата, где најчешће преовладавају ситне крађе и крађе из трговинских објеката. У последње време изражена је појава неплаћања рачуна у ресторанима и кафићима. Ове деликте најчешће врше у саизвршилаштву делујући у оквиру најмање трочланих група. Дела углавном врше ad hoc, без претходних припрема, а многи од њих имају већ развијену зависност од дрога.

Исписивање графита на јавним површинама, превозним средствима, фасадама зграда, лифтовима, споменицима културе

Када се говори о графитима треба имати у виду да велики део њих несумњиво представља видљив облик људске деструктивности, претњу насиљем и вандализам. Графити су често ознака и упозорење територијалности, али и позивање на окупљање ради обрачуна са противничком групом или ма ким ко је означен као противник. То је данас облик комуницирања супротстављених навијачких група. Ова појава изражена је у Београду и другим већим градовима у нашој земљи.

Графит је парола, знак који навијачи исписују, цртају, остављају на јавним местима, у превозним средствима, лифтовима, споменицима, фасадама зграда... Из богате збирке графита које читамо на београдским фасадама издвајамо следеће: „Правда за Уроша“, „Много смо јаки“ „Много смо јачи“, „Радовци су најхрабрији“, „Смрт полицији“, „Уместо два прста подигните главу“ ! Арсенал навијачких текстова све је богатији, а компоњују се и стихови и песме са циљем да се што више увреди супарнички тим и његови навијачи. Тада

---

¹⁴⁰ Тако су, према подацима Управе полиције МУП-а Републике Србије, само у једном случају од 06.03. 2004. у возу који саобраћа на релацији Београд – Рашка, припадници полиције на скровитим местима у вагону којим су путовали навијачи ФК „Рад“ пронашли две секирице, 17 ножева, 10 молотовљевих коктела и 3 бакље.

се користе и познате националне песме, којима се додају увредљиви текстови и мења цео текст или део текста.

Творци ових и сличних графита, најчешће се налазе међу припадницима навијачких група. Навијачи преправљају, прецртавају и дописују поруке једни другима. Тако се надметање на стадионима продужава у тихи рат симболима. Графити и оштећена имовина, као последица хулиганизма, доводе до појаве страха од злочина, јер се ради о знацима који указују да се на том месту може очекивати испољавање насиља. Страх је најчешће последица агресивног понашања хулигана, алкохоличара, наркомана, скитница и других лица чије се понашање не може предвидети и који се често појављују у улози учинилаца кривичних дела са елементима насиља. Укратко, страх од могућности сопствене виктимизације, и то не само код специфичних група конкретно циљаних претњама, већ и много шире.

Такође, графити могу да буду узрок и повод за неке друге социјално-патолошке појаве и законом недозвољене радње, на пример, физички напад на припаднике супростављених навијачких група или на случајне пролазнике који су пребојили графите или су их написали у делу града који сматрају својом територијом,¹⁴¹ изазивање мржње или нетрпељивости која може довести до физичких сукоба на националној и религијској основи и учествовање у догађајима који немају везе са спортом.

Изазивање мржње или нетрпељивости која може довести до физичких сукоба на националној основи и учествовање у догађајима који немају везе са спортом

Сукоби на међунационалној основи и учествовање у догађајима који немају везе са спортом је такође један од облика испољавања насиља екстремних навијачких група. Национализам прожет вандализмом и говором мржње, на нашим стадионима и дворанама је све више присутан и незаобилазан „декор“ спортских манифестација, било да се ради о спортским такмичењима

---

¹⁴¹ Новосађнина С. Г. у октобру 2011. године претукла је група навијача због тога што је покушао да обрише графит на улазу у своју зграду. Сутрадан, у његовој згради у Балзаковој улици у новосадском насељу Лиман, освануо је графит садржине: „П... матора, што сад не кречиш?“ У потпису стоји навијачка група ФКД. Наведено према: Мршевић, З. (2012) Улични графити-између амнестије наше деце и моралне панике, Безбедност, год. (53), бр. 2. стр. 29.

где је једнонационална публика, или још горе, где су навијачи из различитих етничких група. Тешко је објаснити шта се дешава са навијачима из Београда („Делије“ и „Гробари“, углавном су Срби), из Загреба и Сплита („Лоши плави момци“-Bad Blue Boys и „Торцида“, углавном Хрвати) из Сарајева („Хорде зла“ и „Манијаци“, већина су Бошњаци), јер ни један дерби не може проћи без инцидента, било да се играју у Београду, Загребу или Сарајеву. Можемо само да претпоставимо шта би се дешавало, и који би то био ниво ризика организације оваквих такмичења, када би се састали навијачи из ових градова.

Навијање у национално мешовитим срединама често се идентификује са националном или религијском припадношћу, тако да не прође ни једна већа спортска приредба без скандирања и истицања транспарентата са политичким и национално увредљивим садржајем.¹⁴² Из ових примера уочава се да је поред присутног ривалства између навијачких група, он додатно појачан и продубљен националистичким и религијским премисама, а није непознато да се у основи у оваквом понашању прикривено испољавају и истичу одређене политичке поруке и захтеви.

И онако већ издвојени и стигматизовани због своје младости и наглашеног заноса, на навијаче се тада гледа као на још већу претњу због идеологије којом се размећу. Међутим, екстремисти међу навијачима нису нимало опаснији нити бројнији него екстремисти у остатку друштва. Они су једноставно више медијски пропраћени због почињених испада насиља.¹⁴³ Чињеница је да је код нас дошло до урушавања економског система, што је изазвало у одређеним деловима младе популације појаву екстремизма која представља реакцију на сиромаштво.

Свакако да ово није коначана листа испољавања насилничког понашања на спортским манифестацијама. Заправо, ови облици зависе од читавог низа других околности, а могу се испољавати у вршењу најтежих кривичних дела, као што су кривична дела убиства или nanoшења тешких телесних повреда.

---

¹⁴² То потврђује догађај с краја октобра 2009. године када редарска служба и одговорна лица ФК „Нови Пазар“ нису спречили своје навијаче да током утакмице, коју су у оквиру Купа Србије одиграли са ФК „Црвена звезда“, унесу и развуку на трибинама транспарент чија садржина подстиче расну, националну и верску мржњу и нетрпељивост (Стадион „Аџиф ефендија“). На овој утакмици навијачи ФК „Нови Пазар“, узвикивали су паролу „Санцак, Санцак, никад Србија“ и „Уби, уби четнике.“ Наведено према: Подаци Управе за аналитику МУП-а Републике Србије.

¹⁴³ Bodin, D., Robène, L., Héas, S. (2007) *op. cit.* 67.

Постоје и други облици насиља на фудбалским стадионима и немогуће их је све набројати, тим пре што се у свакидашњој пракси модификују постојећи или настају нови облици. Њихово познавање је неопходно из више разлога. Један од њих је што се узроци настанка насиља у спорту мењају великом брзином, упоредо са развојем друштва, односно мењањем односа који владају у друштву. Уколико надлежни органи касне у препознавању тих нових облика испољавња насиља, касни и правовремена реакција у спречавању тих појава, односно минимизирању последица које такве појаве имају. Облици фудбалског хулиганизма у различитим земљама зависе од друштвеног (културног, привредног, политичког) контекста у коме се јављају.

3.2.2. Навијачка субкултура

По својим карактеристикама, навијачка поткултура је „субкултура у којој високо место заузимају елементи колективне солидарности, изразите територијалности и егзалтиране мушкости.“¹⁴⁴ То су карактеристике својствене свим екстремним навијачким групама. Колективна солидарност изражена је на три начина: визуелно, акустично и насиљем. Визуелни начин је изражен кроз коришћење разних навијачких реквизита (заставе, шалови, транспаренти) који на одређени начин „униформишу“ једну навијачку групу и стварају од ње својеврсну „навијачку војску“. Акустички солидарност се изражава заједничким певањем и скандирањем, што код појединца у групи производи осећај заштићености и моћи коју он не може сам поседовати. Солидарност се изражава и кроз насиље које је лако оствариво у свим облицима активне гомиле. „Појединац у гомили губи појам немогућности“.¹⁴⁵ У име солидарности навијачи су у стању учинити нешто што иначе не практикују у свакодневном животу, тако да је насиље једна од основних карактеристика навијачке поткултуре.

Навијачка поткултура пружа могућност младим људима да на одређени начин савладају кризу идентитета. Идентитет навијачке групе чини оно на чему се она базира, а што најчешће доводи до екстрема у комуникацији са свима који тој групи не припадају. Насиље је увек примећено, о њему се прича у јавности,

¹⁴⁴ Vrcan, S. (1990) Sport i nasilje danas u nas, Naprijed, Zagreb, str. 78.

¹⁴⁵ Le Bon, G. (2001) op. cit. str. 47.

оно је у медијском простору и управо та чињеница указује на закључак да ови млади на овај начин остварују какву – такву друштвену еманципацију.¹⁴⁶ Тиме се постиже жељени циљ и од осећаја да су „нико“ стичу утисак да су „неко“, чиме навијачка поткултура решава кризу идентитета и осећај социјане укључености.

Оно што навијачку поткултуру одваја од остале публике је висок степен аутономије. Она постоји због себе, што сведоче и транспаренти које носе са собом. На њима доминирају имена навијачких група, а не клуба за који навијају. Готово у сваком граду позната су места где се окупљају припадници екстремних навијачких група и то су места која је обично могуће лако контролисати. Поред тога, у градовима постоји велики број места која се не препознају као окупљалишта, а која у тренутку (евентуално под утицајем неких стимулативних средстава или услед појачаног колективног осећања депривираниности) могу постати простори са нагомиланом „негативном енергијом“. За стављање ове врсте енергије у „погон“ само је потребан стицај околности, а њега градска свакодневица латентно поседује. Као што није могуће укинути деликвентно у људском друштву, није могуће избећи ни просторне замке које могу да поспеше такво понашање. Поред великог броја празних паркинг простора, јавних гаража, слепих улица, неосветљених телефонских говорница, ни околина спортских игралишта не пружа адекватне услове за обезбеђење током спортских манифестација. У последње време, у нашим условима, дешава се да се простори у самим спортским објектима који су изграђени самостално, користе у разне комерцијалне сврхе, што истовремено има предности, али и мане. Основна предност је што се на тај начин омогућава да ови простори, у време када се не одвијају спортски догађаји, оживе тај део града. Оваква пракса у свету није уобичајена, јер је немогуће извршити адекватну контролу и предузети потребне мере обезбеђења свих вредности које морају да буду заштићене поводом одређене спортске манифестације.

Учесталост и редовност појаве је још једна у низу карактеристика навијачке субкултуре. Осим већих трагедија, попут оне на стадиону Heysel, о којима сазна и шира јавност, скоро сваког викенда групе навијача на нашим

---

¹⁴⁶ Брашин, О. (2011) Насиље у спорту као медијски спектакл, у: Д. Вејиновић (ур). Насиље и спорт, Европски дефендологија центар, за научна, политичка, економска, социјална, безбједоносна, социолошка и криминолошка истраживања, Бањалука, стр. 137.

стадионима стварају инциденте. Тако, свака сезона у Србији на пример, заврши са неколико стотина ухапшених због различитих облика насилничког понашања. Насиље је озбиљно, стварно и није изазвано провокациом супарничког табора.

Основна разлика између екстремних навијача и обичних посетилаца неког спортског догађаја јесте и начин долазака на спортску приредбу. По неким неписаним правилима, екстремни навијачи чим се окупе, они одмах почињу демострирати различите облике насилничког понашања и сталну претњу све већим нередима. Ако пажљиво посматрамо њихово понашање пре, за време и после утакмица, тада видимо читав низ прекршаја, попут заустављања саобраћаја, ремећења јавног реда и мира, све до сукоба са другим навијачима и полицијом. Навијачке групе се окупљају у граду неколико сати пре утакмице, ту се обично врши набавка спортских реквизита и куповина алкохолних пића-најчешће пива; одлазе на стадион уз обавезне сукобе са противничким навијачима; улазе на стадион уз стапање малих група у велике навијачке групе; навијају и пре и после утакмице; одлазе са стадиона и навијају на улицама, кафићима, дискотекама где често долази до нарушавања јавног реда и мира.

Сам ток утакмице, колико год да је стресан, за разлику од обичне публике, хулигане нужно не интересује. Њихов „програм“ одвија се независно од догађаја на терену: пиротехника и припремљена сценографија ће сваком случају бити употребљена. Пораз или победа могу једнако послужити као оправдање за насилничко понашање на градским улицама. Они све мање реагују на позитивне импулсе, „леп гол“, „добра акција“, „ефектан потез“, „фер понашање“ и друго, а више на „негативне импулсе“- груба игра на пример. Предмет идентификације није у толикој мери клуб, већ „ми група“, која основу сваког постојања и деловања види у супротстављању „онима тамо“.

На крају, навијачко насиље не треба тумачити као неразумно и насиље које се чини у афекту. Не може се назвати неразумним поступање где се каменице и други предмети унапред спремају у контејнере како би се касније употребили против ривалске навијачке групе, полиције или особа друкчије сексуалне оријентације. Дисциплину и јасну хијерархију већ смо издвојили као особености хулиганизма у Србији. Брутално премлаћивање и убиство

француског навијача Бриса Татона (Brice Taton), које се у Београду догодило у септембру 2009. године, индикативно је у том смислу што је напад припремљен у комуникацији више лица, али су двојица међу њима руководили самим чином. Група је приликом извршења кривичног дела показала већи степен планског деловања и организовања (доношење одлуке да се изврши кривично дело, формирање групе, окупљање групе на тачно одређено место и у тачно одређено време, доношење на одређено место предмета за напад и тако даље). Такође је индикативно да су управо та двојица „вођа“ од свих учесника у нападу на Бриса Татона дуго била у бекству, док се против осталих учесника у овом догађају води кривични и више прекршајних поступака.

3.2.3. Карактеристике носилаца насиља на спортским приредбама

Анализирајући детаљније тип заједнице из које долазе екстремни навијачи, Ерик Дансинг (Eric Dunning) развија неке класичне елементе Диркемове социологије и закључује да је битно обележје навијачких група „сегментна солидарност“¹⁴⁷ и да она постоји у урбаној социјалној форми. Елементи такве заједнице су: више или мање изражено сиромаштво, бављење повременим пословима, због чега постоји стална претња незапослености, низак ниво образовања, релативно једнострано и у себе затворено животно искуство – посебно у вези образовања и животног позива, слабије изражена склоност мењању места боравка, проширени сроднички односи, стварање уличних банди или специјалног миљеа младих, жестоки сукоби између генерација праћени насиљем, често прибегавање телесним казнама при одгоју деце, интезивни доживљаји групне припадности и, с тим у вези, снажан доживљај непријатељства према другим групама.¹⁴⁸

Омладина је основна социјална база фудбалског хулиганизма. Због тог је навијачка поткултура предмет пажње како науке, тако и друштва у целини. Примера ради, у Србији је данас језгро навијачких група све агресивније. Међу

¹⁴⁷ Очигледан пример навијачке солидарности огледа се у кампањи коју су спровели навијачи ФК „Црвена звезда“ поводом хапшења Уроша Мишића у случају који смо претходно описали. Од момента хапшења, не само да су навијачи исписивали престоницу и остале градове у Србији паролама у којима се експлицитно истиче да Урош није крив, већ су и играчи ФК „Црвена звезда“ носили на једној од утакмица мајице на којима је писало „Правда за Уроша.“

¹⁴⁸ Elias, N., Dunning, E. (1982) Sport im Zivilisationsprozess, Studien zur Figurationssoziologie, Hrsg. Von Wilhelm Hopf. Lit - Verlag, Munster, p. 84 - 104.

хулиганима, који су припадници навијачких група, најмлађи регистровани има десет година, а евидентно је и све веће присуство деце и малолетника, међу којима има припадница женског пола. По полицијским подацима, у Београду је евидентирано једанаест навијачких група (2525 навијача, од којих 875 насилних, а 1389 потенцијално насилних), а нешто мање од половине су малолетници.¹⁴⁹ Њихово понашање, по угледу на старије навијаче који су им узор, неизоставно се рефлектује и на насиље које је све чешће присутно у школама.

Степен бруталности који испољављу припадници ове поткултуре јасно укзује да у навијачким групама све више расте број екстремних чланова који фудбалску навијачку поткултуру скрећу у контракултуру. Млади људи, који чине већину фудбалских навијача, имају потребу за друштвеном еманципацијом, за изградњом властитог идентитета и у том погледу поткултура им је најбољи начин за задовољавање таквих потреба, а посебно кроз оне форме деловања које не могу бити непримећене од стране јавности. Навијачи увек теже скренути пажњу јавности на себе, што чини важну карактеристику насиља које чине екстремне навијачке групе. Овде запажамо и одређену дозу нарцисоидности, јер жеља да се буде познат на било који начин, па макар и у негативном контексту, указује на потребу за привлачењем пажње. Тада видимо и експлицитну поделу на категорију „Ми“ и „Они“ у којој свако ко се не уклапа у колективни идентитет и колективну нарцисоидност, јесте непријатељ.¹⁵⁰

Највећа вредност за навијачку групу је љубав према клубу за који се навија што даје изразито емоционалну димензију хулиганизму. Емоционални, готово фанатични занос који је присутан на стадионима може се степеновати према јачини на следећи начин: најпре се воли клуб за који се навија, потом – град у коме се клуб налази, па онда држава којој се припада. Ова тријада је обојена националним бојама, тако да победа клуба јесте и наша лична победа, што се објашњава групним нарцизмом.¹⁵¹ Оно што се не постиже на персоналном плану и у интерперсоналним односима, пројекцијом се постиже кроз успех клуба за који се навија. Зато је сваки неуспех спортског клуба схваћен као лични фијаско, што имплицира агресију, јер свака неостварена жеља рађа фрустрацију.

¹⁴⁹ Подаци Управе за аналитику МУП-а Републике Србије.

¹⁵⁰ Ђорић, М. (2012) оп. цит. стр. 87.

¹⁵¹ Исто.

Резултати свих досадашњих истраживања феномена насиља у вези са спортским приредбама у многим европским земљама, а и у Србији, упућују на нека заједничка обележја екстремних навијача. Судаћи према њима, реч је о:

- младима, углавном о касним адолесцентима и млађим пунолетним особама;
- већином младићима, иако последњих година у навијачким групама има и девојака за разлику од пре;
- углавном „обичним“ младим људима, према социјалним обележјима сличнима својим вршњацима, а не, као што се то често у јавности истиче, доминантно деликвентима из предграђа;¹⁵²
- припадницима организованих навијачких група које се окупљају око фудбала и навијања;
- особама које путем своје навијачке колективне активности (израде иконографије, путовања, дружења, забаве...) више манифестују ерос, то јест стрст за животом, него тханатос као страст за смрћу (уништењем, деструкцијом);
- најчешће о добрим познаваоцима фудбала и спорта, те правим заљубљеницима у клубове за које навијају;
- следбеницима навијачког субкултурног стила, што значи да им је навијање основа за изражавање посебног субкултурног идентитета који је заснован на разликовању од службене културе и бунтовном односу према њој.¹⁵³

3.2.4. Структура навијачких група

Навијачке групу су састављена из четири структурна елемента и то: „наручилаца посла“, вођа, језгра и чланова симпатизера.

¹⁵² Бодин и сарадници тврде да су у питању само „обични млади људи“ и упозоравају на сличне резултате истраживања у различитим земљама. Наведено према: Bodin, D., Robène, L., Héas, S. (2007) op. cit. str. 44.

¹⁵³ Бењамин Перасовић тај феномен посматра на следећи начин: „Иако је стадионски ритуал био основни и конститутивни елементи субкултурнога стила ногометних хулигана, он није окупљао „спортску публику“ која се након догађаја разиђе и престане постојати, него супкултурне групе са властитим идентитетом који се не губи понедељком у школи, у родитељском дому, на послу“. Наведено према: Perasović, B. (2001) Urbana plemena, Sociologija subkultura u Hrvatskoj, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, str. 288.

Нема сумње да такмичарски фудбал као врста легалне делатности, представља центар око кога се окупљају многобројни интереси и људи који су носиоци легалних, али и нелегалних активности. Легалне и криминалне делатности у фудбалу често су испреpletане и међусобно условљене. Фудбалски клубови као легалне институције често представљају параване за различите незаконите активности као што су: куповина играча, намештање утакмица, прање новца, корупција.¹⁵⁴ Насиље фудбалских навијача представља само једну видљиву манифестацију криминалног понашања, али иза њега, у његовој сенци, као мање уочљиве, групишу се многобојне друге криминалне појаве и догђаји, као што су туче навијача иза којих стоје други, а не спортски разлози; манипулација навијачима за постизање политичких или других циљева; трговина дрогом, борба око нарко тржишта итд.

Управо из тих структура долазе „наручиоци посла“, који могу бити појединци из управа клубова, контраверзни финансијери или неке политичке структуре задужене за стварање одређене климе у друштву. „Наручиоци посла“ су носиоци криминалног потенцијала у спорту. Поред криминала у вези са спортом, они су организатори других криминалних активности, а за то врло вешто користе вође и чланове најужег језгра навијачке групе. Они се не експонирају, али се труде да буду ефикасни. Са једне стране су јако блиски са управама, посебно великих клубова, што им донекле пружа заштиту од кривичног прогона, а са друге стране, преко вођа навијача, контролишу комплетну навијачку групу која им служи за остварење многобројних циљева који немају везе са спортом. Основни мотиви који њих покрећу јесу економске природе. Жеља за доминацијом и контролом групе навијача пре свега је у функцији остварења профита.

Вође навијача пак, као и све вође, морају да имају својеврсну харизму за следбенике, кроз коју сами они остварују своју потребу за припадношћу и потврду за самопотврђивањем, као највишим сегментом људских потреба.¹⁵⁵ То су искусни навијачи, са дугим стажом у навијачкој групи. Они су у контакту са управом клуба, а неки су и чланови управе, њихов основни задатак је да представљају групу према вани. Између вођа постоји неформална подела

¹⁵⁴ Felson, M. (2006) *The Ecosystem for Organized Crime*, Helsinki, European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations, Heuni Paper No. 26. p. 17.

¹⁵⁵ Maslow, A. (1943) *A theory of human motivation*, Psychological review, New York, Vol. (50), No.3, p. 370-396.

послова, тако да су једни ангажовани на набављању навијачких реквизита, други организују путовања, трећи контактирају са управом клуба, медијима и тако даље. Као што је приметио истраживач омладинских неформалних група „лидер је средишна тачка групне организације“. У случајевима када је он одсутан, чланови ганга разбијени су на више малих група.¹⁵⁶ Јасно обележени и са јавно испољеним утицајем и снагом своје групације, вође навијача задовољавају свој его и потребу да буду моћни. На тај начин они се преображавају и превазилазе осећај своје немоћи и маргиналности због које пате, у осећај свемоћи коју им даје подршка следбеника и, посебно, деструкција која следи. Идентификација са моћнијим од себе, као што су бог, нација, вера, клуб или нека политичка партија је само део слике и потреба тог ауторитарног карактера.¹⁵⁷

У нашим условима вође навијача су посебан безбедоносни проблем. Примера ради, у последњих десет година, против 25 вођа из три највеће навијачке групе у Београду („Црвена звезда“ – 11, „Партизан“ – 7, „Рад“ – 7 вођа навијача), поднето је укупно 289 кривичних пријава.¹⁵⁸ Ради се о кривичним делима са елементима насиља која су извршена у вези са спортским приредбама, али и разним другим кривичним делима. Иако посматрано заједно, број вођа навијача ФК „Црвена звезда“ је мањи у односу на друге навијачке групе, они предњаче у укупном броју кривичних дела са нешто више од половине (50,52%), следе вође навијача ФК „Партизан“ са више од трећине (35,29%) и вође навијача ФК „Рад“ са 14,19% извршених кривичних дела и поднетих кривичних пријава. Структура извршених кривичних дела од стране вођа навијача је разноврсна: убиство-5, разбојништво-13, насилничко понашање на спортској приредби – 25, насилничко понашање 40, напад на службено лице – 33, спречавање службеног лица у вршењу службене радње – 7, неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога – 12, изнуда – 5 и изазивање националне, расне и верске мржње и нетрпељивости- 17. На примерима вођа навијача показало се да је правосудни систем потпуно затајио. Већина поднетих кривичних пријава против њих никада није процесуирана, а ако јесте, онда нема

¹⁵⁶ Whyte, F. (1969) *Street Corner Society*, Chicago, London, The University of Chicago Press, p. 258.

¹⁵⁷ Николић, З. (2012) Навијачке и парapolитичке групе - социјалнопсихолошки аспект, *Безбедност*, год. (53), бр. 1. стр. 122.

¹⁵⁸ Подаци Управе полиције, Одељења за јавни ред и мир, Полицијске управе за град Београд, од 26.08. 2009. године.

правоснажних осуђујућих пресуда. Вође навијача су остале „недодирљиве“, а то представља снажно охрабрење за њих и њихове групе у погледу успешности, међугрупне кохезије и даљег насилног деловања.¹⁵⁹ Ови подаци недвосмислено указују да вође навијача карактерише изражена поликриминална активност и вршење кривичних дела која немају везе са спортом. За вође и одређени број припадника екстремних навијачких група не постоје послови вишег и нижег ранга, они се баве трговином наркотицима, оружјем, краденим возилима, профитабилним крађама, фалсификовањем докумената и др. Поликриминална активност вођа навијачких група је недвосмислено потврђена и у истраживању које је урађено за потребе овог рада чији ће резултати касније бити презентирани.

По овом питању треба напоменути да се позиција и мотиви вођа српских навијача не разликују суштински од италијанских ултра навијача. Италијански аутори описују везу између ултра навијача, фудбалских клубова (руководства клубова) и политике. Ултра навијачи у Италији имају читав низ економских погодности.¹⁶⁰ Клубови им дају бесплатне карте које они могу да продају и поклањају навијачима и тиме стичу зараду или утицај, производе и продају клубске сувенире итд. Ултра навијачи у Италији имају и политички утицај (нпр. утичу на локалне изборе) и политичку подршку, јер у случају потребе организују велике протесте навијача и уличне nerede како би остварили неке привилегије за власнике клубова или фудбалске клубове, нпр. ослобођење клубова од плаћања пореза, итд.¹⁶¹ Вође српских навијача такође добијају бесплатне карте од клубова које могу да поклањају или продају, организују путовања на утакмице у земљи и иностранству и на томе зарађују. И у Србији постоје чврсте везе између вођа навијача и управа клубова на формалном и неформалном нивоу. Неки од вођа навијача баве се препродајом фудбалера, неформално утичу на политику клубова или су чланови управних одбора клубова и других клупских тела и за то добијају новац.

Медији у Србији веома често истичу да није никаква тајна да су вође навијача „Црвене звезде“ и „Партизана“ обасуте разним привилегијама и да су

¹⁵⁹ Мисић, З. (2010) оп. цит. стр. 116.

¹⁶⁰ Roversi, A., Balestri, C. (2000) Italian Ultras Today: Change or Decline? *European Journal on Criminal Policy and Research*, Vol. (8), No. 2. p. 192.

¹⁶¹ Scalia, V. (2009) Just a Few Rogues? Football Ultras, Clubs and Politics in Contemporary Italy. *International Review for the Sociology of Sport*, Vol. (44), No.1. p. 46.

навијање претворили у неку врсту професије. Себе сматрају активним учесником спортског догађаја. Овоме доприносе тренери и новинари, који их називају „шестим“ или „дванаестим играчем“, у зависности од тога о ком је такмичењу реч. Клуб може бити у кризи, „играчкој и резултатској“, али они су увек у приправности. Организовани су у навијачке групе и подгрупе са чврсто постављеном хијерархијом, као чланови управе, утичу на политику „вољеног клуба“. По потреби, испровоцирани одређеном одлуком, своје незадовољство изражавају бојкотом. Спремно се ограђују од насиља, али када до њега дође, не пропуштају прилику да подсети ширу јавност како су своје место на трибини „заслужили“. А до насиља долази често. Оваквим приступом у протекле две деценије, хулигани у Србији су успешно преузели барем једну спортску дисциплину, и то не било коју, већ, по традицији најгледанији професионални фудбал.

Чланови језгра навијачке групе колективно навијају на свакој утакмици свог клуба на домаћем терену, често одлазе на гостовања, присуствују састанцима групе, помажу у набављању навијачких реквизита. Многи су склони насилничком понашању. У склопу језгра увек постоји неколико десетина нарочито ангажованих навијача, који делују као својеврсни покретачи групе и представљају везу између вођства и осталог дела језгра.¹⁶² Они у вођама навијача, који су обично старије особе од њих, виде неку врсту идола и узора који се граничи са ауторитетом оца, а који је потребан у мањој или већој мери за изградњу персоналног идентитета. Као што је познато, младима је лако манипулисати, само је потребно сазнати који су њихови циљеви.¹⁶³

Чланови језгра имају свој вредносни систем, односно суб систем, жаргон, спољашња обележја са бојама клуба или друга. Они се зато осећају и понашају као војници једне војске, а војничко понашање је униформно. Униформно понашање подразумева потискивање себе и својих личних виђења, односно, подвргавање друштвеном карактеру групе, како смо то напред навели. Такво понашање, међутим, подразумева и присуство компоненти мазохизма и садизма у цртама личности тих појединаца, јер повезивање и идентификовање са неком снажнијом особом, групом, нацијом, клубом или слично, ствара осећај моћи

---

¹⁶² Lalić, D. (1993) op. cit. str. 132.

¹⁶³ Ђорић, М. (2012) op. cit. стр. 119.

која том појединцу недостаје и ослобађа га одговорности пред самим собом за почињено.¹⁶⁴

Чланови језгра се знају углавном по надимцима. Већина њих уопште не зна права имена и презимена оних са којима се често друже. У таквим групама функционише својеврсна хијерархија, али не у класичном значењу те речи. Углед се стиче на основу дужине навијачког стажа у групи, током којег је одређени појединац ишао на већи број „навијачких путовања“, редовно навијао на утакмицама које је клуб играо на домаћем терену, активно учествовао у више навијачких инцидената и слично.

Чланови симпатизери су они навијачи који повремено долазе на утакмице на домаћем терену, а понекада путују и на гостовања, али без учествовања у припреми навијачких активности. То су млђи адолесценти које привлачи атмосфера на стадионима и другим местима где се појављују навијачке групе. У насилне догађаје се укључују само у случају масовних нереда, иначе стоје са стране и посматрају догађаје.

Велики део чланова - симпатизера понаша се у складу са навијачким стилем, што је посебно видљиво у начину облачења и високом степену познавања навијачког ритула. Они чине променљиви део навијачке групе, а њихова припадност групи зависи од низа фактора, у првом реду од успеха самог клуба. Ти навијачи се с времена на време придружују активностима језгра на политичким скуповима и другим манифестацијама које немају везе са фудбалом. Иако већина чланова симпатизера улази у спорт са циљем пасионираног навијања, нико у почетку и не слуги да ће се брзо наћи на посредан или непосредан начин у свету криминала или политичке манипулације. Зато и постоји хијерархија у свим навијачким групама, где вође треба да усмеравају остале чланове у навијачкој групи.

Већи углед имају навијачи који редовно долазе на утакмице на домаћем терену, често путују на гостовања, ангажују се на прикупљању навијачких реквизита, него они који то раде повремено или се тиме уопште не баве. Посебно поштовање у групи имају они који испољавају већу спремност да се туку са другим навијачким групама, а посебно са полицијом, или они који

---

¹⁶⁴ Николић, З. (2012) оп. цит. стр. 123.

запале или униште симбол другог клуба или државе, узвикују провокативне пароле и испољавају друге облике девијантног понашања. Такви навијачи често долазе у сукоб са полицијом, која против њих подноси кривичне и прекршајне пријаве, које само оснажују њихов углед у групи.¹⁶⁵ Навијачкој групи се приступа у периоду од 12. до 16. године живота. У почетку се активност групе посматра са стране, да би се потом у све већој мери, под својеврсним менторством старијих навијача, почела следити устаљена колективна понашања групе. За неке чланове симпатизере, кокетирање с хулиганизмом представља врсту забаве. Тврдокорнији хулигани овакве „саборце“ обично доживљавају као „туристе“ или „позере“, а често се дешава да их вербално или физички нападну на трибинама. Сваки придошлица у хулиганску групу излаже се ризику да буде уочен и нападнут као аутсајдер. Директна последица овог, условно речено „система чопора“, јесте потреба „јуниора“ да опстану тако што ће одређеним ризичним поступцима фасцинирати „сениоре.“ Као две највише вредности хулиганске парадигме успостављају се принципи бруталне храбрости и бескомпромисне лојалности.

3.2.5. Политизација навијачких група

Сматра се да је спорт имао политички карактер још у старом Риму, што је и данас случај.¹⁶⁶ Политика је често заинтересовсна за спорт и често га више злоупотребљава него што му користи. Да је спорт био и остао средство политичке манипулације види се по добро познатој изреци из времена Римљана - *Panem et circenses*- коју је са презирањем Јувенал наменио маси људи која ништа не тражи сем хлеба и игара. Скретање мисли бирчког тела са правих проблема на маргиналне је вечно макијавелистичко политичко средство.

Већ крајем деветнаестог и почетком двадесетог века, фудбал је све више почео да поприма политичку димензију, тако су на пример 1938. године италијанске новине писале о победи „Болоње“ над „Челзијем“ као о брилијантној победи „фашистичке“ Италије.¹⁶⁷ Данас је познато да су у Италији екстремни десничари фанови „Вероне“ (где је било јако упориште сепаратизма)

¹⁶⁵ Lalić, D. (1993) op. cit. str. 132.

¹⁶⁶ Cashmore, E. (2005) *Making Sense of sports*, London: Routledge. 2005. p. 70 - 75.

¹⁶⁷ Frosdick, S., Marsh, P. (2005) *Football hooliganism*, Cullompton, Willan, p. 15.

и „Лација“ (који је био омиљени клуб Мусолинија).¹⁶⁸ Овде примећујемо непосредну корелацију између спорта и политике.

Још један случај односа спорта и политике врло често узима се за пример: када су црни спортисти (атлетичари из САД) на Олимпијским играма у Мексику 1968. године, након што су примили олимпијске медаље, при прослави своје победе саслушали америчку националну химну са подигнутим песницама у црној рукавици и подигнуте главе, па су због тога одстрањени из америчке екипе. Образложење је било да је спорт као институција сагласан са владајућим вредностима олимпијских игара (а уствари је сагласан са идеологијом оних који владају), уз образложење да је он аполитичан и да је циљ удаљавања атлетичара из америчке екипе било спречавање продора других политичких ставова.

Спорт је поље у коме се преплићу утицаји политичких и економских чиниоца који инструментализују спорт за своје партикуларне интересе. „Ниједна амбициознија влада, у новијој историји, не одриче се спорта као државне политике“, примећује Ратко Божовић, и поткрепљује своју тезу низом примера: Хитлер и Гебелс су под олимпијском бакљом пропагирали доминацију аријевске класе; шпански диктатор Франко, у време велике привредне кризе, скреће пажњу јавности са друштвених проблема на фудбал, куповиним тада најбољих фудбалера на свету - Јохана Кројха и Франца Бекенбауера; Сједињене Америчке Државе су за време мандата председника Картера из политичких разлога, бојкотовале московску Олимпијаду, а Совјетски Савез је узвратио истом мером, не дошавши у Лос Анђелес; квалификације за светско првенство у фудбалу су повод рата између Салвадора и Хондураса.¹⁶⁹

О односу спорта, етничких сукоба и политике говори и један од најбитнијих догађаја с почетка задње деценије прошлог века када су се у Загребу, на стадиону „Максимир“, 13. маја 1990. године сусрели фудбалски клубови ФК „Динамо“ и ФК „Црвена звезда“. Меч никада није одигран, а остао је запамћен по жестоком окршају навијача „Динама“ („Bad Blue Boys“) и „Црвене звезде“ („Делије“), након којег је било око 60 повређених особа, а у неким круговима је устаљено мишљење да је баш тога дана почео рат на овим просторима. У сваком случају политичко -националистичке пароле које су тада доминирале на обе стране, најавиле су дезинтеграцију и распад СФРЈ. Током

¹⁶⁸ Guilianotti, R. (2000) op. cit. p. 56.

¹⁶⁹ Божовић, Р. (2006) Лексикон културологије, Агенција Матић, Београд, стр. 112.

ратних сукоба на простору бивше СФРЈ из навијачких група ФК „Динамо“, ФК „Хајдук“, ФК „Сарајево“ и других клубова, регрутовани су екстремни навијачи за ратне добровољачке јединице. Вође неких навијачких група виђени су у обезбеђењима разних политичких лидера, док су неки формирали политичке странке и сами постали политичари.

Навијачке групе су од свог формирања имале велику улогу у српском друштву. Навијачи су своју историјску ролу имали и 5. октобра 2000. године, када су активно учествовали у рушењу режима Слободана Милошевића¹⁷⁰. Они су међу првима ушли у скупштину СРЈ, учествовали у разоружању полицајаца Полицијске станице Стари град. За постигнуте „успехе“ у петооктобарским догађајима, вођама навијачке групе „Делије-север“, уручено је и признање, Плакета за заслуге петооктобарске револуције Радија Б92, емисује „Ритам срца“.¹⁷¹

У последњој деценији, на територији града Београда, није одржан ниједан значајнији политички јавни скуп у којем учешће нису узели екстремни навијачи. Примера ради у марту 2004. године, због ескалације насиља над Србима на Косову, навијачи су организовали протесте у Београду, Нишу, Новом Саду и другим градовима Србије. У Београду су пробили полицијски кордон и у више наврата каменовали припаднике полиције, након чега су изазвали пожар на Бајракли цамији. Том приликом повређено је 17 полицајаца, а против 17 идентификованих извршилаца полиција је поднела кривичне пријаве, међутим, до данас није дошло до подизања оптужница против пријављених лица.

Дана 21. 02. 2008. године, након одржавања протесног митинга „Косово је Србија“ у Београду, организованог због самопроглашења независности Косова, групе демостраната, међу којима су кључну улогу имале навијачке групе београдских фудбалских клубова, каменовале су објекат амбасаде САД, након чега су ушли у просторије амбасаде, изазвали пожар у коме је страдао З. В. из Новог Сада (навијач ФК „Партизан“).¹⁷² Тада су нападнуте амбасаде Хрватске, Словеније, Турске и других држава које су признале независност Косова. Том приликом једно лице је изгубило живот, 240 је повређено, од чега 124 полицијска службеника, 21 лице је задобило тешке телесне повреде (9

¹⁷⁰ Жужак, М. (2010) Насиље навијачких група као вид политичког насиља у Републици Србији, Правни информатор, Београд, год. (8), бр. 5. стр. 10.

¹⁷¹ Мисић, З. (2010) оп. цит. стр. 140.

¹⁷² Исто.

грађана, 12 полицијских службеника), а 212 лаке телесне повреде (105 грађана и 107 полицијских службеника). Међу повређеним лицима су и три новинара, од којих је један задобио тешке телесне повреде.¹⁷³

Дана 10. 10. 2010. године, у организацији Удружења грађана „Геј стрејт алијансе“ и Центра за промоцију културе ненасиља и равноправности (Квирија центар), одржан је јавни скуп и јавни скуп у покрету, под називом „Парада поноса 2010“. На наведеном јавном скупу и скупу у покрету присуствовало је око 1000 учесника.

Истог дана на више локација у граду дошло је до окупљања око 5000 - 6000 грађана, међу којима је био велики број екстремних навијача, који су изражавали незадовољство због одржавања „Параде поноса“. Они су организовано покушали да са више локација уђу међу окупљене учеснике пријављеног јавног скупа како би се физички обрачунали са њима. У покушају да уђу међу учеснике „Параде поноса“ лица која су вршила насиље сукобила су се са полицијским службеницима, на тај начин што су каменицама и другим чврстим предметима и великом количином молотовљевих коктела и димних бомби нападали полицајце. Због тога је у просторијама ПУ за град Београд доведено 207 лица, од којих је задржано 100, повређена су 132 полицијска службеника и у потпуности уништено 15 полицијских возила.¹⁷⁴ Хулигани су тог дана запалили седиште демократске странке у Крунској улици, разбили стакла на објекту РТС-а у Таковској улици, као и на објекту Социјалистичке партије Србије на Студенском тргу, запаљен је велики број контејнера, аутомобила и киоска.

Наведени примери показују да када се политичко насиље дислоцира у поље спорта, онда имамо политизацију хулиганизма и стање безакоња које је услед психологије масе немогуће контролисати. Таква политичка димензија насиља екстремним навијачким групама даје већи степен друштвене опасности од оног који оне стварно имају.

Колико је друштво слика и прилика политичких односа говори став Хелмута Плеснера (Helmuth Plessner) да „спорт не може бити ни много бољи ни

¹⁷³ Подаци Управе за аналитику МУП-а Републике Србије.

¹⁷⁴ Подаци Полицијске управе за град Београд.

много гори од друштва у којем постоји¹⁷⁵. Истраживања код нас показала су да дневно-политичка ситуација више одређује навијачко, него обрнуто, да навијачко одређује дневно - политичку ситуацију¹⁷⁶. Навијаче политика најчешће не занима у великој мери, иако се у њиховим одговорима види опозиционарство према влађућим друштвеним вредностима. Нетачне су тврдње да навијачи злоупотребљавају спорт. Напротив, они су злоупотребљени криминалом који све више почиње да напада спорт. Пренаглашавање ове врсте хулиганства је знак својеврсне манипулације којом се жели скренути пажња на вандале и хулигане и на тај начин померити истински проблем младих људи без запослења, који живе на ивици егзистенцијалног минимума. Овome треба додати да неки политичари, спортски радници, новинари и други актери повезани са спортом, својим јавним наступима подстичу насиље, или пак својим политички условљеним оценама и прогнозама ометају остваривање реалног увида у стварну природу навијачког насиља. Урушавање економског система у Србији изазвало је у одређеним сегментима младе популације појаву екстремизма као реакције на сиромаштво.

Интересантно је онлајн емпиријско истраживање, спроведено у Босни и Херцеговини у 2011. години, са задатком да се утврди у којој мери грађани доживљавају навијачке групе као продужену руку политичких елита и пожељне чланове друштва. Од презентованих резултата истраживања осврнућемо се само на оне који су за овај рад најважнији, не улазећи у расправу и дубљу анализу. У анкети је учествовало 156 пунолетних испитаника са простора БиХ, од чега 86 припадника женског, односно 70 мушког пола. Резултати анкете показују неке занимљиве податке када је у питању перцепција грађана БиХ о навијачким групама. Скоро половина од укупног броја испитаника се потпуно (15,4%) или делимично (33,3%) слаже да политичари користе навијаче спортских клубова да остваре своје циљеве, при чеми је тачно једна трећина неодлучна. Истовремено, више од половине испитаника (55%) сматра да навијачи артикулишу поруке током спортских сусрета које политичари не смеју изрећи у јавном дискурсу из страха од губитка популарности. На основу изнетих резултата може се закључити да грађани навијаче виде као својеврсну продужену руку политичких

---

¹⁷⁵ Plessner, H. (1959) *Soziologie des sports*. Наведено према: Vrcan, S. (1990) *Sport i nasilje danas u nas*, Naprijed, Zagreb, str. 35.

¹⁷⁶ Коковић, Д. (2011) оп. цит. стр. 28.

елита у БиХ. С друге стране, већина грађана доживљава навијачке групе прилично негативно. Више од половине грађана потпуно се (25,6%) или делимично (34,6%) не слаже са ставом да су навијачи фудбалских клубова узорни чланови нашег друштва. Да су навијачи фудбалских клубова склони изазивању насиља без посебног повода слаже се три четвртине испитаника.¹⁷⁷

Такође, може се наслутити да су политичке елите у стању да путем навијачких група каналишу дистрибуисање дозираних политичких порука, које се не могу јавно изрећи без последица по сопствену политичку позицију. У том смислу навијачке групе се могу посматрати као инструменти за комуницирање порукама које ће путем медија добити ширу видљивост и тако остварити тактички политички циљ. Због тога се врло често на челу спортских клубова налазе и политичке вође које најчешће немају никакве везе са спортом, нити воле спорт, већ се ту налазе ради остваривања својих политичких интереса. Спортски догађаји су им добре прилике да исказују своје политичке циљеве због великог броја учесника спортског догађаја, као и присуства спортске публике и медија.

Неки аутори сматрају да хулиганизам као социјална и политичка појава црпе енергију из десничарског екстремизма.¹⁷⁸ Иако постоји нетрпељивост међу различитим навијачким групама у Србији, све оне су се ујединиле око два питања, а то је: став по питању Косова - да је ова покрајина неизоставни део Србије, и став по питању хомофобије, то јест анимозитета према хомосексуалцима, што је у складу са „мачо-принципом“ који форсирају навијачи.

Па ипак, сматрамо да све релевантне чињенице несумњиво указују да су „национализам“ и „фашизам“ навијачких група углавном декор, а никако не и суштина њиховог деловања. Све екстремне навијачке и хулиганске групе теже да упуте што више провокација омрзнутом „систему“ (тј. државном апарату). По својој природи оне су, пре свега, анархичне и супротстављене свакој врсти поретка. Никакав национализам није компатибилан са мржњом према

---

¹⁷⁷ Марчић, С. (2011) Насилно понашање навијачких група као средство политичке манипулације у Босни и Херцеговини, у: Д. Вејиновић (ур). Насиље и спорт, Европски дефендологија центар, за научна, политичка, економска, социјална, безбједоносна, социолошка и криминолошка истраживања, Бањалука, стр. 233.

¹⁷⁸ Ђорић, М. (2010) оп. цит. стр. 396.

сопственој држави и полицији, без обзира на све несумњиве мане који сваки државни апарат мора да има.

Одсуство било каквог суштинског идеолошког садржаја свакако не значи да ове групе ипак није могуће инструментализовати за остварење идеолошких циљева или криминалне делатности. Напротив, криминогена средина типичне хулиганске групе представља идеално тло за регрутацију различитих типова извршилаца криминалних и екстремистичких акција. Веома штетну улогу у овом смислу често може да одигра и неодговорно извештавање медија, које је, у сталној потражи за сензацијама, чешће у стању да погорша проблем социјалне патологије хулиганизма него да допринесе његовом решавању.¹⁷⁹

О аутономији спорта, као поља игре и безбрижности, од политике илузорно је говорити када се има у виду потенцијал симболичке комуникације који спортске приредбе носе са собом. Већ је констатовано да је доживљај спортских такмичења, посебно када су у питању колективни спортови, набијен емоцијама и да оживљава различита незадовољства. Ово се нарочито показује као тачно за међунационалне сукобе јер се спорт јавља као непогрешив индикатор националне нетрпељивости. Ову чињеницу политика може злоупотребити за потпиривање сукоба, или пак као што је то случај данас у Србији, екстремна језгра навијачких група су у блиској вези са политичарима, спортским функционерима, сумњивим финансијерима клубова, па се не чине прави напори на сузбијању насиља и других облика криминала у спорту и око спорта.

Али, без обзира на све до сада речено, мора се констатовати да фудбалски стадиони не могу бити никакво стерилно место: број људи који се на

---

¹⁷⁹ Типичан такав пример налазимо у интервјуу који је крајем 2003. године са припадницима српских хулиганских група обавио Дејв Фаулер, из британског таблоида *Observer* (*Посматрач*). Неки од вођа ових група отворено су причали овом новинару о начину на који је Жељко Ражнатовић Аркан преузео вођство над навијачима клуба „Црвена звезда“ током 1990. године. Фаулер сумира свој боравак међу српским навијачима кроз текст који започиње тезом да су ови преузели методологију од британских хулигана, али и да су их превазишли по степену опасности који представљају по друштво. У својој анализи овај аутор врло пристрасно и острашћено износи елементе криминала, расизма и екстремног национализма, за које је сазнао од самих навијача и изводи врло смеле закључке да они нису претња само српској, него и европској демократији. Српски хулигани не само да нису демантовали овакве тврдње, него су се у разговорима трудили и да их преувеличају, хвалећи се привилегијама које им дају клубови и акцијама којима „превазилазе“ и своју „славну британску браћу.“ Наведено према: *Football, blood and war*, *Observer*, Sunday January 18, 2004. Преузето са: <http://observer.guardian.co.uk/osm/story/0,,1123137,00.html>, доступан дана 04.04.2012.

њима окупља може бити једнак броју становника једног града, те збо тога не чуди чињеница да се на њима може наћи цели спектар различитих политичких идеологија.

Можемо констатовати да су хулиганизам, политика и насиље чврсто повезани и ту везу је тешко прекинути с обзиром на то да постоји од давнина. Политика ће и даље емитовати своје импулсе не само на свет навијача, већ и на друге области друштвеног живота. Србија је одлучила да тај проблем реши по угледу на Енглеску, али оно што се не сме занемарити јесте битна разлика између енглеских хулигана и навијача који прибегавају насиљу у Србији. Наиме, иако они у основи личе међусобно, у Енглеској они немају политичке паролe, једноставно пију, туку се и понашају дивљачки. У Србији се пак део навијачких група које нису експлицитно везане само за спортске догађаје скрива иза политичких циљева, што Србији усложњава проблем. Коковић сматра да: „спортска такмичења могу да се преобразе у непосредне политичке сукобе и обрнуто, политички сукоби могу да се увуку у спортска такмичења“.¹⁸⁰ Иако на спорт не гледамо из радикално критичке перспективе, морамо признати да се он не може тумачити само као средство промоције образовања, здравља, интеграције и тако даље. Наведени примери указују да је спорт од давнина укључивао пропаганду и искључивост. Без обзира на то што спорт може помоћи стварању социјалне кохезије, он увек може бити злоупотребљен за остваривање различитих политичких циљева на унутрашњем или међународном плану.

Међутим, политика и спорт морају наћи заједнички језик у име изградње стабилног друштва. Да би се овакво стање превазишло потребно је спортске савезе и клубове извући од утицаја политике, забранити истицање политичких памфлета на спортским приредбама; организовати састанке са представницима навијачких група и преко медија спуштати тензије међу навијачима.

3.3. ВИКТИМОЛОШКИ АСПЕКТИ НАСИЉА НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА

Научно интересовање за жртву злочина настаје касно, тек у првој половини 20. века, након што се развио феноменолошки и етиолошки приступ

---

¹⁸⁰ Коковић, Д. (2000) Социологија спорта, Спортска академија, Београд, стр. 167.

изучавању учиниоца кривичног дела заснован на идејама италијанске антрополошке и позитивистичке школе у криминологији.¹⁸¹

Формална социјална контрола је вековима у свим сегментима занемаривала улогу и положај жртве. Конзервативна оријентација кривичног законодавства, која је и данас доминантна, фокусира се на злочин и учиниоца, док жртва „не постоји“, сем као пасивни субјект кривичног дела и пасивни субјект кривичног поступка. Ипак, током протеклих деценија питање жртава криминалитета заокупило је све већу пажњу истраживача и друштва у целини, и то како на међународном, тако и на националном плану. Спроведене су бројне реформе у циљу побољшања доступности помоћи и подршке жртвама. Примери тих реформи односе се на измене закона, подизање свести о појединим категоријама жртава и развијање невладиних и државних служби за жртве у Србији.

Међутим, постоји ризик да чак и постојећа свест о жртвама остане само на нивоу реторике и не доведе до стварних акција. Британски виктимолози Моубај (Mawby) и Воклејт (Walklate) наводе да су „жртве криминалитета“ добиле огромну симболичну вредност у правосудном систему и расправама о казненој политици. То, међутим, не води нужно побољшању њиховог стварног положаја. Заправо, то може да доведе до фрустрације на страни једног броја жртава уколико њихов стварни положај не рефлектује амбиције које испољава друштво. Јер, уколико жртве не добију помоћ и подршку, онда све то може да поткопа њихово поверење у друштво.¹⁸²

Када се говори о жртвама криминалитета уопште, не постоји једна општеприхваћена дефиниција кога или шта обухвата појам „жртва криминалитета“. У иностраној литератури се под жртвом (*la victime*) подразумева лице које је лично оштећено кривичним делом¹⁸³, док се појам оштећеног (*le lese*) везује за лице које је претрпело штету имовинског

¹⁸¹ Игњатовић, Ђ. Симеуновић - Патић, Б. (2011) Виктимологија, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, стр. 13.

¹⁸² Линдгрен, М., Николић - Ристановић, В. (2011) Жртве криминалитета - међународни контекст и ситуација у Србији, Организација за европску безбедност и сарадњу, Мисија у Србији, Београд, стр. 59.

¹⁸³ Franchimont, M., Jacobs, A., Masset, A. (1989) *Manuel de procedure penale*, Collection scientifique de la faculte de droit de l'ULg et. Ed. du Jeune Barreau de Liege, Liege, p. 111; Cornu, G., (2003). (publie sous la direction), *Vocabulaire juridique*, 4e edition, Quadriga, Presses Universitaires de France, Paris, p. 928.

карактера.¹⁸⁴ У релевантним међународним документима се појму жртве даје и шире значење, нашта упућује и Декларација о основним начелима правде за жртве злочина и злоупотребе власти коју је Генерална скупштина Уједињених нација усвојила 1985. године. Под жртвом се подразумевају не само лица која су појединачно или колективно претрпела штету, већ и сродници жртве и лица која су претрпела штету приликом пружања помоћи непосредној жртви или при спречавању виктимизације (члан А ст. 1 и 2 Декларације). Значајно је поменути да жртва има право на приступ правди и фер поступање које, између осталог, подразумева предузимање мера за смањивање непријатности, заштиту њене приватности, а када је потребно, и заштиту њене породице од застрашивања и одмазде (члан А ст. 6. тачка д. Декларације).

Међународна асоцијација шефофа полиција (IACP) примењује чак и ширу дефиницију. Ова дефиниција не укључује само непосредне жртве, већ и њихове породице и друге чланове заједнице. Она укључује и секундарне жртве, као што су очевици насилничког криминалитета, полиција и други који дођу на лице места, појединци који се баве проблематиком кривичних дела и њиховим последицама (судије, тужиоци, поротници и други).¹⁸⁵

У нашој литератури неки аутори сматрају да се жртва може одредити у два значења - у ужем и у ширем. Појам жртве у ужем смислу обихвата лица чија су добра или права непосредно повређена или угрожена извршењем кривичног дела, односно кршењем међународно признатих норми о људским правима. Схваћен у ширем смислу, појам жртве би обухватао лица и друге субјекте (социјалне групе, колективе, друштво) чија су добра или права непосредно или посредно повређена или угрожена извршењем кривичног дела, односно кршењем међународно признатих норми о људским правима.¹⁸⁶

Под појмом директне или примарне жртве подразумева се лице које је непосредно искусило виктимизацију, односно претрпело кривично дело и његове последице, док индиректне или секундарне жртве укључују лица из ближег окружења директне жртве (на пример чланови породице) која

---

¹⁸⁴ Исто. стр. 520.

¹⁸⁵ IACP. (2000) What Do victims Want. Effective Strategies to Achieve Justice for Victims of Crime. From the IACP Victims Summit. Recommendations Released. The International Association of Chiefs of Police, New York.

¹⁸⁶ Игњатовић, Ђ., Симеуновић - Патић, Б. (2011). оп. цит. стр. 21.

емоционално пате или трпе финансијске последице кривичног дела, иако нису биле непосредно изложене виктимизацији.¹⁸⁷

Из изложеног следи закључак да је сасвим очигледно да постоји велики број дефиниција појма жртве криминалитета, од којих су неке прилично широке, док су друге више ограничене, у зависности од тога да ли се жртва посматра са правне, социолошке или психолошке стране.

3.3.1. Основна виктимолошка обележја

Жртве насиља на спортским приредбама су бројне и значајне. То су најчешће други учесници у стварању нереда и насиља, који и сами постају жртве свог насилног деловања. Међутим, жртве су често и лица која нису изазвала насиље или учествовала у њему, а која су изложена насиљу до кога је дошло. То могу бити посматрачи који се нису укључили у вршење насиља, затим сами спортисти, функционери спортских екипа, спортске судије, лица која одржавају ред на стадиону, припадници полиције који делују на спречавању насиља и, најзад, друга лица која су се из других разлога или случајно наша на местима на којима се догађа насиље. Треба истаћи да стварне размере насиља на спортским приредбама на било ком подручју, па и у Србији, нису у целини доступне. Савремена наука још није пронашла поуздане методе и технике за осветљавање такозване „тамне бројке“ - неоткривеног и скривеног криминалитета. Иако значајно доприноси укупном сагледавању ове појаве, примена статистике се не може узети као једини поуздани метод. Поједине статистичке евиденције често се могу употребити у „завођењу“ научне и поготову лаичке јавности. Она се креће од скривања - минимизирања до драматизације стања криминалитета - „алармантна статистика“ - „часовник злочина“.¹⁸⁸ Стога, приликом коришћења ових статистика, морамо имати у виду да су подаци наведени у њима, „више показатељ како грађани и званични

---

¹⁸⁷ Karmen, A. (2007) *Crime Victims: An Introduction to Victimology* (6th ed.). Belmont: Thomson., p 2.

¹⁸⁸ Види шире: Kappler, V., Blunberg, M., Poter, G. (2000) *The Mythology of Crime and Criminal Justice*, Prospect Heights.

органи одговарају на злочин, него што су индикатор укупности ових понашања“.¹⁸⁹

Званичне евиденције о регистрованом криминалитету у вези са спортским приредбама, пре свега полицијске, биле су практично једини извор података о обележјима криминалне виктимизације. И премда ове евиденције имају несумњив значај као извор података, оне пате и од одређених недостатака који у мањој или већој мери осујећују формирање реалне слике о различитим облицима криминалне виктимизације.

Ослањањем искључиво на полицијске и правосудне евиденције о криминалитету, занемарује се тамна бројка криминалитета, односно онај део виктимизација који није регистрован од полиције и других надлежних органа. Друго, подаци у овим евиденцијама могу каткад више одржавати интезитет активности полиције и правосуђа на сузбијању одређених облика криминалитета, него реалан обим, динамику, структуру и структуралне промене криминалитета на одређеном простору и у одређеном временском периоду. Затим, полицијске евиденције о криминалитету могу бити нетачне, како услед случајних грешака, тако и због тога што се понекад манипулише са подацима. Најзад, полицијске и правосудне евиденције криминалитета најчешће садрже оскудне информације о виктимолошким аспектима криминалних инцидената, а скоро никакве информације о мотивима жртве да пријави кривично дело, односно њеном доживљају виктимизације и начином на који се носи са њеним последицама, као и искуством из контакта са полицијом и правосудним органима.¹⁹⁰ Независно од напред истакнутих критика и ограничења у примени статистике у изучавању криминалитета, сматрамо да су статистичке евиденције које воде званични органи социјалне контроле од изузетне важности за стицање сазнања о његовим размерама и карактеристикама. Током последњих деценија у свету се све више спроводе и студије о жртвама, чији је превасходни циљ да се подацима прикупљеним од жртва употпуне и коригују подаци из полицијских и правосудних евиденција.

Међутим, када су у питању жртве насиља у вези са спортским приредбама, такве студије за сада не постоје. Оне су неопходне како би се

---

¹⁸⁹ Игњатовић, Ђ. (2009) Методологија истраживања криминалитета, Правни факултет, Београд, стр. 106.

¹⁹⁰ Игњатовић, Ђ. Симеуновић - Патић, Б. (2011) оп. цит. стр. 36.

нешто више сазнало од онога што се зна, или се може сазнати на основу званичних информација; дакле, да се објасни и премости јаз између ове две приче о криминалу, мада ниједна од њих нема своју апсолутну веродостојност и самосталност.¹⁹¹ И студије о жртвама криминала, у овом случају насиља на спортским приредбама, имају одређених недостатака. Најпре, њихово спровођење може бити скупо, затим, ова истраживања не укључују све категорије људи (нпр. бескућнике) који могу бити изложене знатно повишеном ризику виктимизације, као и то да несећања испитаника могу допринети потцењивању или преувеличавању стопа виктимизације.

3.3.2. Жртве насиља на спортским приредбама

Виктимолошка перспектива насиља повезаног са спортским манифестацијама,¹⁹² представља једно од најкомплекснијих и за сада најмање истражених питања из ове области. Могуће је уочити делимичну паралелу између делатности тзв. „уличних банди“ (феномена који је претежно присутан у социјалном миљеу великих градова и индустријских центара у којима постоји екстреман имовински распон међу грађанством) и хулиганских група које деле и преузимају многе њихове карактеристике.¹⁹³ Виктимолошка димензија (која подједнако обухвата штету од последица хулиганског насиља коју трпе појединци, али и друштво у целини), не може да се задовољи искључиво сагледавањем штете која настаје по лица и имовину, већ мора да обухвати и најконтраверзнију категорију - саме хулигане као жртве сопственог насиља.¹⁹⁴ Наиме, статистике у до сада спроведеним студијама варирају, али и готово све указују на чињеницу да су највеће и најчешће жртве хулиганског насиља сами хулигани,¹⁹⁵ и то на директан и индиректан начин. Припадници противничке хулиганске групе најчешћа су мета хулиганског насиља, па тиме и најчешћа

---

¹⁹¹ Зекић, У. (2001) Жртве криминала у земљама у транзицији, Виктимолошко друштво Србије, Београд, стр. 7.

¹⁹² Овде није реч о спорадичним насилним испадима самих спортиста (које у укупном сагледавању ове проблематике такође не треба потцењивати), него је акценат разматрања пре свега на навијачима, а нарочито на хулиганским навијачким групама као виновницима насиља, како на самим спортским манифестацијама, тако и пре и после њих.

¹⁹³ Lane, J., Meeker, J. (2003) Fear of Gang Crime, A Look at Three Theoretical Models, *Law & Society Review*, Vol. (37), No. 2. p. 427.

¹⁹⁴ Williams, J. (1980) Football Hooliganis, Offences, Arrests and Violence: A Critical Note, *British Journal of Law and Society*, Vol. (7), No. 1. p. 107.

¹⁹⁵ Исто.

категорија жртава. Индиректно, хулигани, услед криминалне делатности коју врше, често и сами постају жртве сопствене социјалне патологије - услед баналне жеље за доказивањем пред групом, непотребно добијају кривични досије или фаталне и тешке повреде, а подлежу и укупној друштвеној стигматизацији која их принудно задржава у криминогеној средини, чак и када они то више не желе.¹⁹⁶

Хулигани свакако представљају врло специфичну виктимолошку категорију. У највећем броју случајева припадници хулиганских група сами себе, свесним али ирационалним поступцима, доводе у ситуацију да постану жртве насиља противничке групе, коју на различите начине „провоцирају.“¹⁹⁷ Осим тога, из истих разлога, припадници хулиганске групе могу постати и „жртве полиције,“ услед неминовног одговора на њихово дивљање којим свесно желе да испровоцирају директну примену полицијских овлашћења.¹⁹⁸ Иначе, према подацима разних статистика и истраживања у последњих неколико деценија, ови полицијски службеници задужени за одржавање јавног реда, после самих хулигана спадају у њихове најчешће жртве, до чега углавном долази при покушајима да обуздају и локализују хулиганско насиље. Управо у овом смислу можемо да сагледамо сву комплексност виктимолошке динамике хулиганског насиља: мада су сами хулигани статистички најчешће жртве ове појаве, они готово никада неће потражити помоћ од полиције - напротив, не рачунајући супарничке групе, они ће од полицијских службеника учинити „омиљену“ мету напада.¹⁹⁹

Статистике недвосмислено указују да су „други“ грађани и њихова имовина тек на трећем месту удара хулиганског насиља. Вилијамс (Williams) наглашава како је често врло тешко пронаћи жртве хулиганских напада, што се неминовно одражава и на статистичке податке.²⁰⁰ Жртве су најчешће припадници супарничке групе или пак млади људи из радничких породица који

---

¹⁹⁶ Singer, S. (1981) Homogeneous Victim-Offender Populations, A Review and Some Research Implications, *The Journal of Criminal Law and Criminology*, Vol. (72), No. 2. p. 780.

¹⁹⁷ Свакако, као „провокација“, понекад ће бити схваћено само ношење обележја противничког клуба - али, у мноштву других случајева постоје и стварне провокације од довикивања увреда противничкој групи, крађе застава и других навијачких реквизита, одласка на трибину или локал у који излази противничка група, па до директних физичких напада.

¹⁹⁸ Bodin, D., Robène, L., Héas, S. (2005) op. cit. p. 66.

¹⁹⁹ Dunning, E. (2002) *Fighting fans: football hooliganism as a world phenomenon*, University College Dublin Press, p. 66.

²⁰⁰ Williams, J. (1980) op. cit. p. 107.

из разних разлога не желе да имају посла с полицијом и своје проблеме желе да „решавају сами.“ Ови млади људи, чак и ако иницијално не припадају хулиганској групи или уличној банди, уколико им се једном или више пута догоди да буду жртве уличног насиља (живот у сиромашним предграђима увек експоненцијално повећава такву могућност) и сами могу да развију јачу склоност за приступање некој таквој групи, како би стекли „екипу“ или „леђа“ на улици.²⁰¹

Истраживање које су спровели Фицпатрик (Fitzpatrick) и Рајт (Wright) о адолесцентском насиљу у великим градовима као друштвеним центрима детаљно описује и статистички поткрепљује процес трансформације жртава насиља у починиоце. Најосетљивији је средњошколски период, у ком се личност дефинитивно обликује као идентитетска структура која носи сопствени систем вредности. Психолози се углавном слажу да је сукоб са „доминантним дискурсом“ готово природна и уобичајена ствар за овај развојни период младих људи. Ови аутори својим истраживањем доказују да постоји већа вероватноћа да се млади препусте насиљу уколико су њихови лични односи са другима мање развијени (породица, школа, пријатељи, љубавне везе...), те ако су на тај начин друштвено дисоцирани. Понуда свих екстремистичких, па и хулиганских група, у овом контексту чини им се онда врло привлачном, пошто привидно даје прилику да се „нешто уради“ - нарочито када се ангажман стави у политичку и идеолошку функцију, попут демонстрација против режима, спаљивања верских објеката и страних амбасада или разбијања *gay pride* манифестације. У психосоцијалном смислу, усвајање патолошких друштвених идеја и њихових манифестација, врло често представља замену за недовољно адекватно развијене личне односе кроз које се развија лични идентитет и прихватање „лакшег пута“ - већ формираног идентитета одређене групе.

Међутим, сваки колективни идентитет је социјално конструисан и захтева сталну борбу за сопствену друштвену афирмацију. У контексту политизације делатности хулиганских група, виктимолошко поље постаје знатно шире и комплексније. Насиље које је до тада доминантно било уперено против противничких навијача и полиције, на овакав начин се усмерава ка разним „идеолошким противницима,“ док класични хулиганизам постаје

---

²⁰¹ Fitzpatrick, K., Wright, D. (2006) Social Capital and Adolescent Violent Behavior, Correlates of Fighting and Weapon Use among Secondary School Students, *Social Forces*, Vol. (84), No. 3. p. 1435.

регрутна база политичког екстремизма.²⁰² На овакав начин хулигани постају средство за спровођење политике екстремистичких група, а жртве су и тада најчешће полицијски службеници који сузбијају овакве нападе, као и оне мањинске групе (расне, верске, етничке или сексуалне) које екстремисти желе да уклоне из друштва. На посредан начин, и већина припадника хулиганских група на овај начин такође постају жртве манипулације екстремиста и подлежу стигматизацији од стране савременог демократског друштва.

3.4. НАСИЉЕ НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

У нашој земљи је проблем насиља кулминирао у последње две деценије током којих су се догодили случајеви смртог страдања навијача, нарушавања јавног реда и мира у већем обиму, тежи инциденти на утакмицама, али и ван њих и то са великим бројем повређених особа, при чему је дошло и до уништавања и оштећења значајне имовине. Политички мотивисани јавни скупови, у којима су учествовали навијачи и неке десничарске организације, по правилу претворили су се у изливе великог насиља и деструкције. У свим већим градовима Србије регистроване су екстремне навијачке групе, које непрестано изазивају инциденте са озбиљним последицама, како на спортским борилиштима, тако и ван њих. Градови у Србији са највећом стопом ове врсте насиља су Београд и Нови Сад. Више од половине безбедоносне проблематике пре, за време и након одржавања спортских приредби, односи се на подручје Београда, иако је на овом подручју одржано свега 15% од укупног броја спортских манифестација у Србији.

Поједине друштвене околности, попут нестабилног политичког амбијента, неартикулисаног политичког плурализма, хаотичног одвијања транзиције, посебно у њеном економском делу, могу да узрокују политичко незадовољство које може да се испољава у првом плану насиљем. Угроженост егзистенције, поремећен систем вредности, „стандардна“ субкултура насиља у

---

²⁰² Овакве појаве су нарочито типичне у Немачкој, где спортске трибине отворено служе као регрутни центри неонациста који после координирају нападе на припаднике турске и других „проблематичних“ мањина. Видети шире у: Brown, T. (2004) Subcultures, Pop Music and Politics: Skinheads and "Nazi Rock" in England and Germany, *Journal of Social History*, Vol. (38), No.1. p. 157-178.

једном тренутку могу да буду стављени у функцију актуелног политичког тренутка и да спонтано, или као резултат манипулације, буду испољени у сврху која нема везе са спортом. То значи да се у једном тренутку целокупна урбана средина појављује као незаштићено поље, арена где се насиље и агресија са стадиона преноси у простор и преобликује у „општеградски проблем“. Ова појава препозната је и у нашим условима, посебно након великих спортских догађаја, када се „славље“ навијача победничке екипе или пак бес навијача оних који су том приликом поражени, преноси и у зоне становања. У блажим облицима то се манифестује кроз исписивање графита на јавним површинама, уништавање елемената урбаног амбијента, па све до међусобних обрачуна супротстављених навијачких група.

3.4.1. Трендови и стање насиља на спортским приредбама у Републици Србији

Сукоби екстремних навијачких група однели су десет људских живота у Републици Србији у периоду од 1999. до 2009. године, чиме је наша земља, по том показатељу, на првом месту у Европи.²⁰³ Министарство омладине и спорта

---

²⁰³ Најдрастичнији сукоби екстремних навијачких група у разматраном периоду су:

- На стадиону ФК „Партизан“ за време дигравања фудбалске утакмице између ФК „Партизан“ и ФК „Црвена звезда“, испалена је ракета која је усмртила Александра Радовића (30.10.1999. године).
- На железничкој станици „Панчевачки мост“ три навијача „Партизана“, претукла су до смрти Живорада Шишковића (1936) из Београда, који је претходно стао у одбрану једног кинеског држављанина (11.05.2002. године).
- У тучи навијача у школи у Обреновцу смртоносне повреде ножем нанете су Марку Радовановићу (14. 01. 2005. године).
- У возу који је саобраћао на релацији Београд - Бар, на железничкој станици у Раковици, дошло је до туче између навијача ФК „Вождовац“ и ФК „Рад“ у којој је оштрим предметом убијен Бојан Мајић (1976) из Београда (04.08.2005. године).
- У градском превозу на Новом Београду дошло је до туче између навијачких група ФК „Чукарнички“ и ФК „Бежанија“ у којој су Голубу Балевићу (1987) ножем нанете повреде од којих је преминуо (29.10.2005. године).
- Након сукоба због навијачких обележја навијач ФК „Црвена звезда“ је на улици ножем усмртио малолетног Радована Милошевића (1988) из Обреновца (19.10.2005. године).
- У београдском насељу Бежанијска коса у међусобном сукобу навијача ФК „Рад“ и ФК „Партизан“ живот је изгубио Петар Седлак (1982), навијач ФК „Партизан“ (26.04. 2006. године).
- На фудбалском терену ФК „Жарково“, у београдској општини Чукарица дошло је до заказане туче између навијача ФК „Црвена звезда“ и ФК „Партизан“ у којој је Благојевић Марко (1987), навијач „Партизана“, ножем задао ударац Александру Панићу (1982), наневши му повреде којима је подлегао (27.07. 2006. године).

Републике Србије је, у сарадњи са Удружењем спортских новионара Србије, обавило током 2009. године истраживање под називом „Медији, спорт, насиље“, у коме су анализирани текстови објављени у српским медијима 2008. године, који су посвећени насиљу на и око спортскох борилишта. Наведено истраживање је указало на то да је на сваких 136 дана убијен по један навијач у Србији, а све жртве и нападачи старости су од 17 до 25 година.²⁰⁴ Поређења ради, у периоду од 1996 до 1999. године у вези са насиљем екстремних навијача, везаних за фудбал у Енглеској, извршено је 3 убиства, у Италији 5, а у Холандији 1.²⁰⁵

Без обзира на чињеницу да медије као извор података који служе као основа за криминолошка истраживања треба избегавати кад код је то могуће, у раду ћемо се осврнути на још неке резултате овог истраживања, не улазећи у расправу и дубљу анализу, посебно из разлога што је ово једно од ретких истраживања криминалитета екстремних навијача спроведено на овим просторима. Према резултатима овог истраживања најприсутније је физичко насиље 56,4%, затим вербално 21,1% и виртуелно насиље – претња 28,3%. Насиље је највише усмерено према органима реда 26,5%, навијачима 18,8% и правосудним органима 13,8%, а мање према гледаоцима, грађанима-пролазницима 5,2%. Најчешћи узрок насиља је конфликт унет ван самог такмичења 59,8% и конфликт унет ван спорта 26%, док је конфликт проистекао из самог такмичења знатно ређи 8%. Актери насиља су већином навијачи 61,8%,

-
- У кладионици „Ројал“ на Новом Београду, дошло је до туче тројице младића око навијачких обележја, при чему је Дејан Гајчић (1981) захтевао од Душана Пенића (1989) да му преда дрес „Црвене звезде“ како би га запалио, а потом му је пиштољем задао више удараца, наневши му тешке телесне повреде којима је подлегао.
  - У заказаној тучи навијача ФК „Војводина“ из Новог Сада и ФК „Партизан“ из Београда, навијач ФК „Партизан“ испалио је хитац из ватреног оружја у правцу Дејана Димитријевића (1981) из Новог Сада и усмртио га, а једно лице задобило је тешке телесне повреде. Овом догађају претходили су сукоби до којих је дошло два дана пре тога, током одигравања утакмице ова два клуба у Београду (14.04.2008).
  - Неколико сати пре фудбалске утакмице између ФК „Партизан“ и ФК „Тулуз“ из Француске, у Београду, у угоститељском објекту на Обилићевом венцу, група маскираних навијача ФК „Партизан“ бацила је више активираних бакљи на навијаче ФК „Тулуз“, након чега су их физички напали, при чему је француски држављанин Taton Brice Sinclair Peter (1981) задобио повреде од којих је касније подлегао (17.09.2009. године). Наведено према: Управа за аналитику, МУП-а Републике Србије.

²⁰⁴ Ђурђевић, Н. (2010) Кривична одговорност за насиље и недолично понашање на спортским приредбама у Републици Србији, Зборник радова Правног факултета у Сплиту, год. (47), бр. 2. стр. 286.

²⁰⁵ Dunning, E. (2000) Towards a Sociological Understanding of Football, Hooliganism as a World Phenomenon, European Journal on Criminal Policy and Research, Vol. (8), No. 2. p. 46.

спортисти 17% и представници спортских клубова, савеза 14,9%, а мање су гледаоци 1,6%. Жртве насиља су углавном органи реда 27% и навијачи 19,1%.

И коначно, када је у питању однос медија према насиљу, резултати истраживања су показали да српски штампани медији не реагују осудом насиља, већ извесном уздржаношћу. Осудом насиља, реаговало је само 33,1% анализираних новинских прилога од узорка (N500) и обима прилога (1- мали, 2- средњи и 3 - велики), док је пасиван однос присутан у укупно 51,5% анализираних прилога, а у малим прилозима чак и преко 70%. Међутим, позитивно је то што велики прилози у нешто већој мери осуђују насиље 45,7% и образлажу насиље 14,8%.²⁰⁶

У криминологији се истиче да су циљеви криминолога и новинара различити, тако да истраживачи желе да створе најреалистичније објашњење одређених појава, медији настоје да обезбеде најшири могући удео гледаности и да максимизирају профит. Истраживања медија показују да медији дају заиста искривљену слику о злочину-како у квантитативном, тако и квалитативном смислу.²⁰⁷ По нашем мишљењу, за тему насиља фудбалских навијача и њихово криминално понашање, службени извори података су поузданији (објективнији) него новински чланци или анкете, јер полицијске базе података воде државни органи на основу јасно дефинисаних процедура и услова за унос и њихово коришћење. Као и све друге званичне евиденције, ни полицијске нису свеобухватне, јер се у њима не налазе кривична дела која улазе у тамну бројку криминалитета.

О последицама насилничког понашања на спортским приредбама Управа за аналитику МУП-а Републике Србије податке води на годишњем нивоу, тако да је на основу тих података могуће пратити трендове и укупно стање према неколико параметара, последице по живот, тешке и лаке телесне повреде, оштећење возила и напади на судије. Ова Управа је од 01.01.1997. године почела да прати последице насилничког понашања на спортским приредбама,

---

²⁰⁶ Наведено према: Пројект „Медији, насиље и спорт“. Реализован уз подршку Министарства омладине и спорта у склопу развоја Националне стратегије развоја спорта у Републици Србији. Пројекат се бави медијским третманом насиља спорта у Србији. Анализиран је садржај штампаних медија, јединица анализе лексички и синтаксички ниво, до прилога као целине. Узроковани су прилози који се баве насиљем у спорту, догађајима високог ризика и утакмицама на којим се појављује насиље.

²⁰⁷ Bučar, Ručman, A. (2011) Medijsko poročanje o kriminaliteti v Sloveniji, Revija za kriminalistiko in kriminologijo, Vol. (62), No.1. str. 33.

али не на тако систематичан начин како је то почела да ради од момента примене Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама из 2003. године. Према тим подацима од 01.01.1997. године до 30.06.2003. године живот је изгубило двоје људи, тешко телесно повређено је њих 56, међу којима је било и 10 полицајаца. У истом периоду лаке телесне повреде задобило је 433 лица, од тога 174 полицајца, док је оштећено 103 возила, од чега су 32 возила МУП-а.

Од 01. 07. 2003. (од када се примењује Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама) до краја 2011. године, на спортским приредбама је живот изгубило 9 лица, тешко телесно повређено је 140 лица, од чега 14 полицајаца, 1179 лица је задобило тешке телесне повреде, од тога 432 полицајца, док је оштећено 340 возила.

Праћење статистичких података донекле нам омогућава егзактно поређење статистичких података пре и после доношења ЗСННСП и доношење закључка да се интензитет деликтних понашања испољених на спортским приредбама уопште не смањује, што говори да је казненоправна заштита спорта у том сегменту доживела неуспех.

У извештају Управе за аналитику МУП-а Републике Србије, између осталог је наведено да је због испољавања насиља на спортским приредбама у периоду од 01.07.2003. па до 31.12.2011. године у службеним просторијама Министарства укупно доведено 6053 лица, а да је од тог броја 521 лице задржано, док је на лицу места, приликом извршења аката насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, лишено слободе 249 лица.

Тежина последица, као и број доведених, задржаних и лица лишених слободе, говори нам о озбиљности насиља на спортским приредбама у Републици Србији и лошим резултатима који су на плану борбе против такве негативне друштвене појаве остварени применом казненоправног механизма прописаног Законом о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, као и применом других прописа који предвиђају одговарајућа кривична дела и прекршаје.

Готово сва најтежа кривична дела и прекршаји извршени су ван спортских терена, односно ван временског оквира којим је законом дефинисано одржавање спортске приредбе (90 минута пре и након одржавања спортске приредбе или 120 минута приликом одржавања утакмица „високог ризика“).

Насиље је најзаступљеније на фудбалским утакмицама, али је било озбиљних случајева насиља и на кошаркашким, рукометним и ватерполо утакмицама.

Карактеристично је да је крајем 2007. године насиље на спортским приредбама почело нагло да се преноси на места која немају везе са одржавањем спортских приредби. Тако је током 2008. године, поред 138 тешких облика насиља извршених пре, за време и након одржавања спортских манифестација, још 68 случајева насиља евидентирано на улицама, јавним скуповима, угоститељским објектима и другим местима, која немају везе са одржавањем спортских манифестација. Готово сви случајеви насилничког понашања ван спортских терена евидентирани су на подручју Полицијске управе за град Београд (58 од укупно 68) и знатно их је више него на спортским трибинама и у близини објеката у којима се одржавају спортске манифестације (38).

3.4.2. Генеза насиља на спортским приредбама у Републици Србији

Насиље на спортским приредбама у Србији и њеном непосредном окружењу представља континуирану појаву. Тај феномен у целини није могуће адекватно анализирати уколико се не схвати његова генеза. Прво југословенско истраживање „навијачког племена“, које су реализовали Жељко Бузов, Иван Магдаленић, Бењамин Перасовић и Фурио Радин²⁰⁸ из Загреба, указало је да нека мишљења о насиљу на (у то време) домаћим стадионима треба преиспитати, а потребе због којих навијачи долазе на стадион треба детаљно изучити. Најекстремније групе и појединци су склоност према спорту и симпатије према клубу заменили насилним испољавањем емоција, што не само да нема никакве везе са спортским надметањем, већ је потпуно супротно са основним претпоставкама на којима се заснива спорт. Насиље на спортским приредбама, и из њега изникла субкултура, један је од најзначајнијих, ако не и најзначајнији феномен младих у последњој деценији у Србији. Тај феномен присутан је, у већој или мањој мери и у различитим облицима, у свим државама насталим распадом бивше СФРЈ. Навијачки субкултурни стил следе стотине младих који навијање сматрају својом битном, а многи од њих и кључном животном преокупацијом, чак и начином живота.

²⁰⁸ Buzov, Ž., Magdalenić, I., Perasović B., Radin, F. (1989) op. cit. str. 17.

Навијачко насиље у вези са спортом на простору бивше Југославије дешавало се обично у контексту етничких конфликта, политиче нестабилности и слабих институција, али и перманентне социо – економске кризе и са њом повезане хроничне безперспективности. Корени етничких конфликта у спорту на овим просторима датирају од првог светског првенства у фудбалу, које је одржано 1930. године у Уругвају.²⁰⁹ Историја Србије као државе била је изузетно турбулентна и динамична, а константне промене државног уређења наше земље условиле су да историјат навијача гледамо кроз призму тих политичких и територијалних промена, па из тог разлога стварање навијачких група у некадашњој Југославији од Другог светског рата до данас можемо поделити на пет основних периода:

- Период од 1945. до краја шездесетих година двадесетог века;
- Период седме и осме деценије прошлог века;
- Период девете деценије двадесетог века;
- од краја девете деценије до краја двадесетог века и
- од 2001. године и даље.

---

²⁰⁹ Овај мондијал донео је историјски успех по имену југословенској, а по саставу српској репрезентацији – треће место. Прича о припремама југословенске репрезентације за то светско првенство, сликовито приказује утицај политике на спорт и две снаге фудбала - интегративну и дезинтегративну. Пресељење седишта фудбалског савеза из Загреба у Београд узроковало је раскол који се кретао дуж етничких граница, што још једном доводи у питање схватање спорта као фактора повезивања и превазилажења класних, језичких, националних и других баријера. Одбијање хрватских и словеначких фудбалера да учествују у активностима репрезентације довело је у питање учествовање југословенског тима на првенству, али када је тај проблем био превазиђен, онда су наступили финансијски проблеми. За тако далек пут требало је обезбедити средства која сам фудбалски савез није имао. Краљ Александар, главни заговорник владајуће идеологије југословенства, условио је своју помоћ репрезентацији тиме да она треба да ослика етничку разноврсност краљевине, што је у том тренутку било немогуће испунити. Други потенцијални донатор је пак са своје идеолошке позиције, одбио да помогне репрезентацију која би представљала никог другог осим Србије. Овај пример јасно говори да политика и идеологија у вези са спортом имају само једну тежњу, да га ставе у службу својих интереса. Али, у времену о коме говоримо, спортски функционери нису учествовали у таквој трговини, имајући у виду етичке и естетске принципе на којима је спорт заснован. Тада на сцену наступа интегративна моћ фудбала, када играче „вечитих ривала“, клубова „БСК“ и „Југославија“, уједињује љубав према игри и одговорност према нацији. У исто време навијачи наше репрезентације пробијају оквире намењене им пасивне улоге у спорту и показују иницијативу вредну поштовања, прикупивши прилозима новац за пут наше репрезентације. Вредности пожртвовања, посвећености, солидарности, патриотизма, прелиле су се са терена на трибине и омогућиле највећи успех српског фудбала - то није освојено треће место на првенству, већ слика спорта у својој честитости и очуваности његових вредности, слика која се приближава идеалу спорта као институционализоване игре. Наведено према: Краговић, Б. (2012) Од Монтевидеа до Ђенове - две слике спорта, Безбедност, год. (53), бр. 1. стр. 204.

У овом раздобљу дошло је до крупних промена у облицима понашања навијача током више од пола века, од активности међусобно повезаних појединаца и мањих група, до обликовања врло бројних и организованих навијачких група; од навијања као активности која је долазила до изражаја само у вези са утакмицама, до навијања као субкултуре. Окренутост ка традицији своје навијачке групе и клуба за који се навија једна је од основних карактеристика система вредности навијача. При томе треба имати у виду да је традиција скуп материјалних, техничких и духовних знања и достигнућа, вредности и образаца понашања. Одржава се усменим преношењем на којем почива континуитет и идентитет једне културе.²¹⁰

Имајући то на уму, треба истаћи да је Србија по навијачком насиљу већ дуго саставни део Европе, и то зато што су размере и обележја тог насиља у Србији за време бивше Југославије били врло слични размерама и обележјима тог проблема у Енглеској, Италији, Пољској, Норвешкој, као земљама које су тиме најугроженије. Вилијамс (Williams), Данинг (Dunning) и Марфи (Murphy) су у својој компаративној студији о навијачком хулиганизму из средине осамдесетих година прошлога века истакли како је тај проблем у то време био најизраженији у Енглеској, Италији, Низоземској и Југославији.²¹¹

Период од 1945. године до краја шездесетих година двадесетог

века

Након завршетка Другог светског рата интерес за спорт, а посебно за фудбал у некадашњој Југославији био је велики. Понашање публике било је спонтано и обележено реаговањем на саму игру. Приликом важних утакмица на одређеним странама стадиона окупљале су се мање групе веома бучних навијача. Испади су били спонтани, а основни узрок екцесног понашања у то време су била клупска ривалства која су испољавала регионалне различитости. Игра на терену имала је одлучујући утицај на навијање. Вербални екцеси избијали су релативно често и то углавном у облику упућивања увреда играчима и навијачима супарничког тима, али и судијама. Шовинистичке

²¹⁰ Видановић, И. (2006) Речник социјалног рада, Удружење стручних радника социјалне заштите Србије, Друштво социјалних радника Србије, Асоцијација центра за социјални рад Србије, Унија студената социјалног рада, Београд, стр. 25.

²¹¹ Williams, J., Dunning, E., Murphy, P. (1986) *Hooligans Abroad*. Routledge, London, New York.

поруке биле су веома ретке и то због преовлађујућег политичког расположења већине грађана, али и због оштрог санкционисања таквих прекршаја од стране државних органа.²¹²

Период седме и осме деценије прошлог века

У овом периоду млади широм бивше Југославије почињу следити тзв. *јужњачки начин навијања*, специфичан по истицању великог броја клупских застава и транспарената (чиме обележавају оне делове трибина на којима се окупљају). Уз то, све већи број навијача покушава да следи навијаче са севера Европе, пре свега Енглеze (ношење навијачких шалова, певање песама, окупљање у мањим групама, форсирање туча и других облика насиља).²¹³

Током овог периода присутне су прве назнаке будућих врло организованих навијачких група и то пре свега у Сплиту, Београду, Загребу, а касније и Сарајеву и другим већим градовима. Навијачко насиље има полусимболички карактер, не иде се „до краја“ – постоји жеља да се понизе, али не и физички повреде противнички навијачи. Крајем седамдесетих година прошлог века почињу први већи сукоби између још увек недовољно профилисаних навијачких група.

Период девете деценије двадесетог века

У овом периоду језгра навијачких група прерастају у профилисане и веома бројне колективе. Навијачи „Црвене звезде“ и „Партизана“ оснивају неколико група (*Red Devils, Zulu Warriors, Grave Digres, Commando* и друге),

²¹² Интересантан је пример од 29. новембра 1950. године, када је у Сплиту одиграна утакмица између ФК „Хајдук“ и ФК „Црвена звезда“, која је одлучила да ФК „Хајдук“ постане фудбалски првак у тадашњој Југославији. Овај датум се сматра као дан оснивања навијачке групе „Торцида“, коју је основало 113 студената на челу са Вјенцеславом Жувелом. Због нереда које су изазвали припадници тек основане навијачке групе пре, за време и после утакмице, тадашњи председник „Хајдука“ Анте Јуријевић, партијски је кажњен опоменом. Капитен Хајдука Фране Матошић је због ударања играча „Црвене звезде“ Бранка Станковића искључен из Комунистичке партије (касније је на интервенцију Јосипа Броза Тита поново примљен). Неки припадници „Торциде“ су притворени и против њих је покренут прекршајни поступак, а вођа навијача Вјенцеслав Жувела осуђен је на три године затвора, да би на основу одлуке Вишег суда казна била смањена на три месеца. Поводом овог догађаја Милован Ђилас је у дневном листу *Борба* од првог децембра исте године дао изјаву под насловом „Тако не треба навијати“, када је навео: „Припадници ове групе су уносили у навијање толико разударности, да се она на моменте претварала у некултурне и непристојне испаде који би могли, ако се одмах не спрече, распирити мржњу између клубова“. Наведено према: Lalić, D. (1993) op. cit. 87. као и дневни лист *Борба* и дневни лист *Политика* од 01.12.1950.

²¹³ Lalić, D. (1993) op. cit. str. 95.

које се постепено удружују у навијачке групе „Делије“ и „Гробари“. Широм тадашње Југославије оснивају се и друге навијачке групе, као „Хорде зла“ (ФК Сарајево), „Армада“ (ФК Ријека), „Варвари“ (ФК Будућност) и тако даље. Анализирајући саме називе навијачких група очигледан је утицај енглеских навијача. У њима је препознатљива доза милитантности и претња прикривеним или отвореним насиљем.

У другој половини осамдесетих година двадесетог века развија се велико ривалство између створених навијачких група, а такође повећава се и број навијача који су спремни да изазову драстичне инциденте.²¹⁴ На већини стадиона постаје незамисливо да се навијачи два супротна клуба нађу на истој страни стадиона. Екстремне навијачке групе представљају претежно млади људи које карактерише асоцијално понашање, често без икакве везе са догађајем на терену, разрађена иконографија у којој доминирају симболи карактеристични за енглески навијачки стил и насиље које постаје део навијачке подкултуре.

Од узрока који су довели до појаве ескалације насиља-хулиганизма, на нашим просторима, у овом периоду, најзначајнији су: образовање „фан група“, њихова све већа организованост, повећање степена агресивности навијача, политизација навијачких група и ескалација навијачких у међунационалне сукобе.²¹⁵ У то време национализам косовских Албанаца, након осамдесетих година и гушења контрареволуције, њихови навијачи су испољавали скандирањем: „Ехо-ехо!“ То је била парола којом се величао Енвер Хоџа и представља почетна слова његовог имена и презимена. Национализам се разбуктава, тако да 1986. године у Београду навијачи београдских фудбалских клубова, револтирани догађајима на Косову, нападају и оштећују продавнице чији су власници Албанци.²¹⁶

²¹⁴ На утакмици купа УЕФА између „Хајдука“ и „ОФМ“, која је одиграна 1987. године, навијачи „Торциде“ су на стадион бацили велике количине сузавца, што је изазвало велику панику међу посетиоцима, али, срећом, стадион није био пун, те жртава није било. Због тог инцидента „Хајдук“ је кажњен двогодишњом забраном играња утакмица у организацији УЕФА-а на домаћем терену. Наведено према: Lalić, D. (1993) *op. cit.* str. 108.

²¹⁵ Михајловић, С. (1997) Раг је почео на Максимиру, Медиа центар, Београд.

²¹⁶ Мисић, З. (2010) *op. cit.* str. 87.

Период од краја девете деценије до краја двадесетог века

Осим великог ривалста између створених навијачких група, на навијачке нереде у бившој Југославији у све већој мери почињу да утичу међунационални и политички анимозитети. Постаје видљива повремена хомогенизација навијачких група на националној основи. Ова појава се није заснивала на негирању међусобних разлика навијачких група, већ на међусобном јачању у односу на заједничког противника (супротстављену навијачку групу). Оваква ситуација практично траје од једног од најбитнијих политичких догађаја с почетка задње деценије прошлог века, када су се у Загребу на стадиону „Максимира“, 13. маја 1990. године сусрели фудбалски клубови „Динамо“ и „Црвена звезда“. Меч никад није одигран, а остао је упамћен по жестоком окршају навијача Динама (*Bad Blue Boys*) и Црвене звезде (*Делије*), након којег је било 60 повређених особа, а у неким круговима постоји мишљење да је баш тог дана почео рат на Максимиру.²¹⁷

Навијачко насиље у Србији од 2001. године

Нереди навијача су се наставили и после распада бивше Југославије. Сасвим супротно од прогноза оних који су почетком деведесетих година прошлог века у јавности износили своје чврсто уверење да са завршетком међунационалних сукоба испади навијача више неће избијати, такве појаве од тада до данас су постале чешће, са још озбиљнијим последицама. Савремено насиље на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама, представља и даље за све европске земље узнемирујући проблем, који поприма различите облике са уочљивом тенденцијом измештања из унутрашњости стадиона на околни простор, укључујући и ширу урбану средину.²¹⁸

Јавност у Републици Србији има разлога да буде узнемирена због обима насиља на спортским приредбама у последњих десет година. Сукоби

²¹⁷ Многи навијачи су погинули на ратиштима бивше СФРЈ, а неким од њих, на пример навијачима „Сарајева“ и „Динамо“ из Загреба, подигнути су споменици. Football, blood and war, Observer, Sunday, 18.01.2004. Преузето са: <http://observer.guardian.co.uk/osm/story/0,,1123137,00.html>, доступан дана 04.04.2012. године.

²¹⁸ Ово је основна констатација из тачке 2.6 Беле књиге о спорту Европске комисије (ЕУ) из (2007) - (White paper on Sport, Brussels, 11.7.2007, COM (2007) 391 final, resent by the Commission: SEC (2007) 932, SEC (2007) 934, SEC (2007) 935, SEC (2007) 936; Преузето са: <http://ec.europa.eu/sport/white-paper/whitepaper8-en.htm#1>, доступан дана 24.07. 2001.

екстремних навијачких група однели су десет људских живота, чиме је наша земља, по том показатељу, на првом месту у Европи.²¹⁹ Карактеристично је да последњих година насиље на спортским приредбама почело нагло да се преноси на места која немају везе са одржавањем спортских приредби тако да је насиље евидентирано на улицама, јавним скуповима који немају карактер спортских приредби, угоститељским објектима и другим местима која немају везе са одржавањем спортских манифестација.²²⁰

3.4.3. Навијачке групе у Републици Србији

Према облицима понашања које испољавају, односно безбедоносном ризику, навијачи су у Србији сврстани у три основне категорије: А – ненасилне (сви који нису у категорији Б и Ц), Б – потенцијално насилне (то су лица против којих су поднете кривичне и прекршајне пријаве због насилних деликата који су извршени у вези са спортским приредбама), Ц – насилне (осуђивани припадници навијачких група због извршених кривичних дела и прекршаја са елементима насиља у вези са спортским приредбама). Међутим, према наведеној категоризацији, многе насилне и потенцијално насилне навијаче не би било могуће формално евидентирати у одговарајућу категорију. Примера ради, већина вођа навијача до сада није осуђивана због извршених кривичних дела и прекршаја, а против многих од њих нису ни поднете прекршајне и кривичне пријаве, што је један од основних критеријума за категоризацију. Сматрамо да су европска решења, када су и питању навијачи и њихова категоризација, прихватљивија, управо из разлога што су једноставнија и слободније постављена. Тако су у *Резолуцију Савета Европе од 3 јуна 2010. године број 2010/Ц 165/01*, која представља допуњени текст *Приручника са препорукама за интернационалну полицијску сарадњу и мерама превенције у контроли насиља и нереди који су у вези са фудбалским утакмицама са интернационалном*

²¹⁹ Подаци Управе за аналитику МУП-а Републике Србије.

²²⁰ Почетак 2009. године обележило је убиство у покушају у београдској општини Палилула, над родитељем дечака којег су седморица хулигана пресрела на улици зато што је носио црвено-бели шал и физички га напала, а оцу који је покушао да одбрани дете задат је ударац ножем. Међу извршиоцима овог кривичног дела била су и три малолетника. Појединци и групе младића са навијачким обележјима су и након овог догађаја испољили искључивост и нетолеранцију, злоупотребом и бацањем пиротехничких средстава у возилима градског превоза, упадима и бацањем сузаваца у угоститељске објекте, пресретањем ученика у близини школа и слично.

димензијом у којима је укључена бар једна држава чланица²²¹, навијачи сврстани само у две категорије, ризичне и неризичне. Под појмом ризични навијач подразумева се „познато или непознато лице, која се може сматрати ризичним због ремећења јавног реда и мира или асоцијалног понашања, било да је то испланирано или спонтано, на фудбалским мечевима или у вези са њима. Неризични навијачи су „познате или непознате особе, које се не могу сматрати ризичним за проузроковање или поспешивање насиља или нереда на фудбалским мечевима или у вези са њима“.

Процењује се да и Србији делује око 6000 навијача који се условно могу сврстати у три поменуте категорије, и то, око 2800 или 46, 67% су ненасилни или пасионирани навијачи, око 1800 или 30% су потенцијално насилни и око 1400 или 23,33% насилни.

Облик организовања ових навијачких група може бити формалан и неформалан. Формалну организацију углавном имају веће навијачке групе које су организоване и регистроване као удружења грађана („Делије Север“²²², „Гробари“ 1970“²²³, Удружење љубитеља и навијача СД „Партизан“, Београд - „Јужни фронт“²²⁴), док се неформалне организују, окупљају и делују по својим неписаним правилима. Поред формалне организације, која подразумева одређена правила и процедуре, део чланова удружења у пракси често делује противно тим правилима и противно законима, вршећи деликте и угрожавајући безбедност.²²⁵

У другој половини осамдесетих година прошлог века, почетком распада СФРЈ, у свим бившим републикама, као и у свим већим градовима у Србији, долази до формирања навијачких група у „ултрас маниру“. Иако су екстремне

²²¹ COUNCIL RESOLUTION of 3 June 2010 concerning an updated handbook with recommendations for international police cooperation and measures to prevent and control violence and disturbances in connection with football matches with an international dimension, in which at least one Member State is involved(2010/C165/01).

Преузето са: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:165:0001:0021:EN:PDF>, доступан дана 17. 06. 2010. године.

²²² Уписани у регистар Удружења друштвених организација и политичких организација на регистарском листу 1998 под редним бројем 5418, о чему је издато Решење Министарства за људска и мањинска права број 2/0-93/2-2003-06 од 11. 07. 2003. године.

²²³ Уписани у регистар Удружења друштвених организација и политичких организација на регистарском листу 708 под редним бројем 1550, о чему је издато решење савезног министарства правде број 3/1-662/4-2000-07 од 24. 11. 2000. године.

²²⁴ Уписани у регистар Удружења друштвених организација и политичких организација на регистарском листу 486 под редним бројем 885, о чему је издато решење савезног министарства правде број 3/1-312/2-1999-07. од 19. 10. 1999. године.

²²⁵ Мисић, З. (2010) оп. цит. стр. 112

навијачке групе постојале и много раније, тада се проширио арсенал средстава за међусобне обрачуне навијача противничких екипа. Уз стандардне мотке и каменице, користе се флаше, ножеви и друга опасна средства, закључно са ватреним оружјем.

Данас, према подацима Министарства унутрашњих послова, у свим већим градовима у Србији евидентирано је око 40 организованих навијачких група и подгрупа, са око 3000 припадника, који углавном припадају категоријама Ц – насилни или Б – потенцијално насилни. Само на подручју Београда евидентирано је једанаест међусобно супротстављених навијачких група од којих су најбројније и безбедоносно најинтересантније навијачке групе ФК „Црвена звезда“ и ФК „Партизан“.

При самом оснивању ФК „Црвена звезда“, формирана је секција пријатеља истоименог спортског друштва са стотинак присталица црвено-белих. Сачињавали су је младићи из престижних делова града – са Сењака, Топчидерског брда, Дедиња и из Кнез Михајлове улице. Касније су се овој секцији прикључили и младићи из уобичајеног социјалног миљеа, тј. из радничке средине. Седамдесете године прошлог века доносе прва окупљања навијача на свим стадионима широм бивше СФРЈ, тако да у то време почињу интензивније да се окупљају и присталице ФК „Црвена звезда“ (пре утакмице у угоститељском објекту „Бели град“, на Зеленом венцу), а потом су одлазиле на стадион. Када је завршена кровна конструкција стадиона, најватренији навијачи се селе на централни део северне трибине.

Осамдесетих година свуда у свету долази до ескалације навијачке сцене, тако да се на северној трибини стадиона окупљају две велике групе „Ultras“ и „Red devils“. Половином осамдесетих те две групе добијају појачање у још једној - „Zulu Warriors“. Те три групе постају носиоци навијања „Звездиног“ „Севера“, а касније, уз помоћ осталих група „Winners“, „Red White Angels“, „Brigate“, „Eagles“, „R.S. Clan“, „R. S. Army“ почињу и први сукоби са супротстављеним навијачким групама. „Ultras“ је била група оних навијача који су ценили италијански стил организованог навијања. Практиковали су организовано одлажење на утакмице, масовно певање навијачких песама и стварање бакљада. Присталице црвено-белих су тај стил прекопирали из

Италије, тако што су се дописивали са тамошњим навијачима, одакле су набављали навијачке реквизите којима су мењали слику на трибинама.

Крајем осамдесетих година долази до јачања национализма, а навијачи „Звезде“, у духу своје традиције, декларишу се као екстремни српски националисти, уз јасно истицање „Црвене звезде“ као најважније ствари на свету. На Божић 1989. године долази до уједињења свих група са севера у једно име и под један грб. Договорено је да се навијачка група зове „Делије - север“.²²⁶ После распада СФРЈ долази до смене генерација. Почиње се форсирати „ултрас“ навијање, јер је временом име „Делије“ постало синоним за сваког навијача „Црвене звезде“, а најватренији желе да се разликују од осталих и почињу да се организују у подгрупе којима дају имена по угледу на енглеске навијаче.

Данас је у Београду, а и у Србији, најбројнија навијачка група ФК „Црвена Звезда“ – „Делије север“. У полицијским евиденцијама регистровано је њих 727, међу којима 629 из категорије насилних и потенцијално насилних. Ова навијачка група у Београду има своје подгрупе: „Ultras“ – 124, „Ultra Boys“ – 126, „Belgrade Boys“ – 190, „Brigate“ – 96, „Heroes“ 103, „Без страха“ – 30. Језгро ове навијачке групе иницира насилничко понашање осталих припадника групе, а већина чланова су лица са садржајним криминалним досијеима.²²⁷

Настанак „Партизановог“ навијачког покрета може се везати за 1945. годину, када око новооснованог ФК „Партизан“ почињу да се окупљају прве присталице. У том периоду навијачи су били малобројни и слабо организовани. Већ почетком педесетих година појављују су прве организоване групе са Чукарице, Раковице, Сењака, Топчидера.

Занимљиво је да су „Гробари“ седамдесетих година име добили од својих комшија, навијача вечитог ривала „Црвене звезде“, који су их тим именом и назвали због црне боје на дресу. У бившој Југославији су носили епитет најверније навијачке групе. Тај епитет су добили 1976. године, после меча са сплитским Хајдуком (1:6), јер су остали велики у поразу. Упркос дебаклу, фудбалери „Партизана“ испраћени су овацијама.

²²⁶ Наведено према: Дневне новине „Правда“ од 21. 10. 2010. год.

²²⁷ Подаци Управе за аналитику МУП-а Републике Србије.

У присуству око 300 „гробара“ , 3. октобра 1999. године основан је „Јужни фронт“, у који су касније ушле подгрупе „Rebels“, „Comando“, „Front“, „Young boys“, Only You“, „Headhunters“, „Allens“, „Black Toxic“, „Alco Front“, „Sexstons“, „Lions“, „Зебре“, „Стока“, „Фонтана“, „Миријево“, „Еротика“, „Видиковац“ и др.

Данас је навијачка група ФК „Партизан“-„Гробари“ бројна и организована, јер има 804 регистрована навијача, међу којима 712 из категорије насилних и потенцијално насилних. Најзначајније подгрупе су: „Alcatraz“ - 165, „Стока Панчево“ - 54, „Лудаци Падинска Скела“ - 75, „South gate“ - 39, „Антироми“ - 38, „Лопови“ - 24, „Jang Erotika“ - 50, „Гробари Србије“ - 73, „Jang Boys“ - 20, „Shadows“ - 28, „Јужни фронт“ - 34, „Чувари части“ - 31, „Head Hunters“ - 30, „Brain Damage“ - 22, „South Family“ – 29. Навијачи „Партизана“ су се бавили и клупском политиком, а због вандалског понашања својих навијача клуб је претрпео велику штету.²²⁸

На важне утакмице ФК „Црвена звезда“ и ФК „Партизан“ у Београду, редовно долазе огранци ових навијачких група из свих градова Србије, као и из Црне Горе и Републике Српске. Огранци броје између 100 и 150 чланова, хијерархијски су устројени и добро повезани са језгрима навијачких група у Београду.

Навијачи „Рада“, популарни „United Force“, организовали су се 1987. године, када је група београдских младића, махом скинхедса, одлучила да оснује навијачку групу. Нису желели да навијају за вечите ривале, већ искључиво за ФК „Рад“, који је ушао у прву лигу ондашње државе. За разлику од већине навијачких група у тадашњој држави, чланови „United Force“ се нису приклонили ниједној политичкој партији, нити било ком лидеру. У ратним годинама долази до свеопште стагнације, тако да је „United Force“ била једва присутна на Бањици. Током 2004. године долази до буђења те навијачке групе. Почињу да се обнављају старе и стварају нове подгрупе.

---

²²⁸ Под притиском „Гробара“ клуб су напустили његови дугогодишњи функционери Ж. З. и Н. Б. Фудбалски клуб „Партизан“ кажњен је избацивањем из Купа УЕФА после испада навијача на стадиону под Бијелим Бријегом у Мостару 19. јула 2007. године.

Данас је то најекстремнија навијачка група са око 500 чланова, од којих су сви са подручја Београда и из категорије насилних и потенцијално насилних. Имају своје подгрупе: „Гвоздени одред Душан Силни“ - 67, „Нуклеа“ - 65, „Телетабиси“ - 43, „Скинси“ - 16. Ова навијачка група са безбедоносног аспекта заслужује посебну пажњу. Иако малобројни (екстремно језгро броји око 100-150 навијача), учествовали су у већем броју нереда и масовних туча, чији су исход тешке телесне повреде.²²⁹ Просек година 18, углавном се ради о мушкарцима (има око 10 девојака), а доминирају ученици или незапослена лица са завршеном средњом школом. Релативно ретке девојке у навијачкој групи ФК „Рад“ прихваћене су као нека врста егзотичног додатка у групи, али и додатка који у групи нема посебан привилегован статус. Ни саме девојке не траже никакве олакшице за себе, већ настоје да се равноправно укључе у готово све навијачке активности. Оне се понашају готово на исти начин како се понашају мушкарци. Ова навијачка група често иницира сукобе са навијачима ФК „Црвена звезда“-победом над јачим од себе расте углед у хулиганском свету. Управо због тога циљ сваке навијачке групе јесте да победи најјачега, како би се доказала у свету насиља и самопотврдила.

Мањи број ових навијача припада неформалној групи „Skinheds“, са елементима нацистичке идеологије, сличне хулиганским групама у Немачкој, карактеристичног изгледа (обријане главе), начином облачења (чизме „мартинке“, маскирне панталоне, јакне „спитфајер“) и деловања, закључно са бруталним нападима на Роме и хомосексуалце. Ова навијачка група све већу агресивност показује и према припадницима полиције.²³⁰ Велики анимозитет имају и према „новом светском поретку“, НАТО алијанси, албанским екстремистима, наркоманима, хомосексуалцима.

Навијачи ФК „Земун“ организовани су у оквиру навијачке групе „Taunum boys“, у полицијским евиденцијама регистровано је њих 201, од чега 181 из категорије насилних и потенцијално насилних.²³¹ Јединствена група основана је 1986. године (Таурунум је стари назив за Земун), а пре тога ФК

²²⁹ Подаци Управе за аналитику МУП-а Републике Србије.

²³⁰ Најбруталнија туча између навијача и полиције забележена је на Бањици, маја 2003. године, када је ФК „Рад“ примио гол у последњем минуту меча против ОФК „Београд“, и тако прешао у Другу лигу. Нападнути припадници полиције су, да би се заштитили, пуцали из ватреног оружја, а један метак погодио је сниматеља РТС - а Благоја Топличића у прст десне руке.

²³¹ Подаци Управе за аналитику МУП-а Републике Србије.

„Земун“ пратили су навијачи из више мањих група „Testas“, „Caldas“, „Lions“, „Godfathers“, „Chaos“ и друге.

Прва навијачка група која је навијала за ФК „Вождовац“ основана је 1987. године, под називом „Вилењаци“, након тога се формира још једна чије је име било „Dragons“ (касније „Змајеви“). После извесног времена долази до уједињења ове две групе навијача.

Навијачка група „Инвалиди“ се појављује 1990. године на Вождовцу, подржавајући истоимени фудбалски клуб до данас. Регистровано је њих 60, од чега 51 из категорије насилних и потенцијално насилних.²³²

Група навијача која је бодрила ФК „Обилић“ основана је 1993. године под називом „Витезови“. „Обилић“ се тада такмичио у Првој Б лиги. У то време су имали одличне односе са управом клуба, тако да су ишли организовано на сва гостовања. Ова навијачка група данас једва и да постоји, имају регистрованих само девет навијача и сви су из категорије насилних.

Навијачи ОФК „Београд“ - „Blue Union“ се појављују 1994. године и тада су они клуб бодрили свих 90 минута, најчешће на енглеском језику и без транспарената. У почетку су на стадион долазили пред сам почетак утакмице и имали су обичај да за сваки меч мењају трибину, тако да су се често сукобљавали са гостујућим навијачима. Данас је евидентирано њих 198, од тога 116 из категорије насилних и потенцијално насилних. У Београду су регистроване и навијачке групе ФК „Балкан – Буковица“ – „Шумари“, ФК „Торлак“ – „Номади“, ФК „Сопот“ ФК „Падинска Скела. У Београду ни навијачи нижеразредних клубова нису имуни на испољавање насиља. Док су били у истом такмичарском рангу, сусрети ФК „Вождовац“ и ФК „Балкан – Буковица“, често су били у сенци туча „Инвалида“ и „Шумара“.²³³

Навијачке групе су регистроване и у другим градовима Србије. Најбројнија навијачка група на подручју Новог Сада су навијачи ФК „Војводина“ – „Фирма“, која има своје подгрупе „ГЗ“, „Интервентна“ и „Стара

²³² Исто.

²³³ Примера ради, брутална туча навијача забележена је и на утакмици четрнаестог кола „МОЛ ЦЕНТАР“ лиге одигране 09. 04. 2006. године између ФК „Торлак“ - ФК „Бања“ у Београду, непосредно након завршетка утакмице. У овом инциденту два навијача ФК „Бање“ су задобила тешке телесне повреде, а више њих је лакше повређено. Наведено према: Извештај ПС Вождовац, од 09. 04. 2006. године.

гарда“. Језгро навијачке групе чини 300 екстремних и добро организованих навијача који насиље демонстрирају ван спортских терена, на улицама и угоститељским објектима, што је карактеристика и навијачких група са подручја Београда. У Новом Саду регистроване су и навијачке групе: „Корида“ ФК „Нови Сад“, „Авети“ ФК „Железничар“ и „Српски којоти“ ФК „Младост“. По укупној безбедоносној проблематици која се односи на одржавање спортских приредби у протеклих шест година, Полицијска управа у Новом Саду је одмах иза Београда. Од доношења Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, до краја 2009. године, на подручју ове полицијске управе регистровано је 97 кривичних дела и 443 прекршаја који се односе на насилничко понашање навијача. У истом периоду у међусобним сукобима навијача погинуло је једно лице, док је њих 74 задобило телесне повреде. У последње време на подручју Новог Сада су честе, унапред заказане, масовне туче навијача у којима се поред предмета погодних за наношење повреда користи и ватрено оружје.²³⁴

У Новом Пазару регистроване су две навијачке групе: „Торцида Санцак“ са око 400 чланова и „Екстреми“ која има мањи број слабо организованих навијача, али је и међу њима регистровано 37 навијача склоних насилничком понашању. Само у периоду од 2004. до 2006. године, приликом обезбеђења утакмица ФК „Нови Пазар“, повређена су 54 полицијска службеника, што је 16 % од укупног броја повређених полицијских службеника задужених за безбедност на утакмицама у Републици Србији, односно највише након Полицијске управе за град Београд, где су у истом периоду повређена 144 полицијска службеника или 43%.²³⁵

---

²³⁴ Средином априла 2008. године, у једној оваквој тучи између навијача ФК „Војводина“ из Новог Сада и ФК „Партизан“ из Београда, у Футогу, навијач ФК „Партизан“ је ватреним оружјем усмртио Димитријевић Дејана (1981) из Новог Сада, а једно лице је задобило тешке телесне повреде. Такође је крајем 2007. године, повређено више лица у заказаној масовној тучи око 40 навијача ФК „Војводина“ и ФК „Црвена Звезда“ у Новом Саду.

²³⁵ Подаци Управе за аналитику МУП-а Републике Србије.

У овој национално мешовитој средини „навијање“ се идентификује са националном припадношћу, тако да не прође ниједна већа спортска приредба без скандирања и истицања транспарената са политичким и национално увредљивим садржајем.²³⁶

Национализам се испољава у спорту, нарочито у вишенационалним заједницама. Са израженим национализмом иде и незаобилазни говор мржње. Ескалација национализма у спорту условљена је дејством и утицајем екстремно -идеолошких политичких струја у друштву и њиховим настојањем да се по сваку цену попрिште националистичког расприривања страсти пренесе и на подручје спорта.²³⁷ Национализам прожет вандализмом и говором мржње на нашим стадионима и у дворанама је све више присутан и незаобилазан „декор“ многих спортских манифестација, било да се ради о спортским такмичењима, где је једнонационална публика или, још горе где, су гледаоци (навијачи) из различитих етничких група. Говор мржње код једног народа у великој мери подстиче исто то код другог народа, из тог разлога треба се супротставит овим негативним појавама у друштву.

Као у другим градовима бивше СФРЈ и у Чачку се седамдесетих година око ФК „Борац“ из Чачка окупљају први навијачи. Стадион је на свим утакмицама био попуњен. Тако је било све до 1971. године, када се публика разочарала у руководство и играче ФК „Борац“, због продаје историјске утакмице за улазак у Прву лигу, против бањалучког „Борца“. Том мечу је присуствовало двадесет хиљада гледалаца и већина њих се зарекла да ће заобилазити стадион крај Мораве.²³⁸ Препознатљив стил навијања у Чачку испољава се од 1987. године, када се издваја група навијача и себи даје име „Војводе“, а гаси се са распадом СФРЈ. Група младих навијача 1991. године се реорганизује и мења име у „Чете“. Због новог имена, трпели су притисак управе

²³⁶ Дана 12. 11. 2005. године, на градском стадиону у Новом Пазару, за време утакмице између ФК „Нови Пазар“ и ФК „Раднички“ из Крагујевца, дошло је до нарушавања јавног реда и мира од стране навијача домаћег тима. Утакмици је присуствовало само осам гостујућих навијача, који су брутално нападнути пре почетка утакмице. За време одигравања утакмице публика је скандирала националистичке паролe, гађајући судију пиротехничким средствима. На крају утакмице око 500 домаћих навијача, бацајући комаде бетона, покушало је да пробије кордон полиције, при чему је 25 припадника задобило лаке телесне повреде. Том приликом полиција је лишила слободе само 11 лица од којих су три задржана, а пронађена су одбачена три тзв. молотовљева коктеља.

²³⁷ Штакић, Ђ. (1996) Социологија физичке културе, Факултет физичке културе, Београд, стр. 54.

²³⁸ Наведено према: Дневне новине „Правда“ од 22. 10. 2010. год. стр. 30

клуба којој је то сметало због подсећања на четнички покрет, што је навијачима, уосталом, и био циљ.

Данас су на подручју Чачка и околине регистроване три навијачке групе и то: „Чете“ и „Гребићи“ навијачи ФК „Борац“, (језгро ових навијачких група чини 50 навијача од којих 34 спада у категорију насилних и потенцијално насилних), и „Uranium boys“ навијачка група ФК „Младост из Лучана“ (која има око 30 чланова, сви из категорије потенцијално насилних навијача).²³⁹

У Нишу, по величини другом граду у Србији, 1989. године формира се навијачка група најпознатијег фудбалског клуба у овом делу Србије, ФК „Раднички“, која себи даје име „Мераклије“. Група је 1999. године имала око 1000 чланова, не само из Ниша него и из Лесковца, Алексинца, Приштине. Из тог периода треба поменути братимљење са групом „Blue Marines“, навијачима ФК „Спартак“ из Суботице, као и навијачком групом „Варвари“ - ФК „Будућност“ из Подгорице, са којима су и данас у пријатељским односима. Како клуб, тако је и навијачка група у протекле две деценије имала успоне и падове. Данас је на стадиону Чаир присутно 300 до 400 навијача, док екстремно језгро које иде на сва гостовања чини 50 до 60 навијача. Једна од занимљивости је и женска навијачка група, можда и једина у земљи - „Niassus girls“.²⁴⁰

И у другим местима у Републици Србији регистроване су екстремне навијачке групе: „Црвени ђаволи“ ФК „Раднички“ из Крагујевца (око 300 чланова); Blue Marines ФК „Спартак“ из Суботице; „Freedom Fighters“ ФК „Слобода“ из Ужица; „Ћећенија boys“ ФК „Севојно“; „Сирмиум ренџерси“ ФК „Инђија“; „Јакузе“ ФК „Напредак“ из Крушевца; „Екстреми“ ФК „Јагодина“; „Пиргоси“ ФК „Раднички“ из Пирота; „Ултра Семендрија“ ФК „Смедерево“, (око 200 чланова).

Посебна навијачка организација је „Фамилија српских навијача“²⁴¹ која пледира да превазиђе све несугласице и диверзификованост навијачких група са циљем да се уједине око става да је „Косово срце Србије“, па је у складу са овим слоганом организовала кампању у којој је исписивала графите по Београду. Ова

²³⁹ Подаци Управе за аналитику МУП-а Републике Србије

²⁴⁰ Подаци подручне полицијске управе у Нишу

²⁴¹ Наведено удружење је уписано у регистар удружења грађана Министарства за људска и мањинска права Савета министара Србије и Црне Горе на основу решења наведеног министарства број 210-918/2-2005-06 од 11.04. 2011. године. Поменуто удружење је избрисано из регистра услед пропуштања рока за упис и усклађивање у Агенцији за привредне регистре Републике Србије.

организација је позната по својим националистичким ставовима, али се експлицитно противи употреби насиља на стадионима и предоминантно форсира навијање за српску репрезентацију а не за појединачне клубове.²⁴² У току 2006. године „Фамилија српских навијача“ је упутила писма Фудбалском савезу Србије и Ватерполо савезу Србије у којима су предлагали да се ставе на располагање наведеним савезима, у циљу навијања и пружања подршке државној репрезентацији, а посебно ватерполо репрезентацији на европском првенству које је те године одржано у Београду. У току 2007, 2008, 2009, 2010 и 2011. године, ова организација је организовала „Видовдански марш“, односно организовани одлазак на Косово и Метохију, на Газиместан. Као и свака навијачка група, тако и „Фамилија“ поседује одређене симболе који је чине препознатљивом, а то је грб на коме се налази двоглави бели орао, познатији као орао Немањића. Они су тендециозно узели овај симбол јер сматрају да је тај део историје, када су владали Немањићи, било „златно доба Србије“. Ова навијачка организација је популарна и на друштвеним мрежама попут My space²⁴³ и Facebook²⁴⁴ на којима има отворене профиле.

Као заступник и представник овог удружења уписан је В. С., један од бивших вођа и навијача Црвене звезде, против кога је у протеклом периоду поднето више кривичних пријава, између осталог и због покушаја убиства, тешких крађа и превара.

Као што се из наведеног види, сами називи неформалних навијачких група асоцирају на њихову спремност да испољавају насиље. Оно што профилише њихов идентитет јесте пре свега јасно изражена структура групе, химна, карактеристичне навијачке песме и, наравно, симболи у виду грба и заставе. Заједно са свим овим елементима навијачи граде колективни идентитет, мада морамо бити опрезни са генерализацијама, јер су иначе ове групе дифузног карактера. Многе од њих су повезане са криминалом и служе за врбовање младих деликвената. Већина чланова је евидентирана у кривичним и прекршајним евиденцијама и исти су повезани са лицима из криминогене средине. Слично као у Србији, изразито „снажна повезаност изеђу навијача,

²⁴² Ђорић, М. (2012) оп. цит. стр. 93.

²⁴³ <http://www.myspace.com/familijasrpskihnavijača>

²⁴⁴ <http://www.facebook.com/pages/Familija-Srpskih-Navijača/104676152916820?sk=info>

политике фудбалског клуба и криминалних активности (укључујући и хулиганизам) је изражена у Аргентини²⁴⁵.

3.4.4. Жртве насиља на спортским приредбама у Републици Србији

Насиљу на спортским теренима у Србији изложени су сви њихови учесници. Под тиме се с једне стране подразумевају присутна лица на спортском сусрету, као и она лица која су затечена у близини спортских објеката, а са спортским догађајем нису имала никаквог контакта. С друге стране, насиља на спортским приредбама нису поштеђени ни полицајци, припадници редарске службе, спортске судије, спортисти, тренери и други учесници спортских приредби. При томе треба имати у виду да сви субјекти насиља у једном тренутку могу бити актери, а у другом жртве насиља.²⁴⁶ Те улоге се мењају у зависности од контекста, ситуационих утицаја, фактора личности, дешавања на терену и ван њега, тока сваког конкретнег такмичарског процеса. Заједничка карактеристика свих жртава насиља на спортским приредбама у Републици Србији је да су оне невидљиве и препознате. Распрострањеност специјализованих услуга и организација за жртве допринела је видљивости одређених жртава, као што су жене жртве насиља у породици, деца жртве сексуалног злостављања, жртве трговине људима, и од скора, жртве злостављања на раду.²⁴⁷ Друге жртве, попут жртава имовинског криминалитета, насиља на спортским приредбама, уличног насиља и слично, махом су невидљиве.

Друго питање које се поставља у вези са жртвама насиља на спортским приредбама је да ли се сви актери спортске приредбе суочавају са једнаким ризиком да буду виктимизирани или постоје појединци и групе код којих је тај ризик повећан? Малобројна истраживања упућују на ово друго. Одређене особе изложене су ризику од криминалитета управо због обављања својих свакодневних дужности (као што су полицајци, припадници редарске службе). Такође, припадници екстремних навијачких група због свог животног стила,

²⁴⁵ Guilianotti, R. (2000) *Football - a sociology of the global game*, Policy Press, London, p. 58.

²⁴⁶ Шикман, М. (2011) Облици испољавања насилничког понашања на спортским манифестацијама – криминолошки осврт, у: Д. Вејиновић (ур). *Насиље у спорту као сегмент насиља у друштву*, Европски дефендологија центар, за научна, политичка, економска, социјална, безбједоносна, социолошка и криминолошка истраживања, Бањалука, 2011. стр.104.

²⁴⁷ Линдгрен, М., Николић - Ристановић, В., (2011) оп. цит. стр. 46.

више су изложени виктимизацији насиљем од других актера који учествују у организацији неке спортске приредбе, код њих постоји велика вероватноћа поновљене виктимизације.

О последицама насилничког понашања и жртвама насиља у спорту Управа за аналитику МУП-а Републике Србије води податке на годишњем нивоу из којих је могуће пратити трендове и укупно стање према неколико параметара: последице по живот, тешке и лаке телесне повреде, оштећење возила и напади на судије. Међутим, објективно је присутан недостатак методологије праћења ове појаве, посебно када су у питању подаци који се односе на материјалну штету, која настаје као последица вандализма навијача.

Статистички подаци указују да је у периоду од протеклих 15 година (01. 01. 1997. - 01. 01. 2012.) на спортским приредбама повређено или смртно страдало 1820 особа. Од овог броја 12 особа је изгубило живот. Када се посматрају телесне повреде може се закључити да је 620 полицајаца повређено, од чега у 130 случајева повреде су окарактерисане као лаке, а у 490 случајева као тешке. Када су у питању остала лица, у истом периоду повређено је 1188 особа, од чега су 245 повреде окарактерисане као лаке, а 943 као тешке телесне повреде (Табела 1).

Табела бр. 1. Последице насилничког понашања на спортским приредбама по живот и здравље учесника у периоду 01. 01. 1997. - 01. 01. 2012.

Изгубило живот		Телесне повреде				Укупно
Полицајци	Остали	Полицајци		Остали		
0	12	Лаке	Тешке	Лаке	Тешке	
		130	490	245	943	
0	12 (0,66%)	620 (34,07%)		1188 (65,27%)		1820 (100%)

Уочава се да је лака телесна повреда најизраженије присутна као последица физичког насиља. Од 12 случајева наступања смртних последица, навијачи су страдали у 11 случајева, у једном случају настрадао је случајни

пролазник, док међу припадницима полиције није било смртно страдалих. Сви смртни случајеви су последица физичког насиља између припадника навијачких група или индивидуалних сукоба у вези са навијачком припадношћу. Тешке телесне повреде по грађане су два пута веће у односу на последице по полицијске службенике. Од 1433 тешке телесне повреде, 943 повреде су задобили грађани, а 490 полицијски службеници. Када је као последица наступила лака телесна повреда ситуација је слична. Од укупно 375 лица која су задобила лаке телесне повреде, 130 су задобили полицајци и 245 грађани. Овде би било интересантно истражити колико међу повређеним грађанима има екстремних навијача и начин задобијања повреда. Да ли су повреде настале у међусобном сукобу навијача, обрачуна са полицијом или у нападу на грађане, затим, да ли су последице настале као последица директног физичког насиља или индиректно од пада, скока са висине, или на неки други начин. Због начина евидентирања ових догађаја, могуће је само на узорку утврдити евентуалну заступљеност навијача и начин задобијања повреда, али је процена да су повреде у већини случајева последица директног физичког обрачуна супротстављених навијачких група.

Процењује се да је број повређених лица много већи од броја евидентираних, јер се сви повређени не јављају ради указивања помоћи. Навијачи то не чине да не би били идентификовани због учешћа у нередима, а у већем броју случајева повреде су лаке природе и одбијају да им се пружи лекарска помоћ, те о њиховом броју не постоји прецизна евиденција. У нешто мањој мери и полицијски службеници се не јављају ради указивања лекарске помоћи, посебно у случајевима задобијања лаких повреда.²⁴⁸

Насиље се често врши и према стварима (ломљење седишта, оштећење уређаја, рушење ограда, паљење различитих предмета, оштећење јавних уређаја, разбијање излога, оштећење аутомобила, возила јавног превоза, возова итд.), те се као жртве насиља појављују и власници ових предмета (физичка и правна лица). Индиректно од ових насилничких активности штетне последице трпе и грађани који су корисници јавних уређаја, превозних средстава јавног саобраћаја и др. или којима оштећени предмети на извештан начин служе

---

²⁴⁸ Мисић, З. (2010) оп. цит. стр. 135

(контејнери за смеће, жардињере са украсним цвећем, корпе за отпатке, рекламни панои и др.).

За време насиља на спортским сусретима долази и до велике материјалне штете, која се огледа у оштећењима спортских објеката, чиме се наноси велика штета самим спортским клубовима: ломљење и паљење пластичних столица, рекламних паноя, заштитних ограда, покретних кабина, кућица за резервне играче и другог инвентара, уништавања возила полиције и других правних и физичких лица. Појединачни случајеви оштећења или уништења имовине нису ретки, али са аспекта безбедности значајнији су случајеви масовног уништења имовине од стране екстремних навијача. Тешко је израчунати материјалну штету на спортским и другим јавним и приватним објектима, превозним и другим средствима, који су починиле навијачке групе. Последице уништења или оштећења имовине тешко је сагледати због начина њиховог евидентирања. Прмера ради, само у сезони 2008/2009. на стадиону ФК „Црвена Звезда“ уништено око 5000 столица, чиме је почињена велика материјална штета. Посебно питање је да ли је клубовима економски исплативо толерисање оваквих поступака навијача, односно да ли и како осигурање надокнађује причињену штету.

Према доступним подацима, за четири сезоне (2005/6, 2006/7, 2007/8, 2008/9) због насилног понашања навијача дисциплинским мерама је кажњено 37 клубова и укупно је изречено 66 казни. Највише је изречено новчаних казни (48), опомена (9), одигравање утакмице без присуства публике (8). Из добијених података и обављених разговора, нажалост, није могуће утврдити прецизно који су клубови и колико пута кажњени због насилничког понашања навијача.²⁴⁹ Дисциплинском мером „одигравање утакмице без присуства публике“, кажњени су фудбалски клубови: „Црвена звезда“ из Београда, „Партизан“ из Београда, „Борац“ из Чачка, „Хајдук“ из Куле, „Војводина“ из Новог Сада и „Будућност“ из Банатског Двора. Откако је ступио на снагу Закон о спречавању насиља и недолучног понашања на спортским приредбама до 01. 01. 2010. против спортских клубова поднето је 327 захтева за покретање прекршајног поступка, а

---

²⁴⁹ Исто. стр. 150.

правснажним решењима прекршајних судова новчно су кажњени са више од 30 милиона динара.²⁵⁰

У посматраном периоду од петнасет година (од 01.01.1997. до 01.01.2012.) оштећено је 355 возила, од овог броја 273 возила су из категорије осталих, а 82 оштећена возила су власништво Министарства унутрашњих послова (Табела 2).²⁵¹

Табела бр. 2. Оштећења возила као последица насилничког понашања на спортским приредбама у периоду 01.01.1997.- 01.01.2012.

Возила МУП-а РС	Остала возила	Укупно
82 (18,90%)	352 (81,10%)	434 (100%)

Када се навијачкој поткултури придружи број спортских приредби у Републици Србији који се одржи на годишњем нивоу, онда не чуди чињеница да је присутан велики број случајева озбиљнијег нарушавања јавног реда на њима, при чему се ради о малом проценту таквих догађаја у односу на укупан број спортских манифестација. Међутим, овај проблем веома се усложњава када се анализирају поједини случајеви нарушавања јавног реда и мира на спортским приредбама у Републици Србији, јер је, на пример, само на једној фудбалској утакмици, у априлу 2009. године у Београду (првенствена фудбалска утакмица у оквиру „Јелен супер лиге Србије“ између ФК „Партизан“ и ФК „Црвена звезда“) повређено 18 полицијских службеника. Антагонизам који навијачке групе имају према полицији последица је општег односа према полицији у мање - више, свим земљама света. У нашој земљи је овај однос додатно усложен наслеђем из прошлог времена, а сада је изражен, чини се, напорима које полиција улаже како би се поштовао и спроводио закон, због чега се навијачке групе доживљавају као најјаче средство државе које се директно супротставља њиховим интересима.

Опште стање у коме се налазе спортски објекти у Србији, тачније застарелост примењених конструкционих решења, води томе да је често

²⁵⁰ Жужак, М. (2010) оп. цит. стр. 11.

²⁵¹ Подаци Управе за аналитику МУП-а Републике Србије.

физички немогуће одвојити хулигане од оних који то нису. Отуда свака интервенција полиције потенцијално може угрозити и оне који нису насилници. Ако полиција у обезбеђењу оваквих спортских догађаја приступа шаблонски, не узимајући у обзир специфичности конкретног спортског догађаја, ризик од нарушавања јавног реда у већем обиму се знатно повећава, чиме се још више продубљује јаз између полиције и навијача.

Анализирајући податке из Табеле 3. може се закључити да је у периоду од 3 године у Републици Србији одржано 133.886 спортских сусрета, од чега 43.692 у 2009. години и 44.748 у 2010. години и 45.446 у 2011. години. До озбиљнијег нарушавања јавног реда и мира дошло је у 318 случаја, односно у 2009. години у 130, у 2010. години у 102 случаја и у 2011. години 86. У овим случајевима смртно је страдала једна особа, а укупно је повређено њих 439, од чега у 2009. години 192 особе, у 2010. години 119 особа, а у 2011. години 128. (Табела 3).

Табела бр. 3. Основна обележја насилничког понашања на спортским приредбама с подацима о последицама по живот и здравље учесника у периоду 2009 - 2011.

Година	Број спортских скупова	Број случајева већег нарушавања јавног реда	процент случајева већег нарушавања јавног реда	Број убијених особа	Број повређених особа
2009.	43.692	130	0,3	1	192
2010.	44.748	102	0,22	0	119
2011.	45.446	81	0,18	0	128

У посматраном периоду (2009-2011) у случајевима нарушавања јавног реда интервенисали су припадници полиције који су обезбеђивали спортске манифестације и у тим интервенцијама повређен је укупно 151 припадник полиције, односно, 45 полицајаца повређено је у 2009. години, њих 16 у 2010, а у 2011. години њих 90. Случајеви нарушавања јавног реда и мира у већем обиму представљају велики безбедоносни ризик и озбиљан друштвени проблем. Због учешћа већег броја лица увек постоји могућност да се неред прошири, наступи паника и дође до неконтролисаног покретања публике, што може да изазове

озбиљне последице по безбедност људи и имовине. Носиоци оваквог насиља су језгра екстремних навијачких група.

Нису само навијачи и полицајци жртве насиља на спортским манифестацијама. Сви учесници спортских догађаја су угрожени испољавањем насиља, а честа мета су судије и делегати. Број напада на спортске судије издваја ову категорију учесника спортских приредби као једну од угроженијих, укупан број напада, у периоду 2009-2011. је 237, од чега 75 у 2009. години, 100 у 2010. и 62 у 2011. години. На основу података из Табеле 4. може се констатовати да је због нерегуларних услова одржавања спортских приредби, са аспекта безбедности испољавања насиља на њима, често долазило до прекида спортских манифестација. Тако је у посматраном периоду прекинуто укупно 189 спортских манифестација и то у 2009. и 2010. години по 69 и у 2011. години 51 спортска манифестација.

Табела бр. 4. Број напада на спортске судије и број прекинутих спортских приредби због нарушавања јавног реда у периоду 2009 - 2010.

Година	Број напада на спортске судије	Број прекинутих спортских приредби због нарушавања јавног реда
2009.	75	69
2010.	100	69
2011.	62	51
УКУПНО	237	189

На крају треба рећи да непостојање јасне методологије праћења ове појаве, одређени број непријављених и неевидентираних деликата, затим догађаја у којима није дошло до идентификације извршилаца или њиховог процесуирања, упућује на закључак да су насиље и недолично понашање присутнији него што на њих указују представљени подаци.

3.4.5. Друштвена реакција на насиље на спортским приредбама у Републици Србији

У Републици Србији је 2003. године донет посебан закон намењен борби против насилничког и недоличног понашања на спортским приредбама, чије су одредбе усклађене са правним стандардима прописаним Европском

конвенцијом о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама. Овим законом утврђују се мере за спречавање насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, обавезе организатора и овлашћења надлежних органа у спровођењу мера, прописују се прекршаји и заштитне мере, а првобитно је било прописано и посебно кривично дело -насилничко понашање на спортској приредби. За одржавање спортске приредбе као јавног скупа одговоран је сазивач,²⁵² односно организатор, који је одговоран за одржавање реда на јавном скупу. Поред организационих, организатор предузима и мере физичког обезбеђења и одржавања реда образовањем редарске службе. Пратећи трендове и свету, пошло се од замисли да цивилна редарска структура може мање да иритира навијаче, а да полиција сарађује са организатором, редарском службом и осталим актерима у спровођењу тих мера, контролише њихов рад и одговара за одржавање јавног реда и мира, заштиту личне и имовинске сигурности, безбедност саобраћаја и друге послове који се односе на обезбеђивање јавног скпа у складу са законом.²⁵³

Све већи број инцидената са елементима насиља на спортским приредбама, као и уочене недоследности појединих законских решења, изискивале су потребу за доношењем нових измена и допуна Закона, које су уследиле 2005. године, потом 2007. 2009. и на крају 2013 године. Да не би долазило до честих измена, веома је битно да се у будућности изради закона приступити студиозно и без велике журбе. Неопходно је да у томе учествују теоретичари и практичари и да се за његову примену обезбеди добра инфраструктура. Једино такав начин рада може значити већу правну сигурност и дуговечност закона.

Иако закон коренсподира са међународним стандардима у овој области, поједина решења представљају „кочницу“ за његову успешну имплементацију, и представљају „раскорак“ између правног оквира и праксе. Сматрамо да у погледу оног шта Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама у својим одредбама садржи, не може се суштински имати великих примедби, али се зато могу имати знатне примедбе на оно шта у

²⁵² Одговорност сазивача и МУП прописана је чланом 5. Закона о окрпању грађана, „Службени гласник Републике Србије“ бр. 101/05.

²⁵³ Милошевић, Г., Милашиновић, С. (2011) Насиље навијачких група у Србији и криминалитет малолетника, Теме, год. (35), бр. 2, стр. 507.

закону недостаје или није прецизно одређено. Једно од тих питања је и положај редара и редарске службе коју ангажује организатор спортске приредбе. Велике проблеме у пракси представља нејасно регулисано питања овлашћења, надлежности и задатака редарске службе. У Закону су јасно дефинисане обавезе организатора спортске приредбе, али се није у довољној мери посветила пажња средствима и мерама за реализацију тих обавеза.

Законом је предвиђено да је организатор спортске приредбе, у сарадњи са Министарством за унутрашње послове (у даљем тексту Полиција), дужан осигурати безбедно одржавање спортске приредбе и предузети мере којима се предупређује и онемогућава избијање насиља и недоличног понашања гледалаца (члан 3 ЗСННПСП). Законска обавеза организатора је веома јасна, али термин „сарадња“ је исувише апстрактно одређен, те је потребно тачно дефинисати у којим сегментима и по ком принципу се она остварује. У пракси, сарадња се углавном посматра као једнострана обавеза организатора, организатор је тај који је дужан информисати, предложити, иницирати састанке, представљати своје планске активности и томе слично.

Успостављање сарадње и партнерства између организатора и Полиције, предуслов је потпуне примене свих мера и активности на спречавању насиља, односно представља кључни фактор успеха.²⁵⁴ За превазилажење овог проблема неопходно је прецизно дефинисање свих сегмената и облика међусобне сарадње, првенствено у процесу израде планских документа.

Закон није утврдио обавезу вођења евиденције свих лица која купују карте за спортску приредбу. Сада је случај да једно лице може купити седам улазница, али то касније знатно отежава откривање деликата насиља и недоличног понашања. Постоје и други недостаци који спречавају редарску службу да испуни своје законске обавезе. На пример, законом је предвиђена дужност редарске службе да не дозволи приступ спортском објекту лицу коме је изречена мера безбедности, односно заштитна мера забране присуствовања одређеним спортским приредбама, али редарска служба нема такве податке, већ их има полиција, која их, сходно закону који уређује област заштите података о личности, не може доставити редарској служби; закон предвиђа обавезу

²⁵⁴ Мирков, М. (2011) Однос теорије и праксе у примени закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским манифестацијама у Србији, у: Д. Вејиновић (ур). Насиље и спорт, Европски дефендологија центар, за научна, политичка, економска, социјална, безбједоносна, социолошка и криминолошка истраживања, Бањалука, стр. 344.

редарске службе да на спортску приредбу не дозволи улазак малолетном лицу, а редарска служба нема овлашћења да легитимише посетиоце.

Закон уопште не дефинише улоге осталих државних институција, чија улога може допринети спречавању насиља и недоличног понашања, као што су, на пример службе јавног превоза, комуналне службе, Секретаријат за саобраћај и други. У пракси, организатор својим дописима тражи помоћ у смислу боље и брже организације превоза, чишћења околине стадиона од предмета погодних за насиље, затварања саобраћаја и слично, али се обавезност поменутих субјеката оставља на њиховој доброј вољи.

Народна скупштина Републике Србије донела је и нови Закон о спорту (ЗС) 31. марта 2011. године,²⁵⁵ у коме је организовање спортских приредби у Републици Србији регулисано у осмом поглављу. Према чл. 157. став 1. ЗС, организатор спортске приредбе је обавезан да осигура несметано и безбедно одржавање спортске приредбе и предузме потребне безбедносне мере за спречавање насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, у складу са законом и спортским правилима. Надлежни национални грански спортски савези дужни су да својим спортским правилима (статутима и правилницима) уреде мере за спречавање насиља и недоличног понашања на спортским приредбама које се организују у оквирима њихове ингеренције (чл. 102. ст. 1. тач. 8. ЗС). Са становишта спречавања насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, такође су занимљиве и неке друге одредбе, као на пример она о општем интересу у области спорта, којим је предвиђено да један од општих интереса у области спорта јесте и спречавање негативних појава у спорту (допинг, насиље и недолично понашање), што је од значаја са тог становишта, јер се ови општи интереси финансирају из буџета Републике Србије кроз програме и пројекте одређених спортских и других организација.

У циљу успешне борбе против насиља екстремних навијача наша земља је последњих година направила неколико других корака.

У новембру 2008. године, делегација Сталног комитета Савета Европе за спречавање насиља гледалаца (у даљем тексту: Т-РВ тим) била је у консултативној посети Републици Србији. Као резултат ове саветодавне посете Републици Србији, Т-РВ тим представио је 22 препоруке у: Извештај о

²⁵⁵ „Службени гласник Републике Србије“, бр. 24/11.

Консултативној посети Србији поводом примене Конвенције (април 2009). Основна запажања Т-РВ тима била су везана за чињеницу непостојања довољне координације између различитих нивоа јавних власти и других лица која су надлежна за спречавање насиља на спортским приредбама. За рад редарских служби од посебног значаја су следеће препоруке државним органима: да пропише специфичне законе о контролним собама стадиона и ЦЦТВ; да пропише специфичне законе о официрима за безбедност и редарима; да пажљиво разматра осмишљавање и примену мера којима би се осигурала контрола гледалаца у оквиру стадиона на нерепресиван начин; да пропише законе о лиценцирању стадиона и других спортских инфраструктура, постави јасна правила за одређивање безбедног капацитета на местима спортских такмичења и одреди независан орган за преглед стадиона.

У целини, Т-РВ тим је забринут због очигледног недостатка контроле над гледаоцима на стадиону. Зато, препоручује да Република Србија пажљиво размотри осмишљавање и стално примењивање мера како би се осигурала контрола над гледаоцима у оквиру стадиона на нерепресиван начин.²⁵⁶

Значајан корак у спречавању насиља на спортским приредбама била је Одлука Владе о образовању Савета за спречавање насиља и недоличног понашања у спорту, 2009. године.²⁵⁷ Његов задатак је био да иницира и предлаже Влади предузимање мера и активности које се односе на спречавање насиља и недоличног понашања, а разлози за оснивање произишли су из чињенице да је на спортским манифестацијама све чешће било присутно насиље. На седници одржаној 03. децембра 2009. године, Савет за спречавање насиља и недоличног понашања у спорту Републике Србије одлучио је да усвоји Акциони план за спречавање насиља у спорту. Циљеви Акционог плана су отклањање друштвених околности које производе ову врсту насиља, као и стварање свести у целом друштву, а посебно међу омладинском популацијом (јер је утврђено да су најчешће жртве и починиоци насиља припадници млађе генерације), о штетности чињења насиља, као и представљање позитивних узора. Акциони план је требало да реализује препоруке Т-РВ тима Савета

²⁵⁶ Наведено према: Извештај Саветодавне групе о консултативној посети Србији поводом примене Конвенције, 19-21. новембар 2008, Савет Европе, Стразбур, 6. април 2009 – Т-РВ (2009) 3 (архива Министарства омладине и спорта Србије).

²⁵⁷ Одлука о образовању Савета за спречавање насиља и недоличног понашања у спорту, „Службени гласник Републике Србије“ бр. 49/09.

Европе, али многе препоруке нису уопште обухваћене акционим планом. За рад редарских служби посебно су значајне две планиране активности: 1) усвајање списка безбедносних и сигурносних мера, по угледу на документе Савета Европе и писмено одређење надлежности; 2) израда Правилника о редарима. Обе активности је требало да буду завршене до краја 2010. године. Оне, међутим, нису реализоване. Разлог је једноставан. Иако је Акциони план усвојен пре последњих измена Закона о спречавању насиља, у њему нису створени законски основи за усвајање планираних аката и њихову правну обавезност. Једино је омогућено доношење Правилника о обуци редара, а и он је донет после законом предвиђеног рока.²⁵⁸

Наиме, тек је након размене писама са УЕФОМ, током 2011. године, Министарство унутрашњих послова коначно донело Правилник о програму и начину спровођења обуке за обављање послова редара на спортској приредби.²⁵⁹ Сматрамо да правилник представља веома лош покушај да се на јединствен начин утврди програм обуке редара на спортским приредбама и њихово лиценцирање. Међутим, иако је то значајан подзаконски акт за спречавање насиља у спорту, он није прилагођен стварним едукативним потребама редарске службе и није усклађен са јасним међународним стандардима који постоје у овој области, те га је требало одмах ставити ван снаге. Вероватно из тих разлога за сада ниједан редар није прошао предвиђени програм обуке и није лиценциран. Такође, присутна је и незаинтересованост организатора спортских приредби, спортских клубова и фирми које се баве пословима физичко-техничког обезбеђења за овим видом обуке. Они су и после доношења Правилника наставили стару праксу и то без икаквих санкција, тако да је редарска служба само пасивни учесник спортског догађаја, а сав терет обезбеђења једне спортке приредбе и одржавање стабилног јавног реда и мира је и даље само на полицији. Још једном се показало да у доношењу прописа који уређују материју борбе против насиља и недоличног понашања на спортским приредбама не постоји стратешки приступ. Прописи се донесе без претходне анализе и озбиљног салгледавања могућности њихове примене у пракси.

²⁵⁸ Ђурђевић, Н. (2012) Обавеза организатора спортске приредбе да образује одговарајућу редарску службу, Безбедност, год. (53), бр. 1. стр.158.

²⁵⁹ „Службени гласник Републике Србије“, бр. 28/11.

Очекује се да ће рад редарске службе и редара значајно бити унапређен усвајањем Закона о приватном обезбеђењу.²⁶⁰ Ступањем на снагу овог закона престале су да важе одредбе члана 21. ст. 1. тачка 5. Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама. Подзаконски акти везани за извршавање овог закона треба да се донесу у року од шест месеци од дана његовог ступања на снагу. То подразумева и доношење новог правилника о обуци редара.

Влада Републике Србије је крајем 2008. године усвојила Стратегију развоја спорта у Републици Србији за период од 2009. до 2013. године. Као један од посебно значајних елемената тренутног стања у спорту, означено је насиље у спорту и спортским приредбама. У том смислу, Стратегијом су предвиђене и посебне мере, активности и носиоци којима треба да буде обезбеђено спречавање насиља и недоличног понашања.

У оквиру веома сложене структуре полиције, у мају 2011. године, на предлог Управе полиције у седишту Министарства, Влада је усвојила и Правилник о допунама правилника о унутрашњем уређењу и систематизацији радних места у Министарству унутрашњих послова, којим су формиране организационе јединице и систематизована радна места у Министарству унутрашњих послова задужена за праћење и спречавање насиља на спортским приредбама. Тако је, у оквиру Управе полиције у седишту Министарства, формирано „Одељење за праћење и спречавање насиља на спортским приредбама - Национални фудбалски информациони центар“, у оквиру Управе полиције ПУ за град Београд, формирано је „Одељење за праћење и спречавање насиља на спортским приредбама“ у оквиру Одељења полиције Полицијских управа у Нишу, Крагујевцу и Новом Саду, формиран је Одсек за праћење и спречавање насиља на спортским приредбама, док је у Одељењима полиције осталих полицијских управа систематизовано радно местом-послови планирања, праћења и координирања мера безбедности на спортским приредбама, формирања оперативних евиденција, праћења навијачких група и стања насиља и размена информација о спортским приредбама. Правилником је предвиђено да у свим полицијским испоставама послови унапређења организације и функционисања полицијске испоставе обављају и послове

²⁶⁰ „Службени гласник Републике Србије“, бр. 104/13.

планирања, праћења и координирања мера безбедности на спортским приредбама, формирања оперативних евиденција, праћење навијачких група и стања насиља, као и размену информација о спортским приредбама. У вези формирања Одељења за праћење и спречавање насиља на спортским приредбама у оквиру Управе полиције, обавештени су релевантни Спортски савези у Републици Србији, у циљу ефикасне и брже размене информација од значаја за безбедност на спортским приредбама са полицијским службеницима новоформираног Одељења. Такође, на захтев Управе полиције, Управа криминалистичке полиције и Управа граничне полиције определиле су полицијске службенике који ће бити „контакт особа“ за размену информација са полицијским службеницима новоформираног Одељења. Од дана 19. 05. 2011. године, на основу одобрења Министра унутрашњих послова, полицијски службеници Одељења за праћење и спречавање насиља на спортским приредбама, са полицијама других земаља директно размењују информације у вези са спортским приредбама на међународном нивоу.

Такође је Управа полиције у седишту Министарства приступила имплементацији пројекта „Евиденције екстремних навијача“ у оквиру Јединственог информационог система МУП-а Републике Србије, у свим Подручним полицијским управама како би се централизовала база података о навијачима. С тим у вези, извршена је обука 80 полицијских службеника из свих полицијских управа за рад у поменутој апликацији, а од дана 05. 05. 2011. године, почела је са радом тестна фаза рада у програмском систему „Евиденције екстремних навијача“ у свим полицијским управама. Полицијски службеници МУП –а Републике Србије одржали су више састанака са представницима полиција Италије, Немачке, Чешке и Ханс Зајдел фондације, у циљу размене добре праксе на пољу спречавања и сузбијања насиља на спортским приредбама.

Влада Републике Србије у јулу 2013. године усвојила је Националну стратегију за борбу против насиља и недоличног понашања на спортским приредбама за период од 2013. до 2018. године,²⁶¹ и она представља стратешки документ којим се утврђују основна начела борбе против насиља и недоличног

---

²⁶¹ „Службени гласник Републике Србије“ бр. 63/2013.

понашања на спортским приредбама. Стратегијом су утврђене надлежности субјеката формалне и неформалне социјалне контроле у спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, као и начини за успостављање њихове координације и сарадње, засноване на принципима јасне поделе надлежности, одговорности и стварања партнерског односа.

Извршеним анализама су препознати и недостаци у спровођењу националне политике одговора на проблем насиља и недоличног понашања на спортским приредбама: недостатак формализованог партнерства у одговору на проблем насиља и недоличног понашања на спортским приредбама на локалном, националном и међународном нивоу; неравномерна обученост и сензибилисаност стручњака, као и недостатак програма за групе у ризику; недостатак свеобухватне иницијативе у области откривања и процесуирања случаја насиља и недоличног понашања на спортским приредбама; недостатак јединствене базе података, недовољно развијени превентивни програми, а посебно програми усмерени на децу и малолетнике; неравномерна заступљеност свих државних и друштвених субјеката у превенцији и спречавању насиља; недовољно развијена инфраструктура као основ за сигурност, безбедност и услугу на спортским приредбама; недовољна заступљеност техничко-безбедносних система на спортским објектима (систем видео надзора, разглас, електронско-механичка контрола улаза, и др.)

Стратегијом је посебно наглашена потреба за развијањем мера превентивне политике, засноване на дугорочним и средњерочним мерама, кроз адекватне пројекте. За рад са навијачима морају бити задужени тимови експерата, који би радили на изради едуктивног материјала за учење и обуку, који би за тему имао побољшање превентивних мера против хулиганизма, интегрисаним радом полиције, организатора, редарских служби, навијача, невладиних организација, локалне заједнице, педагога, социолога и новинара. За рад са навијачима треба користити постојеће међународне програме и стручњаке. Овај процес је у европској пракси познатији под називом „дијалог”

Из свега наведеног може се закључити да је правни оквир за спречавање насиља у спорту у Републици Србији у складу са међународним стандардима, али правни оквир захтева и координирано деловање институција законодавне,

извршне и судске власти. Зато, с једне стране можемо да говоримо о организационом, а затим и о функционалном делу правног оквира који је од значаја за спречавање насиља на спортским приредбама. У већини земаља у којима постоји проблем на спортским манифестацијама, пре свега земаља у транзицији, проблем не лежи у непостојању, већ у неимплементацији или лошој имплементацији правног оквира, који у значајној мери зависи од функционисања институција система, што није случај у области сузбијања насиља у спорту.

Једна од већих тешкоћа, на коју упозоравају и француски аутори Бодин (Bodin), Робен (Robene) и Хас (Heas), односи се на то да су мере које се односе на сузбијање насиља, на надзор и кажњавање изгредника, површинске нарави и не утичу на саме узроке насиља. Спровођење само тих, углавном репресивних мера, може чак потенцирати навијачке изгреде и насилно понашање. Француски истраживачи тврде како се „данашњи фудбалски свет мање бави сузбијањем насиља, а много више се труди учинити га невидљивим како би се сачувао јавни ред и мир на фудбалским теренима“.²⁶² Лако се сагласити са њима да вођење рачуна искључиво о очувању реда и мира није довољна терапија за решавање тог проблема. Према њиховом мишљењу, истинска тешкоћа је у томе што „постоји неравнотежа целог арсенала репресивних мера (колико год се оне мањкаво примењују) и мера превентивног и образовног карактера“.

Развој друштвених активности сузбијања насиља екстремних навијача у развијеним земљама Европе, са изузетком Италије која се последњих година никако не успева ослободити навијачког хулиганизма,²⁶³ показује да балансна²⁶⁴ стратегија даје изузетно добре резултате. Но, у неким земљама Источне и Средње Европе, посебно у Србији, Хрватској, Босни и Херцеговини, Пољској, Бугарској, та уравнотежена стратегија још није ни дизајнирана, а у њима, за разлику од Енглеске, Немачке, Шпаније и других европских земаља,

²⁶² Bodin, D., Robène, L., Héas, S. (2007) op. cit. str. 55.

²⁶³ Тако је у фебруару 2007. године у тешким обрачунима навијача и полиције на Сицилији убијен 38-годишњи инспектор полиције. Девет месеци после тога, у једном одмаралишту уз ауто – пут, крај тосканскога града Ареза, полиција је у покушају да сузбије тучу навијача „Лација“ и „Јувентуса“ највероватније случајно (пуцајући ради упозорења у ваздух) убила једнога 25-годишњег навијача из Рима, што је изазвало велике nerede у неколико градова у склопу којих су у главном граду Италије чак нападнуте полицијске станице и зграда Олимпијског одбора. Наведено према: Миховиловић, М. (2007) Терор младих фашиста на стадионима Италије, Национал, Загреб, 13. новембар.

²⁶⁴ Баласни приступ подразумева комбинацију превентивних и репресивних мера, где се предност даје превентивним мерама, док се репресивне користе само као крајње средство.

нису осигурани ни елементарни услови за њено спровођење. Ти услови су разноврсни, а највише се односе на унапређење клупског фудбала, уређење стадиона, увођење вискотехнолошких мера безбедности, прецизно нормативно уређење финансијских и других односа у спорту, строго поштовање забране точења алкохола у ширем простору око стадиона и слично.

У том смислу Влада Републике Србије би требало да предузме даље кораке у организационом и функционалном смислу у циљу још ефикаснијег спречавања насиља на спортским приредбама. Сматрамо да је потребно утврдити начин и динамику којом Влада разматра мишљења и сугестије Савета на својим седницама и у којим временским интервалима она обавештава Народну скупштину о превенцији насиља и недоличног понашања. Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама неопходно је ускладити са Законом о заштити података о личности, како би се омогућило ефикасно вођење евиденције лица (базе података) са навијачима који су кривично гоњени, нарочито у вези са кривичним делима насиља на спортским приредбама.

Министарство омладине и спорта треба да обезбеди да активности Сектора за спорт, које се односе на превенцију насиља у спорту, буду његов приоритетни циљ. Ово министарство у оквиру неформалног образовања младих, мора више пажње да обрати на програме и пројекте који се односе на спречавање насиља и недоличног понашања на спортским приредбама. Министарство треба да изврши анализу досадашње реализације и имплементације Националне стратегије развоја спорта, мера утврђених овом Стратегијом, посебно у делу који се односи на превенцију насиља и о томе извести Владу Републике Србије.

Управа за аналитику МУП-а Републике Србије у сарадњи са Управом полиције и другим линијама рада треба да прати ефекте новоформираног Одељења за праћење и спречавање насиља на спортским приредбама, шестомесечним упоређивањем података са истим периодима пре оснивања овог Одељења. Полиција мора да има јасан и јединствен ланац командовања приликом обезбеђења спортских приредби, укључујући и координацију са спортским савезима, клубовима, редарским службама и службама ФТО. У циљу безбедног одржавања спортских приредби, она мора да предузима сталне

активности на прикупљању безбедоносно-интересантних сазнања о понашању и намерама екстремних навијачких група.

У циљу ефикаснијег спречавања и сузбијања насиља на спортским приредбама, судови треба да изврше анализу судских одлука, као и анализу трајања поступака у вези са кривичним делима која се односе на насиље и недолично понашање на спортским приредбама, али и анализу казнене политике која проистиче из судских одлука. Ради превенције насиља у спорту потребно је скратити временски период од подношења одговарајућих пријава до изрицања правоснажних пресуда у поступцима за ова кривична дела.

На крају треба рећи и то да је при сузбијању навијачког насиља потребно поставити одрживе и реалне циљеве друштвене акције, односно немати илузија да се тај проблем у даљем периоду може у потпуности решити.²⁶⁵ Конкретно, те активности најпре треба усмерити на смањење насиља на друштвено прихватљиву меру, ограничавање могућности да симболично навијачко насиље прелази у стварно, користити разноврсне репресивне и превентивне мере, све у циљу модернизације и подизања фудбалске културе у целини.

4. КАЗНЕНО-ПРАВНА ЗАШТИТА ОД НАСИЉА НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА

Насиље на спортским приредбама мора се, између осталог, посматрати и као правни феномен. Ипак, свођење целокупног проблема само на ове димензије, ма колико било значајно, сузило би саму појаву. Због тога би је требало далеко шире испитивати, не занемарујући при том ни правне оквире који се у целокупном комплексу проблема јављају као изузетно важни. Како се оправдано истиче, не постоји ни једна дисциплина која би могла комплексно да обради проблем насиља на спортским приредбама, па се, стога, мултидисциплинарни научни приступ намеће као неопходност.

Међутим, потребно је истаћи да се правна проблематика може сагледати са два различита аспекта: један је међународни, други национални. Први би имао за циљ да прати проблематику, истичући и подвлачећи напоре међународне заједнице да се супротстави овој опасној појави, између осталог, и

²⁶⁵ Lalić, D., Bitić, O. (2008) Četvorokut sporta, nasilja, politike i društva: znanstveni uvid u Europi i u Hrvatskoj, Politička misao, vol. (XLV), br. 3 - 4. str. 265.

усвајањем међународних уговора, чије би прихватање обавезивало њихове потписнике. Други аспект проблема полазио би од међународних уговора и даље их разрађивао кроз национално законодавство.

Пружање правне заштите спорту настаје већ самим правним регулисањем спорта и спортских активности и учвршћивањем спорта у правни систем, а механизми казнено-правне заштите спорта представљају само сегмент укупне правне заштите спорта као друштвене вредности.

Разлози за успостављање казнено-правне заштите спорта су двојаки: први међу њима јесу вредности спорта, оличене у користима које бављење спортом доноси појединцу и друштвеној заједници. Бављење спортом сваком људском бићу доноси на индивидуалном нивоу следеће користи: да развије и очува физичку и менталну снагу; унапреди и одржи ниво здравља код човека; попуни слободно време и превазиђе изазове модерног живота; развије самопоуздање и поштовање сопствене личности, толеранцију, одговорност, здрав начин живота; спорт представља и основни фактор за рехабилитацију и интеграцију особа са инвалидитетом. Развој спорта за свако друштво има огроман значај који се огледа у следећем: спорт промовише веће заједништво међу људима (али и народима); обogaћује друштвене односе и развија фер-плеј; развија узајамну толеранцију и дијалог између различитих култура; значајно је оруђе у борби против неједнакости и друштвених аномалија, на пример, злоупотребе дрога, алкохола, доколице, које погађају сва модерна друштва у већој или мањој мери; спорт је значајан фактор у изналажењу идеала мира, развоја и промовисања хуманистичких и етичких вредности, узајамног разумевања и зближавања људи.²⁶⁶

Други разлог за успостављање казнено-правне заштите спорта представљају разноврсна друштвено опасна понашања у спорту и око спорта, која угрожавају, не само вредности спорта, већ и основне друштвене вредности, као што су живот и здравље људи, имовинска сигурност, људска права и слободе. Девијантних понашања повезаних са спортом има много, а као најрепрезентативнији примери могу да послуже феномени попут намештања спортских резултата, намерног проузроковања повреда играча противничких тимова, случајеви употребе допинг средстава и метода, разноврсни акти насиља

²⁶⁶ Ђурђевић, Н. (2007) оп. цит. стр. 14.

и недоличног понашања гледалаца на спортским приредбама, многобројни облици финансијских малверзација и превара које се врше у вези са пословањем спортских организација.²⁶⁷

За све деликте прописане разноврсним изворима казненог права који чине механизам казнено-правне заштите спорта и активности повезаних са спортом, постоји претпоставка да имају истоветан заштитни објект - спорт. Међутим, такво становиште је недовољно прецизно. У кривичном законодавству ниједне од постојећих држава света није прописана група кривичних дела против спорта, нити је спорт као друштвена вредност препознат као групни заштитни објект. Не упуштајући се у бројне теорије, поготово у науци кривичног права, које на различите начине одређују суштину објекта кривичног дела, можемо рећи да се као заштитни објекти казненог права у области спорта препознају: спортски систем, спортски објекти, здравље спортиста и начело поштене игре.

Родно тле насилничког понашања екстремних навијача је Велика Британија. Због тога се чак и данас, када је хулиганизам као појава распрострањен у свим деловима света, назива „британском болешћу“. „Златно доба“ енглеског хулиганизма је период између седамдесетих и осамдесетих година 20. века, да би се касније проширио свуда по Европи и свету,²⁶⁸ тако да данас претставља интернационални проблем. У Европи су доминантни облици организованог фудбалског насиља, док у САД-у преовладавају облици спонтаног, неорганозованог насиља²⁶⁹. Насиље екстремних навијачких група широм Европе често се врши свесно, на организован, структуриран и осмишљен начин, док је у САД-у насилно понашање спортске публике везано за игру, резултат, судијске грешке и донекле претерану конзумацију алкохола.

4.1. Међународно-правни стандарди казнено-правне заштите од насиља на спортским приредбама

Насиље на спортским теренима, посебно фудбалским, постало је честа појава у осамдесетим годинама 20. века а кулминирало је трагичним догађајем

²⁶⁷ Шупут, Д. (2011) Казнено - правна заштита спорта, Правни факултет Универзитета Унион у Београду и Јавно предузеће Службени гласник, Београд. стр. 66.

²⁶⁸ Козарев, А. (2007) оп. цит. стр. 55.

²⁶⁹ Madensen, T., Eck, J. (2008) op. cit. p. 1.

на стадиону Хејсел 29. маја 1985. године, на утакмици између „Јувентуса“ (Juventus) и „Ливерпула“ (Liverpool). Ово се и данас сматра једном од највећих спортских трагедија свих времена, имало је биланс од 400 повређених и 39 мртвих навијача од којих су њих 38 били Италијани и један Белгијанац. Навијачи италијанског клуба су били буквално сатерани у ћошак када је почео да се на њих обрушава зид на стадиону који је био истрошен и стар (изграђен је двадесетих година прошлог века). Људи су падали једни по другима, многи су умирали тако што их је разуларена гомила газила, а неки су и пребијани до смрти. Тада су сви схватили да се морају извршити радикалне промене у организацији спортских догађаја и законским прописима који се тичу насиља у спорту.²⁷⁰

То је довело до доношења већег броја међународних европских докумената, чији је циљ био да се проблему приступи на целовит начин и да се изграде међународни стандарди, који ће представљати основу за унапређење безбедности. Један од значајних циљева у тим настојањима је и изграђивање и усвајање међународних стандарда полицијског поступања.

Интернационализација спорта довела је до тога да је утицај међународног права у тој области буде изразито наглашен. Осим извора казненог права који су плод рада међународних организација и законодавних органа појединих држава, постоје и многобројни документи транснационалних-међународних невладиних спортских организација и националних спортских организација, који прописују спортска правила и санкције за њихово непоштовање.²⁷¹ Наравно да ту као правни извор спада и судска пракса, макар и као правни извор *sui generis* у односу на државе које нису припаднице англосаксонског модела правних преседана или претцендената. При том мислимо како на поједине арбитраже унутар спорта, тако и одлуке државних, редовних судова које се односе на спорт и које силом ауторитета који стоји иза њих врло често имају предност.²⁷²

Савет Европе претставља међународну организацију која је формулисала највећи број међународних правних аката који се могу сматрати изворима казненог права у области спорта. Прва међу конвенцијама Савета Европе која је

²⁷⁰ Ђорић, М. (2012) оп. цит. стр. 156.

²⁷¹ Шупут, Д. (2011) оп. цит. стр. 76.

²⁷² Каџер, Н. (2010) *Pravila sportskih igara - napredak i uporaba tehnike kod utvrđivanja činjenica relevantnih u sportskom poredku*, *Pravni život*, god. (59), br. 9. str. 465.

донета у тој области била је Европска конвенција о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама. Поред ове, а и неких других конвенција, међународним изворима казног права у области спорта могу се сматрати и поједини међународни споразуми политичке природе, који нису међународни уговори у правом смислу те речи, већ се појављују у форми одлуке неке међународне организације. Одлуке су правни акти који садрже правне норме без правних санкција, а у науци савременог међународног права називају се меко право (soft law).

Међународне изворе казног права у области спорта представљају и бројни акти транснационалних-међународних невладиних спортских организација. То су разни прописи ФИФЕ²⁷³ и УЕФЕ²⁷⁴ на основу којих националне фудбалске асоцијације и савези доносе своје опште правне акте. Статут ФИФЕ претставља највиши општи правни акт те организације на чије поштовање су обавезани сви национални фудбалски савези који су чланови ФИФЕ и чија правила се, било непосредно примењују, било дословно преносе у опште правне акте националних фудбалских савеза.

Приликом сагледавања међународних извора казног права у области спорта које креирају међународне спортске организације, неопходно је поменути и опште правне акте Олимпијског покрета²⁷⁵, од којих је најбитнији Антидопинг правилник.²⁷⁶

4.1.1. Европска конвенција о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама

Прва међу конвенцијама Савета Европе која је донета у области казног права, а да се односи на спорт, била је Европска конвенција о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на

²⁷³ Federation Internationale de Football Association (FIFA)-Међународна организација фудбалских асоцијација (савеза) представља удружење основано у складу са швајцарским правом 1904. године, са седиштем у Цириху.

²⁷⁴ Union of European Football Associations (UEFA)-Удружење европских фудбалских асоцијација (савеза) је међународна невладина спортска организација са седиштем у Ниону у Швајцарској.

²⁷⁵ Олимпијски покрет је организација створена од стране међународног олимпијског комитета која окупља све спортске организације које су прихватиле Олимпијску повељу и које признају надлежност Међународног олимпијског комитета као организације задужене за старање о одржавању олимпијских игара.

²⁷⁶ Шупут, Д. (2011) оп. цит. стр. 95.

фудбалским утакмицама. Та конвенција усвојена је 19. августа 1985. године у Стразбуру и представљала је реакцију европских држава на трагедију која се догодила на белгијском стадиону Хејсел 29. маја 1985. године. Доношењу саме конвенције претходило је неколико значајних текстова и докумената Савета Европе, а посебно, најважнији, препорука Парламентарне скупштине СЕ из 1983. године. У овој препоруци, превенција насиља у спорту смештена је у шири оквир образовних и културних мера са циљем да се смањи насиље у друштву. Након ове препоруке, уследила је 1984. препорука Савета министара о смањењу насиља на спортским приредбама која поставља основне принципе који су примењени у изради поменуте конвенције. Основни циљ Конвенције био је да све државе чланице Савета Европе и друге државе потписнице, предузму одговарајуће мере и у своја законодавства, у складу са својим уставним овлашћењима, уграде одредбе које би могле спречити противправна понашања на спортским приредбама. Дакле, доношењем Конвенције државе потписнице нису се ослободиле своје одговорности већ су се обавезале да донесу одговарајуће прописе са циљем сузбијања насиља на спортским приредбама. Иако је у наслову Конвенције истакнуто да се она посебно односи на фудбалске утакмице, важно је нагласити да је циљ Конвенције предузимање одговарајућих корака, не само на фудбалским утакмицама, већ на свим спортским догађајима где се може очекивати насиље. Да би се могле успешно предузети одговарајуће мере у сузбијању неспортских понашања на спортским приредбама потребно је да се сви надлежни органи и спортски савези удруже у решавању тог проблема, јер се једино тако може постићи циљ Конвенције. Управо је ова Конвенција била темељ који је послужио не само за уређење нашег законодавства када је у питању насиље на спортским приредбама, већ и за највећи број других европских држава.

Република Србија ратификовала је Европску конвенцију о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама посебно на фудбалским утакмицама доношењем Закона о ратификацији европске конвенције о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама.²⁷⁷ Осим Републике Србије, још четрдесет држава ратификовало је ту конвенцију, а само следеће четири

²⁷⁷ „Службени лист СФРЈ - Међународни уговори“, бр. 9/1990.

државе чланице Савета Европе до сада је нису ратификовале: Андора, Малта, Молдавија и Сан Марино.

Конвенција се односи на три главне области: превенцију, сарадњу и судске мере. Превентивне мере обухватају сарадњу полиције и спортских клубова у припремној фази међународних мечева, организовање консултација заинтересованих страна најкасније две недеље пре заказане утакмице, мере физичког раздвајања навијача различитих тимова, контролу приступа стадиону и забрану алкохола и потенцијално опасних ствари. У Конвенцији се наглашава потреба осигурања изгледа и физичке структуре стадиона у циљу обезбеђења сигурности посетиоца стадиона, предвиђа се изградња баријера или ограда и пружање могућности за деловање снага реда. У области сарадње, предвиђа се да, пре међународних утакмица, безбедоносне структуре успоставе контакте у циљу идентификовања и спречавања потенцијалних опасности и смањења могућих ризика. Што се тиче судских мера, предвиђена је сарадња између правосудних органа, тј. увид у евиденције суда о лицима процесуираним због насиља.

Превентивне мере, усмерене на спречавање недоличног понашања и насиља на спортским приредбама, остварују се кроз пројектовање и изградњу стадиона. Овим стандардима одређени су параметри за изградњу и пројектовање спортских објеката тако да се смањи вероватноћа, могућност и последице напада. Поред јасне функционалне шеме, примене одговарајућих грађевинских материјала, планирања одговарајућег броја улаза и излаза, јасног обележавања простора ради лакше оријентације и евакуације у случају опасности, план треба да обухвати и примену техничких мера заштите, нарочито видео-надзора највишег ранга, са комплетно опремљеном контролном собом, као и просторију за привремено задржавање лица.

Према члану 1. Конвенције, државе чланице се обавезују да, у оквиру својих уставних овлашћења о томе, предузму потребне мере за спровођење одредби ове конвенције, ради спречавања и сузбијања насиља и недоличног понашања гледалаца на спортским приредбама. Мере за смањење и сузбијање насиља и недоличног понашања на спортским приредбама утврђене су нарочито у члану 2-6. Конвенције. Према тим одредбама, држава потписница дужна је да: координира политиком и акцијама својих министарстава и других јавних служби против насиља и недоличног понашања гледалаца образовањем

координационих тела, тамо где је то могуће: утврди и спроведе мере за спречавање и сузбијање насиља и недоличног понашања гледалаца; обезбеди употребу адекватних средстава јавног реда против избијања нереда и недоличног понашања, како у непосредној близини и унутар стадиона, тако и на прилазним путевима које користе гледаоци; олакша тесну сарадњу и размену одговарајућих информација између полицијских снага различитих места о којима је реч или о којима може бити речи; примени или, ако је то потребно, усвоји законе којима се предвиђа да они за које се утврди да су криви за преступе у вези са насиљем и недоличним понашањем гледалаца буду адекватно кажњени или, зависно од случаја дођу под удар одговарајућих административних мера; подстиче одговорност за организовање и добро понашање клубова навијача; као и именовање редара из њихових редова, ради пружања помоћи у одржавању реда на утакмицама и обавештавању гледалаца, и путовања у пратњи група навијача који одлазе на утакмице у другим местима; у мери у којој то закон допушта, подстиче координацију у организовању путних аранжмана из места боравка, уз сарадњу клубова, организација навијача и путних агенција, како би се потенцијални изгредници спречили да присуствују утакмицама; обезбеди, где је то потребно, и доношењем одговарајућих закона који би сдржали санкције за непридржавање или на било који други погодан начин, да, када постоји бојазан од насиља и недоличног понашања гледалаца, спортске организације и клубови, у заједници, где је то изводљиво, са власницима стадиона и јавним органима, а у складу са надлежностима предвиђеним унутрашњим законима, предузму практичне мере у околини и унутар стадиона ради спречавања, односно сузбијања таквог насиља и недоличног понашања; предузима одговарајуће социјалне и васпитне мере, имајући у виду потенцијални значај средстава информисања за спречавање насиља и, у вези са спортом, посебно популарисањем спортских идеала кроз образовне и друге кампање, заступањем идеје фер-плеја, посебно међу младима, ради већег узајамног поштовања и спортиста, али и подстицањем већег активног учешћа у спорту; тесно сарађује на питањима која су предмет ове конвенције и подстиче, по потреби, сличну сарадњу међу заинтересованим националним спортским органима; тесно сарађује са својим надлежним националним спортским организацијама и, где је то могуће, власницима стадиона, у вези са аранжманима за планирање и извођење преправки на

конструкцији стадиона или других преправки, укључујући и улазе и излазе стадиона, које су неопходне за већу безбедност и спречавање насиља; усавршава, где је то потребно и у одговарајућим случајевима, систем којим се утврђују услови избора стадиона на коме се води рачуна о безбедности гледалаца и спречавању насиља међу њима, посебно оних стадиона који се користе за утакмице за које се претпоставља да ће привући велику, односно недисциплиновану масу гледалаца; подстиче своје националне спортске организације на стално разматрање властитих прописа како би се контролисали фактори који могу довести до испољавања насиља од стране играча, односно гледалаца.

Наведене мере могу се класификовати у следеће групе:

- координација националних политика и мера које предузимају јавне власти држава потписница;
- оснивање националних координационих тела;
- ангажовање полиције на стадионима, и околини стадиона и на путевима ка стадионима;
- доношење и примена прописа који омогућавају гоњење и кажњавање починиоца насиља на стадионима;
- полицијска кооперација и размена информација између држава потписница;
- доношење и примена прописа који омогућавају гоњење и кажњавање починиоца насиља на стадионима;
- организовање одговарајуће редарске службе;
- организовање кадрова навијача и сарадње са навијачима;
- мере везане за стадионе (ограде, раздвајање навијача, продаја карата и друго).

Конвенција је државама потписницама наметнула обавезу доношења одговарајућих закона који треба да пропишу кривична дела и прекршаје који се могу извршити предузимањем аката насиља и недоличног понашања на спортским приредбама и из тог разлога се Европска конвенција о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама сматра међународним извором казненог права у области спорта. Заправо, та конвенција Савета Европе представља извор, како

кривичног, тако и прекршајног права у области спорта пошто намеће обавезу државама чланицама да пропишу одговарајућа кривична дела и прекршаје из те области и тиме створе механизам казнено-правне заштите спорта и спортских приредби.²⁷⁸

Чланом 8. Конвенције образован је стални комитет за праћење примене Конвенције. Свака страна уговорница Конвенције може имати једног или више представника у сталном комитету, с тим да свака страна има један глас. Већина страна уговорница представља кворум потребан за одржавање састанка Сталног комитета.

Стални комитет је према члану 9. ст. 1. тач. ц) овлашћен да даје препоруке државама уговорницама у вези мера које треба предузимати у сврху примене Конвенције. Препоруке сталног комитета објављене су у : The Council of Europe and Sport, 1996 – 1998, Volume IV – Texts of the European Convention on Spectator Violence, CDDS (98) 90 Part. IV.²⁷⁹

Препоруке је могуће по предмету регулисања груписати на следећи начин:

1) сигурност на стадионима и око њих

- сигурносно и безбедоносно руковођење, планирање и координација;
- конструкционе и структуралне карактеристике (стадиона);
- ограде;
- редарска служба – обезбеђење;
- карте - дистрибуција и продаја;
- продаја алкохола.

2) Превентивне и едукативне мере

- промоцију FAIR PLAY-а;
- промоција едукативне улоге играча, клубова, на пример у школама;
- установљавање навијачких амбасада, пријем и водичи за „стране навијаче“;
- детаљна Упутства о мерама које треба да предузимају организатори јавних власти;
- улога клубова у друштву и окружењу;

²⁷⁸ Шупут, Д. (2010) Правни оквир који уређује борбу против насиља на спортским приредбама у европским државама, Страни правни живот, год. (54), бр. 1. стр. 238.

²⁷⁹ Ђурђевић, Н. (2007) оп. цит. стр. 214.

- улога локалне самоуправе;
- рад са навијачима – медији, клубови;
- локални изгредници, не увек навијачи;
- превентивне мере које онемогућавају познате изгреднике да изађу из земље или уђу у земљу где се организује такмичење.

3) Идентификација и гоњење преступника

- искључење са стадиона и забрана приступа;
- обавеза јављања полицији у време утакмица;
- доношење прописа који омогућавају привремени притвор;
- примена одговарајуће казнене политике за лица која су осуђена за насиље на стадионима, посебно забрана приступа на одређено време, забрана изласка из земље и слично;

- признавање и примена одлука о забранама донетим у другим земљама.

4) Полицијска сарадња и размена обавештајних података (посебно за међународне мечеве)

- централно контакт-место у полицији сваке земље;
- базе података;
- спотери уз гостујуће навијаче као помоћ локалној полицији;
- семинари за контролу* маса полицијских функционера и размену искустава;

5) Превенција расизма и нетолеранције

- улога државе и невладиног сектора посебно ФИФА и УЕФА;
- обавеза законског регулисања кривичних дела која се односе на истицање натписа или вређања на националној, расној, религиозној основи;
- казне и за појединце и за клубове;

- коришћење свих средстава, камере и објављивање казни.

Већина земаља примењује мере које предлаже Стални комитет. Као најефикасније показале су се мере препоручене у вези са:

- контролом продаје карата;
- одвајањем навијача;
- седећим местима;
- тајним операцијама-убацивањем полицајаца у навијачке групе;
- спотерима полицајцима који путују са навијачима;
- камерама (затворени системи за снимање који покривају цео стадион);

- забраном приступа стадиону;
- забраном изласка/уласка из/у земљу;
- строгим казнама;
- објављивањем казни;
- разменом података и кооперација заинтересованих страна.

Иако многе мере показују своју ефикасност, у пракси се јављају нови проблеми. Хулигани стално проналазе нове начине сукоба. Употреба дрога и алкохола је све чешћа. Повећана је способност планирања група хулигана путем мобилних телефона и интернета. Сукоби се премештају ван стадиона.²⁸⁰

Европска конвенција о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама је међународни уговор који по типу представља уговор – закон и значајно се разликује од уговора погодбе којом државе размењују престације. Том конвенцијом државе су постигле договор о успостављању објективног режима спречавања насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, који, између осталог, обухвата и примену репресивних мера (санкција) конципираних и прописаних одредбама кривичног и прекршајног права. Иако Конвенција не садржи таксативно навођење назива кривичних дела и прекршаја који се морају прописати националним законодавством, као ни елементе бића тих кривичних дела и прекршаја, она недвосмислено намеће обавезу њиховог прописивања и успостављања функционалног механизма казнено правне заштите. Конвенција из тог разлог и представља међународни извор казненог права у области спорта, а не, као што би неко могао да помисли, извор међународног кривичног права. Да је којим случајем Конвенција прописала конкретна кривична дела из те области и санкције за њихове извршиоце као међународна кривична дела, којима се нарушавају друштвене вредности од значаја за целокупно човечанство, могло би се говорити о њој као извору међународног кривичног права.²⁸¹

²⁸⁰ Исто.

²⁸¹ Шупут, Д. (2010) оп. цит. стр. 238.

4.1.2. Препоруке и резолуције Савета Европе о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама

После доношења Европске конвенције о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, од 1985. године проблем насиља у спорту, посебно у фудбалу је и даље ескалирао, добијајући нове форме и карактеристике. Насиље се проширило и изван спортских објеката, или чак није било у вези са конкретним спортским догађајем. Хулигани су унапредили начине унутрашње организације, док су у припремању насиља почели да користе савремене технологије (интернет, мобилне телефоне, брзе моторе, аутомобиле), као и да приликом вршења насиља користе хладно и ватрено оружје итд.²⁸²

Покушавајући да нађе адекватан одговор на насиље на спортским теренима, посебно у фудбалу, Савет Европе и његове комисије донеле су читав низ докумената (резолуција, препорука, упутстава). Правна обавезност ових докумената извире из овлашћења органа, који их доноси и плод су договора политичких представника држава чланица Савета Европе. Препоруке и Резолуције не пролазе кроз поступак усвајања међународних уговора, тј. не подлежу ратификацији у представничким телима. Обавезе које државе преузму на тај начин мање су правне, а више политичке природе, што значи да у случају непоштовања тих одлука санкције неће бити правне, већ политичке. Међутим, та чињеница нема великог значаја у пракси, пошто политичке санкције за неизвршавање препорука, по својој ефикасности и интензитету могу бити јаче него поједине правне санкције које се могу предузети према некој држави која не поштује постигнути договор.²⁸³

Листа тако донетих прописа може се видети у Резолуцији Савета Европе од 3. јуна 2010. године број 2010/Ц 165/01, на странама 14-15.²⁸⁴ Приказ ових

²⁸² Козарев, А. (2007) оп. цит. стр. 78.

²⁸³ Шупут, Д. (2011) оп. цит. стр. 89.

²⁸⁴ *COUNCIL RESOLUTION of 3 June 2010 concerning an updated handbook with recommendations for international police cooperation and measures to prevent and control violence and disturbances in connection with football matches with an international dimension, in which at least one Member State is involved*(2010/C 165/01). Преузето са: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:165:0001:0021:EN:PDF>, доступан, дана, 17.06.2010. године.

европских докумената може се наћи и у српској научној литератури и то су, углавном, следећи документи:

- Препорука 90/1 о смерницама за спровођење члана 5. Конвенције: идентификација и третман преступника (Recommendation on guidelines to the Parties for the implementation to Article 5 of the Convention: identification and treatment of offenders 90/1).

- Препорука 93/1 о мерама које морају да предузму организатори фудбалских утакмица и јавних власти (Recommendation to Parties on Measures to be taken by Organisers of Football Matches and Public Authorities 93/1).

- Препорука 94/1 Сталне комисије Конвенције о мерама које се морају предузети поводом спортских такмичења која се одржавају у спортским халама и са собом носе велики степен ризика (Recommendation to parties on measures to be taken by organisers and public authorities concerning high-risk indoor sports events 94/1). Ова препорука садржи смернице за продају карата и унапређење безбедности спортских приредби које се одржавају у халама.

- Препорука 2001/6 о спречавању расизма, ксенофобије и расне нетрпељивости у спорту, донесена 2001. године, а ступила на снагу 2002. године. (Recommendation on the prevention of racism xenophobia and racial intolerance in sport 2001/06). Препоруком су позване све владе да прихвате мере и успоставе политику борбе против расистичког и ксенофобичног понашања на фудбалским стадионима и спортским халама.

- Препорука 2002/1 о смерницама за продају карата на међународним фудбалским утакмицама-клубова и репрезентације (Recommendation on guidelines for ticket sales at international football matches-teams and nations 2002/1).

- Препорука 2003/1 Сталне комисије о улози друштвених и едукативних мера у превенцији насиља у спорту и приручника о превенцији насиља у спорту (Recommendation of the Standing Committee on the role of the social and educative measures in the prevention of violence in sport and the handbook on the prevention of violence in sport).

- Препорука странака о контролном попису мера које треба да предузму организатори стручних спортских догађаја и од стране јавних власти, донесена 2007. године (Recommendation to parties on the Checklist of measures to be taken by the organisers of professional sporting events and by the public authorities 2007).

Поред наведених препорука посебно је значајна Препорука Савета Европе од 22. априла 1996. о смерницама за превенцију и сузбијање нереда, који су повезани са фудбалским утакмицама (*Council Recommendation of 22 April 1996 on guidelines for preventing and restraining disorder with football matches (96/C 131/01)*), која је у великој мери утицала на формирање стандарда полицијског поступања у решавању проблема насиља на спортским приредбама.

Основни циљ овог документа је да се осигура конзистентан, координиран и ефективан одговор полиције и фудбалских организација унутар земаља чланица ЕУ. Препорука се позива на мере које су прописане Конвенцијом из 1985. од којих се неке даље разрађују и прецизирају.

Основне смернице које овај документ помиње су: размена информација, (државе чланице треба да имају заједничку форму полицијских обавештајних извештаја (*police intelligence reports*) о познатим групама фудбалских хулигана и онима за које се претпоставља да су склоне прављењу нереда); сарадња у области обуке, (подразумева размену и ширење информација између држава чланица о техникама превенције нереда на фудбалским утакмицама (*at football matches*), и организовање релевантних курсева и тренинга намењених полицајцима држава чланица); полицијска сарадња, (подразумева сарадњу полиција између држава чланица која обухвата размену података у периоду од најмање четири недеље пре одржавања фудбалског меча. Наглашено је да држава домаћин треба формално да контактира одговарајући надлежни орган друге државе за добијање наведене помоћи); кооперација и супервизија, (препорука подразумева обавезу фудбалских надлежних органа и клубова да одреде своје представнике који ће похађати едукационе програме и тренинге који имају циљ да промовишу блиску кооперацију и супервизију између клубова и полиције у остварњу безбедности).

Поред наведених норматива и прописаних стандарда за пројектовање безбедних стадиона, у циљу превенције насиља на спортским приредбама, појачана је контрола приступа применом система физичко-техничке заштите, а нарочито се забрањује: испољавање расизма, политичких активности, употреба ватромета и пиротехничких средстава, уношење алкохола.

У анексу документа препоручена је форма (образац) извештаја за размену полицијских обавештајних информација о фудбалским хулиганима. У њега се уносе стандардизовани подаци о навијачима и навијачким групама које

се категоризују у три групе. Група А обухвата мирне навијаче. Група Б обухвата навијаче који су склони конфротацији или нередима, посебно под дејством алкохола. Група Ц подразумева насилне навијаче или организаторе насиља. Поред тога образац подразумева уношење и других података важних за контролу навијачких група (нпр. начин доласка на утакмицу, превозна средства која користе, маршруте путовања, објекти где одседају навијачи, итд.).

Од новијих докумената који регулишу стандарде полицијског поступања у решавању насиља у спорту, значајна је и Резолуција Савета Европе од 3. јуна 2010. године, која представља допуњени текст „Приручника са препорукама за интернационалну полицијску сарадњу и мерама превенције у контроли насиља и нереди који су у вези са фудбалским утакмицама са интернационалном димензијом у којима је укључена бар једна држава чланица“ (*COUNCIL RESOLUTION of 3 June 2010 concerning an updated handbook with recommendations for international police cooperation and measures to prevent and control violence and disturbances in connection with football matches with an international dimension, in which at least one Member State is involved, 2010/C 165/01*). У питању је документ који је више пута мењан и допуњаван, тако да је овом Резолуцијом усвојена његова последња измењена и допуњена верзија. Упутства о полицијском поступању садржана у овој Резолуцији намењена су свим државама чланицама ЕУ, али, наглашава се у њој, и осталим европским државама, јер је стратешки циљ постизање минималних безбедносних стандарда и ефективне међународне полицијске сарадње. Документ веома детаљно прописује радне методе које треба да примењује полиција у обезбеђењу фудбалских утакмица и других спортских приредби, пре свега, на међународном, али и на националном нивоу. Основни циљ докумета је да оптимизује међународну полицијску сарадњу, комуникацију и размену информација као мултиагенцијски приступ, проактивно поступање, тј. полицијски рад усмерен на ризике (risk oriented policing).

У Резолуцији се прописује да све државе чланице ЕУ морају да оснују национални фудбалски информациони пулт (National Football Information Point-NFIP) са задатком да буде централна и једина тачка за контакте, за размену релевантних информација везаних за фудбалске утакмице на међународном нивоу.

Задатак овог тела је да организује непосредну и моменталну сарадњу и размену информација између полиција државе организатора и гостујућих држава. NFIP поред тога треба да координира домаћину, без обзира да ли је у питању национални или интернационални фудбалски меч. NFIP треба да формира полицијску националну базу података од значаја за безбедност фудбалских утакмица, да константно врши анализу ризика, спроводи безбедносне процене и координира радом других институција, агенција, фудбалских клубова, навијача итд. NFIP земље домаћина и гостујућих држава треба међусобно да размењују информације које су генералног и персоналног карактера. Генералне информације могу бити стратешке (дефинисање догађаја у општим аспектима, посебно безбедносним), оперативне (анализа потенцијалних ризика) и тактичке. Персоналне информације се односе на навијаче за које постоје подаци да су се раније насилнички понашали. Информације се слажу по хронолошком редоследу на оне које су од значаја за организовање безбедносних активности пре одржавања спортског сусрета (нпр. маршруте путовања навијача, превозна средства, смештај, анализа ризика навијача гостујућег тима); информације које су значајне за време одржавања сусрета (склоност ка примени насиља и ризици везани за непосредно одржавање утакмице), и и снабдева релевантним информацијама локалну полицију у граду информације од значаја за поступање полиције после одржавања утакмице (напуштање стадиона, понашање у граду одржавања утакмице, повратак).

Друго поглавље Резолуције посвећено је активностима полиције у припреми за одржавање спортског сусрета што подразумева, између осталог, и посету полицијске делегације из земље госта, полицији земље домаћина са јасно дефинисаним саставом делегације, улогама, задацима, садржајем активности, финансијским аспектом. Треће поглавље Резолуције бави се међу-полицијском сарадњом у току саме фудбалске утакмице (упознавање гостујуће полицијске делегације са оперативним планом обезбеђења утакмице, остала релевантна питања). Четврти део посвећен је питањима сарадње полиције и организатора утакмице и подразумева поделу улога у поступку спровођења непосредног обезбеђење утакмице (активности и асистенцију полиције и редарске службе, конкретну поделу задатака и дужности, супервизија итд.). Пето поглавље Резолуције посвећено је сарадњи полиције и тужилаштва и циљу припреме за ефикасно реактивно деловање у случају потребе. Шесто поглавље прописује

обавезу сарадње полиције и група навијача што представља неопходан услов за бољу и правовремену размену информација, унапређење безбедности, стварање повољне атмосфере, подстицање самоорганизовања навијача како би се унапредила безбедност. Седмо поглавље је посвећено комуникацији полиције са медијима и изграђивање стратегије рада са медијима како би се придобили да дају допринос јачању безбедности и позитивно извештавање којим се неће подстицати насиље, а допринеће се транспарентном и правовременом извештавању. Резолуција налаже анализу безбедносних аспеката фудбалских догађаја, савремени приступ у анализи ризика, научна истраживања у том правцу, едукацију и тренинге свих учесника у систему безбедности и ширење позитивне праксе међу државама. У овом документу се предлаже класификација навијача на две категорије, од којих једна обухвата оне који не представљају ризичну групу („Non Risk Supporter“) и на другу у коју улазе навијачи који поседују ризик за изазивање нереда и насиља („Risk Supporter“). Ова друга група се дели на различите подгрупе навијача у зависности од тога да ли су склони нарушавању јавног реда и мира или извршењу кривичних дела.

4.1.3. Надзор над спровођењем мера прописаних међународним документима

Иако су до данашњег дана донесене многе препоруке и усвојени многи стандарди, које ће се уједно доносити и у будућности, Савет Европе се није само ограничавао на њиховом доношењу већ је имао и улогу надзора у вези са спровођењем преузетих обавеза од стране држава потписница. Тако је чланом 8. Европске конвенције о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама, образован Стални комитет за праћење примене Конвенције. Свака страна уговорница конвенције може имати једног или више представника у Сталном комитету, с тим да свака страна има један глас. Већина страна уговорница представља кворум потребан за одржавање састанака Сталног комитета. Уопштено посматрано, Стални комитет даје смернице државама потписницама Конвенције о мерама потребним за

примену одредби Конвенције и предлаже измене и допуне изворног текста Конвенције.²⁸⁵

Стални комитет је према члану 9. ст. 1. тачка ц) овлашћен да даје препоруке државама уговорницама у вези мера које треба да предузму у сврху примене Конвенције.²⁸⁶ У том циљу је Стални комитет конвенције 1993. године у Стразбуру донео већ поменути Препоруку број 93/01 о мерама које морају предузети организатори спортских сусрета и јавне власти. Сврха те препоруке је увођење „стандардизованог контролног пописа мера које морају предузети организатори фудбалских утакмица и јавне власти“. Контролни попис садржи више од шездесет тачака у вези са проверама, превентивним мерама и организацијом, које се морају узети у обзир при одржавању спортских приредби, при чему се одговорност дели на ангажоване стране, укључујући власнике стадиона, организаторе приредби, спортске савезе, УЕФА-у и јавне власти. Основни циљ је да се прво, прописане мере не занемаре, и друго да се одреде границе одговорности свих актера једног спортског догађаја.

Фудбалски савези и клубови који играју утакмице у склопу било ког такмичења УЕФА-е имају тачно прописане радње које се морају спроводити ради повећања степена безбедности на стадионима и спречавања насиља и недолжног понашања гледалаца. На свакој важној утакмици УЕФИН представник надзире спровођење наведених мера. Такође, пре почетка одржавања великих спортских догађаја (на пример, Светског или Европског првенства у фудбалу), стална комисија Конвенције одржава низ састанака са државама домаћинима тих великих такмичења у циљу спровођења свих потребних мера ради сузбијања неспорских понашања на спортским манифестацијама. То је сасвим разумљиво, јер уколико би се десило да се Савет Европе ограничи на доношење Конвенција и Препорука, а не успостави систем надзора њиховог спровођења, могло би се догодити да је са једне стране ЕУ озбиљно приступа решавању тог проблема, док са друге стране такву озбиљност не покажу државе потписнице.²⁸⁷ Према томе, ЕУ је предузела велики број мера ради сузбијања насилничког понашања на спортским приредбама, а њихов

²⁸⁵ Chaker, A. (1999) Study on national sports legislation in Europe, Council of Europe Publishing, Strasbourg, p. 69.

²⁸⁶ Ђурђевић, Н. (2007) оп. цит. стр. 214.

²⁸⁷ Bodin, D., Robene, L., Heas, S. (2007) op. cit. str. 53.

задатак је: спречавање и сузбијање насиља и покретање одговарајућих поступака против хулигана, онемогућавање таквим особама да напуштају своју државу у време одржавања међународних спортских такмичења, забрана уласка таквим особама у државе где се одржавају спортска такмичења и успостављање међународне сарадње ради сузбијања противправних понашања на спортским приредбама.²⁸⁸ Правни стручњаци у Европи сматрају да ти формални захтеви морају попримити облик уговорне обавезе која би повезала посетиоце и организаторе спортских приредби.

Такође, да би мере безбедности биле делотворне, потребно је да на националном нивоу савези и клубови донесу своје унутрашње прописе који морају бити усклађени са међународним. Најбитнији од њих морају бити у појединим својим сегментима јасно изложени на свим улазима и местима где се продају улазнице.²⁸⁹ Конвенција није написана да би се земље потписнице ослободиле одговорности. Напротив, чланом 3. прописано је да оне морају уложити потребне напоре с циљем доношења сопствених законских прописа.

Када је у питању спортско право у Србији потребна је озбиљна правна надградња под којом подразумевамо и правне норме и судску праксу и праксу разних тела унутар спортских савеза и клубова и правну науку и научне и стручне текстове из спортског права, као и разне институције које у фокусу свог деловања имају или само спортско право или (пored осталог) и спортско право. Потребно је доношење подзаконских, као и интерних аката спортских савеза како би се попуниле празнине које у спортском праву постоје. Ово не значи да је спортско право у Србији, а и у региону у целости некавалитетно, него само да смо врло далеко од онога што би објективно могли и морали имати.²⁹⁰

4.2. УПОРЕДНА КАЗНЕНО-ПРАВНА ЗАШТИТА

Компаративним приступом кривично-правној реакцији на насиље екстремних навијача омогућава се сагледавање решења овог проблема у

²⁸⁸ Симоновић, Б., Ђурђевић, З., Оташевић, Б. (2011) Имплементација међународних стандарда у спречавању насиља на спортским приредбама у Републици Србији, Правни живот, год. (60), бр. 9. стр. 693.

²⁸⁹ Исто.

²⁹⁰ Каџер, Н., Перкушић, А., Каџер-Иванчић, В. (2012) Postoji li u Republici Hrvatskoj (kvalitetno) sportsko pravo, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. (49), br. 4. str. 734.

појединим националним законодавствима. Њиховим упоређивањем могуће је доћи до различитих закључака, који у крајњем случају олакшавају његово дефинисање и у нашем законодавству. Сузбијање насиља у вези са спортским приредбама највећим делом се реализује кроз призму норми кривичног законодавства. Међутим, један број савремених европских кривичних закона уопште не садржи одредбе о кривичним делима везаним за противправне активности екстремних навијачких група. Одредбе ове врсте налазе се у тзв. споредном или помоћном кривичном законодавству. Такав је случај са законодавством Италије, на пример.

У поглављу које следи презентираћемо упоредно-правни преглед законодавних решења Енглеске, Италије, Чешке и Немачке, као и упоредно-правни преглед законске регулативе некадашњих република из састава СФРЈ (Хрватске, Босне и Херцеговине, Црне Горе и Македоније). Законодавна решења ових држава су у неким сегментима хетерогена, док су у другим идентична, што се види кроз поједина кривична дела, њихове сличности и разлике. Иако су правне норме сваке земље специфичне, са печатом националних правних система који одређују њихову индивидуалност, ипак се кроз кривично-правну реакцију на насиље на спортским приредбама у свакој земљи провлачи једна заједничка нит која потиче из међународних аката и која доводи до њихове међусобне сличности.

Како се талас насилничког понашања навијача најпре почео ширити Великом Британијом, Италијом, Немачком, Француском и др., онда је управо у тим државама најпре уређено законодавство којим је детаљније регулисана област спречавања насиља на спортским приредбама, које се, углавном, темељило на раније поменутој Конвенцији. Највећи број тих држава је управо пролазио оно што сада пролазе бивше републике СФРЈ, где се сада у њима покушава уредити законодавство којим би се сузбијала, спречавала и оштро санкционисала противправна понашања на спортским приредбама.

Избор држава чији ће прописи бити приказани извршен је употребом више критеријума. Тако је Енглеска одабрана као пример државе која је у Европи имала највише изражен проблем насилничког понашања на спортским приредбама, поготово на фудбалским утакмицама, али га је истовремено најбрже и најефикасније решила. За успех Енглеске на пољу борбе против насиља на спортским приредбама није заслужна само добра законодавна пракса,

већ пре свега доследна, брза и уједначена примена прописа, праћена оштром казненом политиком енглеских кривичних и прекршајних судова и системском применом превентивних мера за које је била обезбеђена изузетно јака политичка воља и подршка јавног мњења.²⁹¹ Италија представља пример државе у којој поред изузетно обимног правног оквира који прописује мере за борбу против насиља на спортским приредбама, тај проблем током година није успешно решен. Немачка је пример добре праксе у којој не постоји посебан закон којим се прописују мере борбе против насиља и недоличног понашања гледалаца на спортским приредбама. Али, у овој земљи постоји стратешко опредељење државе и локалних власти да улажу у навијачке пројекте и развијају разноврсне превентивне програме. Чешку смо одабрали као земљу бившег источног блока која је прошла кроз процес транзиције и која је донела посебне прописе за спречавање насиља на спортским приредбама, којима је успела да тај проблем сведе на друштвено прихватљиву меру.

Са друге стране, приказани су садржина и резултати примене закона које су донеле бивше републике СФРЈ, што има посебну важност услед чињенице да су те државе у 20. веку делиле заједничку правну традицију и праксу, поготово када је реч о законском утврђивању материје спорта и борбе против негативних појава везаних за спорт. Последњих година, услед све веће ескалације насиља на спортским приредбама у овим земљама дошло је до учесталих измена и допуна прописа које уређују ту област. Међутим, учестале измене прописа које се у највећој мери сведе на поштравање прописаних санкција за извршиоце аката насиља на спортским приредбама, нису дале очекиване резултате у борби против хулиганизма.

4.2.1. Европске државе

Закони о спречавању насиља на спортским приредбама у већини европских држава донешени су са закашњењем, као последица насилних догађаја којима су се бавили медији. Европска конвенција о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама из 1985. године, донесена је непосредно после трагичних догађаја на стадиону Heysel.

²⁹¹ Шупут, Д. (2012) оп. цит. стр. 93.

У Великој Британији је тек након доношења Закона о полицијској процедури и прикупљању доказа у кривичном поступку 1984. полиција добила овлашћења да надзире фудбалске хулигане. Та овлашћења су проширена Законом о спортским приредбама из 1985. године и годину дана касније Законом о јавном реду и миру. Француска све до 1993. године није имала прописе о безбедности на спортским приредбама, наиме, тек је те године, донесен закон г-ђе Алиот Мари (Alliot-Marie). Закон је неко време био у припреми, али је догађај на стадиону „Parc des Princes“ 28. августа 1993 (када су телевизијски гледаоци у директном преносу утакмице PSG-Саен присуствовали премлаћивању командира интервентне јединице која је била ангажована на обезбеђењу) подстакао законодавца на његово хитно доношење и упозорио на хитну потребу за прописима који би санкционисали такво понашање.²⁹²

Но и пре се, и то не само у поменутих земљама, него широм целе Европе, догодио савим довољан број сличних изгледа који би оправдао много раније доношење сличних закона. Такве примере срећемо у Италији, Пољској, Чешкој, Бугарској, Швајцарској, Шведској, у републикама бивше СФРЈ и многим другим европским државама. У Немачкој борба против насиља на спортским приредбама није уређена посебним законом, већ се кривично-правна заштита остварује кроз одредбе Кривичног закона.

Доношење посебних закона којима се област насиља на спортским приредбама регулише на једном месту у различитим државама је различито утицала на смањење вршења аката насиља на спортским манифестацијама. То је сасвим логично пошто је познато да је прописе много лакше донети него их правилно и доследно применити. Највећи успех у примени прописа, а самим тим и у сузбијању насиља на спортским приредбама имала је Енглеска. Због ригорозног законодавста које је већ дуго низ година на снази у Великој Британији, на острвским стадионима је незамисливо видети упаљене бакље, димне кутије, транспаренте са називима група или огромне заставе. На велики успех енглеског законодавства у сузбијању насилничког понашања фудбалских хулигана поред строгих казни пресудно је утицала и синхронизована примена превентивних мера, чији је циљ био уклањање друштвених узрока (услова) који доводе до насилничког понашања на спортским приредбама. Међутим, примена

²⁹² Bodin, D., Robene, L., Heas, S. (2007) op. cit. str. 51.

прописа није у свим државама дала идентичне резултате, тако да има и оних земаља у којима ни изрицање вишегодишњих затворских казни није значајно утицало на смањење испољавања насиља на спортским приредбама. Интересантан је пример Италије, која је у последњих деветнаест година три пута допуњавала и пооштравала правне механизме санкционисања насиља на спортским приредбама, али је смањење насиља имало само привремене ефекте. Рађије пооштравање прописаних санкција и прописивање нових прекршаја и кривичних дела производило је успешне ефекте генералне и специјалне превенције само у кратаким року.

4.2.1.1. Енглеска

Енглеска је имала највећи и најдужи проблем са хулиганизмом, али и највише теоријских истраживања и практичних искустава. У литератури се често помиње такозвани британски модел решавања вандализма, односно хулиганства на спортским приредбама. Наиме, када је на утакмици финала Купа европских шампиона 1985. године између Јувентуса и Ливерпула на белгијском стадиону „Heysel“ погинуло 39 италијанских навијача у нередима које су изазвали фанови британског тима, сви клубови са Острва су били кажњени петогодишњом забраном играња у Европи. Тада се британска премијерка Маргарет Тачер са навијачима сурово обрачунала – уведене су казне затвора од три до пет година, стадиони нису имали места за стајање, забрањено је точење алкохола, камере су постављене не само на стадионима већ и у околним улицама, уведена је потпуна нумерација седишта, продаја преплатничких карата на име навијача и друго. Од тада стриктно су примењивани постојећи и донети су нови законски прописи, односно вршене су њихове измене и допуне, а најзначајнији су Закон о спортским догађајима (контрола алкохола) из 1985. (Sporting Events (Control of Alcohol) Act 1985), и Закон о јавном реду и миру, који је донет годину дана касније (Public Order Act 1986). Ова два закона су уз раније донети Закон о полицијској процедури и пружању доказа у кривичном поступку из 1984. године дали широка овлашћења полицији да спроводи оперативне обраде и надзире навијачке групе.

Енглеска је прва од европских земаља која је оштро кренула у борбу против насиља на спортским приредбама и која је и даље наставила да доноси

нове и усавршава постојеће законске прописе. Донет је Закон о фудбалским навијачима из 1989. (Football Spectators Act 1989), Кривични закон из 1982. (Criminal Justice Act 1982), Закон о деликтима на фудбалским утакмицама из 1991. (Football Offences Act 1991),²⁹³ који је измењен и допуњен Законом о деликтима и нередима на фудбалским утакмицама из 1999. године (Football Offences and Disorder Act 1999).²⁹⁴ Затим је 2000 године, ради даљег побољшања правних механизма који треба да послуже сузбијању насиља и другог противправног понашања на фудбалским стадионима донет Закон о нередима на фудбалским утакмицама (Football Disorder Act, 2000),²⁹⁵ који је већ 2002. године измењен и допуњен Законом о изменама и допунама закона о нередима на фудбалским утакмицама (Football Disorder Amendment Act),²⁹⁶ такође је интересантан је Закон о смањењу насилног криминала 2006. (Violent Crime Reduction Act 2006), и оно што је најважније, стриктно су примењивани.

Закон о фудбалским навијачима (Football Spectators Act 1989)²⁹⁷ прописује већи број кривичних дела и прекршаја који се могу учинити од стране фудбалских навијача и организатора фудбалских утакмица. За тај закон карактеристично је да прописује одређени број недозвољених понашања и санкције за извршиоце деликата, а истовремено упућује на примену одговарајућих норми Закона о јавном реду²⁹⁸ из 1986. године (Public Order Act 1986) који је прописао санкције за извршиоце дела изазивања расне мржње.²⁹⁹ Закон о фудбалским навијачима на исти начин упућује и на примену одредби Закона о јавном реду и миру, којим је прописано и кривично дело нападања и

---

²⁹³ Преузето са: http://www.opsi.gov.uk/acts/acts_1991/ukpga_19910019_en.pdf, доступан, дана 01. 09. 2011. године.

²⁹⁴ Преузето са: http://www.opsi.gov.uk/acts/acts_1999/ukpga_19990021_en_1, доступан, дана 01. 09. 2011. године.

²⁹⁵ Преузето са: http://www.opsi.gov.uk/acts/acts2000/ukpga_19910019_en.pdf, доступан, дана 11. 09. 2011. године.

²⁹⁶ Преузето са : http://www.opsi.gov.uk/acts/acts2002/pdf/ukpga_20020012_en.pdf, доступан, дана 11. 09. 2011. године.

²⁹⁷ Преузето са: http://www.opsi.gov.uk/acts/acts1989/pdf/ukpga_19890037_en.pdf, доступан, дана 21.08.2011. године.

²⁹⁸ Преузето са: <http://www.statutelaw.gov.uk/content.aspx?activeTextDocId=2236942>, доступан, дана 27.08. 2011. године.

²⁹⁹ Кривично дело изазивања расне мржње (назив на енглеском језику: „Acts intended or likely to stir up racial hatred“) слично је кривичном делу које је Кривични законик Републике Србије чланом 317. прописао као кривично дело изазивања националне, расне и верске мржње и нетрпељивости.

узнемиравања друге особе, које је одредбама Закона о фудбалским навијачима одређено као облик насилничког понашања на фудбалској утакмици.³⁰⁰

Законом о фудбалским навијачима из 1989. године (The Football Spectators Act 1989) детаљно су прописане мере забране присуства спортским приредбама у иностранству, лицима која су осуђивана за насиље на фудбалским утакмицама. Судови су имали право да изрекну меру забране (оно што се до тада звало „налог за ограничење“), оним лицима која су осуђивана за прекршаје у вези са фудбалом, да би спречили њихово присуство утакмицама у иностранству у којима учествују тимови из Енглеске или Велса. Закон је више пута мењан, али и у свом измењеном облику даје могућност изрицања мера забране присуства спортским приредбама у земљи и иностранству лицима која су регистрована и осуђивана због извршења прекршаја на фудбалским утакмицама. Закон, такође, омогућава да судови у Енглеској и Велсу изричу забране оним лицима која су осуђена за такве прекршаје у другим земљама, као што су: Шкотска, Република Ирска, Италија, Норвешка, Шведска, Француска, Белгија и Холандија.³⁰¹

Закон о деликтима и нередима на фудбалским утакмицама из 1999. године (Football Offences and Disorder Act 1999.) имао је више циљева:

1. Да продужи период у коме је прекршај могао бити извршен како би се могла изрећи мера забране присуства фудбалским утакмицама. За домаће утакмице тај период је продужен на 24 часа пре и после утакмице, док је за такве прекршаје извршене у иностранству тај период могао бити и дужи. Судовима није само дозвољено да изричу мере забране присуства фудбалским утакмицама у наведеном периоду, већ се од њих по први пут захтевало, да се мере забране обавезно изричу, када су за то испуњени законски услови. Уколико суд донесе одлуку да нису испуњени законски услови за изрицање мера забране, били су у обавези да ту одлуку јавно образложе.

2. Да би се побољшала ефикасност примене мера забране суду је дато овлашћење да захтева, да лице коме је изречена мера забране присуства фудбалским утакмицама преда пасош. Лице коме је изречена мера забране и налог за предају пасоша, било је у обавези да се појави у надлежној полицијској

³⁰⁰ Шупут, Д. (2010а) оп. цит. стр. 240.

³⁰¹ Преузето са: Home Office guidance on football - related legislation (Engleski sistem), <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20031220221854/http://www.homeoffice.gov.uk/docs/hoc3400.html>, доступан, дана 21.09.2011. године.

станици у тачно одређено време. Не појављивање у полицијској станици у назначено време или кршење мере забране на други начин, представљало је противправно понашање које је подразумевало хитно хапшење.

3. Законом је проширен број прекршаја које може да изврши физичко лице на фудбалским утакмицама. Као прекршај је предвиђена и неовлашћена продаја карата у Енглеској и Велсу за утакмице које се играју у иностранству. Такође, прописано је да у певању или узвикивању парола расистичке садржине морају учествовати најмање два лица, да би такво понашање представљало прекршај.

Закон о нередима на фудбалским утакмицама (Football Disorder Act, 2000.) представља скуп амандмана на Закон о фудбалском нвијачима из 1989. године. Овим законом је укинута разлика између домаћих и међународних мера забране присуства фудбалским утакмицама. Када суд изрекне меру забране она има подједнако дејство на све домаће и међународне фудбалске утакмице. Суд је приликом доношења мера забране био у обавези да лицу коме је мера изречена одузме пасош за време док је забрана активна. Раније је наметање овог услова било дискреционо право суда. Следећа битна промена је што се сада поред изрицања мере забране лицу које је осуђивано због противправних понашања у вези са фудбалским утакмицама, забрана могла изрећи и од стране суда за прекршаје, у складу са одредбама парничног поступка, на основу пријаве полиције. Суд мора имати чврста уверења да је особа која је предмет пријаве било када изазвала или допринела изазивању насиља или нереди у Великој Британији или другде и да постоје оправдани разлози да се верује да би изрицање мера забране помогло превенцији насиља или нереди на или у вези са фудбалским утакмицама. Полиција има могућност да таквом лицу изда писмено обавештење, захтевајући од њега да се појави пред прекршајним судом у року од 24 часа, а да у међувремену не напусти Енглеску и Велс. Прекршајни суд ће третирати ово обавештење као захтев за издавање мере забране од стране полиције, на основу парничног поступка. Закон даје могућност полицији да такво лице задржи до четири сата, док се не донесе одлука да ли да се изда обавештење или не.³⁰²

---

³⁰² Преузето са: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/25/contents>, доступан, дана 28. 09. 2011. године.

Законом нередима на фудбалским утакмицама из 2000. године као противправна понашања предвиђена се: улазак или покушај уласка у спортски објект лица које је под дејством алкохола; уношење или покушај уношења пиротехничких средстава у спортски објект; изазивање расне мржње; употреба насиља према другој особи; оштећење или уништење имовине; употреба, ношење или поседовање оруђа подобног за напад или ватреног оружја. Сви ови акти могу се извршити у временском периоду који је законом одређен као период одржавања фудбалске утакмице, и на било ком делу спортског објекта, дакле, док је оптужени био у просторијама, улазио или их напуштао, или покушавао да уђе или изађе из просторија. Противправним понашањима у смислу овог закона сматрају се и понашања којима је осумњичени затечен у пијаном стању на путу или другом јавном месту, у одласку или повратку са фудбалске утакмице; било који прекршај који је извршен под дејством алкохола у аутобусима јавног превоза и возовима, док је осумњичени био на путу у одласку или повратку са фудбалске утакмице; било који прекршај са елементима насиља, који подразумева уништење или оштећење имовине, почињен на путу у одласку или повратку са фудбалске утакмице; употреба, поседовање или ношење оруђа подобног за напад или ватреног оружја, док је осумњичени био на путу у одласку или повратку са фудбалске утакмице; било који прекршај који суд одреди да буде прекршај у вези са датом утакмицом.

За прекршаје наведене у глави I овог Закона, може се сматрати да је особа била на путу у одласку на фудбалску утакмицу или повратка са ње, без обзира на то да ли је присуствовала утакмици или је само намеравала да присуствује, а путовање подразумева и све паузе и ноћења. Закон о фудбалским навијачима из 1989. године (The Football Spectators Act 1989.) је у Првом делу, у члану 8. и 8а. одредио период који се може сматрати периодом одржавања једне фудбалске утакмице. То је период од два сата пре почетка утакмице или два сата од уласка првог гледаоца на стадион, без обзира које је време одређено за време почетка утакмице, а заврша се један сат након завршетка утакмице. За противправне акте које окривљени може извршити на путу у доласку или повратку са фудбалске утакмице, као период одржавања утакмице, одређен је период од 24 часа пре и после утакмице.

Целокупан правни оквир који у Енглеској уређује борбу против насиља у спорту усавршаван је и допуњаван више деценија, а заједно са њим усавршаван

је и развијан механизам формалне и неформалне друштвене реакције на различите облике насиља у спорту. Полиција је добила већа овлашћења, на пример, могла је да удаљи лице из одређеног подручја или му не дозволи приступ у трајању до 48 часова. Ова мера се односила најчешће на лица под утицајем алкохола, за која се посумња да ће се недолично понашати или нарушавати јавни ред, у вези са фудбалским утакмицама. Једна од кључних мера која се користи у Енглеској јесте операција инфилтрирања полицајаца у групе хулигана, која има велике могућности у прикупљању информација.

4.2.1.2. Италија

Италија је сада већ давне 1989. године усвојила закон број 401. који је прописао мере за заштиту система спортских такмичења, сузбијања насиља на спортским приредбама, спречавање намештања спортских резултата и сузбијање илегалног клађења на спортске резултате.³⁰³ Овим законом као кривично дело је прописано прескакање ограда и других баријера које раздвајају спортски терен од трибина, или сваки облик неовлашћеног уласка на спортски терен за време одржавања спортске манифестације који може да угрози безбедност људи и имовине. Извршиоцу се за прописано дело може изрећи казна затвора у трајању до шест месеци или новчана казна. Као кривично дело предвиђено је и кршење забране приступа спортским манифестацијама и кршење других забрана, учиниоцу се могу кумулативно изрећи казна затвора од једне до три године, новчана казна од 10.000 до 40.000 лира, као и мера безбедности забране присуства спортским такмичењима у периоду од две до осам година, као и материјална казна неплаћеног бављења послом у корист колектива. Према члану 6. поменутог закона кривично дело постоји ако лице баца или користи опасна средства (ражете, димне бомбе, ватромет, петарде, штапови, палице, материјал који или загађује, тупи и други предмети којима се могу нанети повреде) на местима одржавања спортских манифестација, или на местима за заустављање или транзит оних који учествују или присуствују тим манифестацијама или у непосредној околини истих, чак двадесет четири часа пре или после одржавања спортске манифестације и под условом да оно што се дешава има везе са самом спортском манифестацијом и да представља

³⁰³ Шупут, Д. (2010а) оп. цит. стр. 249.

конкретну опасност за животе људи. Само поседовање ових средстава на местима одржавања спортских манифестација, такође, представља кривично дело. Учиниоцу се за ово дело може изрећи казна затвора у трајању од једне до четири године затвора и забрана приступа спортским манифестацијама од једне до пет година.

Тај закон измењен је и допуњен законом број 377 из октобра 2001. године. Законом су прописана нова кривична дела, као што је неовлашћено присуство у појединим секторима на трибинама или у другим деловима спортског објекта у којима је публици забрањен приступ, продаја улазница од стране особа које не припадају фирмама које су за то посебно овлашћене и тако даље.³⁰⁴

У Италији је примена закона 377 из 2001. године веома брзо дала резултате и процењено је да су прописане затворске казне позитивно утицале на смањење броја аката насиља на фудбалским стадионима. Тако је позитиван помак у смањењу насилничког понашања на фудбалским утакмицама уочен већ након првих двадесет дана од отпочињања нове фудбалске сезоне. На основу поређења података са почетка фудбалске сезоне 2000/01. са подацима 2001/02. у којој је почео да се примењује нови Закон и строже прекршајне и кривичне санкције, изведен је закључак да су за 13% смањени инциденти (акти насиља), у којима је било повређених лица. Број таквих случајева у првих двадесет дана фудбалске сезоне 2000/01. био је 115, а у првих двадесет дана сезоне 2001/02. био је 100. Осим тога, за 15% смањен је број инцидената у којима је дошло до оштећења имовине, за 74% смањен је број инцидената у којима је било употребе сузавца, а за 61% смањен је број инцидената у којима су нанете телесне повреде полицајцима и припадницима службе обезбеђења на стадионима.³⁰⁵ Међутим, без обзира на почетне позитивне ефекте поменутог закона, почетком 2007. године дошло је до поновног интензивирања насилничког понашања на италијанским стадионима. Кулминацију насиља представљало је убиство полицајца на фудбалској утакмици одржаној на Сицилији у фебруару 2007.

³⁰⁴ Report on compliance with the European Convention on Spectator Violence, преузето са: http://www.coe.int/t/dg4/sport/Commitments/violence/Italy_en.asp#TopOfPage, доступан, дана 25.05.2011. године

³⁰⁵ Шупут, Д. (2010а) оп. цит. стр. 249.

године.³⁰⁶ Два месеца после тога инцидента Сенат Републике Италије је, готово једногласно, изгласао Закон број 41. који се односи на хитне мере за превенцију и сузбијање феномена насиља на фудбалским утакмицама, а 2010. године усвојен је закон број 187. који се односи на предузимање хитних мера из домена безбедности.

Закон број 41. из 2007. године у члану 6. прописао је као кривично дело кршење забрана уношења у спортски обекат транспарената и натписа који подстичу на насиље или садрже увреде или претње. За ово кривично дело прописана је казна затвора од три месеца до годину дана. Овај закон је упућујући на поједине одредбе Кривичног законика као кривично дело прописао и наношење тешких и најтежих повреда државном службенику приликом обезбеђења спортских манифестација. За наношење тешких повреда прописана је казна затвора од четири до десет година, док је за наношење најтежих повреда прописана казна затвора у трајању од осам до шеснаест година затвора.

Италијанским Законом о борби против насиља на фудбалским утакмицама прописана је казна од пет до петнаест година затвора за оне изгреднике који се током нереда на фудбалским утакмицама буду опирали хапшењу, или на било који други начин буду физички супротстављали полицији и редарима током нереда. Такође, као ново кривично дело прописано је поседовање пиротехничких средстава (ватромета, бакљи и сигналних ракета) од стране навијача у периоду од 24 часа пре одржавања фудбалског меча, као и за време одигравања утакмице. Осим тога, Законом је прописана и новчана казна у висини од 20.000 до 100.000 евра за фудбалске клубове који изврше прекршај тиме што као правна лица одржавају институционалне везе или подржавају рад екстремних навијачких група које су регистроване као изгредничке навијачке групе.³⁰⁷

Законом је прописан већи број прекршаја које могу да изврше фирме организатори националних фудбалских такмичења у објектима који имају више од 7.500 места. Тако су као противправна понашања прописана: неизвршена

³⁰⁶ Italian police kill football fan, преузето са: <http://www.spiegel.de/international/europe/0,1518,475642,00.html>.
доступан, дана 01.06. 2011. године.

³⁰⁷ Шупут, Д. (2010а) оп. цит. стр. 244.

нумерација места за седење и непоштовање прописа који се тичу штампања и продаје улазница за стадион; непостојање пролаза опремљених метал детекторима у циљу спречавања уношења на стадион предмета подобних за повређивање учесника спортске приредбе; непостојање могућности електронске провере регуларности улазница; прекршаји забране пуштања у продају или уступања на други начин, директно или индиректно, улазница спортском удружењу гостујућег тима; прекршаји забране пуштања у продају, или уступања на било који други начин, истом физичком или правном лицу више од четири улазнице; штампање улазница, чији је број већи од утврђеног за одређени спортски објекат или за део објекта, односно дозвола уласка гледаоцима чији је број већи од броја места којима располаже објекат или део објекта; ангажовање мањег броја стјуарта (редара) од броја предвиђеног планом који је усвојила Оперативна група за безбедност и тако даље.

4.2.1.3. Република Чешка

Слично Енглеској и Италији, Чешка Република је донела посебан Закон о борби против хулиганизма на спортским стадионима 29. септембра 2006. године, чиме је испунила међународну обавезу коју је преузела ратификовањем Европске конвенције о насиљу и недолжном понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама из 1985. године.

Чешки закон прописао је могућност изрицања затворске казне у трајању до три године изгредницима који учине неки акт насиља на спортској приредби, а уз то је предвиђено и изрицање мере безбедности доживотне забране посећивања спортских догађаја (утакмица, првенстава и свих других облика спортских такмичења).³⁰⁸ Чешка полиција има законом уређену евиденцију лица којима је изречена мера забране посећивања спортских догађаја и таква лица не могу доћи до улазница за фудбалске утакмице. Продаја карата се врши искључиво на име и то су најчешће годишње карте где једно лице може купити највише четири карте.

Поменути закон предвиђа могућност алко-тестирања навијача приликом уласка на стадион, о чему одлуку доноси редарска служба, а у случају сукоба

³⁰⁸ Hooliganism now against the law, преузето са: <http://www.cbw.cz/en/hooliganism-now-against-the-law/3491.html>, доступан, дана 07.11. 2011. године.

две супротстављене навијачке групе на стадиону и непосредној близини, или на правцима кретања навијача у одласку или повратку са утакмице, полиција једној групи навијача може да ограничи слободу кретања док за то постоје оправдани безбедоносни разлози.

Такође, у чешком Кривичном закону број 140/1961. постоји кривично дело насилничког понашања, чији члан 202. ст. 2. гласи: „Ко на јавном месту изазива инциденте у већем обиму или озбиљне немире, посебно у вези са спортским или културним приредбама, нападне другог, грубо поремети ток спортске или културне манифестације или на други начин омета одржавање казниће се затвором до три године.³⁰⁹

Један од начина да се смањи насиље екстремних навијача у Чешкој јесте и пројекат Окружног суда у Прагу из 2008. године, који омогућава да се учиниоцу на стадиону, у привременој судници, одмах после извршеног кривичног дела, у скраћеном поступку суди за кривична дела за која је законом прописана казна до три године затвора. У оваквим ситуацијама потребно је да полиција осумњиченог ухвати приликом извршења дела или непосредно након тога. Након лишења слободе полиција лице са предлогом за скраћени кривични поступак доводи дежурном тужиоцу, који у овом случају одлучује да ли су испуњени законски услови за скраћени поступак. Уколико дође до скраћеног поступка, на лицу места се изводе докази, полицајци, припадници редарске службе и други учесници спортске приредбе могу се појавити као сведоци. Као докази могу се користити и аудио и видео записи који су на званичном сајту доступни оптуженом и његовом браниоцу. Овим лицима може бити изречена казна затвора, условна осуда или новчана казна, али се уз главну казну обавезно изриче мера забране присуства спортским приредбама, у случају да лице прекрши ову забрану, суд му може изрећи казну затвора до шест месеци или новчану казну.³¹⁰ Основни проблем је што сви стадиони у Чешкој не испуњавају техничке стандарде за ову врсту скраћеног кривичног поступка, те се за сада пројекат спроводи само у Прагу.

У Републици Чешкој постоји пет екстремних навијачких група које заједно имају око 1000 екстремних навијача, а они праве nerede и на хокејашким утакмицама. Навијачке групе су повезане са сличним групама у

³⁰⁹ Ježek, P. (2008) Sportovani pravo, Pravnicka fakulta, Mosarykovy univerzity, str. 45.

³¹⁰ Исто.

Словачкој и Пољској и веома често посећују и праве нереди на међународним утакмицама. Због тога је Полицијски президијум Републике Чешке 2002. године основао Национални фудбалски информациони пункт, који делује као централна контакт тачка за размену релевантних информација о фудбалским хулиганима, како на националном тако и на међународном нивоу. По угледу на Енглеску и у Републици Чешкој постоје официри за везу, који су задужени за један или највише два фудбалска клуба, они прате њихове навијаче и сарађују са другим полицијским службама у земљи и иностранству на размени информација о активностима и намерама екстремних навијача. Такође, у Одељењу за борбу против организованог криминала постоји Одсек за екстремизам и насиље гледалаца, чији је задатак да спречава и сузбија криминалне активности навијачких и других екстремних група у земљи.³¹¹

4.2.1.4. Немачка

У Немачкој се кривично-правна заштита од насиља на спорским приредбама остварује кроз одредбе Закона о прекршајима и одредбе Кривичног закона. Без обзира што борба против насиља на спортским приредбама није уређена посебним законом у оквиру кога су прописана посебна кривична дела и прекршаји за ту област друштвеног живота, Немачка је постигла задавољавајуће резултате на плану борбе против насиља на спортским приредбама.

Након 1988. године када је дошло до жестоких обрачуна на светском првенству у Француској, у којима су немачки хулигани за време утакмице између Немачке и Југославије, претукли француског полицајца Данијела Нивела (Danijel Nivel) који је остао тежак инвалид, Немачка започиње озбиљну борбу против хулиганизма. Након тога је основана посебна фондација по имену претученог полицајца која улаже велике напоре у спречавање насиља на спортским приредбама, а данас у овој земљи постоји велики број пројеката у вези са спречавањем насиља на спортским приредбама.³¹²

Док је Велика Британија преузела вођство нарочито у развоју високо софистицираних техника за праћење хулигана, из Немачке долази један

³¹¹ Подаци су добијени полуструктурираним интервјуом са: mjr. Bc. Ludekom Prochazka, vedouci odboru specialni poradkove jednotky, дана 10. 02. 2011. године.

³¹² Ђорић, М. (2012) оп. цит. стр. 160.

другачији приступ, почињу да се развијају пројекти рада са навијачима. Савезна Република Немачка је прва увела ове пројекте, који су отпочели у Бремену 1981. године, иако су овакве иницијативе постојале и раније, још од 1970. године. Примарна функција пројеката је да навијаче одврате од хулиганизма помоћу конкретних активности у циљу помагања адолесцентима да пронађу свој властити идентитет и да им се покажу разне могућности сналажења у животу. Радници на овим пројектима, такозвани „тренери навијача“, укључени су у комплексну мрежу активности укључујући саветовања са навијачима, интервенције у критичним ситуацијама (на пример, када су ухапшени), давање савета у погледу образовања и разних активности, као што су организовање путовања на утакмице и рад на часописима који се баве питањима навијача. Сваки пројекат се односи на одређени клуб, од најбољих клубова Бундеслиге, до друге лиге, па чак и аматерских клубова, који имају много навијача. Пројекте, углавном, финансирају клубови, локални органи власти и спонзори.³¹³

У Кривичном закону Немачке³¹⁴ постоји кривично дело тешког угрожавања јавног реда и мира, за које је запређена казна од пет до десет година, као кривично дело насилничког понашања, телесних повреда итд. Поред тога, Фудбалски савез Немачке је заједно са полицијом направио Смернице за безбедност на фудбалским стадионима које важе за све фудбалске лиге.³¹⁵ Према овим смерницама сваки фудбалски клуб мора да има по једног полицијског службеника, који познаје навијачку сцену и који је задужен за рад са навијачима. Озбиљни приступи се кажњавају забраном приступа спортским приредбама, које изриче организатор спортске приредбе. Организатори спортских приредби (савези, удружења и клубови) могу изрећи меру забране присуства спортским приредбама до три године, у случају значајнијих преступа екстремних навијача. Забране се региструју у централној картотеци која се води на савезном нивоу. Тренутно постоји 3800 лица којима је изречена ова мера. Поред мера забране присуства на спортски приредбама постоје и забране боравка у одређеном месту на дан одигравања утакмице и забране путовања у иностранству на међународне утакмице како репрезентације тако и клубова.

³¹³ Мисић, З. (2010) оп. цит. стр. 147.

³¹⁴ Савезни службени лист“ BGBl.IS.3322, од 13.12.2008. и његове измене од 23.06.2011. BKBl. IS.1266.

³¹⁵ Преузето са: <http://www.bundesliga.de/de/liga/news/2010/index.php?f=0000175350.php>, доступан, дана 30.11.2011.

Забране боравка у одређеном месту изричу градске власти на предлог полиције, која доставља неку врсту безбедносне процене за одређено лице. Ако се лице упркос забрани нађе на том месту, одмах се приводи у полицију и за такво понашање новчано кажњава. Лице коме је изречена мера забране путовања у иностранство обавезно је да се јави у надлежну полицијску станицу и преда путну исправу 24 часа пре одигравања утакмице.

4.2.2. Државе региона

Све државе настале распадом бивше СФРЈ суочиле су се последњих година са проблемом насиља на спортским приредбама и са неделотворношћу правних механизма намењених борби против овог вида криминалитета. Услед ескалације насиља у спорту и око спорта дошло је до учесталих измена и допуна прописа који уређују ову област. Измене су се у највећој мери сводиле на поштравање прописаних санкција за извршиоце аката насиља и на покушај да се мера забране приступа спортском објекту извршиоцима ових кривичних дела учини што ефикаснијом. Основно питање које се у вези са тим поставља због чега примена ових прописа, чије су одредбе усклађене са правним стандардима прописаним Европском конвенцијом о насиљу и недолжном понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама, у овим земљама нису дале задовољавајуће резултате.

Сматрамо да је на неуспех примене правних механизма који се односе на сузбијање насиља на спортским приредбама у овим земљама превасходно утицао недостатак политичке воље за одлучну примену превентивних и репресивних мера намењених сузбијању насиља на спортским приредбама и селективно поступање према „привилегованим“ појединцима. Сигурно је лоше утицала и блага казнена политика судова, евидентна спорост у спровођењу кривичних и прекршајних поступака, исхитрено доношење закона, без сагледавања могућности примене у пракси, изостанак стручне специјализације запослених у полицији, тужилаштвима и судовима и неуједначеност санкционисања истоврсних деликата.

4.2.2.1. Хрватска

У Хрватској се од јула 2003. године примењује Закон о спрјечавању нереда на спортским натјечањима ЗСНШН.³¹⁶ Закон је до данас три пута мењан, први пут 2006. године, а други пут 2009. и трећи пут 2011 године³¹⁷. Прве измене биле су неопходне због тога што доношењем Закона нису била решена нека важна питања попут немогућности квалитетне провере изречене заштитне мере која се односи на забрану присуствовања спортским приредбама и санкционисање особа које прекрше те мере, као и незадовољство прописаним казнама које су према мишљењу предлагача Закона биле доста благе, док се друга измена односила на тачно прецизирање шта све представља противправно понашање, утврђивање обавеза организатора, односно кориснока спортског објекта, јасније дефинисање заштитних мера и омогућавање њиховог јаснијег спровођења, као и повећање санкција за извршиоце. Последњим изменама из 2011. године у хрватско законодавство су први пут уведена четири нова кривична дела – Учествовање у тучи или нападу на гледаоце или друге особе (Судјеловање у тучњави или нападу на гледатеље или друге особе), Организовање насиља на спортским приредбама (Организовање насиља на спортским натјечањима), Уништавање ствари или имовине на спортским приредбама (Уништавање ствари или имовине на спортским натјечањима) и Непоштовање мера и забране (Непоштовање мјера и забране), што указује да је казнена политика нарочито усмерена на оне најтеже извршиоце противзаконитих понашања. До увођења ових кривичних дела главна замерка ЗСНШН била је управо чињеница што ни један облик противправних понашања на спортским приредбама није био прописан као кривично дело.³¹⁸

Како је већ истакнуто, главне примедбе на Закон о спрјечавању нереда на спортским натјечањима, стручна јавност Хрватске упутила је због ниских казни које су прописане тим законом за извршиоце прекршаја.³¹⁹ Тако је до измена и допуна Закона које су извршене током јуна 2006. и у марту 2009. године, особи

³¹⁶ „Народне новине Републике Хрватске“, бр. 117/03

³¹⁷ „Народне новине Републике Хрватске“, бр. 71/06, 43/09 и 34/11

³¹⁸ Primorac, D., Konjić, Z., Blaće, K. (2011) Kaznena djela u Zakonu o sprječavanju nereda na sportskim natjecanjima s osvrtom na mjere opreza prema Zakonu o kaznenom postupku, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. (48), br. 4. str. 828.

³¹⁹ Primorac, D. (2009) Sport i protupravna ponašanja, u: H. Kačer (ur.), Uvod u sportsko pravo, Inženjerski biro, Zagreb, str. 314.

која на спортској приредби учествује у тучи, или изврши напад на друге гледаоце, редаре, службена лица организатора спортске приредбе, спортисте и друге учеснике спортског такмичења, прекршајни суд би могао да изрекне казну затвора у трајању од најдуже тридесет дана. После измена закона максимум казне затвора повећан је на шездесет дана.

Различито законско решење у односу на Србију је и то што је навијачима дозвољено да конзумирају алкохолна пића на оним утакмицама и осталим спортским приредбама које нису проглашене за утакмице високог ризика, док је у Србији конзумирање алкохолних пића забрањено на свим спортским приредбама. Неки аутори такво решење сматрају оправданим и много примеренијим, у односу на оно које постоји у српском Закону о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама.³²⁰ Наиме, док је члан 21. Закон о спречавању нереда на спортским натјечањима (НН бр. 117/03, 71/06) било прописано да унутар спортског објекта није дозвољена продаја и дистрибуција алкохолних пића, изменама и допунама из 2009. године у члану 7. наведено је да национални спортски савези, уз претходну сагласност полиције, могу допустити продају и дистрибуцију пића са концентрацијом алкохола до 6%, у папирним или отвореним пластичним посудама, у спортском објекту и на спортским приредбама које нису означене као високо ризичне. Неки аутори сматрају, да без обзира на то што је предлагач Закона тврдио да је прописана одредба у складу са праксом на фудбалским утакмицама у земљама Европске Уније, оваква одредба није најсретније решење и може постићи само економски учинак продаје алкохолних пића која садрже концентрацију алкохола до 6% (на пример пиво), те да иде у корист првенствено произвођачима таквих алкохолних пића, док никако не служи превенцији незаконитих понашања на спортским приредбама, поготово када се узме у обзир да спортско навијање на спортским приредбама и алкохол никако не иду заједно.³²¹ Са друге стране када се узме у обзир да према одредби члана 4. став 1. тачка 3. истог закона, противправно понашање представља само покушај уласка, долазак и боравак на простору спортског објекта у алкохолисаном стању изнад

³²⁰ Шупут, Д. (2010) Спортско право у Републици Хрватској, у: В. Чоловић (ур.), Право земаља у региону, Институт за упоредно право, Београд, стр. 327.

³²¹ Primorac, D., Duvnjak, Ž., Roso, S. (2010) Neki aspekti prekršaja prema zakonu o sprječavanju nereda na športskim natjecanjima, Zbornik radova pravnog fakulteta u Splitu, god. (47), br. 2. str. 355.

8% алкохола у крви, мислимо да се ради о великој допуштеној количини алкохола и да се овде не ради о најквалитетнијем решењу. Посебно из разлога што бројна истраживања и статистички подаци указују на узрочно – последичну везу између конзумирања алкохола и криминалитета, нарочито код насилничког криминалитета. Мишљења смо да је законодавац све те податке требао посебно узети у обзир и бити опрезан код прописивања такве одредбе.

Законом о спрјечавању нереда на шпоретским нађјецањима као противправна понашања сматрају:

- поседовање или конзумирање опојних дрога као и поседовање пиротехничких средстава, оружја и других средстава погодних за наношење повреда или за стварање нереда и насиља,
- покушај уношења или уношење у спортски објекат алкохолних и других пића која садрже више од 2% алкохола, опојних дрога, пиротехничких средстава, оружја и других предмета који су према процени редара погодни за наношење повреда или за стварање нереда и насиља,
- покушај уласка, долазак и боравак на простору спортског објекта у алкохолисаном стању изнад 8 г/кг алкохола у крви, односно одговарајући износ милиграма у литру издахнутог ваздуха или одбијање подвргавању испитивања алкохолисаности мерним уређајем,
- покушај уношења, уношење и истицање транспарената, застава или других ствари са текстом, сликом, знаком или другим обележјем којима се исказује или подстиче мржња на основу расне, националне, регионалне или верске припадности,
- бацање предмета у такмичарски простор или гледалиште,
- певање песама или изговарање порука чији садржај исказује или подстиче мржњу или насиље на основу расне, националне, регионалне или верске припадности,
- паљење или бацање пиротехничких средстава,

- паљење или уништавање на други начин навијачких реквизита и других предмета,
- позивање или подстицање на тучу или на напад на друге гледаоце, редаре, службена лица организатора спортске приредбе, спортисте и друге учеснике спортске приредбе,
- подстицање или учествовање у тучи или нападима на друге гледаоце, редаре, службена лица организатора такмичења, спортисте и друге учеснике у спортском такмичењу,
- покушај недозвољеног уласка или ндозвољени улазак у такмичарски простор или гледалиште или простор који је намењен судијама или другим особама које учествују у спортској приредби,
- боравак и задржавање на месту на трибинама за које се не поседује улазница или одговарајућа исправа издата од стране организатора,
- уништење или оштећење делова спортског објекта, превозних средстава и друге имовине.

Хрватска је једна од ретких земаља у свету која има Збирку података о особама и догађајима повезаним са спортским приредбама, која је у сваком моменту доступна полицији, а која је у нешто друкчијем облику у односу на садашње стање успостављена ЗИДЗСНШН из 2006. године.³²² Ова збирка садржи следеће податке: личне податке о особама евидентиране за прекршаје из овог Закона (име и презиме, име оца/мајке, лични идентификациони број, датум и место рођења, пол, надимак, псеудоним, занимање, припадност клубу навијача и навијачкој групи, фотографију и сваку информацију која се односи на идентификовану физичку особу), поднесеним прекршајним, кривичним пријавама и оптужним предлозима, изреченим казнама, мерама безбедности и заштитним мерама, доведеним и задржаним лицима, податке који су добијени од стране иностраних полицијских тела, те са тим у вези податке о навијачима и навијачким групама. Ови подаци чувају се десет година и могу се користити за размену у оквиру међународне полицијске сарадње, а могу се давати и другим

³²² Primorac, D., Duvnjak, Ž., Roso, S. (2010) op. cit. str. 351

корисницима у складу са прописом којим се уређује заштита личних података. Из ове одредбе очигледно је да је казнена политика у Хрватској усмерена на све оне који чине прекршаје у поврату, будући да се једино редовним надзором тих особа и строжијим казнама може утицати на сузбијање противправних понашања и нереда на спортским приредбама.

Прекршајни суд је могао у складу са чланом 32. ЗСНШН (НН бр. 117/03 и 71/06), извршиоцу прекршаја уз новчану казну и казну затвора, поред заштитних мера прописаних прекршајним законом, изрећи и заштитну меру забране присуствовања на спортским приредбама у трајању које не може бити краће од једне године нити дуже од две године рачунајући од дана правоснажности судске одлуке. Међутим, и ако је ова мера постигла велики успех, будући да је успостављен квалитетан надзор над особама према којима су биле изречене такве мере, и даље су постојали одређени проблеми, посебно према оним хулиганима који су одлазили у друге државе приликом одржавања спортских такмичења и тамо правили нереде. У том смислу, законодавац је изменама ЗСНШН из 2009. приступио измени члана 32.³²³ ЗСНШН, а иза поменутог члана додао је члан 32а³²⁴, који је усклађен са одредбама

³²³ Члан 32. ЗСНШН сада гласи:

(1) Прекршајни суд може извршиоцу прекршаја прописаног овим Законом уз новчану казну и казну затвора, поред заштитних мера и мера упозорења, прописаних ПЗ изрећи и заштитну меру:

- забране присуствовања одређеним спортским такмичењима на подручју Републике Хрватске с обавезом јављања у полицијску станицу,
- забране присуствовања одређеним спортским такмичењима на подручју Републике Хрватске с обавезом боравка у полицијској станици,
- забране доласка на одређена спортска такмичења у иностранству на којима учествују хрватске репрезентације или спортски клубови с обавезом јављања у полицијску станицу.

(2) Заштитне мере из става један овог члана могу се изрећи у трајању које не може бити краће од једне године нити дуже од две године.

(3) За прекршаје прописане овим Законом заштитна мера одузимања предмета обавезно се изриче.

(4) Правоснажну одлуку о прекршају у којој је изречена заштитна мера из става 1. овог члана, суд осим подносиоцу оптужног предлога доставља и националном спортском савезу, који је о томе дужан да обавести организатора спортског такмичења, односно уговорног дистрибутера овлашћеног за продају улазница, клуб односно навијачку групу.

(5) Организатор спортског такмичења или уговорни дистрибутер одбит ће продати или доделити улазницу за одређено такмичење особи којој је изречена заштитна мера из става 1. овог члана или мера упозорења за време док траје та заштитна мера или мера упозорења.

(6) Организатор спортског такмичења дужан је предузети мере за онемогућавање приступа на простор спортског објекта особи за коју зна или је дужан да зна да јој је изречена заштитна мера забране присуствовања одређеним спортским такмичењима или мера упозорења.

³²⁴ Члан 32а сада гласи:

(1) Особа којој је изречена заштитна мера из члана 32. став 1. тачка 1. овог Закона дужна је најкасније пола сата пре почетка такмичења доћи у надлежну полицијску станицу према месту

прекршајног закона. Законодавац је приликом измене поменутог члана желео да се онемогући долазак хулигана на спортска такмичења у земљи и иностранству где учествују хрватски спортски клубови, односно, репрезентација, а уз то, ова одредба је усаглашена са одговарајућим одредбама прекршајног закона. Такође, прописано је да ће се новчаном казном од пет хиљада до двадесет хиљада куна или казном затвора у трајању од најмање двадесет до највише шездесет дана казнити особа којој је изречена заштитна мера, а која није поступила у складу са одредбама члан 32.а ЗСНШН.

Дакле, из ове одредбе произилази да се може казнити само она особа која није поступила по одредби члана 32.а став 1. тачка 1. ЗСНШН, а то је она особа којој је изречена заштитна мера забране присуствовања одређеним спортским такмичењима на подручју Републике Хрватске и која у одређено време није приступила у надлежну полицијску станицу и јавила се дежурном полицијском службенику, те га известила о адреси на којој ће се налазити током одређеног времена. Међутим, не може се санкционисати она особа која је све те радње обавила, али се приликом провере полиције није налазила на пријављеној адреси током трајања одређеног спортског такмичења, као и за време до истека два сата након завршетка тог такмичења. То је због тога што у ЗСНШН нигде није прописана обавеза да се та особа мора налазити на пријављеној адреси, као

пребивалишта и јавити се дежурном полицијском службенику те га известити о адреси на којој ће се налазити за време трајања одређеног спортског такмичења и за време до истека два сата након завршетка тог такмичења.

(2) Особа којој је изречена заштитна мера из члана 32. став 1. тачка 2. овог Закона дужна је најкасније два сата пре почетка одређеног спортског такмичења доћи у надлежну полицијску станицу према месту пребивалишта те је дужна боравити у службеним просторијама полиције или другим погодним просторијама до истека два сата након завршетка спортског такмичења.

(3) Особа којој је изречена заштитна мера из члана 32. став 1. тачка 3. овог Закона дужна је најкасније пола сата пре почетка одређеног спортског такмичења доћи у полицијску станицу према месту пребивалишта и јавити се дежурном полицијском службенику те га известити о адреси на којој ће се налазити за време трајања одређеног спортског такмичења као и за време до истека два сата након завршетка тог такмичења.

(4) Ако особа из става 1., 2., и 3. овог члана из оправданих разлога, здравственог стања или професионалних обавеза које не трпе одлагање, у немогућности да приступи у складу са наведеним, дужна је јавити се телефоном у надлежну полицијску станицу према месту пребивалишта и известити о адреси на којој се налази.

(5) Полиција је овлашћена да провери да ли особа из става 1. и 3. овог члана налази на датој адреси.

(6) Полиција може за особом из става 1., 2., и 3. овог члана која није приступила у надлежну полицијску станицу и јавила се дежурном полицијском службенику или за коју се провером утврдило да се не налази на датој адреси, расписати потрагу ради довођења судији прекршајног суда.

(7) Полиција ће прекршајном суду довести особу из става 1. и 2. овог члана, ако је затечена у простору спортског објекта или је њезина присутност утврђена прегледом записа видео-надзора спортског објекта или записа видео-надзора којег је обавила полиција.

што није прописана ни прекршајна одговорност уколико се у време провере полиције та особа не буде налазила на тој адреси. У том случају полиција може само расписати потрагу, ради довођења судији прекршајног суда, што је на крају беспотребна радња полиције и беспотребни трошкови полиције и прекршајног суда с обзиром на то да се та особа не може санкционистаи.³²⁵ Да је такво размишљање аутора оправдано произилази из низ одлука прекршајних судова, који су у случајевима подношења оптужних предлога против таквих особа доносили пресуде којим се окривљени ослобађају оптужбе будући да дело које је предмет оптужбе по закону није прекршај.

Ове аномалије су исправљене изменама и допунама ЗСНШН из 2011. године када су уведена и четири нова кривична дела: учествовање у тучи или нападу на гледаоце или друге особе, организовање насиља на спортским приредбама, уништавање ствари или имовине на спортским приредбама и непоштовање мера и забране.

Учествовање у тучи или нападу на гледаоце или друге особе (члан 31а) може учинити свако лице које за време одласка на спортску приредбу, за време трајања спортске приредбе или за време повратка са спортске приредбе учествује у тучи или нападу на друге гледаоце, редаре, службена лица организатора спортске приредбе, спортисте или друга лица, услед чега је неко лице тешко телесно повређено, казниће се за само учествовање казном затвора од три месеца до три године. Ако је кривичним делом проузрокована смрт неког лица извршилац ће се казнити казном затвора од шест месеци до пет година. Организатор или вођа групе који изврши ово кривично дело казниће се казном затвора од једне до осам година.

Ово кривично дело је *lex specialis* у односу на кривично дело учествовања у тучи које је прописано у члану 103 хрватског КЗ. Ово кривично дело је специфично, јер се може једино извршити за време доласка, трајања и повратка са спортске приредбе.

Организовање насиља на спортским приредбама (члан 31б) може извршити свако лице које организује или води групу људи која заједнички, за

---

³²⁵ Primorac, D., Duvnjak, Ž., Roso, S. (2010) op. cit. str. 354.

време доласка, трајања или повратка са спортске приредбе учествује у тучи или нападу на друге гледаоце, редаре, службена лица организатора спортске приредбе, спортисте или друга лица, услед чега је неко лице тешко телесно повређено, или је дошло до оштећења или уништења туђе ствари или имовине веће вредности. За ово кривично дело прописана је казна затвора од једне до пет година.

Основни циљ овог кривичног дела је кажњавање онога ко организује насиље на спортским приредбама. Управо ради потребе инкриминације организатора или вође групе и важности њихових улога у извршењу кривичног дела, било је потребно прописати једно овакво кривично дело. Такође, важно је нагласити да је реч о новом кривичном делу будући да се ово кривично дело до сада није могло подвести под неко друго кривично дело у оквиру КЗ.³²⁶

Уништавање ствари или имовине на спортским приредбама (члан 31ц), може учинити свако лице које за време доласка, трајања или повратка са спортске приредбе оштети, изобличи, уништи или учини неупотребљивом туђу ствар или имовину веће вредности, казниће се новчаном казном или казном затвора до три године.

Непоштовање мера или забрана (члан 31д) може учинити свако лице које за време трејања заштитне мере из члана 32, мере безбедности из члана 34. или забране присуствовања спортским приредбама из члана 34 ЗСНШН затекне на простору спортског објекта или се његова присутност утврди на други начин, казниће се новчаном казном или казном затвора до једне године. И овде је реч о новом кривичном делу које се по свом законском оквиру није могло подвести под неко друго кривично дело унутар КЗ.

Пре доношења измена и допуна ЗСНШН из 2011. године овакво поступање законодавац је прописао као прекршај, наведеним изменама законодавац је желио да онемогући свако изигравање изречених мера које се односе на забрану присуствовања спортским приредбама. Због тога је оваква поступања прописао као кривично дело, желећи да на такав начин што ефикасније утиче на извршиоце којима су изречене такве мере, одврати их од

---

³²⁶ Primorac, D., Konjić, Z., Blaće, K. (2011) op. cit. str. 832.

даљих незаконитих понашања и превентивно делује на све друге да се не понашају противправно.

На крају треба рећи да је Република Хрватска земља која активно прати проблематику насиља екстремних навијачких група и врло динамично реагује и прилагођава законске прописе за ефикасно сузбијање нових појавних облика навијачког хулиганизма (на пример, увођење заштитне мере забране присуствовања одређеним спортским такмичењима у иностранству са обавезом јављања у полицијску станицу). Међутим, о првим разочаравајућим ефектима примене хрватског ЗСНШН говори и анализа МУП-а Републике Хрватске³²⁷ којом је утврђено да су припадници полиције од почетка примене ЗСНШН, дакле, од 23 јула 2003. године, па до 12. децембра 2008. године прекршајним судовима због различитих облика противправних понашања на спортским приредбама пријавили укупно 4.217 особа, од чега 2.143. особе по одредбама ЗСНШН. У том периоду у тучама је повређено 324 особе (295 особа задобило је лаке телесне повреде, 29 тешке телесне повреде), а приликом интервенција полиције повређена су 54 полицијска службеника (51 припадник полиције задобио је лаку телесну повреду, 3 тешку телесну повреду), у нередима је оштећено 38 аутобуса, 31 службено возило МУП – а РХ, 141 лични аутомобил, 35 трамваја и 7 железничких вагона.

Међутим, последње две године у Хрватској је, ипак, забележен напредак у борби против насиља и недоличног понашања гледалаца на спортским приредбама. Томе је допринео не само бржи рад судова и пооштрена казнена политика, већ и учестала, системска примена заштитне мере забране присуствовања спортским приредбама раније осуђиваним извршиоцима аката насиља на спортским приредбама. Уз то хрватска полиција унапредила је методе свога рада и значајне снаге усмерила је на прикупљање обавештајних података о деловању навијачких група како би могла превентивно да делује у области спречавања насиља. Осим тога, хрватска полиција унапредила је и своје механизме за међународну полицијску сарадњу и размену корисних

---

³²⁷ Видети о томе у коначном предлогу Закона о изменама и допунама Закона о спречавању нереди на спортским натјечањима из 2009. године, преузето са: www.vlada.hr, доступан, дана 01.06. 2011. године

информација са полицијама европских држава у којима хрватски спортски клубови играју утакмице.³²⁸

На крају чини нам се оправданим став појединих аутора из Хрватске који сматрају да простора за побољшање укупне нормативе у спорту има много и да спорт на плану нормативе треба да добије бољи положај. „Да би се оствариле стручне амбиције неопходно је да између хрватског са једне стране и светског и европског спортског права постоји двосмерни утицај, а не само преузимање правних норми као да је све што није наше боље од нашег“.³²⁹

4.2.2.2. Босна и Херцеговина

Нереди, вандализам, хулиганизам и други облици недоличног понашања на спортским приредбама нису непознати ни у Босни и Херцеговини. Дуги низ година поменута област у овој земљи није била нормативно уређена, а данас је регулисана на различите начине, тако што је у неким кантонима регулисана кроз доношење посебних закона, а у неким кроз одредбе Закона о јавном реду и миру. Треба свакако напоменути да се у парламентарној процедури налази Закон о спречавању нереди на спортском такмичењу³³⁰, којим се предлаже успостављање полицијске сарадње између свих агенција у Босни и Херцеговини, укључујући сарадњу на међуентитетском и међукантоналном нивоу, као и сарадњу са полицијом Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине, како би се успоставила размена информација и изградило међусобно поверење, чиме би се помогло оспособљавању и опремању полиције да би могла адекватно да одговори на јавне нереди, у складу са модерним полицијским стандардима и без политичког или етничког утицаја. Овде свакако треба истаћи и Закон о спорту

³²⁸ Шупут, Д. (2012) оп. цит. стр. 98.

³²⁹ Каџер, Н., Perkušić, А., Каџер-Ivančić, В. (2012) оп. cit. str. 739.

³³⁰ У изради овог закона коришћени су: Европска конвенција о насиљу и недолично понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама, Водич о законским регулативама које се односе на фудбал, Превентивне мере за спречавање хулиганства, Правилник о безбедности на међународним утакмицама и утакмицама савезне лиге Фудбалског савеза Босне и Херцеговине, Европска стратегија насиља у спорту, Одлука Савета Европе од 06.12. 2001. године са приручником који садржи препоруке о међународној полицијској сарадњи и мерама за превенцију и третирање насиља и нереди, везано за фудбалске утакмице за било коју чланицу ЕУ, ФИФА – безбедоносне смернице, Обавезујуће упутство о безбедности и сигурности УЕФА и друго. Наведено према: Митровић, Љ. (2009) Насиље на спортским приредбама, Социјална мисао, бр. 1. стр. 24.

Босне и Херцеговине,³³¹ који у једном делу третира питања из ове области и то у члану 56. став 1. и 2. где се прописује да је: „с циљем спречавања и сузбијања насиља и недоличног понашања гледалаца на спортским приредбама, Босна и Херцеговина дужна предузети потребне мере у складу са Европском конвенцијом о насиљу и недоличног понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама, те да ће се посебним законом утврдити начин и мере за спречавање и сузбијање насиља и недоличног понашања гледалаца на спортским приредбама“.

Како је већ речено, Босна и Херцеговина има подељену законодавну надлежност, те су посебни закони којима је регулисана област спречавања насиља на спортским приредбама донети у Републици Српској, Херцеговачко – Неретванској и Западно - Херцеговачкој жупанији, те Кантону Сарајево, док на нивоу целокупне Босне и Херцеговине такав посебан закон је припремљен и налази се у законској процедури у форми предлога.

Закон о спречавању нереди на спортским натјечањима на подручју Западно- херцеговачке Жупаније донет је 2004. године³³², а Закон о спречавању нереди на спортским натјечањима у Херцеговачко-неретванској жупанији 15. фебруара, 2005. године³³³, док је Скупштина Кантона Сарајево донела Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, на седници од 12. марта 2007. године³³⁴. Поменути закони имају слична решења као хрватски закон из 2003. године, о коме је већ било речи. У општим одредбама поменутих закона дефинисана су противправна понашања, као што су поседовање или конзумирање алкохолних пића или опојних дрога, те поседовање пиротехничких средстава, оружја и других средстава погодних за nanoшење повреда или за стварање нереди или насиља у средствима јавног превоза током читавог периода од почетка доласка на спортско такмичење, па до доласка на простор спортског објекта и повратка на почетно одредиште. Као противправна понашања дефинисана су и уношење и истицање транспарената, или других ствари са текстом, сликом, знаком или другим обележјем која потстичу мржњу и насиље, бацање предмета у такмичарски простор или

³³¹ „Службени гласник БиХ“ бр. 42/04

³³² „Народне новине Западно – херцеговачке Жупаније“, бр. 14/4.

³³³ „Народне новине Херцеговачко – неретванске Жупаније“ бр. 16/05

³³⁴ „Службене новине Кантона Сарајево“ бр. 7/07.

гледалиште, паљење или бацање пиротехничких средстава и тако даље. За учиниоце противправних понашања законима су прописане санкције и то: новчане казне, казне затвора и заштитне мере, а за малолетне учиниоце и васпитне мере. Поред заштитних мера прописаних Законом о прекршајима, учиниоцима прекршаја судови могу изрећи и заштину меру забране присуствовања спортским приредбама у трајању од једне године, рачунајући од правоснажности судске одлуке. Поменути закони ни један облик хулиганског понашања на спортским приредбама нису прописали као посебно кривично дело, што се може сматрати њиховим битним недостатком.

Интересантна је и одредба члана 30. ЗСНШН Херцеговачко-неретванске жупаније која се односи на средства јавног информисања, и слична одредба у региону, у време доношења ових закона, нигде није постојала а она гласи: „Средства јавног информисања уздржаће се од изношења или објављивања ставова уредништва или својих новинара, који изражавају некоректан однос према неком спортском клубу, његовим спортистима и његовим навијачима, у складу са етиком јавног информисања“. У ставу 2. истог члана се каже да средства јавног информисања неће износити или објављувати ставове других особа, који изражавају некоректан однос према неком спортском клубу, његовим спортистима и његовим навијачима, осим ако истовремено на недвосмислен начин осуђују друштвену и законску неприхватљивост таквих ставова.

Извршни и законодавни органи Републике Српске први су препознали оправданост доношења овог закона и 24. јануара 2004. године на седници Скупштине Републике Српске донет је Закон о спречавању насиља на спортским приредбама,³³⁵ који је у време доношења представљао новину у позитивном законодавству Републике Српске и Босне и Херцеговине. То је била енергична реакција друштва на насиље и вандализам, као облике друштвено неприхватљивих, деструктивних понашања на спортским приредбама. Ескалација насиља на спортским приредбама, као и околност да се дотадашња правна регулатива у овој области није показала као довољна, као и чињеница да материјална решења из тада важећих прописа нису давала добре резултате,

³³⁵ „Службени гласник Републике Српске“ бр. 14/04.

основни су разлози на основу којих је утврђена потреба постојања посебног закона који би у целости регулисао ову материју.³³⁶

Закон о спречавању насиља на спортским приредбама представљао је први, посебан закон ове врсте у Републици Српској којим се, на једном месту, детаљније прописују мере за спречавање насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, мере за обезбеђење заштите гледалаца, играча и других учесника спортских приредби, права и дужности организатора спортских приредби, као и овлашћења појединих органа и одговорности за оне који се не придржавају Закона.³³⁷

У оквиру општих одредби, Закон о спречавању насиља на спортским приредбама најприје је дефинисао значење неких основних појмова који се у Закону користе, као што су појмови спортске приредбе, организатора спортске приредбе, учесника спортске приредбе, спортских објеката и спортских терена.

Обавезе организатора спортске приредбе експлицитно су прописане у члану 4. Закона, у коме је предвиђено да је организатор спортске приредбе дужан да у сарадњи са надлежном организационом јединицом Министарства унутрашњих послова Републике Српске, обезбедити несметано и безбедно одржавање спортске приредбе, те предуземе потребне мере којима се предупређује и онемогућава избијање насиља и недоличног понашања гледалаца и других учесника спортске приредбе.

Према закону постоји могућност да спортски савез, спортско друштво, односно спортска организација-клуб може поверити организацију спортске приредбе или вршење одређених послова у организацији спортске приредбе другом правном или физичком лицу, а уколико то учини, организатор спортске приредбе је свакако обавезан вршити надзор над спровођењем мера утврђених Законом.

---

³³⁶ Поред закона о спречавању насиља на спортским приредбама, у Републици Српској је у примени и Закон о спорту, („Службени гласник Републике Српске“ бр. 4/2002, 66/2003, 73/2008, и 102/2008)

³³⁷ Митровић, Љ., Грбић - Митровић, Н. (2011) Правна регулатива насиља у спорту, у: Д. Веиновић (ур), Насиље и спорт, Европски дефендологија центар, Бањалука, стр. 292.

На организовање спортских приредби сходно се примењују прописи о окупљању грађана³³⁸, а надзор над спровођењем Закона врши Министарство унутрашњих послова Републике Српске.

Мере које се предузимају за спречавање насиља и недоличног понашања на спортским приредбама могу се поделити по више критеријума, и то:

а) по времену њиховог предузимања разликујемо: 1) мере које се предузимају пре одржавања спортске приредбе, 2) мере које се предузимају за време спортске приредбе и 3) мере које се предузимају након одржавања спортске приредбе;

б) по степену опасности разликујемо: 1) мере које се предузимају на редовним спортским приредбама и 2) мере које се предузимају на спортским приредбама повећаног ризика;

в) према субјекту који мере предузима разликујемо: 1) мере које предузима организатор спортске приредбе, 2) мере које предузима гостујућа екипа и 3) мере које предузима Министарство унутрашњих послова Републике Српске, односно агенција за обезбеђење спортске приредбе.

У поглављу II Закона прописане су мере за спречавање насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, и то су: 1) превентивне мере; 2) мере које се предузимају пре и током спортске приредбе; 3) мере које се предузимају на спортским приредбама повећаног ризик; 4) мере које предузимају надлежни органи.

Министарство унутрашњих послова Републике Српске има веома широка овлашћења у случају одржавања спортских приредби повећаног ризика. Тако, ово министарство може наложити предузимање свих потребних мера због спречавања насиља и недоличног понашања гледалаца, а посебно је наглашено да Министарство може: наложити групама гостујућих навијача кретање одређеним правцем приликом доласка и одласка из спортског објекта, наложити организатору спортске приредбе отклањање уочених недостатака спортског објекта или пропуста у организацији, те забранити улазак на спортску

---

³³⁸ Закон о јавном окупљању, Службени гласник Републике Српске“ бр. 118/08.

приредбу, односно удаљити из спортског објекта лице из чијег се понашања може закључити да је склоно насилничком и недоличном понашању. Најмање 24 часа пре почетка спортске приредбе повећаног ризика, Министарство је обавезно извршити преглед спортског објекта и остварити увид у организационе припреме организатора спортске приредбе.

Законом је, такође, изричито прописана забрана продаје алкохолних пића на прилазима, у непосредној близини и у спортском објекту три часа пре, за време и по завршетку спортске приредбе.

Веома интересантно је и законско решење по којем организатор спортске приредбе може са Републиком Српском закључити уговор о обављању одређених послова обезбеђења спортске приредбе и спровођења одређених мера за спречавање насиља и недоличног понашања гледалаца, који не спадају у редовне послове одржавања јавног реда и мира. Такав уговор, у име Републике Српске, закључује министар унутрашњих послова, а приходи остварени на тај начин приходи су буџета Републике Српске. Слична одредба у позитивном законодавству Републике Србије не постоји.

Законом о спречавању насиља на спортским приредбама прописани су прекршаји из ове области који спадају у групу тешких прекршаја за које су прописане веома строге прекршајне санкције (новчане казне и заштитне мере). Закон ни један облик насилничког понашања на спортским приредбама није прописао као посебно кривично дело, што се може сматрати недостатком. Као учиниоци прекршаја појављују се физичка лица као организатори или учесници спортске приредбе; правна лица (спортски савези, удружења, клубови и др.); одговорна лица у правном лицу, те самостални предузетници. Поред новчане казне, учиниоцима ове врсте тешких прекршаја могу се изрећи и заштитне мере, и то: 1) забрана вршења одређених делатности – изриче се правом лицу или предузетнику; 2) забрана одговорном лицу вршења одређених послова; 3) забрана физичком лицу присуствовања спортским приредбама.

Када је казна затвора у питању, овде треба посебно истћи податак да је за ову врсту прекршаја све до 1. септембра 2006. године било могуће изрицање и казне затвора. Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама предвиђа за поједине прекршаје и казну затвора до 60

дана. Али, како је новим Законом о прекршајима³³⁹ укинута казна затвора, у складу са тим извршиоцу прекршаја се може изрећи само новчана казна. Поред новчане казне, учиниоцима ове врсте прекршаја могу се изрицати и заштитне мере, и то: забрана вршења одређене делатности – изриче се правном лицу или предузетнику; забрана одговорном лицу вршења одређених послова и забрана физичком лицу присуствовања спортским приредбама.

4.2.2.3. Македонија

У Републици Македонији ратификована је Европска конвенција о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама посебно на фудбалским утакмицама, а за њено практично имплементирање донешен је и Закон о спречавању насиља и недличног понашања на спортским приредбама³⁴⁰ као *lex specialis* за ову област. Оно што је важно у вези са доношењем овог закона јесте сазнање да се насиље у спорту највећим делом јавља зато што се навијачи надају да некажњено могу да испољавају насиље које код њих постоји. Законом се агресивним навијачима указује да насиље неће остати некажњено и да власт показује искључиву нетолеранцију према овом виду насиља у односу на нека друга насилничка понашања.³⁴¹

Међутим, непосредно после његовог доношења, уочено је да законом нису решена нека веома важна питања, те се приступило његовој измени. Пре свега, није постигнут циљ доношења закона будући да су се и даље бележили тешки облици противправних понашања на спортским приредбама, а прописане казне за учињене прекршаје биле су веома благе. Стога су 2008. године, као у већини других држава насталих распадом бивше СФРЈ, усвојене измене поменутог закона које су се односиле искључиво на прописивање строжијих казни за прекршаје предвиђене законом, које су према мишљењу предлагача биле непримерено ниске.

Закон ни један облик недоличног понашања на спортским приредбама није предвидео као посебно кривично дело, што се може сматрати његовим битним недостатком. То је један од ретких закона који регулишу ову област, а

³³⁹ „Службени гласник Републике Српске“ бр. 34/06, 1/09, 29/10.

³⁴⁰ „Службени весник на Република Македонија“ бр. 89/04, 142/08.

³⁴¹ Козарев, А. (2007) оп. цит. стр. 136.

који није прописао ни меру забране приступа спортском објекту извршиоцима аката насиља на спортским приредбама.

Законом се посебна пажња посвећује превентивном деловању и смањењу ризика од агресивног и незаконитог понашања фудбалских хулигана и у том смислу јасно дефинишу обавезе организатора спортске приредбе као што су: да обезбеди добро понашање својих навијача и да их свеобухватно информише на заједничким састанцима, да координира активности у случајевима одласка свог клуба и навијача на гостовања, да за утакмице које су проглашене вискоризичним предузме одговарајуће мере у складу са овим законим. Исто тако, организатор је дужан да обезбеди редарску службу која ће радити послове физичког обезбеђења и одржавања реда на спортским такмичењима. Редарска служба је дужна да лицима која су под дејством алкохола и других опојних средстава забрани приступ објекту у којм се одржава утакмица, онемогући уношење и продају алкохолних пића у спортски објекат, онемогући уношење у спортски објект предмета који су погодни за повређивање учесника спортске приредбе, или транспарената који подстичу расну, верску, националну и другу нетрпељивост, опомене односно удаљи гледаоце чије недолично понашање може да изазове насиље на спортској приредби.

Када су у питању такмичења високог ризика организатор је дужан да одмах, а најкасније у року од 48 часова пре почетка спортског такмичења, обавести Министарство унутрашњих послова и друге надлежне органе, спортске организације као и спортисте који учествују у спортском такмичењу; одреди одговорно лице које ће да координира у спровођењу мера за спречавање насиља и недоличног понашања гледалаца и сарађује са полицијом; оствари сарадњу са представницима клубова, ради пружања помоћи при одржавању реда на спортским приредбама; обезбеди испред спортског објекта раздвајање и упућивање противничких група навијача ка посебним улазима; обезбеди раздвајање домаћих и гостујућих навијача на трибинама; пусти у продају одређени број улазница у складу са капацитетима спортског објекта; на дан одржавања спортске приредбе обезбеди продају улазница на продајним местима изван спортског објекта; обезбеди техничку опрему за снимање понашања навијача; обезбеди простор за пружање хитне медицинске помоћи и простор за безбедно превозење и кретање чланова гостујућег клуба.

Законодавац је, такође, предвидео обавезу да гостујући спортски клуб у случајевима када учествује у такмичењима са високим безбедоносним ризиком обавести организатора спортске приредбе о свим детаљима који су везани за долазак чланова клуба и властитих навијача, као и да предузме све потребне мере да његови чланови и навијачи не буду кривци за изазивање насиља и недоличног понашања на спортским приредбама.

Поред огромног задовољства које је исказала македонска стручна јавност у време доношења Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама 2004. године, ипак, његова примена у пракси је занемарљива и на много ниском нивоу. Поред свакодневних инцидената који се дешавају на спортским теренима у Македонији, изрицање казни учиниоцима прекршаја по одредбама овог закона је веома ретко. Отуда поједини аутори са правом иницирају питање да ли овај закон представља истински одговор на супротстављање насиљу у спорту. Полиција је као и другде у региону, за фудбалске хулигане до доношења посебног закона, примењивала закон за прекршиоце јавног реда и мира (уколико такво понашање има карактер прекршаја) и кривични законик (уколико је то кривично дело). Он даље сматра да нешто мора да се промени у раду полиције како би она имала професионалан приступ према одредбама овог закона.³⁴² У том духу и професор Анастасовски иницијатор доношења овог закона истиче: „Закон је децидан и ригорозан, али се не примењује. Учесници на терену, навијачи на трибинама и организатори су дужни да поштују закон два часа пред утакмицу. Ако сматрамо да смо цивилизован народ закон морамо да поштујемо и примењујемо. Користили смо британски модел по препорукама ФИФА и УЕФА, са посебним акцентом на теорију „нулте толеранције“, против неспортског понашања на утакмицама, али то није довољна гаранција да је Република Македонија у потпуности спремна да се носи са овим проблемом.“³⁴³ За разлику од Енглеске, судска пракса у Македонији не познаје случајеве изрицања ригорозних казни фудбалским хулиганима. У Енглеској је познат случај суђења петнаестогодишњој девојчици, Фелисити Торп као фудбалском хулигану, где јој је један британски суд изрекао

---

³⁴² Исто.

³⁴³ Нереди се редат на спотските арени, Дневник, Скопје, 3. април 2007. година, стр. 27.

казну од осам месеци затвора у поправном дому за малолетнике, а она је у време инцидента имала само 14 година.³⁴⁴

Ако се пажљиво анализирају одредбе Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама у Републици Македонији, може се видети да су њима искључиво предвиђене новчане казне за физичка и правна лица, која поступају противно његовим нормама. Чини се да у односу на казнене одредбе у будућности овај закон треба да претрпи законодавну интервенцију како би био адекватан британском моделу. Такође, закон није предвидео неке веома важне превентивне мере које се односе на фудбалске хулигане, а које су предвиђене у законодавствима готово свих европских земаља као што су: 1) забрана присуствовања спортским приредбама и обавезно јављање локалним полицијским станицама на дан утакмице; 2) одузимање путних исправа; 3) обележавање пасоша и других идентификационих докумената печатом насилник, како хулигани не би могли лако да путују у друге земље и прате свој клуб; 4) да се полицијски снимак призна као доказ; 5) вођење Збирке података преступника и догађаја на спортским приредбама.

Зато је важно да се будућим изменама закона приступи студиозно и без велике журбе. Безболније је неки закон на време променити ради општедруштвеног интереса, него бити уверења да је такав закон идеалан, без обзира на одређене грешке, те га због тога не треба мењати. Једино такав начин рада може значити већу правну сигурност и дуговечност неког закона, што би требало бити циљ сваког уређеног друштва.

4.2.2.4. Црна Гора

Црна Гора је последња у низу држава бивших република СФРЈ, која је посебним законом уредила област насиља и недоличног понашања гледалаца на спортским приредбама, доношењем Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, у мају 2007. године³⁴⁵. Ескалација насиља на спортским приредбама и чињеница да материјална решења из тада важећих прописа нису дала довољно добре резултате, основни су разлози на основу

³⁴⁴ Исто.

³⁴⁵ „Службени лист Републике Црне Горе“ бр. 27/07.

којих је утврђена потреба постојања посебног закона који би у целисти регулисао ову материју. Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама представљао је први, посебан закон те врсте у Републици Црној Гори којим се на једном месту детаљније прописују мере за спречавање насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, посебне мере које се предузимају на одређеним спортским приредбама повећаног ризика, услови које требају да испуњавају спортски објекти, обавезе гостујућих спортских клубова, продаје улазница и вођења евиденција о идентитету лица којима се продају улазнице, казнене одредбе за починиоце противправних понашања на спортским приредбама и томе слично.

Закон је својим решењима у потпуности усклађен са европским стандардима у погледу предвиђених радњи које представљају прекршај, те у погледу надлежности за вођење поступака, којим је осигурана судска заштита у смислу заштите људских права предвиђених Европском конвенцијом о људским правима и Анексима уз ту конвенцију и Европском конвенцијом о насиљу и недоличног понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама. У коначном предлогу Закона о спречавању насиља и недоличног понашања гледалаца на спортским приредбама каже се да је Закон усаглашен са правом Европске уније и то са: Препоруком Савета од 22. априла 1996. године, о смерницама за спречавање и сузбијање нереда везано за фудбалске утакмице; Закључком Савета од 25. априла 2002. године, о безбедности на фудбалским утакмицама међународног значаја; Резолуцијом савета од 06. децембра 2001. године, везано за приручник са препорукама за међународну полицијску сарадњу и мерама у циљу спречавања и контролисања насиља и нереда у вези са фудбалским утакмицама са међународном димензијом у којима је укључена бар једна држава чланица.³⁴⁶

Тим законом је прописан велики број противправних понашања која су оквалификована као прекршаји, док са друге стране, Закон ни један облик хулиганског понашања на спортским приредбама није прописао као посебно кривично дело. Тако су противправна понашања прописана су: оштећење

---

³⁴⁶ Видети о томе у коначном предлогу Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама из 2007. године, преузето са: www.upravapolicije.com, доступан, дана 28.08. 2011. године

спортског објекта на коме се одвија спортска приредба, оштећење његове опреме уређаја и инсталација, изазивање нереди приликом доласка, односно одласка са спортског објекта или у спортском објекту, ремећење тока спортске приредбе или угрожавање безбедности учесника спортске приредбе или трећих лица, неовлашћени улазак у спортски терен, неовлашћени улазак у службене просторије и службене пролазе спортског објекта у коме се одржава спортска приредба, уношење у спортски објекат и употреба алкохола и других опојних средстава, уношење у спортски објекат, односно коришћење пиротехничких средстава и других предмета којима може да се угрози безбедност учесника на спортској приредби или омета њен ток, неовлашћени улазак у део гледалишта који је намењен супарничким навијачима, прописани као прекршаји за које се извршиоцу може изрећи казна затвора до 60 дана, а уз ту санкцију и заштитна мера забране присуствовања одређеним спортским приредбама у трајању од једног месеца до једне године (члан 23.). За поновљени прекршај из овог члана, заштитна мера забране присуствовања одређеним спортским приредбама, изриче се обавезно.

Лице коме је изречена заштитна мера забране присуствовања одређеним спортским приредбама дужно је најкасније два сата пре почетка одређене спортске приредбе да се лично јави овлашћеном службеном лицу надлежног органа по месту пребивалишта и обавести га о адреси на којој ће се налазити за време трајања одређене спортске приредбе, као и за време од његовог одласка од овлашћеног службеног лица до истека два сата након завршетка те приредбе. Ако је у томе онемогућен због здравственог стања или професионалних обавеза које не трпе одлагање, дужно је да се јави телефоном и обавести о адреси на којој се налази, а ако је одсутно из места пребивалишта, а налази се у Републици дужно је да се лично јави овлашћеном службеном лицу најближег надлежног органа по месту боравишта и обавести га о адреси на којој се налази.

Овлашћено службено лице надлежног органа овлашћено је да провери да ли се лице налази на датој адреси. Овлашћено службено лице надлежног органа може за лицем коме је изречена заштитна мера забране присуствовања одређеним спортским приредбама, које се није јавило овлашћеном службеном лицу надлежног органа по месту пребивалишта или боравишта за које се провером утврдило да се не налази на датој адреси, расписати потрагу ради

довођења подручном органу за прекршаје. Овлашћено службено лице надлежног органа ће лице коме је изречена заштитна мера, привести подручном органу за прекршаје ако је затечено у простору спортског објекта или је његово присуство утврђено прегледом записа видео-надзора.

Сматрамо да питање извршења ове заштитне мере није решено на најбољи начин. Наиме Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, Републике Црне Горе није прописао санкцију у случају да извршилац коме је изречена та заштитна мера исту прекрши. Такође, не може се санкционисати она особа, која се приликом провере полиције није налазила на пријављеној адреси током трајања одређене спортске приредбе, као и за време до истека два сата након завршетка те приредбе. То из разлога што нигде није прописана обавеза да се та особа мора налазити на пријављеној адреси, као што није прописана ни прекршајна одговорност уколико се у време провере полиције та особа не буде налазила на тој адреси. Полиција у таквим случајевима једино може расписати потрагу због довођења подручном органу за прекршаје, што су на крају беспотребне радње полиције и беспотребни трошкови полиције и органа за прекршаје с обзиром на то да се та особа не може санкционисати. Вероватно је најбоље да је неизвршење обавеза из ове заштитне мере било предвиђено као прекршај у посебном закону, и да је за њега била прописана адекватна казна. Оправдано се поставља питање зашто је питање извршења ове заштитне мере решено на овај начин, ако се зна да су од раније постојале неке државе Европске уније попут Енглеске, Немачке, Португала и др., које су сигурно имале сличних или још већих проблема са извршиоцима противправних понашања на спортским приредбама, те је требало користити њихова искуства.

4.3. КАЗНЕНО-ПРАВНА ЗАШТИТА ОД НАСИЉА НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Насиље на спортским приредбама је специфичан и посебно карактеристичан облик насиља у савременом друштву. Услови у којима се врши, побуде из којих произилази и појавни облици у којима се испољава, посебно одликују ову врсту криминалитета. Стога су облици друштвеног

реаговања на ову изразито негативну појаву у много чему специфични, а међу њима од посебног је значаја казнено-правна реакција друштва.³⁴⁷ Због тога њено разматрање има посебан значај и своју посебну димензију, а разноликост конкретних појавних облика ових деструктивних понашања захтева широк круг примене кривично-правних и прекршајно-правних прописа који се у овој области примењују. У оквиру казнено-правне заштите спорта и активности везаних за спорт постоји и велики број извора права којима се прописују поједине дисциплинске повреде и санкције за њихове извршиоце. Дисциплинске повреде су садржане у појединим законима, али много више у прописима међународних и националних спортских организација.

4.3.1. Опште катактеристике казнено-правне заштите

Пре доношења посебних прописа који регулишу материју безбедности на спортским приредбама у Србији се примењивао Закон о јавном реду и миру³⁴⁸, и Закон о окупљању грађана³⁴⁹, који нису могли адекватно да регулишу ову проблематику. Бивша Југославија, чија је чланица била и Србија, ратификовала је Европску конвенцију о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама посебно на фудбалским утакмицама 1990. године. На основама ратификоване Европске конвенције, донет је 2003. године Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, који је због неефикасности у примени више пута мењан и допуњаван (2005., 2007. 2009. и последњи пут 2013. године).³⁵⁰ То је уједно био први закон те врсте у Србији којим се ова материја регулише на једном месту. У њему су усвојена многа решења која су предложена у Конвенцији и другим документима која је донела Европска заједница.

Доношењем и примењивањем посебног закона о спречавању насиља и недоличног понашања гледалаца на спортским приредбама значило је почетак развоја споредног кривичног законодавства посвећеног посебној области борбе

³⁴⁷ Ђорђевић, Ђ. (2010) Кривично - правни аспекти насиља на спортским приредбама, у: Ж. Никач (ур), Сузбијање криминала и европске интеграције, Криминалистичко-полицијска академија и Ханс Зајдел Фондација, Београд, стр. 32.

³⁴⁸ „Службени гласник Републике Србије“ бр. 5/92, бр.53/93, бр. 67/93, бр. 48/94, бр. 101/05.

³⁴⁹ „Службени гласник Републике Србије“ бр. 51/92, 53/93, 67/93 и 48/94.

³⁵⁰ „Службени гласник Републике Србије“ бр. 67/03, 101/05, 90/07, 111/09. 104/13.

против специфичног облика девијантног људског понашања, насиља и недоличног понашања на спортским приредбама.

У оквиру мера борбе против насиља и недоличног понашања гледалаца на спортским приредбама прописивање кривичних дела и прекршаја и санкција за њихове извршиоце, представља један од најзначајнијих и најзаступљенијих метода за сузбијање тих негативних појава. Прописивање одговарајућих кривичних дела у вези насиља на спортским приредбама држава је желела да одврати појединце од понашања која штете спортском систему. Поред кривичних дела постоји велики број деликтних понашања која се могу извршити у вези са спортским активностима и делатностима, а која су различитим законима прописана као прекршаји. Општа одлика таквих недозвољених понашања је да у односу на кривична дела која се врше у вези са спортским приредбама представљају мањи степен друштвене опасности и да су друштвене вредности које се штите прекршајно-правним нормама мање значајне у односу на друштвене вредности које се штите кривичним правом. Такође, степен повреде или угрожавања појединих друштвених вредности и добара повезаних са спортским приредбама, у случају извршења таквих прекршаја је знатно слабији, него што је то случај код кривичних дела извршених у вези са спортским активностима.³⁵¹

Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама (ЗСННПСП) је најважнији унутрашњи правни извор за спречавање насиља и недоличног понашања гледалаца на спортским манифестацијама у Републици Србији. Са становишта правне технике релативно је кратак, јасан и језгровит законски текст. Главна замерка односи се на претенциозност законодавца који је покушао да *de iure* нормира сваку фактичку ситуацију на терену, што је наравно „немогућа мисија“ у овој веома флуидној материји. Верујемо да ће новелирани текст издржати пробу времена, уз прихватање праксе развијених земаља и екстензивна функционална тумачења с циљем попуњавања правних празнина и заштите интереса заједнице.³⁵² Систематика тог закона обухвата четири одељка са око тридесет чланова: (I) одељак основне

³⁵¹ Шупут, Д. (2011) оп. цит. стр. 229.

³⁵² Никач, Ж. (2012) Концепт полиције у заједници и почетна искуства у Републици Србији, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, стр. 155.

одредбе, (II) мере за спречавање насиља и недоличног понашања гледалаца на спортским приредбама, (III) казнене одредбе и (IV) прелазне и завршне одредбе.

ЗСННПСП је у оквиру својих основних одредби најпре дефинисао неке од појмова који се у овој материји појављују, као што су: спортске приредбе, спортски објекти, гледалишта, организатори и учесници спортске приредбе, време одржавања спортске приредбе и итд. (члан 2). Тако се, у смислу овог Закона под спортским приредбама подразумевају спортска такмичења и спортске манифестације. Као организатор спортске приредбе сматра се савез, спортско друштво, спортска организација (клуб) или друго правно или физичко лице које се стално или повремено бави организацијом спортских приредби, односно које организује одређену спортску приредбу или обавља одређене послове у њеном организовању. Под временом одржавања спортске приредбе подразумева се временски интервал који обухвата само трајање спортске приредбе и два сата пре и после приредбе (ако су у питању спортске приредбе повећаног ризика четири сата пре и после спортске приредбе). Учесници спортске приредбе јесу сва лица која су присутна на спортској приредби. Спортским објектом се, по овом Закону, сматра објекат за одржавање спортских приредби, који поред спортског терена има и гледалиште, а спортским тереном простор на коме се обавља спортска активност и простор до гледалишта. Гледалиштем се сматра уређен простор на спортском објекту намењен за смештај гледалаца (трибине), односно простор уз спортски терен намењен за гледаоце, ако објекат нема трибине.

У жељи да прецизније одреди сам појам насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, Закон изричито наводи одређена понашања која се имају сматрати као таква. Као најкарактеристичнија, Закон сматра следећа понашања: физички напад на учеснике спортске приредбе, физички обрачун између учесника на спортској приредби; изазивање мржње и нетрпељивости која може да доведе до сукоба учесника, бацање на спортски терен или у гледалиште предмета који могу да угрозе живот, физички интегритет лица или имовину; оштећење спортског објекта, опреме, уређаја и инсталација на спортском објекту на коме се одржава спортска приредба; изазивање нереди приликом доласка, односно одласка са спортског објекта или у спортском објекту, ремећење тока спортске приредбе или угрожавање безбедности учесника спортске приредбе или трећих лица; неовлашћени улазак у спортски

терен у службене просторије и службене пролазе спортског објекта на коме се одржава спортска приредба, као и у део гледалишта спортског објекта који је намењен противничким навијачима; уношење у спортски објекат и употреба алкохола или других опојних средстава; уношење у спортски објекат, односно коришћење пиротехничких средстава и других предмета и средстава којима може да се угрози безбедност учесника у спортској приредби или омета њен ток (члан 4).

Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, прописује и низ превентивних мера које су дужни да предузму организатори приредбе, полиција и други субјекти на спортској приредби (обично оној са повећаним ризиком).³⁵³ Тако, Закон обавезује спортске клубове, спортске савезе, спортска друштва, организаторе спортских приредби на предузимање следећих мера:

- дужни су да подстичу позитивно понашање и деловање играча и службених лица пре, за време и након одржавања спортске приредбе;
- ако има сазнања за околности које указују да постоји ризик настајања насиља морају без одлагања, а најкасније 48 часова пре почетка спортске приредбе да обавесте МУП;
- клубови морају остварити контакт и са представницима навијача у циљу размене информација;
- пре почетка утакмице морају да обезбеде одвајање групе навијача продајом нумерисаних улазница за седење на одвојеним продајним местима;
- клуб је дужан да води евиденције о продаји улазница, и оне се могу продавати искључиво лицима уз индетификациони документ (број продатих улазница једном лицу је ограничен на седам);
- неће се дозволити улазак лицима која немају индетификациони документ и лицима млађим од 16 година која нису у пратњи родитеља или старатеља;

---

³⁵³ Под спортским приредбама повећаног ризика овај Закон подразумева домаће и међународне спортске приредбе од већег такмичарског значаја (што одређује својим актом надлежни спортски савез у републици), спортске приредбе на којима се очекује присуство великог броја гледалаца или навијача гостујућих клубова, или друге спортске приредбе, кад посебне околности указују да на њима може доћи до насиља и недоличног понашања гледалаца.

- обавеза је гостујућег спортског клуба да о својим навијачима брине и током повратка са спортске приредбе итд.

У оквиру превентивних мера редарској служби се налаже да:

- забрани приступ објекту на коме се одржава спортска приредба лицима која су под утицајем алкохола или других опојних средстава, или се из њиховог понашања може закључити да су склони насилном или недоличном понашању;
- одвоји гостујуће навијаче усмеравањем на посебне улазе и излазе из спортског објекта и посебан део гледалишта који је за њих одређен;
- обезбеди да гледалац седи на тачно одређеном месту;
- онемогући улазак гледалаца на спортски терен и спречи њихов прелазак из једног дела гледалишта намењен навијачима једног клуба у други;
- онемогући уношење или продају алкохолних пића у спортском објекту;
- онемогући уношење у спортски објекат предмета који се могу употребити у насилничким поступањима (пиротехничка средства, мотке, флаше и сл.), односно којима се може ометати ток спортске приредбе;
- упозори, односно удаљи гледаоца који својим понашањем или пропуштањем одређене радње може изазвати насиље на спортској приредби, угрозити безбедност учесника спортске приредбе или ометати њен ток;
- не дозволи приступ спортском објекту, лицу коме је изречена мера безбедности, односно заштитна мера забране присуствовања одређеним спортским приредбама, итд.

Закон предвиђа мере које дају овлашћења полицији да:

- приликом одржавања спортских приредби повећаног ризика може да наложи свим групама навијача да се крећу одређеним правцем приликом доласка, односно одласка из спортског објекта;
- спречи долазак у место одигравања спортске приредбе оном лицу из чијег се понашања може закључити да је склоно насилничком и недоличном понашању;

- има право да забрани одржавање спортске приредбе када због уочених недостатака безбедност учесника спортске приредбе може да буде угрожена у значајној мери;
- може да наложи предузимање и других превентивних мера које би допринеле спречавању настајања насиља.

Закон обавезује локалну заједницу у месту одржавања утакмице и за време њеног одржавања, да забрани продају и конзумирање алкохола у спортском објекту и на прецизно дефинисаној удаљености од њега.

Према члану 5. ЗСННПСП на организовање спортских приредби сходно се примењују и прописи о окупљању грађана. У члану 5. став 1. тог Закона прописано је да је за одржавање реда на јавном скупу одговоран сазивач.

Законом је прописана прекршајна одговорност и заштитне мере у случају кршења одредби.

Поред тога што је донет закон који прецизно регулише контролу насиља на спортским приредбама, прописује детаљне обавезе за све субјекте у ланцу организације и контроле, као и казнене у његовој имплементацији има читав низ тешкоћа. Проблем насиља на спортским теренима у Србији и даље представља велики проблем за државу и друштво. Европска фудбалска асоцијација због многобројних ексцеса на међународним фудбалским утакмицама често уводи санкције фудбалским клубовима из Србије и националној фудбалској репрезентацији.

Законска решења, ипак, представљају само полазну основу за систематски рад државе, свих њених органа и спортских организација, усмерен против насиља на спортским приредбама. Такође, примена само једног начина деловања, искључиво репресивног, примена само појединих мера или њихова повремена или недоследна примена, унапред је осуђена на неуспех.

4.3.2. Прекршајно-правна заштита од насиља на спортским приредбама у Републици Србији

Пре доношења ЗСННПСП механизам прекршајно-правне заштите од насиља на спортским приредбама се остваривао искључиво кроз одредбе Закона о јавном реду и миру. Прекршаји из врсте јавног реда и мира могу се учинити само на јавном месту и код већине њих као учиниоци се појављују физичка

лица.³⁵⁴ Последица прекршаја из ове групе јесте ремећење јавног реда и мира, угрожавање мира и спокојства грађана, а код неких прекршаја и угрожавање живота, телесног интегритета, здравља, једном речју-угрожавање безбедности грађана, угрожавање јавног морала, интереса заштите малолетника и друго.

Механизам прекршајно-правне заштите од насиља на спортским приредбама у Србији је заокружен као компактна и свеобухватна материја правног регулисања чланом 21. и чланом 23. ЗСННПСП. Ти чланови закона прописују већи број прекршаја правних и физичких лица и санкције које се изричу извршиоцима тих прекршаја, тако да с обзиром на своју недвосмислену прекршајно-правну природу, воде закључку да се ЗСННПСП сматра и делом прекршајног законодавства Републике Србије.

4.3.2.1. Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама

Прекршаји из овог закона представљају веома значајну групу прекршаја, посебно са становишта делатности полиције која је надлежна за њихово спречавање, откривање и доказивање. Ови прекршаји, као и прекршаји из Закона о јавном реду и миру и Закона о окупљању грађана, представљају прекршаје против јавног реда и мира у ширем смислу. Као учиниоци ових прекршаја појављују се све категорије учинилаца прекршаја у нашем прекршајном праву; физичка лица, правна лица, одговорна лица и предузетници. Физичка лица се појављују као учиниоци прекршаја у два својства: као појединци, организатори спортских приредби, (члан 21) и као учесници спортске приредбе (члан 23). Правна лица учесници ових прекршаја јесу: спортски савез, спортско друштво, организација у области спорта или клуб или друго правно лице које организује или учествује у организацији спортске приредбе.

Већина ових прекршаја, нарочито оних које чине организатори спортске приредбе, састоји се у нечињењу, односно непредузимању неке радње за коју

---

³⁵⁴ Окиљевић, О. (2011) Нормативна техника и методологија стварања правних норми, Просвета, Београд, стр. 73.

постоји законска обавеза да се предузме. Последица ових прекршаја јесте ремећење јавног реда и мира и угрожавање безбедности људи и имовине.³⁵⁵

Прекршаји из ове групе представљају тешке прекршаје и за њих су предвиђене строге прекршајне санкције. Од казни, прописане су казне затвора до шездесет дана и новчана казна у високим износима. Карактеристика ових прекршаја је и то да се казна затвора може изрећи и предузетнику. За физичка лица учеснике спортске приредбе, предвиђена је кумулативно казна затвора и новчана казна. Правним лицима и одговорним лицима изричу се само новчане казне. Осим казни, учиниоцима ових прекршаја могу се изрећи и (факултативно) и заштитне мере: забрана вршења одређене делатности (правном лицу), забрана вршења одређених послова (одговорном лицу), и забрана вршења одређених делатности (предузетнику).³⁵⁶

Физичком лицу учеснику спортске приредбе, учиниоцу неког од ових прекршаја, поред казне обавезно се изриче и заштитна мера-забрана присуствовања одређеним спортским приредбама.

Прекршаји из ове групе прекршаја подељени су у две групе. У првој групи (члан 21) налазе се прекршаји правног лица, одговорног лица, физичког лица или предузетника – организатора спортске приредбе, а у другој (члан 23) прекршаји физичког лица – учесника спортске приредбе.

Прекршаји правног и одговорног лица, предузетника и физичког лица као организатора спортске приредбе

Чланом 21. Закона о спречавању насиња и недоличног понашања на спортским приредбама, прописани су прекршаји правног лица, одговорног лица, предузетника или физичког лица као организатора спортске приредбе. Правно лице се за ове прекршаје кажњава се новчаном казном од 1.000.000 до 2.000.000. динара, одговорно лице у правном лицу, такође, новчаном казном од 50.000 до 150.000. динара, предузетник новчаном казном од 300.000. до 500.000 динара или казном затвора, а физичко лице новчаном казном од 50.000 до 150.000 динара или казном затвора до шездесет дана. Међутим, осим казни, као што је већ истакнуто, учиниоцима ових прекршаја могу се изрећи заштитне

³⁵⁵ Борђевић, Ђ. (2008) Прекршајно право, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, стр. 133-136.

³⁵⁶ Исто.

мере, и то заштитна мера забране вршења одређених делатности правном лицу, заштитна мера забране вршења одређених послова одговорном лицу, као и заштитна мера забране вршења одређених делатности предузетнику.

Необезбеђење несметаног и безбедног одржавања спортске приредбе - овај прекршај чини организатор спортске приредбе ако у сарадњи са министарством надлежним за унутрашње послове не осигура безбедно одржавање спортске приредбе и не предузме мере којима се предупређује и онемогућава избијање насиља и недоличног понашања гледалаца (члан 3. став 1. овог закона).

Невршење контроле над спровођењем мера утврђених овим законом - овај прекршај састоји се у невршењу контроле над спровођењем мера утврђених овим законом од стране спортског савеза, спортског друштва или спортске организације (клуба), у случају да организацију спортске приредбе или вршење одређених послова у организацији спортске приредбе или вршење одређених послова у организацији спортске приредбе повери другом правном или физичком лицу (члан 3. став 1. овог закона).

Непредузимање прописаних превентивних мера - овај прекршај чини спортски савез, спортско друштво или спортска организација - клуб, ако не предузме законом предвиђене превентивне мере (члан 7. овог закона) у циљу превентивног деловања и смањења ризика избијања насиља и недоличног понашања гледалаца на спортским приредбама. У ове мере спадају организовање и информисање својих навијача, организовање навијача и њихових навијачких клубова приликом гостовања, одређивање неопходних мера које се предузимају приликом приредби високог ризика, као и предузимање других мера и активности на том плану у складу са законом, прописима донетим на основу закона и спортским правилима.

Неорганизовање одговарајуће редарске службе - прекршај се састоји у неорганизовању одговарајуће редарске службе, од стране организатора спортске приредбе који је дужан или сам да је организује или да ангажује друго правно лице или предузетника ради обављања послова физичког обезбеђења и одржавања реда на спортској приредби (члан 8. став 1. овог закона).

Ангажовање редара који није прошао програм обуке Министарства - законом је прописано (члан 8. став 2) да се за послове физичког обезбеђења и одржавања реда на спортској приредби, као редар може ангажовати само лице

које је завршило одговарајућу обуку за обављање ових послова у оквиру Министарства унутрашњих послова. Програм и начин спровођења обуке својим актом прописује министар надлежан за унутрашње послове. Ангажовање лица без овакве обуке представља прекршај.

Необављање од стране редарске службе послова који су им поверени - у члану 8а став 1. овог закона прописани су послови који су поверени редарској служби и које је ова дужна да обавља на свакој спортској приредби. Ови послови се односе на онемогућавање приступа спортском објекту лицима под дејством алкохола, одвајање гостујућих навијача, онемогућавање уласка навијача на спортски терен, онемогућавање уношења и продаје алкохолних пића, упозоравање лица која својим понашањем могу изазвати насиље и nerede на спортској приредби и друго. Необављање или лоше обављање ових послова од стране редарске службе представља прекршај за који одговара организатор спортске приредбе.

Одбијање сарадње са Министарством - овај прекршај чини организатор спортске приредбе који не оствари сарадњу са Министарством унутрашњих послова у циљу спровођења мера и налога који се односе на одржавање јавног реда и мира, на шта је обавезан по члану 9. став 1. овог закона.

Необезбеђење присуства службе медицинске помоћи или других надлежних органа и организација - овај прекршај ће постојати ако организатор спортске приредбе за време спортске приредбе не обезбеди у спортском објекту присуство одговарајуће службе медицинске помоћи. Осим тога, организатор има обавезу и да оствари сарадњу, а по потреби и обезбеди присуство других надлежних органа и организација, јавних служби и јавних предузећа (испекцијске службе и др.), па ће и неиспуњење ових обавеза (члан 9. став 2. овог закона), такође, представљати овај прекршај.

Непредузимање прописаних мера ако околности указују да се ради о спортској приредби повећаног ризика - овај прекршај чини организатор спортске приредбе који, упркос томе што околности указују на повећани ризик спортске приредбе, не предузме све, за такве ситуације, законом предвиђене мере. Ове мере се састоје у необавештавању министарства и других надлежних органа о насталим околностима, у одређивању лица које ће бити одговорно за спровођење мера за спречавање насилничког и недоличног понашања гледалаца

и сарадњу са Министарством, и остваривање сарадње са Министарством и представницима клубова навијача (члан 11. овог закона).

Непроглашавање спортске приредбе повећаног ризика - чланом 10. овог закона прописано је да организатор спортске приредбе проглашава одређену спортску приредбу повећаног ризика на основу акта надлежног спортског савеза или на препоруку Министарства унутрашњих послова ако посебне околности (значај приредбе, очекивани број гледалаца, очекивани долазак одређених навијачких група, догађаји који су претходили приредби и др) указују да на њој може доћи до насиља и недоличног понашања гледалаца.

Непредузимање прописаних мера на спортским приредбама повећаног ризика - чланом 11. Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама прописано је да је организатор дужан да, када су у питању спортске приредбе повећаног ризика, оствари сарадњу с представницима клубова навијача, обавести Министарство и друге надлежне органе о свим информацијама које поседује у вези са спортском приредбом, одреди одговорно лице које ће бити задужено за спровођење мера прописаних овим законом и сарадњу са Министарством и поступи по свим налозима Министарства. У супротном, организатор приредбе биће одговоран за учињени прекршај из овог закона.

Непредузимање прописаних мера пре почетка, за време трајања и по завршетку спортске приредбе повећаног ризика - прекршај се састоји у непредузимању мера које је организатор спортске приредбе повећаног ризика дужан да предузме пре почетка, за време трајања и по завршетку спортске приредбе повећаног ризика. Ово време се састоји у пуштању у продају одговарајућег броја улазница само за седење, чији број не може бити већи од капацитета спортског објекта и који не угрожава безбедност учесника спортске приредбе, обезбеђењу распореда седења на нумерисаним седиштима у складу са нумерацијом на улазницама, сарадњи са другим учесницима у спортској приредби у погледу продаје улазница на посебним продајним местима, одређивању посебног дела гледалишта и посебних улаза за гостујуће навијаче, ако се очекује њихов организовани долазак у већем броју, као и у одговарајућем информисању гледалаца и њиховом подстицању на коректно понашање.

Невођење прописаних евиденција односно недостављање истих Министарству - прекршај чини организатор спортске приредбе повећаног

ризика уколико у сарадњи са спортским клубовима који учествују на спортској приредби и клубовима њихових навијача не обезбеди вођење евиденције о идентитету лица којима се улазнице продају, односно уступају преко клубова навијача. Прекршај ће постојати, такође, у случају да организатор не достави те евиденције Министарству (члан 13. став 1).

Продаја улазница лицима која не поседују идентификацион документ - законом је (члан 13. став 2.) предвиђено да се улазнице за спортске приредбе могу продавати само лицима која поседују неки идентификациони документ (лична карта, путна исправа и др.) и обавеза је организатора да обезбеди улазнице продају само овим лицима.

Продаја улазница само једном лицу - једном лицу може се продати највише седам улазница за једну спортску приредбу (члан 13. став 3).

Омогућавање уласка на спортску приредбу лицима која не поседују идентификациони документ, односно лицима млађим од 16 година без пратње пунолетног лица - организатор спортске приредбе је обавезан да обезбеди да се на спортску приредбу не дозволи улаз лицима која не поседују неки идентификациони документ, као и лицима млађим од 16 година без пратње родитеља или старатеља (члан 13. став 4.). У противном, организатор ће одговарати за прекршај.

Продаја улазница ван одобрених посебних продајних места - и овај прекршај чини организатор спортске приредбе повећаног ризика и то на тај начин што на дан одржавања спортске приредбе повећаног ризика не продаје улазнице у спортском објекту у коме се спортска приредба одржава или у његовој непосредној близини, што представља његову обавезу која произилази из члана 14. Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама.

Необезбеђење одговарајућег спортског објекта за одржавање спортске приредбе повећаног ризика - прекршај чини организатор спортске приредбе повећаног ризика који за одржавање овакве приредбе не обезбеди одговарајући спортски објекат. Под одговарајућим спортским објектом, у смислу члана 15. овог закона сматра се објекат који има одговарајуће ограде испред спортског објекта за усмеравање и раздвајање противничких група навијача, за спречавање уласка гледалаца на спортски терен, за раздвајање противничких група навијача; одговарајући број јасно и видљиво обележених улаза и излаза према

свим деловима гледалишта; седишта која се не могу одвалити само коришћењем физичке снаге, одвојени простор за овлашћено лице Министарства које је надлежно за одржавање јавног реда и мира на спортској приредби, са којег има јасан преглед спортског терена и гледалишта, техничку опрему за праћење и снимање понашања гледалаца на спортском објекту, посебну просторију за пружање хитне медицинске помоћи, одговарајући број мушких и женских мокрих чворова у свим деловима гледалишта, простор за безбедан смештај превозних средстава гостујућих екипа, систем јавног разгласа, одговарајуће осветљење, уколико се спортска приредба одржава у вечерњим часовима, као и обезбеђено непрекидно напајање електричном енергијом. Осим тога организатор је дужан да обезбеди и одговарајући простор за дежурног судију, јавног тужиоца и овлашћено лице Министарства, надлежно за одржавање јавног реда и мира на спортској приредби, са којег имају јасан преглед спортског терена и гледалишта и приступ техничкој опреми за праћење и снимање понашања гледалаца на спортском објекту, као и одговарајућу просторију за безбедно задржавање учесника спортске приредбе који се противправно понаша, као и лица којем је изречена мера безбедности, односно заштитна мера забране присуствовања одређеним спортским приредбама, а затечено је на спортском објекту.

Непредузимање законом прописаних мера од стране гостујуће екипе - прекршај не чини организатор спортске приредбе већ гостујући клуб који учествује на спортској приредби повећаног ризика. Прекршај се састоји у непредузимању прописаних мера које су дате у чл. 16. овог закона. Те мере се састоје у благовременом обавештавању организатора о организованом доласку навијача, сарадњи са клубом навијача и заједничкој организацији доласка на спортску приредбу, расподелу карата добијених од организатора спортске приредбе, као и предузимању других потребних мера како клуб и његови навијачи не би били узрок насиља и нереда на спортској приредби.

Продаја алкохолних пића супротно забрани - прекршај чини свако лице, физичко, правно (и одговорно лице у њему) или предузетник које супротно забрани садржаној у чл. 18. овог закона, продаје алкохолна пића на прилазима, у непосредној близини и у самом спортском објекту, за време одржавања спортске приредбе. Ова забрана односи се на подручје на удаљености од једног

километра од спортског објекта у Београду, Крагујевцу, Нишу и Новом Саду, а у осталим местима до 300 метара.

Прекршаји физичког лица учесника спортске приредбе

Чланом 23. овог закона прописани су прекршаји физичког лица, учесника спортске приредбе. Учинилац неког од ових прекршаја може се казнити казном затвора до шездесет дана и новчаном казном од 50.000 до 150.000 динара, а поред тога обавезно се изриче и заштитна мера забране присуствовања одређеним спортским приредбама чије трајање није одређено. Осим ове заштитне мере учиниоцима ових прекршаја може се изрећи и заштитна мера одузимања предмета.

Радње већине ових прекршаја представљају радње које је овај Закон у члану 4. одредио као радње које се сматрају насиљем и недоличним понашањем на спортским приредбама. Нека од ових понашања представљају радњу кривичног дела Насилничког понашање на спортској приредби или јавном скупу (чл. 344а КЗРС).

Тако се као прекршаји физичких лица, учесника на спортској приредби, сматрају:

- а) бацање предмета на спортски терен или у гледалиште;
- б) уништавање имовине приликом доласка или одласка са спортске приредбе;
- в) неовлашћен улазак на спортски терен, односно у службене просторије и службене пролазе спортског објекта или у део гледалишта спортског објекта који је намењен противничким навијачима;
- г) уношење или покушај уношења у спортски објекат, поседовање или употребљавање алкохола у спортском објекту или других опојних средстава;
- д) уношење или покушај уношења у спортски објекат или коришћење пиротехничких средстава и других предмета и средстава којима може да се омета ток спортске приредбе;
- ђ) паљење навијачких реквизита и других предмета;
- е) ношење навијачког шала, капе или других предмета у намери да скрива идентитет;
- ж) непоступање по налозима редарске службе;

- з) препродаја улазница противно забрани;
- и) продаја алкохолних пића супротно забрани.

Сва набројана понашања која представљају прекршаје на сличан начин су прописана и у одговарајућим законима других европских држава. Међутим, у случају прекршаја из члана 23. став. 1. така 7. у коме стоји да ће се за прекршај „казнити физичко лице ако носи навијачки шал, капу или друге предмете у намери да скрива идентитет“ у пракси може бити великих проблема у примени. Овде је намера конститутивни елемент бића прекршаја, и то елемент субјективног карактера, што значи да она мора постојати код учиниоца у време извршења прекршаја. Без намере присутне код учиниоца у тренутку извршења прекршаја, такав прекршај не постоји, тј. не може се применити наведена норма.³⁵⁷ Само доказивање постојања намере код учиниоца прекршаја у пракси је веома тешко, у ствари, у највећем броју случајева она се не може утврдити егзактним и објективним доказним средствима. Увек учинилац прекршаја у својој одбрани пред судом може да да исказ у коме наводи да није имао намеру да скрије свој идентитет, већ је ношењем шала, капе итд. имао намеру да се заштити од ветра, кише или сунца. Такође, нејасно је зашто се у законском тексту изричито помиње навијачки шал, па се оправдано поставља питање да ли се умотавање лица обичним шалом може сматрати прекршајем, чак и када је постојала очигледна намера да се сакрије идентитет?

У Закону о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама постојала је заштитна мера забране присуства одређеним спортским приредбама, која је унета у Закон о прекршајима путем измена и допуна из 2009. године. Ова заштитна мера се по својој природи односи на учиниоце прекршаја из Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама и она се састоји у обавези учиниоца прекршаја коме је изречена да се непосредно пре почетка одржавања одређене спортске приредбе јави службеном лицу у полицијској управи или полицијској станици у месту у коме се у то време затекло и да све време трајања те спортске приредбе ту проведе. Време трајања ове мере је од једне до три године, не рачунајући време проведено на издржавању казне. Изрицање ове мере може бити обавезно или факултативно, у зависности од тога како је самим прописом о прекршају

³⁵⁷ Шупут, Д. (2011) оп. цит. стр. 57.

одређено, а неизвршење ове обавезе од стране кажњеног лица повлачи са собом нову казну затвора од тридесет до шездесет дана.

4.3.2.2. Закон о јавном реду и миру

Прекршаји којима се нарушава јавни ред и мир представљају веома значајну категорију прекршаја, посебно важну и интересантну за органе унутрашњих послова који имају перманентни задатак њиховог спречавања, откривања и пријављивања.³⁵⁸ То су најчешће поступци и понашања којима се ремети нормалан начин живота грађана, угрожава лична безбедност и имовинска сигурност грађана, ремети и онемогућава несметано кретање лица на јавним местима, изазива узнемиреност грађана, нарушава јавни морал, омета рад и извршење службених задатака државних и других органа који врше јавна овлашћења или на други начин противно прописима, нарушава друштвена дисциплина и мир грађана. Законом о јавном реду и миру Републике Србије предвиђено је више различитих прекршаја којима се ремете јавни ред и мир или угрожава спокојство или безбедност грађана. Овде се ради о последици која је по обиму или интензитету знатно испод друштвене опасности која постоји код кривичних дела против јавног реда и мира (нпр. насилничко понашање).³⁵⁹ Овај закон је карактеристичан по томе што је већина одредби казненог карактера.

У Закону о јавном реду и миру појам јавног реда и мира дефинисан је „као усклађено стање међусобних односа грађана настало њиховим понашањем на јавном месту и деловањем органа и организација у јавном животу ради обезбеђивања једнаких услова за остваривање права грађана на личну и имовинску сигурност, мир и спокојство, приватни живот, слободу кретања, очување јавног морала и људског достојанства и права малолетника на заштиту“ (члан 2. став 1.) Везано за одређивање овог појма јесте и појам јавног места које се појављује као његов елемент. Под јавним местом подразумева се,

³⁵⁸ Мрвић-Петровић, Н., Митровић, Љ. (2007) Прекршајно право, Висока школа унутрашњих послова, Бањалука, стр. 75.

³⁵⁹ Димитријевић, П., Јовашевић, Д. (2005) Прекршајно право, Јавно предузеће Службени лист СЦГ, Београд, стр. 140.

најшире посматрано, свако место на коме је слободан приступ релативно неодређеном броју људи.³⁶⁰

Радња већине ових прекршаја састоји се у чињењу (свађа, вика, препродаја улазница), док се код већине других прекршаја ради о радњи нечињења. Последица већег броја прекршаја из ове групе састоји се у повреди или изазивању конкретне опасности, док се последица већине других прекршаја тиче апстрактне опасности за заштићено добро.³⁶¹ Последица прекршаја из ове групе јесте ремећење јавног реда и мира, угрожавање мира и спокојства грађана, а код неких прекршаја и угрожавање живота, телесног интегритета, здравља, једном речју-угрожавање безбедности грађана, угрожавање јавног морала, интереса заштите малолетника.

За учиниоце ових прекршаја прописане су релативно тешке прекршајне казне. Код неких прекршаја предвиђена је могућност изрицања казне затвора чак и до шездесет дана, алтернативно са новчаном казном, а за неке најтеже облике прекршаја (на пример, коцка са малолетним лицем) прописана је казна затвора до шездесет дана као једина казна. Осим казни, учиниоцима ових прекршаја могу се изрећи и заштитне мере, и то одузимање предмета, које је предвиђено као обавезно код појединих прекршаја, и забрана вршења делатности за предузетника, као фактативна мера која се за поједине прекршаје може изрећи предузетницима, учиниоцима прекршаја.

У следећем делу размотрићемо поједине прекршаје из Закона о јавном реду и миру који су значајни са становишта прекршајно-правне заштите од насиља и недоличног понашања на спортским приредбама. Ови прекршаји, као и велика већина других прекршаја, немају своје називе, а овде наведени називи за поједине прекршаје дати су само у циљу њиховог лакшег разликовања.

Свађа и вика (члан 6. став 1) - радња овог прекршаја састоји се у ремећењу јавног реда и мира или угрожавању безбедности грађана свађом или вицом. Под свађом се подразумева вербални сукоб две или више особа, најчешће праћен повишеним тоном и употребом погрдних или увредљивих

³⁶⁰ Васиљевић, Д. (1998) Основи прекршајног права са заштитом јавног реда и мира, ВШУП, Београд, стр. 104.

³⁶¹ Ђорђевић, Ђ. (2010а) Прекршајно право, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, стр. 76.

израза, а под виком говор и испуштање гласова и звукова јаког интензитета. Ове две радње се најчешће врше истовремено - свађа је, по правилу, праћена виком. Свађа и вика морају бити таквог интензитета и морају да се одигравају под таквим околностима да могу да доведу до ремећења јавног реда и мира или угрожавања безбедности грађана.

Последица овог прекршаја састоји се у ремећењу јавног реда и мира или угрожавању безбедности грађана. Учиницац може бити свако физичко лице.

Казна за овај прекршај јесте новчана казна у износу од 20.000 динара или казна затвора до двадесет дана.

Тежи облик овог прекршаја (члан 6. став 4.) постоји ако се прекршај врши у групи, и за овај облик прекршаја предвиђена је казна затвора у трајању од шездесет дана. Обавезна је и примена заштитне мере одузимања предмета.

Претња (члан 6. став 2) - овај прекршај се састоји у угрожавању сигурности неког лица претњом да ће се напасти на живот или тело тог или њему блиског лица. Претња представља стављање неком лицу у изглед неког зла, чије наступање зависи од оног који прети, а то зло се састоји у нападу на живот или тело тог или неког другог њему блиског лица. Претња мора бити стварна, тј. објективно могућа, озбиљна и остварива. Својом садржином, начиним на који је изнесена и околностима под којима је дата, претња мора да буде подобна да код онога коме се прети изазове страх, nelaгодност и неспокојство и да му на тај начин угрози његов утицај сигурности.³⁶²

Последица овог прекршаја састоји се у угрожавању мира, сигурности и спокојства грађана, а у изведеном смислу (у виду апстрактне опасности) и у угрожавању живота, телесног интегритета и здравља људи.

Казна за овај прекршај је новчана казна у износу од 25.000 динара или казна затвора до тридесет дана. Учиниоцу се обавезно изриче и заштитна мера одузимања предмета.

Вређање, вршење насиља или туча (члан 6. став 3.) - када говоримо о насиљу као облику угрожавања јавног реда и мира, важно је истаћи да се судије прекршајних судова свакодневно сусрећу са великим бројем предмета из ове области, а најчешће су такви облици угрожавања јавног реда и мира

³⁶² Ђорђевић, Ђ. (2010а) оп. цит. стр. 78.

инкриминисани у ставу 3. члана 6. Закона о јавном реду и миру. Овде се ради о најтежим облицима ремећења јавног реда и мира и насилничког понашања и то је уједно најчешће извршен прекршај од стране екстремних навијача. Међутим, оно што може представљати дилему судијама, па и подносиоцима захтева за покретање прекршајног поступка, свакако је чињеница да је овде инкриминисано више различитих понашања. Наиме, став 3. члана 6. овог закона гласи: „Ко вређањем или злоупотребом другог, вршењем насиља над другим, изазивањем туче или учествовањем у њој, угрожава спокојство грађана или ремети јавни ред и мир, казниће се новчаном казном до 30. 000, 00 динара или казном затвора до 60 дана“. Дакле, према овој одредби прекршајем се сматра свако угрожавање спокојства грађана или ремећење јавног реда и мира које је проузроковано, вређањем, злоупотребом другог, вршењем насиља над другим, изазивањем туче или учествовањем у њој.³⁶³

Радња овог прекршаја постављена је алтернативно, тј. она се може извршити било којом од наведених радњи. Међутим, закон не утврђује шта се подразумева под овим радњама, односно не одређује ближу садржину бића ових прекршајних дела. Код ове врсте прекршаја заштитни објект је јавни ред и мир и спокојство грађана и врло је важно за постојање прекршаја да је тај елемент присутан.³⁶⁴

Појам вређања треба схватити као вршење одређених делатности којима се омаловажава друго лице. Радња извршења се састоји у изјави, а по садржини изјава се може састојати, на пример, у понашању које значи изражавање непоштовања менталне вредности одређеног лица (да је душевно поремећена личност). Вређање може бити учињено вербално, делом (пљувањем), конклюдентном радњом. За постојање прекршаја вређањем, потребно је да се за вређање сазнало, а узима се да се за вређање сазнало ако је са тим упознато лице према коме је вређање уперено или неко друго лице или и једно и друго.

Злоупотреба, као прекршај представља све оне радње којима се другом наносе физичке или психичке патње или се вређа његово људско достојанство (нпр, вучење за косу, нос, браду, увртање руку и сл.). Неки аутори сматрају да у законском тексту уместо термина злоупотреба треба употребити термин

³⁶³ Башић, С. (2010) Насиље као облик угрожавања јавног реда и мира, у: Л. Крон (ур.), Насилнички криминал: етиологија, феноменологија, превенција, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, стр. 278.

³⁶⁴ Исто.

злостављање и под тим треба подразумевати све оне радње којима учинилац више иде за тим да жртву увреди и понизи, него да је физички повреди.³⁶⁵

Под вршењем насиља над другим подразумева се примена нешто јаче физичке силе, подобне да изазове патњу или болове, али, ипак, недовољне да би довела до телесног повреивања. Закон није утврдио све облике вршења насиља над другим, јер то није ни могуће, пошто се насиље може манифестовати у бројним облицима. Отуда закон вршење насиља над другим утврђује и као самостални деликт под који се могу подвести сви облици насилничког понашања који нису утврђени у овом члану, као, на пример, намерно разбијање прозора на туђој кући или намерно превртање столова у угоститељском објекту.

Изазивање на тучу представља физичку или вербалну радњу једног према другом лицу подообну да доведе до конфликта или физичког разрачунавања. Та радња треба да има такав карактер и интензитет да је подобна да изазове или започне тучу, па према томе понашање које није таквог карактера не представља противправну радњу.

Туча се дефинише као физичко обрачунавање између више лица. Физичко обрачунавање се састоји у међусобном задавању удараца које се може вршити рукама или другим деловима тела (ногама, главом) или уз помоћ извесних оруђа (штап, ланац, чекић, камен), што тучи даје опаснији карактер. За појам туче није од значаја колики је број учесника у њој. У дефиницијама се обично наводи да је потребно учешће више лица, а у теорији преовлађује сватање да овај израз означава најмање два лица.³⁶⁶

Код свих наведених облика овог прекршаја последица се састоји у угрожавању спокојства грађана или у ремећењу јавног реда и мира.

Учинилац овог прекршаја може бити свако физичко лице и њему се обавезно изриче и заштитна мера одузимање предмета.

Тежи облик овог прекршаја (углавном се односи на учествовање у тучи као облику овог прекршаја) постоји ако је прекршај извршен у групи, што указује на опаснији карактер учинилаца овог прекршаја. За овај тежи облик прекршаја прописана је и тежа казна, тако што је предвиђена само казна затвора и то до шездесет дана.

³⁶⁵ Ђорђевић, Ђ. (2010а) оп. цит. стр. 78.

³⁶⁶ Јовановић, Љ., Јелачић, М. (1995) Коментар кривичног закона Републике Србије, Савремена администрација, Београд, стр. 103.

Прекршајно-правна заштита од насиља на спортским приредбама остварује се и другим прекршајима који су прописани Законом о јавном реду и миру, као што су: продаја улазница (члан 10), давање алкохолног пића очигледно пијаном лицу или малолетном лицу које није навршило шеснаест година (члан 11) и тако даље.

Све до доношења ЗСННПСП у Републици Србији прекршајно правна заштита од насиља на спортским приредбама остваривала се кроз одредбе овога закона. Нажалост, МУП РС није прикупљало и на ваљан начин систематизовало статистичке податке у вези са извршењем кривичних дела и прекршаја учињених пре, за време и након одржавања спортских приредби до ступања на снагу ЗСННПСП, а то је 01. 07. 2003. године. Та околност онемогућава егзактно поређење статистичких података и доношење закључака о томе да ли се број извршених кривичних дела и прекршаја који представљају насилничко и недолично понашање на спортским приредбама смањило по доношењу ЗСННПСП у односу на време када тог закона није било у правном систему Републике Србије.

Табела бр. 5. Број прекршаја из ЗСННПСП за период од 07.03. 2003 до 31.12. 2011. године

	ПРЕКРШАЈИ		
	Закон о спречавању насиља и недоличног понашања...		ОСТАЛИ ПРЕКРШАЈИ
	Члан 21.	Члан 23.	
VII-XII 2003	88	156	225
2004	146	421	565
2005	188	415	486
2006	241	314	506
2007	183	182	298
2008	183	126	244
2009	198	274	299
2010	116	66	261
2011	160	62	239
Укупно	1503	2016	3123

Табела бр. 6. Број и структура прекршаја из Закона о ЈРМ извршених на спортским приредбама у периоду од 07.03. 2003 до 31. 12. 2011. године

	ПРЕКРШАЈИ ИЗ ЗАКОНА О ЈРМ						Укупно
	Свађа или вика	Угож. сигур.	Вређ. злост. врш.	Учес. у тучи	Неприс. дрско и без. понаш.	ОСТАЛИ	
VII-IX 2003	1	9	16	83	14	102	225
2004	8	2	174	97	146	138	565
2005	1	15	120	93	60	197	486
2006	51	14	99	57	78	207	506
2007	23	7	59	37	31	141	298
2008	7	9	57	23	27	121	244
2009	6	12	54	24	27	176	299
2010	11	4	62	16	25	143	261
2011	11	4	62	16	25	143	261
Укупно	119	76	703	446	433	1368	3145

Уместо тога, у табели број 5 и 6 имамо податке о броју извршених прекршаја у вези са спортским приредбама од ступања на снагу ЗСНСП до краја 2011. године. У том периоду извршено је укупно 6642 прекршаја у вези са спортским приредбама. У структури прекршаја доминирају прекршаји из члана 21 и 23 ЗСНСП (3519), затим прекршаји из Закона о ЈРМ (1777), док су на трећем месту прекршаји из свих других закона. На основу ових података можемо изнети став да се у Србији број и интензитет прекршаја извршених на спортским приредбама уопште не смањује, што указује на то да је казнено-правна заштита спорта у том сегменту доживела неуспех.

4.3.3. Кривично - правна заштита од насиља на спортским приредбама у Републици Србији

Прописивање кривичних дела као једног од видова успостављања казнено -правне заштите спорта и активности повезаних са спортом представља најенергичнији одговор државе на угрожавање спорта и спортских активности и делатности као друштвених вредности. На овај начин држава жели да одврати појединце од понашања које штете спорту. Кривично дело насилничког понашања на спортској приредби или јавном скупу уведено је Законом о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским

приредбама 2003. године. Прописивање овог кривичног дела у ЗСННПСП, представљало је извршење међународне обавезе Републике Србије, настале 1990. године када је доношењем Закона о ратификацији европске конвенције о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама, Социјалистичка Федеративна Република Југославија ратификовала ту конвенцију Савета Европе. Таквим законодавним потезом испуњена је обавеза преузета чланом 3. ставом 1. тачком ц) Конвенције којом је прописано да се: „стране уговорнице обавезују на утврђивање и спровођење мера за спречавање и сузбијање насиља и недоличног понашања гледалаца, укључујући посебно примену или, ако је то потребно, усвајање закона којима се предвиђа да они за које се утврди да су криви за деликте извршене у вези са насиљем или недоличним понашањем гледалаца буду адекватно кажњени или, зависно од случаја, дођу под удар одговарајућих административних мера“. Сам чин испуњавања међународне правне обавезе био је изузетно важан за спољно политички углед Републике Србије, као државе чланице Савета Европе и због околности што се Европска конвенција о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама посебно на фудбалским утакмицама, сматра најважнијим документом који је у тој области друштвеног живота усвојила та међудржавна организација.³⁶⁷ Такође, увођење кривичног дела насилничког понашања на спортској приредби у кривично законодавство Србије било је у складу са законодавном праксом многих других европских земаља (нпр. Енглеска, Италија, Пољска, Бугарска и др.) које су у својим законодавствима прописивале кривична дела за различите облике противправних понашања на спортским приредбама.

Кривично дело насилничког понашања на спортској приредби било је прописано чланом 20. првобитног текста ЗСННПСП из 2003. године. Како би се избегли проблеми до којих је дошло у примени првобитне норме, 2007. године је чланом 7. Закона о изменама и допунама закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама измењена диспозиција тог кривичног дела.

---

³⁶⁷ Chaker, A. (1999) Study on national sports legislation in Europe. Strasbourg: Council of Europe Publishing, p. 68.

Упркос свим изменама и допунама члана 20. ЗСННПСП извршеним у периоду 2003. до 2007. године то није био крај промена законског текста пошто је диспозиција тог кривичног дела незнатно измењена приликом брисања тог члана из ЗСННПСП и његовог премештања у члан 344а. Кривичног законика (КЗ).³⁶⁸ У члану 189. КЗ, прелазне и завршне одредбе, у тачки 3. предвиђено је да је даном ступања на снагу законика престао да важи члан 20. ЗСННПСП. Овакав садржај КЗ - биће основног кривичног дела и цитиране прелазне и завршне одредбе – намеће питање односа главног и споредног кривичног законодавства. Главно (основно) кривично законодавство обухвата кривично-правне одредбе садржане у кривичном заонику, дакле, ради се о законодавном акту који садржи искључиво кривично-правну материју. То је управо садашњи Кривични законик који је ступио на снагу 1.1.2006. године³⁶⁹ и његове измене и допуне. Споредно кривично законодавство представљају кривично-правне одредбе садржане у ванкривичним законима, који регулишу друге области (привреда, здравство, порески систем, изградња објеката и друго).

У члану 13. КЗ, који носи наслов „Важење општег дела овог законика“, предвиђено је да одредбе општег дела законика важе за сва кривична дела одређена закоником или другим законима. То даље значи да у српском кривично-правном систему и даље важи подела на главно и споредно кривично законодавство и да смо још далеко од унификације кривичног законодавства.

Члан 344а. КЗ важио је само четири месеца пошто је чланом 5. Закона о изменама и допунама Кривичног законика³⁷⁰ значајно измењен, и то на тај начин што је проширен и односи се на све јавне скупове, а не само на спортске приредбе. Према неким ауторима ова измена била је сасвим оправдана, јер су оваква понашања, иако се сада дешавају на спортским приредбама, могућа и дешавала су се и на другим јавним скуповима (митинзи, концерти, приредбе), па би било потпуно нелогично да иста понашања на спортској приредби и на неком другом јавном скупу, са истим или сличним могућим последицама, буду различито третирана и да повлаче различиту врсту одговорности и различито кажњавање.³⁷¹

³⁶⁸ „Службени гласник Републике Србије“ бр. 72/09.

³⁶⁹ „Службени гласник Републике Србије“ бр. 85/05

³⁷⁰ „Службени гласник Републике Србије“ бр. 111/09

³⁷¹ Ђорђевић, Ђ. (2010) оп. цит. стр. 35

Међутим, по неким ауторима промена назива кривичног дела из имена „насилничко понашање на спортској приредби“ у „насилничко понашање на спортској приредби или јавном скупу“ представљала је изненађење, пошто Предлог Закона о изменама и допунама Кривичног законика³⁷² није садржао такво решење. До такве промене дошло је у скупштинској процедури прихватањем амандмана Либерално-демократске партије, што је потврдило сумњу да је таква измена назива кривичног дела инспирисана политичким мотивима, а не реалном потребом за унапређењем кривично-правног механизма којим се штите спорт и јавни ред и мир.³⁷³

По иступањима народних посланика током расправе о Предлогу закона о изменама и допунама Кривичног законика у Народној скупштини Републике Србије може се закључити да је политичка партија која је предложила измену назива кривичног дела тиме желела да придобије део бирачког тела које је трпело претње насиљем и насиље приликом организовања јавних скупова, као што је „Парада поноса“, познатија као „Геј парада“.

Сматрамо да није требало проширивати елементе бића кривичног дела и на насилничко понашање које се може извршити и на јавном скупу. Таква понашања су већ годинама кажњавана на основу других одредби КЗ (на пример, члан 344. прописује кривично дело насилничког понашања и члан 123. прописује кривично дело учествовање у тучи) и није било потребе да се издвајају због чињенице што се врше на разноврсним јавним скуповима. Осим тога, прописивање таквог кривичног дела не одговара ни упоредно-правној пракси европских држава, у којима се као посебно кривично дело појављује насилничко понашање на спортској приредби.

По Шупуту, спорно је и само коришћење формулације „насилничко понашање на спортској приредби или јавном скупу“ пошто спортска приредба сама по себи представља својеврсни јавни скуп.³⁷⁴ У сваком случају, кривичним делом обухваћени су различити видови насилничког понашања на спортској приредби или јавном скупу. Као спортска приредба сматрају се спортска такмичења и спортске манифестације, а као јавни скупови јавна окупљања већег

³⁷² Текст предлога закона о изменама и допунама Кривичног законика, преузето са: <http://www.parlament.gov.rs/content/cir/akta/predzakoni.asp>, доступан дана 13. 05. 2011. године

³⁷³ Шупут, Д. (2011) Кривично дело насилничког понашања на спортској приредби или јавном скупу, НБП-журнал за криминалистику и право, год. (16), бр. 1. стр. 79.

³⁷⁴ Исто.

броја људи са различитим циљевима. Иако и спортске приредбе представљају једну врсту јавних скупова законодавац их је највероватније посебно истакао, јер су оваква понашања на спортским приредбама далеко најчешћа. Ипак, приметно је да се све алтернативно одређене радње овог кривичног дела, пре свега, односе на понашања на спортској приредби, што се види из изричитог помињања спортске приредбе, спортског објекта, спортског терена и гледалишта, навијача и друго, уз назначење да се радња може односити и на јавни скуп.

Због важности извршених измена и могућности да се лакше сагледају промене до којих је дошло у законском тексту, прво ће бити анализирана садржина правне норме која је била прописана чланом 20. ЗСННПСП, затим ће бити анализирана садржина правне норме која је важила од септембра 2009. до јануара 2010. године, па тек онда садржина правне норме која тренутно важи и прописује кривично дело насилничког понашања на спортској приредби или јавном скупу.

4.3.3.1. Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама

Чланом 20. ЗСННПСП, било је предвиђено кривично дело насилничко понашање на спортској приредби које је у основном облику гласило: „Ко у намери да изазове насиље уђе на спортски терен или уласком на спортски терен изазове насиље, физички нападне на учеснике спортске приредбе, унесе у спортски објекат или баца на спортски терен или међу гледаоце предмете, пиротехничка средства или друге експлозивне, запаљиве или штетне супстанце које могу да изазову телесне повреде или угрозе здравље учесника спортске приредбе или учествује у физичком обрачуна на спортској приредби казниће се затвором од три месеца до једне године“.

Радња извршења била је алтернативно прописана и сходно томе кривично дело се могло извршити на неки од следећих начина: а) уласком у спортски терен у намери да се изазове насиље, б) изазивањем насиља уласком у спортски терен, в) физичким нападом на учеснике спортске приредбе, г) уношењем у спортски објекат пиротехничких средстава или других експлозивних средстава или других експлозивних, запаљивих или штетних

супстанци које могу да изазову телесне повреде или угрозе здравље учесника спортске приредбе, д) бацањем на спортски терен или међу гледаоце пиротехничких средстава или других експлозивних, запаљивих или штетних супстанци које могу да изазову телесне повреде или угрозе здравље учесника спортске приредбе и ђ) учествовање у физичком обрачуна на спортској приредби.

Једном речју, радњу кривичног дела је представљао сам улазак на спортски терен у намери да се изазове насиље или изазивање, односно вршење насиља на одређени начин. У првом случају - када се кривично дело врши уласком на спортски терен у намери да се изазове насиље, поред предузимања радње извршења која се у објективном смислу састоју у уласку на терен за постојање кривичног дела била је неопходна и одговарајућа намера - да се изазове насиље, која представља субјективно обележје бића кривичног дела.

Намера мора бити недвосмислено утврђена у сваком конкретном случају и сходно својој природи, имплицира постојање директног умишљаја учиниоца. Намера мора бити присутна у тренутку радње извршења, а за довршено кривично дело није потребно да је реализована.³⁷⁵

У осталим случајевима - кривично дело се састојало у изазивању или вршењу насиља, при чему су поједини начини вршења насиља били посебно наведени.³⁷⁶ За постојање кривичног дела у тим случајевима није било потребно утврђивати било какву намеру учиниоца и отуда је кривично дело могло бити извршено како са директним тако и са евентуалним умушљајем.

Тежи облик кривичног дела је постојао када је оно извршено у групи. Према правном схватању Кривичног одељења Врховног суда Србије од 31. маја 1993. године постојање групе подразумева најмање три лица која заједнички остварују ово кривично дело. А, најтежи облик, уколико се ради о коловођи, то јест лицу које непосредно руководи групом која је извршила кривично дело, односно лицу које предводи групу и усмерава њено деловање.

Законом о изменама и допунама Закона о спречавању насиља и недоличног понашања гледалаца на спортским приредбама из 2007. године у

³⁷⁵ Делић, Н. (2008) Побуде учиниоца као квалификаторне околности код кривичног дела тешког убиства, Правни живот, год. (57), бр. 9. стр. 142-146.

³⁷⁶ Могло би се поставити питање оправданости издвајања појединих начина вршења насиља као облика радње извршења кривичног дела из разлога што је како смо већ истакли у члану 4 ЗСННПСП из 2003. године прописано шта се сматра насиљем и недоличним понашањем на спортским приредбама у смислу овог закона.

члану 7. предвидео је да се кривично дело насилничко понашање на спортској приредби из члана 20. мења, тако да ово кривично дело чини: „Ко неовлашћено уђе на спортски терен или уласком у спортски терен или део гледалишта намењен противничким навијачима изазове насиље, физички нападне или се физички обрачуна са учесницима спортске приредбе, врши насиље приликом доласка и одласка са спортске приредбе, унесе у спортски објекат или баца на спортски терен или међу гледаоце предмете, пиротехничка средства или друге експлозивне, запаљиве или штетне супстанце које могу да изазову телесне повреде или угрозе здравље учесника спортске приредбе, оштећује спортски објекат, његову опрему, уређаје и инсталације, ко својим понашањем или паролма на спортској приредби изазива, националну, расну и верску мржњу или нетрпељивост, услед чега дође до насиља или физичког обрачуна са учесницима спортске приредбе казниће се затвором од шест месеци до пет година.“

Ко у групи изврши кривично дело из става 1. овог члана, казниће се затвором од једне до осам година. Коловођа групе која изврши кривично дело из става 1. овог члана, казниће се затвором од једне до десет година. Ако је извршењем дела из става 1. овог члана дошло до нереда у коме је неко лице тешко телесно повређено или је оштећена имовина већег обима, учинилац ће се казнити затвором од једне до осам година.

Службено или одговорно лице које при организовању спортске приредбе не предузме мере обезбеђења како би се онемогућио или спречио неред, па услед тога буду угрожени живот и тело већег броја људи или имовина већег обима, казниће се затвором од три месеца до три године.³⁷⁷

³⁷⁷ Доношењем ЗИД ЗСННПСР из 2009. године извршене су измене члана 4. овог закона и предвиђено је да се под насиљем и недоличним понашањем на спортским приредбама, у смислу овог закона, сматра нарочито: 1) физички напад на учеснике спортске приредбе, односно физички обрачун између учесника на спортској приредби, 2) бацање предмета на спортски терен или у гледалиште, 3) уношење у спортски објекат обележја којима се вређају национална, расна, верска или друга осећања или на други начин изазива мржња или нетрпељивост која може да доведе до физичких сукоба, 4) „оштећивање“ спортског објекта, опреме уређаја и инсталација на спортском објекту на коме се одржава спортска приредба, 5) изазивање нереда или уништавање имовине приликом доласка, односно одласка са спортске приредбе или у спортском објекту, ремећење тока спортске приредбе, угрожавање безбедности учесника спортске приредбе или трећих лица, 6) неовлашћени улазак на спортски терен, односно у службене просторије и службене пролазе спортског објекта или у део гледалишта који је намењен противничким навијачима, 7) покушај уношења, односно уношење у спортски објекат, поседовање или употреба алкохола или других опојних средстава, 8) покушај уношења, односно уношење у спортски објекат или коришћење пиротехничких средстава и других предмета и средстава којима може да се угрози безбедност учесника у спортској приредби или омета њен

Ако погледамо радњу извршења кривичног дела насилничко понашање на спортској приредби из члана 20. ЗСННПСП, можемо да уочимо да је у периоду од 2003. до 2007. године неопходан елемент основног облика овог кривичног дела била намера да се изазове насиље, што је доводило до тога да је ова намера морала да се доказује, што је у пракси узроковало потешкоће. Изменама и допунама ЗСННПСП из 2007. године више није била потребна намера за изазивање насиља, већ само неовлашћени улазак на спортски терен. Тиме је и доказивање учињеног кривичног дела постало јасније и лакше. Ова измена је поред законодавних имала и логично објашњење а то је да нико осим учесника спортске приредбе није имао потребе да улази на спортски терен, то је уједно и била најзначајнија измена диспозиције овог кривичног дела. Осим тога проширен је и круг делатности које могу представљати радњу извршења, а предвиђена су и два нова тежа облика кривичног дела, као и одговорност службеног или одговорног лица.

Закон о изменама и допунама ЗСННПСП из 2009. године³⁷⁸ није предвиђао измене и допуне члана 20 у којем је било предвиђено кривично дело насилничко понашање на спортској приредби.

4.3.3.2. Кривични законик

Законом о изменама и допунама Кривичног законика (ЗИД КЗ) из септембра 2009. године престао је да важи члан 20. ЗСННПСП, којим је било инкриминисано кривично дело насилничко понашање на спортској приредби. Наиме, ово дело је тада инкриминисано чл. 344а КЗ. Овом инкриминацијом у КЗ из септембра 2009. престао да важи само члан 20. ЗСННПСП, док су све остале одредбе тог закона остале на снази.

ЗИД КЗ из септембра 2009. године уноси ово кривично дело у Кривични законик. Том приликом извршене су одређене термилошке модификације и пооштрене прописане казне за поједине облике кривичног дела – у ставу 1. предвиђено је кумулативно изрицање новчане казне; у ставу 3. предвиђено је изрицање казне затвора од три до дванаест година; у ставу 4. предвиђено је

ток, 9) паљење навијачких реквизита или других предмета и 10) ношење навијачких шалова, капа или других предмета у намери да се скрива идентитет лица.

³⁷⁸ „Службени гласник Републике Србије“ бр. 111/09.

изрицање казне затвора од две до десет година и у ставу 5. предвиђено је кумулативно изрицање новчане казне.

Последње измене инкриминације извршене су доношењем ЗИД КЗ из децембра 2009. године и назив кривичног дела је промењен у насилничко понашање на спортској приредби или јавном скупу.

Насилничко понашање на спортској приредби члан 344а КЗ РС

Кривично дело насилничко понашање на спортској приредби из члана 344а КЗ РС у погледу рање извршења исто је као и адекватно кривично дело ЗСННПСП из 2007. године, осим што у инкриминацији у КЗ више није предвиђена радња извршења у виду уласка у спортски терен.

Основна специфичност кривичног дела насилничког понашања на спортској приредби у облику у коме је било прописано до јануара 2010. године, огледа се у елементима бића тог кривичног дела који су објективног карактера, а који предвиђају да се то кривично дело може извршити искључиво на одређеном месту (простору у коме се одржава спортска приредба) и у одређено време (време одржавања спортске приредбе).³⁷⁹ Шта представља спортска приредба и простор у коме се одржава спортска приредба (спортски објекат) прописано је чланом 2. ст. 1. и 5. ЗСННПСП, док је ставом 3. истог члана Закона прописано да: „Време одржавања спортске приредбе, у смислу овог закона, јесте временски интервал од два часа пре почетка спортске приредбе до два часа након њеног завршетка, односно, када се одржавају спортске приредбе повећаног ризика, временски интервал од четири часа пре почетка спортске приредбе до четири часа након њеног завршетка“. То значи да се кривично дело може извршити у оквиру појединог спортског објекта једино у време одржавања спортске приредбе које је дефинисао Закон, тако да, на пример, туча између више појединаца који су присталице различитих фудбалских клубова у оквиру неког стадиона, али ван прописаног времена одржавања спортске приредбе, не би представљала кривично дело насилничког понашања на спортској приредби, већ евентуално извршење неког другог кривичног дела прописаног КЗ (на пример, кривично дело учествовање у тучи). Како биће основног кривичног

³⁷⁹ Шупут, Д. (2011 б) оп. цит. стр. 71.

дела из члана 344а ст. 1. КЗ садржи појмове као што су спортски терен, гледалиште, учесник спортске приредбе, спортска приредба, спортски објекат, спортски терен, то се за њихово разумевање и тумачење морају користити одредбе ЗСННПСП.

Сходно одредби члана 344а КЗ РС кривично дело насилничког понашања на спортској приредби или јавном скупу има основни облик, три тежа и један посебан облик.

Основни облик кривичног дела који је прописан у ставу 1. чини онај ко физички нападне или се физички обрачунава са учесницима спортске приредбе или јавног скупа, врши насиље или оштећује имовину веће вредности приликом доласка или одласка са спортске приредбе или јавног скупа, унесе у спортски објекат или баца на спортски терен, међу гледаоце или учеснике јавног скупа предмете, пиротехничка средства или друге експлозивне, запаљиве или штетне супстанце које могу да изазову телесне повреде или угрозе здравље учесника спортске приредбе или јавног скупа, неовлашћено уђе на спортски терен или део гледалишта намењен противничким навијачима и изазове насиље, оштећује спортски објекат, његову опрему, уређаје и инсталације, својим понашањем или паролама на спортској приредби или јавном скупу изазива националну, расну, верску или другу мржњу или нетрпељивост засновану на неком дискриминаторском основу услед чега дође до насиља или физичког обрачуна са учесницима.

Заштитни објект кривичног дела насилничког понашања на спортској приредби није живот и тело појединаца који присуствују спортској приредби, већ је то сигурност и безбедност свих учесника спортске приредбе од насиља којим би сви учесници спортске приредбе могли бити изложени, те се у том погледу ово кривично дело разликује од кривичних дела против живота и тела.

Утврђена чињеница да је оштећени у критичном догађају задобио лаку телесну повреду у виду посекотине у пределу чела није од значаја за одлуку суда, јер заштитни објект кривичног дела, насилничко понашање на спортској приредби које је прописано у члану 20. ст. 1. ЗСННПСП, није живот и тело појединца који присуствују спортској приредби, већ је то сигурност и безбедност свих учесника спортске приредбе, заштита од насиља којом би сви

учесници спортске приредбе могли бити изложени, те се у том погледу ово кривично дело разликује од кривичних дела против живота и тела.³⁸⁰

Радњу извршења предстаљају следеће делатности: 1) физички напад или физички обрачун са учесницима спортске приредбе или јавног скупа, 2) вршење насиља 3) оштећење имовине веће вредности приликом доласка или одласка са спортске приредбе или јавног скупа, 4) уношење у спортски објекат и бацање међу гледаоцима предмета, пиротехничких средстава или других експлозивних, запаљивих или штетних супстанци које могу да изазову телесне повреде или угрозе здравље учесника спортске приредбе или јавног скупа, 5) неовлашћени улазак на спортски терен или део гледалишта намењен противничким навијачима и изазивање насиља, 6) оштећење спортског објекта, његове опреме, уређаја и инсталација и 7) одређеним понашањем или паролама на спортској приредби или јавном скупу изазивање националне, расне, верске или друге мржње или нетрпељивости засноване на неком дискриминаторском основу, услед чега дође до насиља или физичког обрачуна са учесницима.

1) Физички напад или физичко обрачунавање са учесницима спортске приредбе. Ова радња извршења обухвата разноврсна понашња појединаца, као што су ударање другог лица, гађање другог лица предметима или коришћење на било који начин физичке силе, као и механичко или хемијско наношење бола или повреда другом лицу. Као учесници спортске приредбе сматрају се сва лица која су присутна на спортској приредби (гледаоци, такмичари, спортске судије и друга службена лица, редари, присутни полицајци, новинари, здравствено особље и други).

Ова радња извршења кривичног дела представљала је изузетак у односу на све друге прописане радње по томе што се у овом случају кривично дело могло извршити ван одређеног места (ван спортског објекта) и ван времена одржавања спортске приредбе. Кривично дело се могло извршити приликом доласка или одласка са спортске приредбе. Да ли су одређена лица која су окривљена за извршење кривичног дела насилничког понашања на спортској приредби радњом која представља вршење насиља приликом доласка или одласка са спортске приредбе заиста то учинила приликом доласка или одласка са спортске приредбе може се процењивати и доказивати једино на основу

³⁸⁰ Пресуда Окружног суда у Београду, Кж. 3401/06 од 14. фебруара 2007. године и пресуда Општинског суда у Обреновцу К. 205/05 од 13. априла 2006. године.

појединих показатеља објективног карактера као што су: чињеница да се група навијача организовано упутила на конкретну спортску приредбу, чињеница да су појединци који су кренули у правцу места одржавања спортске приредбе имали купљене улазнице или да су имали навијачке реквизите (заставе, шалове, капе, транспаренте), околност да су се навијачи организовано враћали са спортске приредбе.

Када је реч о радњи извршења кривичног дела која је у закону дефинисана као физички напад или физички обрачун са учесницима спортске приредбе, треба рећи да законодавац овде користи не баш уобичајену кривично-правну терминологију. Прво - у инкриминацијама се по правилу користи појам „напад“,³⁸¹ под којим се подразумева одговарајуће деловање на тело пасивног субјекта које не поприма интензитет лаке телесне повреде. Иако сам напад обухвата радње које су физички и непосредно управљене на тело пасивног субјекта, за његово постојање није неопходно да је дошло до непосредног физичког контакта између извршиоца и пасивног субјекта, на пример, довољно је да је дошло до бацања неког предмета на пасивног субјекта. Друго - физички обрачун се у законском смислу означава као „туча“, а која подразумева физички обрачун између више лица (нпр. најмање три лица код кривичног дела учествовање у тучи (члан 123 КЗ РС), односно најмање два лица код кривичног дела угрожавање опасним оруђем при тучи и свађи (члан 124 КЗ РС).

2) Вршење насиља и оштећење имовине веће вредности приликом доласка или одласка са спортске приредбе. Облик радње извршења кривичног дела који се односи на оштећење имовине приликом одласка или доласка са спортске приредбе поклапа се са извршењем прекршаја из члана 23. ЗСННПСП, с тим што се за постојање кривичног дела тражи да је у питању „имовина веће вредности“. Радњу извршења вршења насиља или оштећење имовине веће вредности у контексту овог кривичног дела требало би схватити у њиховом уобичајеном, језичком смислу.³⁸²

3) Уношење у спортски објекат или бацање међу гледаоце пиротехничких средстава или других експлозивних, запаљивих или штетних

³⁸¹ Примера ради кривично дело напад на службено лице у вршењу службене дужности (члан 323 КЗ РС) које спада у групу кривичних дела против државних органа (Глава двадесет девета). Види више о томе у: Стојановић, З. (2009) Коментар кривичног законика, Службени гласник, Београд, стр. 699.

³⁸² Делић, Н. (2011) Кривично дело насилничког понашања на спортској приредби или јавном скупу, Правни живот, год. (60), бр. 9. стр. 249.

супстанци. Ова средства треба да су таква да могу да изазову телесне повреде или угрозе здравља учесника спортске приредбе. Реч је о опасним средствима чијом употребом се може остварити телесна повреда или лишавање живота другог лица, што то кривично дело чини деликтом угрожавања. Опасним средством подобним да изазове телесне повреде или угрожавање здравља учесника спортске приредбе у случају извршења тог кривичног дела сматрају се предмети као што су, на пример, већи камен, бетонска коцка, тежи упаљач, стаклена флаша, оштри предмети, дрвене мотке. Осим тога, таквим средством сматрају се пиротехничка средства³⁸³, друге експлозивне, запаљиве или штетљиве супстанце као што су: петарде, бакље, димне бомбе, сигналне ракете, сузавац, бензин и друго.

При оцени да ли је угрожавање здравља учесника спортске приредбе или изазивање телесне повреде било могуће неким од употребљених опасних средстава, мора се имати у виду не само подобност средства уопште, већ и начин на који је оно употребљено. Могуће је да у конкретном случају буде речи о предмету или пиротехничком средству или другој експлозивној, запаљивој или штетљивој супстанци која представља опасно средство, али да је употребљено на такав начин који није подобан за угрожавање здравља учесника спортске приредбе или изазивање телесне повреде (гађање другог лица петардом која није запаљена, уношење стаклене флаше ради испијања неког напитка и њено касније бацање у простор у коме се налазе отпаци и слично). У том случају кривично дело је свршено, било самим уношењем неког од средстава подобних да изазову телесне повреде или угрозе здравље учесника спортске приредбе, било бацањем на спортски терен или гледаоце неког од тих средстава, без обзира на то да ли је таквим понашањем проузрокована телесна повреда или непосредно угрожено здравље учесника спортске приредбе.³⁸⁴ Последица тог кривичног дела је апстрактна опасност за тело и здравље људи.

Пресудом вишег суда у Чачку окривљени је оглашен кривим због кривичног дела из члана 20. ЗСННПСП. У изреци пресуде је наведено да је у спортски терен унео пиротехничка средства и то сто комада петарди увезених и

³⁸³ Шта су то пиротехничка средства није прописано ни Кривичним закоником, ни Законом о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, већ чланом 3. ставом 4. Закона о експлозивним материјама, запаљивим течностима и гасовима „Службени гласник Социјалистичке Републике Србије“ бр. 44/77, 45/85 и 18/89 и „Службени гласник Републике Србије“ бр. 53/93, 67/93, 48/94 и 101/05.

³⁸⁴ Шупут, Д. (2011 б) оп. цит. стр. 75.

упакованих у целофан, као и један нож на отварање, такозвани „лептир“, који је држао у свом ранцу док је трајала фудбалска утакмица (пресуда Вишег суда у Чачку К. 32/10 од 24. 08. 2010.).³⁸⁵

4. Неовлашћени улазак на спортски терен или део гледалишта намењен противничким навијачима. Као спортски терен сматра се простор на коме се обавља такмичење, као и простор око њега до гледалишта. Да би ова радња представљала кривично дело потребно је да је извршилац, поред неовлашћеног уласка и изазвао насиље. Дакле, у овом случају неопходно је утврдити узрочно-последичну везу између неовлашћеног уласка и изазивања насиља. Ако такав неовлашћени улазак није изазвао насиље, постојаће само прекршај из ЗСННПСП. Неовлашћени улазак у спортски терен представља сваки улазак на спортски терен особе која за то није овлашћена посебним прописом, или писаном исправом издатом на основу прописа. Постојање или непостојање физичких баријера (ограда, ровова, канала, сигуросних мрежа и слично) између простора за гледаоце и спортског терена, не утиче на дозвољеност или недозвољеност уласка на спортски терен од стране неовлашћених лица.

Ко се сматра лицем неовлашћеним за улазак на спортски терен уређује се на основу не само одредби о ЗСННПСП, већ и на основу пропозиција такмичења, правилника релевантних спортских организација и правилника о коришћењу спортског објекта који доноси власник, или корисник спортског објекта.³⁸⁶

После измена из септембра 2009. године, формулација из члана 344а КЗ гласила је: „Ко неовлашћено уђе на спортски терен или део гледалишта намењен противничким навијачима и изазове насиље казниће се ... “. Могло би се помислити да је после те измене постало неопходно, не само да неко уђе у део гледалишта намењен противничким навијачима и изазове насиље, већ и да то учини неовлашћено. Вероватно је таква неспретна формулација била плод убрзаног рада законодавца, пошто нико не поседује овлашћење да уђе у део гледалишта намењен противничким навијачима и изазове насиље.³⁸⁷

Поставља се питање шта уопште представља неовлашћен улазак у део гледалишта намењен противничким навијачима и да ли је уопште било битно

³⁸⁵ Калаба, Д. (2011) Кривично дело насилничко понашање на спортској приредби – законодавство и судска пракса, Билтен судске праксе, Виши суд у Краљеву, бр.1.стр. 53.

³⁸⁶ Шупут, Д. (2011 б) оп. цит. стр. 73.

³⁸⁷ Исто.

наглашавати да је реч о неовлашћеном уласку када је за извршење кривичног дела неопходно да неко уласком у тај део спортског објекта изазове насиље. Неовлашћени улазак у део гледалишта намењен противничким навијачима се сам по себи не кажњава, чак и када би се претпостављало да такав улазак подразумева да особа која то чини не поседује одговарајућу улазницу за тај део трибина. Такође, формулација звучи апсурдно пошто чињеницом што наводи да кривично дело извршава онај ко неовлашћено уђе у део гледалишта намењен противничким навијачима и изазове насиље, сугерише да постоји и неко ко може да уђе овлашћено и изазове насиље, што није тачно. Нико, па чак ни полицијски службеници немају овлашћење да уђу у део гледалишта намењен противничким навијачима и изазову насиље. Они могу само да уђу и употребом средстава принуде интервенишу како би се насиље спречило или окончало.³⁸⁸

5. Оштећење спортског објекта, његове опреме, уређаја и инсталација. Овакво понашање има све елементе кривичног дела оштећења или уништења туђе ствари из члана 212. КЗ, али ако је то учињено на спортској приредби и ако се оштећење односи на спортски објекат, његову опрему, уређаје и инсталације, представљаће радњу извршења кривичног дела насилничког понашања на спортској приредби. Интересантно је да КЗ овде помиње оштећење, а не и уништавање поменутих предмета, иако је, наравно, и оно могуће, нарочито када су у питању опрема, уређаји и инсталације. Такође, није јасно зашто се и последњим изменама КЗ као објект радње помињу спортски објекти и њихова опрема, а не и други објекти где се јавни скупови могу одржавати, који, такође, могу бити оштећени приликом одржавања самог скупа.

У вези са тако постављеном радњом извршења кривичног дела поставља се питање која понашања представљају оштећивање спортског објекта, његове опреме, уређаја и инсталација, тј. шта представља оштећење неке од тих ствари. То могу бити разноврсни акти чињења услед којих долази до оштећења спортског објекта, његове опреме, уређаја и инсталација као вида делимичног уништавања ствари или начина да се нека од тих ствари учини неупотребљивом. Спортски објект, његова опрема, уређаји и инсталације могу се извршењем тог кривичног дела учинити неупотребљивим тиме што се њихови саставни делови растављају, демонтирају, погрешно спајају или

³⁸⁸ Милетић, С. (2004) Основи јавне безбедности – послови и начин рада, Виша школа унутрашњих послова, Београд, стр. 148.

насилно скидају, на тај начин да без њих сам спортски објекат или његова опрема, уређаји и инсталације више не могу да врше своју функцију – да омогућавају безбедно одржавање спортске приредбе. Најчешћи пример таквог оштећивања спортског објекта представља ломљење столица које се налазе на трибинама стадиона, као и оштећење ограда и других баријера које одвајају гледаоце од игралишта.

6. Најзад, кривично дело се може извршити и на такав начин што неко својим понашањем или паролама изазива националну, расну, верску или другу мржњу или нетрпељивост засновану на неком дискриминаторском основу услед чега дође до насиља или физичког обрачуна са учесницима. Другим речима, за кривично дело је потребно одговарајуће понашање или пароле којима се изазива национална, расна, верска или друга мржња или нетрпељивост заснована на неком дискриминаторском основу и да услед тога дође до насиља или физичког обрачуна са учесницима.³⁸⁹

Изазивање националне, расне, верске и друге мржње и нетрпељивости је један од начина извршења кривичног дела изазивање националне, расне и верске мржње и нетрпељивости (члан 317. КЗ РС) које спада у групу кривичних дела против уставног уређења и безбедности Републике Србије (Глава 28). Основни облик овог кривичног дела врши онај ко изазива или распирује националну, расну или верску мржњу или нетрпељивост међу народима и етничким заједницама које живе у Србији.

Поређењем радњи наведених кривичних дела, осим сличности, виде се и значајне разлике. Најбитнија разлика је у томе што су последице за та два кривична дела различите. Последица код кривичног дела насилничког понашања на спортској приредби је насиље на спортској приредби, док је последица код кривичног дела изазивања националне, расне и верске мржње и нетрпељивости стварање или продубљивање националне, расне и верске мржње и нетрпељивости међу народима и етничким заједницама које живе у Србији. Стога је кривично дело изазивања националне, расне и верске мржње и нетрпељивости свршено већ самим стварањем и распиривањем националне, расне и верске мржње и нетрпељивости, без изазивања било каквих аката насиља. Док се у случају извршења кривичног дела насилничког понашања на

³⁸⁹ Делић, Н. (2011) оп. цит. стр. 249.

спортској приредби кривично дело сматра свршеним када је услед саопштавања парола на спортској приредби којима се изазива национална, расна и верска мржња или нетрпељивост, дошло до насиља или физичког обрачуна са учесницима спортске приредбе.

Мржња и нетрпељивост су одређене негативне појаве у области одговарајућих друштвених односа које се разликују по степену интензитета, при чему је по правилу реч о емотивно „интензивно“ обојеним стањима која су пододобна да створе конфликтне ситуације високог степена.³⁹⁰

Посебан проблем у овом случају у вези с кривичним делом насилничког понашања на спортској приредби јесте утврђивање, а касније доказивање узрочно - последичне везе између таквих понашања или саопштавања парола на спортској приредби којима се изазива национална, расна и верска мржња или нетрпељивост и настанка насиља или физичког обрачуна учесника спортске приредбе. Да ли је у сваком конкретном случају до насиља и обрачуна учесника спортске приредбе дошло баш услед понашања и саопштавања парола којим се изазива национална, расна и верска мржња или нетрпељивост, изузетно је тешко, а најчешће и немогуће утврдити.

Прописивањем услова да је кривично дело извршено тек када је дошло до насиља или физичког обрачуна учесника спортске приредбе услед понашања или саопштавања парола на спортској приредби којим се изазива национална, расна и верска мржња или нетрпељивост, само доказивање извршеног кривичног дела постало је немогуће у пракси. Шупут³⁹¹ сматра да и ако се на спортској приредби повећаног ризика изврши снимање понашања гледалаца у спортском објекту, што је могуће под условом да организатор спортске приредбе повећаног ризика испуни своју обавезу из члана 15. става 1. тачке 7. ЗСННПСП, доказивање чињенице да је до започињања насиља или физичког обрачуна учесника спортске приредбе дошло баш услед понашања или саопштавања парола којима се изазива национална, расна и верска мржња или нетрпељивост, неће бити могуће. За утврђивање и доказивање постојања узрочно-последичне везе између описаних понашања није довољно доказати само постојање објективних околности да је било понашања и саопштавања

³⁹⁰ Бачић, Ф. (1992) Кривично право - посебни део, Правни факултет, Загреб, стр. 26.

³⁹¹ Шупут, Д. (2011 б) оп. цит. стр. 78.

парола којима се изазива национална, расна и верска мржња или нетрпељивост, већ је потребно да се докажу и субјективне околности које би се сводиле на утврђивање личног утиска појединаца који су таквом понашању присуствовали. Да је одређено понашање или саопштавање парола изазвало код појединаца – учесника спортске приредбе – националну, расну и верску мржњу или нетрпељивост и да ли их је то осећање потом мотивисало и подстакло на насиље и физички обрачун на спортској приредби, немогуће је утврдити егзактним доказним средствима која се користе у судском кривичном поступку.

Сматрамо да је било исправније да је законодавац прописао да се кривично дело насиља на спортским приредбама извршава понашањем или саопштавањем парола на спортској приредби којима се изазива национална, расна и верска мржња или нетрпељивост. На тај начин само изазивање националне, расне и верске мржње или нетрпељивости на спортским приредбама, било би прописано као акт насиља за који се кажњава на основу одредбе из члана 344а. КЗ. Такав начин прописивања радње извршења кривичног дела био би у складу са законодавном праксом многих других европских држава.

Само изазивање националне, расне или верске или друге мржње и нетрпељивости се може вршити на различите начине као, на пример, вређањем, исмејавањем или потцењивањем националних, расних, верских или других друштвено - групно припадајућих осећања, излагањем порузи њихових симбола, ниподаштавањем историјских, културних и других вредности. Вређање је сваки акт омаловажавања који је по форми или садржају такав да објективно може на већину људи деловати као фактор који изазива стање нетолеранције на националној, расној, верској и другој основи, по правилу ту се ради о изношењу увредљивих чињеница, односно негативних судова и оцена (на пример, псовке, увреде, песме са одређеним садржајем и слично). За постојање кривичног дела битно је да су у питању делатности које су по својој природи подобне да изазову националну, расну верску или другу мржњу и нетрпељивост засновану на неком дискриминаторском основу, што ће зависити како од карактера саме делатности која се предузима, тако и од начна и услова под којима је у конкретном случају дата делатност предузета. Ове делатности се могу предузети према једном или више лица, али је основно да су усмерене на

његову/њихову националну, расну, верску или одговарајућу друштвено - групну припадност.

Извршилац овог кривичног дела може бити свако лице и извршиоцу није потребно посебно својство навијача или припадника навијачке групе. Пракса је показала да се осим навијача, многа друга лица – тренери, спортисти, новинари, фоторепортери и други учесници и посетиоци спортских приредби могу појавити као изгредници и извршиоци тог кривичног дела.

Кривично дело насилничко понашање на спортској приредби могу извршити и играчи на терену.³⁹²

Извршилац дела може бити било које лице, што значи и сам учесник спортске приредбе или јавног скупа. Овај став има своје упориште и у судској пракси, па тако Окружни суд у Београду истиче да „кривично дело могу извршити и играчи на терену“ (пресуда Кж-од 10. новембра 2006. године³⁹³, у истом смислу је и пресуда Вишег суда у Чачку К - 5/10 од 23. априла 2010. године³⁹⁴) односно „тренер КК за време кошаркашке утакмице коју је играо његов тим“ (пресуда Кж – 32/06 од 31. јануара 2006. године).³⁹⁵

Релевантни облик кривице је умишљај, директни или евентуални.

Чланом 344а. ставом 2. КЗ прописан је први тежи облик кривичног дела насилничког понашања на спортској приредби или јавном скупу који постоји онда када је дело извршено у групи. Казна за овај тежи облик дела је затвор од једне до осам година. Квалификаторна околност јесте деловање у групи и таква околност мора бити обухваћена умишљајем извршиоца. Група значи најмање три лица која су повезана ради трајног или повремениог вршења кривичних дела која не мора да има дефинисане улоге својих чланова, континуитет чланства или развијену структуру (члан 112. став 22. КЗ РС).

³⁹² Првостепеном пресудом више окривљених је оглашено кривим да су на спортској приредби, кошаркашкој утакмици између два кошаркашка тима након прекида игре, због почињеног прекршаја над играчем једног кошаркашког тима, учествовали у физичком обрачуну између играча. Четири окривљена су играчи једног од кошаркашких тимова који су се затекли на терену у моменту када је спортски судија свирао прекид, док су два окривљена утрчала у терен са клупе, а преостали окривљени су са трибина ушли у терен. Пресуда окружног суда у Београду, Кж. 2783/06 од 10. новембра 2006. године. Слично и пресуда Првог општинског суда у Београду К. 2338/05 од 18. априла 2006. године

³⁹³ Симић, И., Трешњев, А. (2008) Збирка судских одлука из кривично - правне материје, осма књига, Службени гласник, Београд, стр. 234.

³⁹⁴ Калаба, Д. (2010) Кривично дело насилничко понашање на спортској приредби (члан 344а КЗ), законодавство, судска пракса, дилеме, Судска пракса, Београд, бр. 11-12. стр. 69.

³⁹⁵ Исто.

У ставу 3. овог члана прописан је други тежи облик кривичног дела насилничког понашања на спортској приредби или јавном скупу, то је ситуација када појединац изврши то кривично дело у својству коловође групе која изврши кривично дело насилничког понашања на спортској приредби или јавном скупу. За коловођу (лице које предводи групу у акцијама) групе прописана је казна од три до дванаест година затвора. За утврђивање кривичне одговорности за такав облик кривичног дела, потребно је да извршилац тог кривичног дела у време извршења дела има свест да јесте коловођа групе и да жели да се понаша као коловођа. Неопходно је да та околност буде обухваћена умишљајем учиниоца.

Члан 344а. став 4. КЗ такође прописује тежи облик кривичног дела насилничког понашања на спортској приредби или јавном скупу који постоји ако је извршењем основног облика кривичног дела насилничког понашања на спортској приредби дошло до нереди у коме је неко лице тешко телесно повређено или је оштећена имовина већег обима. За такве случајеве извршења кривичног дела прописано је да ће се извршилац казнити затвором од две године до десет година. Тешка телесна повреда може бити нанесена, како лицу према коме се врши насиље на спортској приредби, тако и неком другом лицу које може бити учесник спортске приредбе, али и случајни пролазник. У односу на наношење тешке телесне повреде, за успостављање кривичне одговорности извршиоца довољно је да постоји нехат као облик кривице извршиоца. Друга квалификаторна околност се огледа у оштећењу имовине већег обима, а за утврђивање кривичне одговорност извршиоца довољно је да је у тренутку извршења постојао нехат извршиоца у односу на оштећење имовине већег обима до кога је дошло услед насиља на спортској приредби. Међутим, у пракси ће се поставити питање шта представља оштећење имовине већег обима до кога је дошло услед насиља на спортској приредби. То је фактичко питање које се процењује у сваком конкретном случају с обзиром на различите околности: намену имовине, посебан значај, новчану и не новчану вредност и друго.

За поједина кривична, дела у чијој диспозицији се користе изрази имовина већег обима, већа вредност, имовина већих размера, судови су заузимали различита становишта и давали различите процене о значењу тих речи. Из тог разлога је за нека од таквих кривичних дела, Кривично одељење Врховног суда Србије формулисало правно сватање којим се одређује шта у односу на конкретно прописано кривично дело значе појмови: имовина већег

обима, већа вредност или штета великих размера. На жалост, Кривично одељење Врховног суда Србије до сада није формулисало правно схватање о томе шта представља оштећење већег обима до кога је дошло услед насиља на спортској приредби.³⁹⁶ Такође, сматрамо да није било потребе да се у законску норму уноси појам нереда,³⁹⁷ већ је требало користити уобичајену формулацију која се примењује код великог броја кривичних дела када је реч о кривичном делу квалификованом тежом последицом која се састоји у наношењу тешке телесне повреде - „ако је услед дела из става 1. овог члана наступила тешка телесна повреда неког лица“.

Осим наведених, тежих облика кривичног дела насилничког понашања на спортској приредби или јавном скупу, КЗ је чланом 344а. ставом 5. прописао и посебан облик кривичног дела насилничког понашања на спортској приредби или јавном скупу, који постоји ако службено или одговорно лице при организовању спортске приредбе или јавног скупа пропусти да предузме одговарајуће мере обезбеђења како би се онемогућио или спречио неред, па услед тога буду угрожени животи и тело већег броја људи или имовина веће вредности. За тај посебан облик кривичног дела законом је прописано да ће се извршилац казнити затвором од три месеца до три године и новчаном казном.

Изменама Кривичног закона Републике Србије из 2002. године у српски правни систем је чланом 230а. било прописано ново кривично дело: „Неспречавање нереда на спортском такмичењу или другом јавном скупу“. На жалост, тај члан је изостављен приликом доношења новог Кривичног законика 2005. године. Међутим, како је време показало да је то погрешно, Народна скупштина је 2007. године у Закон о изменама и допунама ЗСННПСП унела и одредбу о кривичној одговорности службеног или одговорног лица које при организовању спортске приредбе не предузме мере обезбеђења како би се онемогућио или спречио неред, изменом дефиниције кривичног дела: „Насилничко понашање на спортској приредби“ (члан 20. став 5.). У образложењу предлога закона као разлог за додавање става 5. у члану 20. наведено је: „одговорност службених или одговорних лица предлаже се с

³⁹⁶ Исто.

³⁹⁷ Појам нереда се јавља код кривичног дела изазивања панике и нереда (члан 343. КЗ РС) које спада у групу кривичних дела против јавног реда и мира (Глава тридесет прва-кривична дела против јавног реда и мира) и под тим појмом се подразумева теже нарушавање јавног реда и мира, тј. нарушавање јавног реда и мира значајнијег интензитета, што се мора процењивати у сваком конкретном случају.

обзиром на то да се у пракси показало да њихви пропусти могу бити у директној узрочно - последичној вези са нарушавањем јавног реда и мира и угрожавањем безбедности људи и имовине“. Изменама КЗ из септембра 2009. године кривично дело из члана 20. став 5. ЗСННПСП пребачено је у члан 344а.

Радња извршења кривичног дела се састоји у непредузимању мера обезбеђења на спортској приредби, које треба да онемогуће или спрече нереде на тој приредби. Радња непредузимања мера обезбеђења на спортској приредби врши се понашањима која представљају непридржавање закона, тј. неизвршавање обавеза које су у вези са предузимањем мера обезбеђења на спортској приредби прописаних ЗСННПСП, или другим прописом или општим актом спортских организација које су организатори спортске приредбе. Пре свега, то могу бити различити облици нечињења, када службено или одговорно лице уопште не предузима одговарајуће мере обезбеђења које би морало да предузме у складу са прописом. Такве мере прописане су, на пример, у члановима 8 до 17 ЗСННПСП. Овде је реч о бланкетном бићу кривичног дела за чије употпуњавање садржине је потребно консултовати прописе законског и подзаконског карактера који одређују органе, услове, поступак и мере које се морају предузети с циљем обезбеђења јавног реда и мира при одржавању спортских приредби.

За утврђивање кривичне одговорности из члана 344а. став 5. КЗ централни проблем ће, по нашем мишљењу, управо бити утврђивање које су то мере обезбеђења морале бити при организовању спортске приредбе предузете у функцији онемогућавања или спречавања нереда, и како њих разликовати од читавог низа других мера које према Закону о спорту, Закону о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама и Закону о окупљању грађана погађају организатора спортске приредбе.

На почетку треба констатовати да се ради о непредузимању мера обезбеђења које имају за циљ да онемогуће (у потпуности искључе) или спрече (у већој или мањој мери ускрате могућности) стварања нереда на спортској приредби.³⁹⁸ У правној литератури појам „спортска приредба“ дефинише се претежно као одређени, плански припремљен и спроведен, временски ограничен спортски догађај, за који постоји јавни интерес, на коме учествује

³⁹⁸ Ђурђевић, Н. (2010) оп. цит. 2. стр. 294.

више спортиста.³⁹⁹ Он у себи обухвата и спортска такмичења и спортске манифестације.

Закон о спорту Републике Србије основни је правни акт који се мора имати у виду при дефинисању обавеза које погађају организаторе спортских приредби. Такође, према члану 5. ЗСННПСП, на организовање спортских приредби сходно се примењују и прописи Закона о окупљању грађана. Коначно ЗСННПСП најпрецизније регулише обавезе организатора спортских приредби усмерене на предупређење и онемогућавање избијања насиља и недоличног понашања гледалаца. У том погледу тај закон разликује „уобичајене“ спортске приредбе и спортске приредбе повећаног ризика. Организатор сваке спортске приредбе дужан је да осигура безбедно одржавање спортске приредбе и да предузме мере којима се предупређује и онемогућава избијање насиља и недоличног понашања гледалаца (члан 3. ЗСННПСП). У том циљу, он је посебно дужан да образује одговарајућу редарску службу, или да ангажује правно лице предузетника ради обављања послова физичког обезбеђења и одржавања реда на спортској приредби. Организатор је дужан да оствари сарадњу са Министарством за унутрашње послове, ради спровођења мера и налога који се односе на одржавање јавног реда и мира (члан 9. став 1). И организатор спортске приредбе повећаног ризика дужан је да предузме уобичајене мере, али, поред тога, он има и читав низ додатних обавеза, које се пре свега односе на обезбеђење одговарајућег спортског објекта и продају карата.

Последица кривичног дела се састоји у конкретној опасности за живот или тело већег броја људи или имовину већег обима. Реч је о конкретном угрожавању. Угрожавање ће се сматрати конкретним онда када, према општем искуству, може са вероватноћом сваког тренутка да наступи поврда заштићеног добра. Услед предузете радње извршења треба да наступи, стварна, блиска опасност да дође до повреде заштићених добара. Дело се може извршити како са умишљајем, тако и из нехата.

Овде, такође, законски текст није било потребно оптеретити појмом „тело већег броја људи“ већ је требало користити уобичајену плуралну

---

³⁹⁹ Boerner, J. (1985) Sportstaetten – Haftungsrecht, Berlin, p. 23.

формулацију „тело људи“.⁴⁰⁰ У складу са правним схватањем Кривичног одељења Врховног суда Србије од 17. априла 2006. године радиће се о „већем броју људи“ у случају када је на одређеном месту окупљено најмање десет људи.

Објект кривичног дела су живот и тело људи, или имовина веће вредности. Реч је о животу и телу већег, индивидуално неодређеног броја људи. Уколико услед непредузимања мера обезбеђења не буду угрожени живот или тело већег броја људи или имовина веће вредности, за одговорно лице организатора спортске приредбе који није предузимао прописане мере обезбеђења остаје прекршајна одговорност утврђена чланом 21. ЗСННПСР.

Извршилац овог посебног облика кривичног дела насилничког понашања на спортској приредби или јавном скупу може бити само појединац са посебним својством тј. статусом - службено или одговорно лице које учествује, односно има одређене надлежности у организовању конкретне спортске приредбе.⁴⁰¹

Кривично дело треба да је извршено у вршењу службене дужности везане за организовање спортске приредбе. Према тренутно важећим прописима то може бити, пре свега, службено лице Министарства унутрашњих послова (МУП-а) које има одређене надлежности у предузимању мера заштите безбедности грађана, односно осигурања јавног реда и мира на спортском

---

⁴⁰⁰ Као нпр. код следећих кривичних дела из групе против опште сигурности људи и имовине (Глава 25): изазивање опште опасности (члан 278. став 1. КЗ РС), изазивање опасности необезбеђењем мера заштите на раду (члан 280. став 1. КЗ РС) и непрописно и неправилно извођење грађевинских радова (члан 281. став 1. КЗ РС).

⁴⁰¹ Ко се сматра „службеним лицем“ у смислу КЗ одређено је чланом 112. ст. 3. службеним лицем сматра се: 1) лице које у државном органу врши службене дужности; 2) изабрано, именовано или постављено лице у државном органу, органу локалне самоуправе или лице које стално или повремено врши службене дужности или службене функције у тим органима; 3) лице у установи, предузећу или другом субјекту, којем је поверено вршење јавних овлашћења, које одлучује о правима, обавезама или интересима физичких или правних лица или о јавном интересу; 4) службеним лицем сматра се и лице којем је фактички поверено вршење појединих службених дужности или послова; 5) војно лице.

Ко се сматра „одговорним лицем“ утврђено је чланом 112. ст. 5. КЗ: „Одговорним лицем сматра се власник предузећа или другог субјекта привредног пословања или лице у предузећу, установи или другом субјекту којем је, с обзиром на његову функцију, уложена средства или на основу овлашћења, поверен одређени круг послова у управљању имовином, производњи или другој делатности или у вршењу надзора над њима или му је фактички поверено обављање појединих послова. Одговорним лицем сматра се и службено лице кад су у питању и кривична дела код којих је као извршилац назначено и одговорно лице, а у овом закону нису предвиђена у глави о кривичним делима против службене дужности, односно као кривична дела службеног лица.“ Дакле „одговорно лице“ може бити власник организације која организује спортску приредбу као и лице у организацији која организује спортску приредбу којом је, с обзиром на његове функције, уложена средства или на основу овлашћења поверен одређени круг послова у организовању приредбе или у вршењу надзора над њим или му је фактички поверено обављање појединих послова у организацији спортске приредбе.

такмичењу. Сходно, члану 5. Закона о министарствима,⁴⁰² Министарство унутрашњих послова обавља послове државне управе везане за заштиту живота, личне и имовинске сигурности грађана, одржавање јавног реда и мира и обезбеђење скупова на којима се окупљају грађани. Законом о јавном реду и миру утврђено је да у јавни ред и мир спада и обезбеђење једнаких услова за остваривање права грађана на личну и имовинску сигурност, мир и спокојство, а у вези са понашањем грађана на јавном месту (члан 2. став 1).⁴⁰³ Коначно, чланом 5. став 2. Закона о окупљању грађана⁴⁰⁴ прописано је да послове заштите личне и имовинске сигурности учесника јавног скупа и других грађана, одржавање јавног реда и мира, и друге послове који се односе на обезбеђење јавног скупа обавља Министарство унутрашњих послова. ЗСННПСП изричито је прописано да је Министарство за унутрашње послове овлашћено и да наложи и предузимање свих потребних мера за спречавање насиља и недоличног понашања гледалаца.⁴⁰⁵ Поред Министарства за унутрашње послове одређене законске надлежности усмерене на осигурање безбедности на спортским приредбама има и Министарство омладине и спорта, а извршилац дела може бити и одговорно лице организатора спортске приредбе.

***Кривично дело насилничког понашања на спортској приредби
или јавном скупу члан 344а КЗ РС***

После доношења Закона о изменама и допунама Кривичног законика од 29. децембра 2009. године, члан 344а. став 1. КЗ гласи: „Ко физички нападне или се физички обрачуна са учесницима спортске приредбе или јавног скупа, врши насиље или оштећује имовину веће вредности приликом доласка или одласка са спортске приредбе или јавног скупа, унесе у спортски објекат или баца на спортски терен, међу гледаоце или учеснике јавног скупа предмете, пиротехничка средства или друге експлозивне, запаљиве или шкодљиве супстанце које могу да изазову телесне повреде или угрозе здравље учесника спортске приредбе или јавног скупа, неовлашћено уђе на спортски терен или део гледалишта намењен противничким навијачима и изазове насиље, оштећује

⁴⁰² „Службени гласник Републике Србије“ бр. 43/07.

⁴⁰³ „Службени гласник Републике Србије“ бр. 51/92, 48/94.

⁴⁰⁴ „Службени гласник Републике Србије“ бр. 51/92, 53/93, 67/93, 48/94, 29/01.

⁴⁰⁵ Ђурђевић, Н. (2010) оп. цит. стр. 292.

спортски објекат, његову опрему уређаје и инсталације, својим понашањем или паролама на спортској приредби или јавном скупу изазива националну, расну, верску или другу мржњу или нетрпељивост засновану на неком дискриминаторском основу услед чега дође до насиља или физичког обрачуна са учесницима, казниће се затвором од шест месеци до пет година и новчаном казном“.

Како је већ речено кривично дело се може извршити искључиво на одређеном месту (простору у коме се одржава спортска приредба или јавни скуп) и у одређено време (време одржавања спортске приредбе и време одржавања јавног скупа). Од раније је било неспорно шта представља простор у коме се одржава спортска приредба и време одржавања спортске приредбе пошто су ти појмови одређени одредбама ЗСНПСП. Међутим, по уношењу најновијих измена у члан 344а. КЗ поставило се питање шта се све подразумева под јавним скупом и временом одржавања јавног скупа. Одговор на то питање налази се у члану 2. Закона о окупљању грађана⁴⁰⁶ који гласи: „Окупљањем грађана, у смислу овог закона, сматра се сазивање и одржавање збора или другог скупа на за то примереном простору (у даљем тексту „јавни скуп“)“. Ставом 3. истог члана Закона о окупљању грађана прописано је да се: „простором примереним за јавни скуп сматра и простор на коме се одвија јавни саобраћај превозним средствима када је могуће додатним мерама обезбедити привремену измену режима саобраћаја, као и заштиту здравља и безбедности људи и имовине, за шта се обезбеђују средства у складу са овим законом“. Таквом одредбом изузетно широко је дефинисано шта све може да представља простор на коме се одржава јавни скуп што ствара додатну дилему да ли је уопште требало проширивати елементе бића кривичног дела и на насилничко понашање које се може извршити на јавном скупу. Таква понашања су већ годинама кажњавана на основу других одредби КЗ (нпр. члан 344. прописано је кривично дело насилничког понашања и члан 123. прописује кривично дело учествовање у тучи) и није било потребе да се посебно издвајају због чињенице што се врше на разноврсним јавним скуповима.

⁴⁰⁶ „Службени гласник Републике Србије“ бр. 51/92, 53/93, 67/93, и 48/94, „Службени лист СРЈ“ бр. 21/2001 – одлука Савезног уставног суда и „Службени гласник Републике Србије“ бр 101/05 – др. закон.

Када се занемаре измене које су у члан 344а. став 1. КЗ унете како би се у будућности санкционисало насилничко понашање извршено на јавним скуповима, једина суштинска измена која се односи на прописивање једне од алтернативно прописаних радњи основног облика кривичног дела насилничког понашања на спортској приредби извршена је у делу законског текста који се односи на понашања појединаца којима се на спортској приредби изазива национална, расна и верска мржња или нетрпељивост услед које долази до насиља или физичког обрачуна с учесницима спортске приредбе. До децембра 2009. године КЗ је приликом прописивања те радње кривичног дела насилничког понашања на спортској приредби користио следећу формулацију: „Ко својим понашањем или паролама на спортској приредби изазива националну, расну и верску мржњу или нетрпељивост услед чега дође до насиља или физичког обрачуна са учесницима спортске приредбе, казниће се затвором од шест месеци до пет година“. После измена тај део диспозиције кривичног дела гласи: „Ко својим понашањем или паролама на спортској приредби или јавном скупу изазива националну, расну, верску или другу мржњу и нетрпељивост засновану на неком дискриминаторном основу услед чега дође до насиља или физичког обрачуна са учесницима... казниће се затвором од шест месеци до пет година и новчаном казном“. Заправо, једина измена се своди на то да је законодавац проширио зону кажњивости са изазивања националне, расне и верске мржње или нетрпељивости услед које дође до насиља или физичког обрачуна с учесницима спортске приредбе и на изазивање било које друге мржње или нетрпељивости засноване на неком дискриминаторном основу услед које дође до насиља или физичког обрачуна са учесницима спортске приредбе.

Таквом изменом законодавац је осим кривично-правне заштите спортских приредби и јавног реда и мира на њима, посебно увео и заштиту од дискриминације и насиља разноврсних мањинских група као што су групе са специфичним сексуалним, политичким и другим афинитетима и опредељењима.⁴⁰⁷ Побројане радње овог кривичног дела, углавном, одговарају неким радњама којима је одређен сам појам насиља и недоличног понашања у ЗСННПСП (члан 4.). Проблема може изазвати чињеница да су нека од ових

⁴⁰⁷ Шупут, Д. (2011 б) оп. цит. стр. 78.

понашања, са мањим изменама, на шта је већ горе указано, прописана и као прекршаји физичког лица, учесника спортске приредбе у овом закону, и као радње кривичног дела из члана 344а. КЗ. Осим тога, већина ових радњи представљају кривична дела и кад се не чине на спортској приредби или јавном скупу, али у овим околностима добијају тежи облик, па се проблеми могу јавити и код њиховог међусобног разграничавања.⁴⁰⁸ Таква су кривична дела учествовање у тучи, угрожавање опасним оруђем при свађи или тучи, насилничко понашање, изазивање опасности, уништење и оштећење туђе ствари, изазивање националне, расне и верске мржње и нетрпељивости и друга. Такође, кроз ова кривична дела се све до 2003. године, када је у ЗСННПСП унето кривично дело „Насилничко понашање на спортској приредби“, остваривала кривично - правна заштита од насиља у вези са спортским приредбама. Међутим, као и код прекршајно-правне заштите и у овом случају све до доношења ЗСННПСП, МУП РС није прикупљало и на ваљан начин систематизовало статистичке податке у вези са извршењем кривичних дела учињених пре, за време и након одржавања спортских приредби. Та околност онемогућава егзактно поређење статистичких података и доношење закључака о томе да ли се број извршених кривичних дела у вези са спортским приредбама смањио по доношењу ЗСННПСП у односу на време када тог закона није било у правном систему Републике Србије.

Табела бр. 7. Број извршених кривичних дела насилничког понашања на спортској приредби или јавном скупу од тренутка ступања на снагу ЗСННПСП до краја 2011. године

	КРИВИЧНА ДЕЛА	
	Члан 20. ЗОСННСП/344а КЗ РС	ОСТАЛА КРИВИЧНА ДЕЛА
VII-IX 2003	38	14
2004	156	284
2005	261	245
2006	283	112
2007	286	84
2008	305	48
2009	295	89
2010	224	69
2011	201	69
Укупно	2049	992

⁴⁰⁸ Ђорђевић, Ђ. (2010) оп. цит. 37.

Табела бр. 8. Број и структура осталих кривичних дела извршених на спортским приредбама од тренутка ступања на снагу ЗСННПСП до краја 2011. године

	ОСТАЛА КРИВИЧНА ДЕЛА ИЗВРШЕНА НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА												
	Убиство	убиство у покушају.	Тешка телесна повреда	Лака телесна повреда	Оштећење туђе ствари	Насил. понашање	Учес. у тучи	Учес. у групи која изврши	Изаз. опште опасно-сти	Дрога	Напад на осл	Остало	Укупно
VII-IX 2003						3		2	3		4	2	14
2004		1	24	89	50	3	1	31			38	47	284
2005	4		11	44	19	25	9	43	8		44	38	245
2006	2		1	8	10	24	1	1			35	30	112
2007	1	2	4	8	5	5	3	0	5	7	40	4	84
2008	2	2			2	6				4	30	2	48
2009	1		3	4	7	18	1	2			40	13	89
2010		1	2		7	15		1	1	10	24	8	69
2011			3	3	5	8		1	2	5	37	5	69
Укупно	10	5	48	153	105	107	15	81	16	11	292	149	992

Уместо тога, у табели број 7 и 8 имамо податке о броју и структури извршених кривичних дела у вези са спортским приредбама од ступања на снагу ЗСННПСП до краја 2011. године на основу којих можемо изнети став да се у Србији број и интензитет извршених кривичних дела на спортским приредбама уопште не смањује, што указује на то да је казнено-правна заштита спорта у том сегменту доживела неуспех. Тако је у периоду од 01.07. 2003. до краја 2011. године у вези са спортским приредбама укупно извршено 3041 кривично дело. Од тога 2049 кривичних дела из члана 344а КЗ РС (насилничко понашање на спортској приредби) и 992 осталих кривичних дела. У посматраном периоду поред кривичног дела насилничког понашања на спортској приредби или јавном скупу доминирају кривична дела: напад на службено лице у вршењу службене дужности (292); насилничко понашање (107); оштећење туђе ствари (105); лаке телесне повреде (153); тешке телесне повреде (48); учествовање у групи која изврши кривично дело (81); изазивање опште опасности (16); учествовање у тучи (15); неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога (11);. У истом периоду је извршено чак 10 убистава и 5 убистава у покушају.

На крају треба истаћи да је прописивањем кривичног дела насилничког понашања на спортској приредби или јавном скупу, Република Србија је испунила међународно - правну обавезу предвиђену чланом 3. ставом 1. тачком ц) Европске конвенције о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама. Иако је то релативно ново кривично дело, његовим увођењем у наше кривично законодавство (инкриминација у кривично -правном систему наше земље постоји од 2003.) надлежни државни органи су значајно унапредили свој приступ у сузбијању овог вида насилничког криминалитета. Несумњиво је да обим насиља на спортским приредбама показује да српско законодавство и стратегија његове примене има и одређене недостатке.

Чињеница да су кривичне санкције прописане за наведено кривично дело најстроже у Европи, сама по себи не гарантује да ће проблем насиља на спортским приредбама бити решен или умањен. Имајући у виду однос између изречених и запређених кривичних санкција, нужно се отвара и питање (не)усаглашености законодавне казнене политике и судске казнене политике. Уз пословично присутне проблеме (не)ефикасности судске процедуре, систем кривичног санкционисања евидентно губи на својој извесности и озбиљности, што доводи у питање и евентуални превентивни ефекат самог законског прописивања кривичних санкција.⁴⁰⁹

Сматрамо да доследна и уједначена примена закона, а пре свега, одговарајућа казнена политика судова у будућности би могли да допринесу успеху у борби против насиља у спорту, док би даље измене закона у правцу подизања посебног максимума затворске казне за то кривично дело били осуђени на неуспех. Из примера које смо дали очигледно је да у свему томе има лутања, што је и разумљиво. Тек ће будућа судска пракса дати одговор како најцелисходније применити кривично дело насилничко понашање на спортској приредби или јавном скупу. Истовремено, очекујемо реаговање законодавца да изменама и допунама побољша актуелну инкриминацију овог кривичног дела у смислу његовог што конкретнијег дефинисања.

---

⁴⁰⁹ Соковић, С. (2007) Кривичне санкције и редукција криминалитета: очекивања и реални домети, Ревија за криминологију и кривично право, год. (45), бр. 2. стр. 46.

*Мера безбедности забрана присуствовања одређеним
спортским приредбама*

Мере безбедности представљају посебну врсту кривичних санкција, чија је карактеристика у томе што се могу применити према сваком учиниоцу кривичног дела без обзира на то да ли је кривично одговоран или кривично неодговоран и без обзира на то да ли је он пунолетно или малолетно лице.⁴¹⁰

До њиховог увођења у кривично законодавство дошло је почетком прошлог века, али су оне прави процват доживеле после првог, а нарочито после другог светског рата. Са њиховим увођењем у кривично законодавство као самосталних санкција дошло је до дуалитета кривичних санкција.

Данас сва модерна законодавства познају мере безбедности, које због свог превентивног карактера имају ванредно дејство на сузбијање криминалитета. Штавише, модерно кривично законодавство показује тенденцију да прошири примену мера безбедности на рачун примене казне.

Према члану 78. КЗ сврха мера безбедности састоји се у отклањању стања или услова који могу бити од утицаја да учинилац убудуће врши кривична дела. Ова одредба није само декларативног карактера, или одредба која само одређује природу мера безбедности као посебне врсте кривичних санкција. Она садржи и услове за њихову примену, тј. представља директиву судовима приликом изрицања мера безбедности.⁴¹¹ Њен значај је утолико већи с обзиром на то да је примена већине мера безбедности факултативног карактера. С тим у вези посебну пажњу треба посветити тумачењу појмова „стања“ и „услови“.

Под појмом стања подразумевају се психичка стања учиниоца. За изрицање мере безбедности тражи се постојање узрочне везе између његовог психичког стања и учињеног кривичног дела, као и да таква стања могу водити поновном вршењу кривичног дела. Појам „услови“ се уобичајено тумачи као повезаност личности учиниоца и његове средине и прилика.⁴¹² За примену мера безбедности се тражи постојање стања или услова на основу којих се са високим степеном вероватноће може закључити да ће учинилац поново вршити кривична дела, као и да се са мером безбедности могу отклонити та стања или ти услови.

⁴¹⁰ Јовановић, Љ. (1995) Кривично право - општи део, Полицијска академија, Београд, стр. 423.

⁴¹¹ Стојановић, З. (2010) Кривично право - општи део, Правна књига, Београд, стр. 300.

⁴¹² Исто.

То значи да би дошло до примене мера безбедности потребно је да је до извршења кривичног дела дошло под утицајем овог стања. Према томе, мере безбедности се могу применити тек пошто је извршено кривично дело, тј. *postdelictum*, а не само на основу постојања опасног стања, тј. *antidelictum*.

Сврха мера безбедности је заштита друштва од криминалитета и то путем лечења и поправљања учиниоца кривичног дела, тј. путем индивидуалне превенције.⁴¹³ За разлику од казни, код мера безбедности општа сврха санкционисања постиже се пре свега специјалном превенцијом, док је генерално превентивни ефекат спорадичног и секундарног карактера.⁴¹⁴

Прописане мере безбедности⁴¹⁵ су по својој садржини и природи хетерогене. Док то на теоријском плану представља сметњу за стварање опште теорије мера безбедности, у томе је, у ствари, њихова предност као врсте кривичних санкција. Та хетерогеност донекле одражава и суштину мера безбедности. Оне су обликоване тако да одговарају специфичним ситуацијама у којима представљају погоднији облик реакције од казне (или само казне) која у тим специфичним случајевима није адекватна кривична санкција, или сама није довољна за постизање превентивних ефеката.

Изменама и допунама Кривичног законика из 2009. године извршене су значајне измене у систему санкција у нашем кривичном законодавству. Неке од њих односиле су се и на увођење нових мера безбедности. У том смислу по први пут у наше кривично законодавство уведена је мера забране присуствовања одређеним спортским приредбама, која као заштитна мера већ постојала у нашем прекршајном праву.

Мера безбедности забрана присуствовања одређеним спортским приредбама први пут је уведена у наше право Законом о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама као заштитна мера за прекршаје из овог закона, а да није била предвиђена Законом о прекршајима. Ова недоследност исправљена је тек Законом о изменама и допунама Закона о

⁴¹³ Јовановић, Љ. (1995) оп. цит. стр. 349.

⁴¹⁴ Соковић, С. (2007) оп. цит. стр. 45.

⁴¹⁵ 1) Обавезно психијатријско лечење и чување у здравственој Установи; 2) обавезно психијатријско лечење на слободи; 3) обавезно лечење наркомана; 4) обавезно лечење алкохоличара; 5) забрана вршења позива, делатности и дужности; 6) забрана управљања моторним возилом; 7) одузимање предмета; 8) протеривање странаца из земље; 9) јавно објављивање пресуде; 10) забрана приближавања и комуникација са оштећеним; 11) забрана присуствовања одређеним спортским приредбама, Члан 79 КЗ РС.

прекршајима из 2009. године⁴¹⁶ и законом о изменама и допунама Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама такође из 2009. године. Овим законима ова заштитна мера пребачена је из поменутог посебног закона у Закон о прекршајима. Истовремено, са увођењем ове заштитне мере у Закон о прекршајима, Законом о изменама и допунама Кривичног законика из децембра 2009. године уведена је мера безбедности под истим називом (и са готово истом садржином, али различитим трајањем) и у наше кривично законодавство.

Мера са сличном садржином и сличном сврхом, постоји у неким европским кривичним законима, али не као мера безбедности, већ као један од услова уз условну осуду. Такав је случај, на пример, у КЗ Француске (чл. 132-45)⁴¹⁷ и у КЗ Руске федерације (чл. 73. ст. 5).⁴¹⁸ Међутим, многе европске земље, испуњавајући своју међународну обавезу која произлази из прихватања Европске конвенције о насиљу и недоличног понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама, (Стразбуру 1985), донеле су своје посебне законе о спречавању насиља и нерета на спортским приредбама (Енглеска, Италија, Шведска, Швајцарска, Бугарска, Чешка, Пољска, Словенија, Хрватска, Црна Гора, Република Српска, Србија и друге) у оквиру којих су предвиделе бројне казнене деликте (кривична дела и прекршаје) који могу бити учињени на спортским приредбама и у вези са њима, као и посебне санкције за учиниоце ових деликата.⁴¹⁹ Тако је, на пример, Чешка Република донела 2006. године Закон о борби против хулиганизма на спортским стадионима, којим је предвиђено да се, поред казне, учиниоцима кривичних дела може изрећи и мера безбедности доживотне забране посећивања спортских приредби.⁴²⁰ Пољска је 1997. донела посебан закон под називом Закон о безбедности јавних скупова са великим бројем учесника, који се, између осталог, бави и безбедношћу на спортским приредбама. Овај закон, такође, предвиђа могућност изрицања мере безбедности забране присуствовања одређеним спортским приредбама у

⁴¹⁶ „Службени гласник Републике Србије“ бр. 111/09

⁴¹⁷ Nouveau Code pénal, mode d'emploi, "Documents" dirigé par J.C. Zyliberstein, Paris, 1993, стр. 232.

⁴¹⁸ Скуратов, Ю. И., Лебедев, В. М. (1996) Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации, Москва, стр. 34.

⁴¹⁹ Ђорђевић, Ђ. (2011) Забрана присуствовања одређеним спортским приредбама, у: Ђ. Игњатовић (ур.), Казнена реакција судова у Србији, Правни факултет, Београд, 2011. стр. 159.

⁴²⁰ Шупут, Д. (2010а) оп. цит. стр. 241.

времену од једне до три године.⁴²¹ Бугарска је 2004. такође, донела Закон о очувању јавног реда на спортским приредбама, у оквиру кога је предвиђена и мера безбедности забране присуства спортским приредбама која се може изрећи учиниоцима појединих деликата из овог закона.⁴²²

Слични закони које су донеле државе у окружењу, бивше југословенске републике, садрже овакву меру. Тако, на пример, хрватски Закон о спрјечавању нереда на спортским натјечањима предвиђа меру забране присуствовања одређеним спортским натјечањима као сигурносну меру (меру безбедности) намењену учиниоцима кривичних дела учињених на спортској приредби у трајању од једне до пет година, али и као заштитну меру намењену учиниоцима прекршаја из овог закона у трајању од једне до две година која је предвиђена у три варијанте: 1) забрана присуствовања одређеним спортским приредбама на подручју Републике Хрватске са обавезом јављања у полицијску станицу; 2) забрана присуствовања одређеним спортским приредбама на подручју Републике Хрватске са обавезом боравка у полицијској станици; и 3) забрана одласка на одређене спортске приредбе у иностранству на којима учествују хрватске репрезентације или спортски клубови са обавезом јављања у полицијску станицу. И црногорски Закон о спрјечавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама предвиђа овакву заштитну меру, али у трајању од једног месеца до једне године.

У нашем кривичном законодавству ова мера безбедности састоји се у томе што се учиниоцу кривичног дела забрањује да присуствује одређеним спортским приредбама, када је то ради заштите опште безбедности неопходно. Међутим, ко и на који начин треба да утврди на које ће се приредбе забрана односити није одређено у Кривичном законнику. Почетна претпоставка да ће то бити урађено у Закону о извршењу кривичних санкција или у неком посебном пропису⁴²³ показала се као погрешна, јер ти посебни прописи нису донети, а недавно усвојени Закон о изменама и допунама Закона о извршењу кривичних санкција⁴²⁴ не садржи ниједну одредбу о извршењу ове мере безбедности. У сваком случају ова забрана би се морала односити на тачно одређене спортске

⁴²¹ Шупут, Д. (2010а) оп. цит. стр. 243.

⁴²² Шупут, Д. (2010а) оп. цит. стр. 245.

⁴²³ Ђорђевић, М., Ђорђевић, Ђ. (2010) Кривично право са основама привреднопресупног и прекршајног права, Приручник за полагање правосудног испита, VI измењено и допуњено издање, "Пројурис", Београд, стр. 116.

⁴²⁴ „Службени гласник Републике Србије“ бр. 31/11.

приредбе (врста спортске приредбе, место одржавања, спортски клубови учесници спортске приредбе, ранг такмичења и сл). Забрана која би се односила на веома широк круг спортских приредби (на пример, све фудбалске утакмице) не би имала никаквог смисла, јер би се због бројности оваквих спортских приредби, ако би се уопште могла спровести, претворила у неку врсту казне лишења слободе. Стога она би морала бити уже одређена (на пример, фудбалске утакмице Прве лиге које се играју у Београду или фудбалске утакмице на којима игра ФК Партизан). Најлогичније би било да сам суд у одлуци о изрицању мере безбедности наведе на које се спортске приредбе забрана односи.⁴²⁵

Кривични законик, такође, не одређује за која се кривична дела ова мера изриче, али је то најчешће случај да је у питању кривично дело насилничког понашања на спортској приредби или јавном скупу (чл. 344а КЗ РС).⁴²⁶ Међутим, изрицање ове мере могуће је и за друга кривична дела, против јавног реда и мира, против живота и тела, против имовине, против државних органа и друга кривична дела, која се могу догодити на или у вези са спортском приредбом. Да би суд могао да изрекне ову меру потребно је да то налаже потреба заштите опште безбедности због чега се примена ове мере показује као неопходна. На тај начин потенцирана је превентивна улога ове мере која, као уосталом и друге мере безбедности у нашем законодавству, има за циљ да се „отклоне стања или услови који могу бити од утицаја да учинилац убудуће не врши кривична дела“. Општу безбедност код ове мере безбедности треба схватити као безбедност људи и имовине.⁴²⁷

Изрицање ове мере је факултативно, али законом може бити предвиђено и њено обавезно изрицање, као што је то случај код кривичног дела насилничког понашања на спортској приредби или јавном скупу (члан 344а. ст. 1 - 4. КЗ).

Овако постављени услови за изрицање ове мере делују прешироко, јер се потреба заштите опште безбедности појављује у вези са великим бројем кривичних дела и њихових учинилаца. Имајући у виду да ће се потреба за изрицањем ове мере, као што је већ речено, по природи ствари појављивати

⁴²⁵ Ђорђевић, Ђ. (2011) оп. цит. стр. 160

⁴²⁶ Ђорђевић, Ђ., Ђорђевић, М. (2010) оп. цит. стр. 116.

⁴²⁷ Стојановић, З. (2010) оп. цит. стр. 314.

само код одређених кривичних дела, можда је било боље да самим законом буде одређено на учиниоце којих кривичних дела (по врсти, по тежини) се ова мера може применити.⁴²⁸

Трајање ове мере може бити од једне до пет година, што се рачуна од дана правоснажности пресуде којом је мера изречена. Она може бити изречена учиниоцу уз казну или условну осуду. Ако је изречена уз казну затвора, време проведено на издржавању казне не урачунава се у трајање ове мере.

Дата норма има термилошку недоследност која се састоји у томе што се наводи да суд може изрећи „меру забране присуствовања одређеним спортским приредбама“, док се у закону код осталих мера безбедности у првом ставу у којем се дефинишу услови под којима се одређена мера безбедности изриче, по правилу наводи само њен назив, без претходног означавања „мера“ или „мера безбедности“.⁴²⁹

Ова мера извршава се на тај начин што је учинилац кривичног дела дужан да се непосредно пре почетка времена одржавања одређене спортске приредбе лично јави службеном лицу у подручној полицијској управи, односно полицијској станици, на подручју на којем се учинилац затекао и да борави у њиховим просторијама за време одржавања спортске приредбе.

У вези са тим поставља се питање како начелног, тако и организационо - техничког карактера. Прво, овде се, у ствари, ради о некој врсти превентивног полицијског притвора. „Боравити“ у овом случају значи бити лишен слободе. Друго, смештајни капацитети у полицијским управама, односно станицама су ограничени, а и боравак других лица у њиховим просторијама би ометао њихов нормалан рад.⁴³⁰

Ако учинилац коме је ова мера изречена после издржане казне затвора прекрши, односно не испуни наведене обавезе суд који је изрекао ову меру може учиниоцу изрећи казну затвора у трајању од тридесет дана до три месеца.

У питању је „оргинална“ законска одредба, чија је правна основаност крајње дискутабилна. Наиме, одредба је у очигледној супротности са начелом законитости које је као једно од основних начела кривичног права садржано у

⁴²⁸ Ђорђевић, Ђ. (2011) оп. цит. стр. 161.

⁴²⁹ На пример, члан 81. став 1. КЗ РС – „Учиниоцу који је кривично дело учинио у стању битно смањене урачуњљивости, Суд ће изрећи обавезно психијатријско лечење и чување у здравственој установи...“.

⁴³⁰ Стојановић, З. (2010) оп. цит. стр. 315.

одредби члана 1. КЗ РС, према којој никоме не може бити изречена казна или друга кривична санкција за дело, које, пре него што је учињено, законом није било предвиђено као кривично дело... и тако даље. Супротно томе, датом одредбом је експлицитно предвиђена могућност кажњавања за понашање које не представља кривично дело, већ кршење одговарајуће обавезе. Овде се, у ствари ради, о прописивању својеврсног кривичног дела у општем делу КЗ што је начелно неприхватљиво.

Мишљења смо да би можда било исправније да се неизвршавање обавезе из ове мере безбедности предвиди као ново, посебно кривично дело или као прекршај у посебном закону.

Уколико наведено кршење учини лице коме је суд изрекао условну осуду она се може опозвати. И овде наилазимо на недоследност у законској формулацији која се огледа у томе што код других мера безбедности у случају да учинилац прекрши дату забрану законодавац не предвиђа облигаторни, већ факултативни опозив условне осуде.⁴³¹ Поставља се питање шта је последица непоштовања мере ако је изречена уз новчану казну, рад у јавном интересу или одузимање возачке дозволе? Сматрамо да у таквим ситуацијама нема сврхе да се изриче ова мера безбедности, из разлога што нема никакве санкције за њено непоштовање. У пракси ће се најчешће ова мера изрицати учиниоцима „тежих“ кривичних дела који су осуђени на казну затвора или условну осуду. Из тог разлога мишљења смо да је законодавац потпуно оправдано предвидело у члану 80. став 5. Кривичног законика да се ова мера може изрећи само уз казну затвора или условну осуду.

Најзад, законом се може одредити обавезна забрана присуствовања одређеним спортским приредбама (став 6).

Овде није сувишно указати на то да законодавац у тексту дате норме на три места и то: у ставу 2. 4. и 5. користи појам „односно“ за који сматрамо да је непримерен, пре свега из разлога што његова употреба није уобичајена за

---

⁴³¹ На пример члан 85. став 3. КЗ РС – „Ако изрекне условну осуду, суд може одредити да ће се та осуда опозвати, ако учинилац прекрши забрану вршења позива, делатности или дужности“; члан 86. став 6. КЗ РС – „Ако изрекне условну осуду, суд може одредити да ће се та осуда опозвати, ако учинилац прекрши забрану управљања моторним возилом“ и друго.

кривично - правне норме,⁴³² а посебно због тога што његово значење није у складу са датим садржајним контекстом.⁴³³

У вези извршења ово мере постоји још неколико спорних питања. Једно од њих је да ли је осуђено лице коме је изречена ова мера дужно да само води рачуна о томе да ли се и када одржава нека од спортских приредби на које му је приступ забрањен или ће га неки орган о томе обавештавати. Друга солуција се појављује као логичнија, јер је тешко очекивати, поготово ако је круг приредби обухваћених забраном релативно широко одређен, да осуђено лице води рачуна о календару такмичења и тачним временима одржавања свих њему забрањених приредби и да сноси одговорност за непоштовање забране због своје необавештености о тачном времену почетка неке спортске приредбе. Ово тим пре што ће неки орган (претпоставка орган унутрашњих послова) ионако морати да води евиденцију о лицима којима је изречена мера и о кругу приредби које су им забрањене. Међутим, и ова варијанта се чини компликованом и тешко остваривом, јер у случају да мера почне масовније да се изриче и да њома буде убухваћен већи број лица ствара се огроман административни посао не само око вођења одговарајућих евиденција, већ и око обавештавања осуђених лица о одржавању појединих њима забрањених приредби и контроле њихове уредне обавештености (препоручене пошиљке, потврде да је пошиљка уредно достављена и сл).

Из одредбе о томе да је дужност лица коме је мера изречена да се јави службеном лицу у подручној полицијској управи (или подручној полицијској станици) на подручју на коме се у време одржавања спортске приредбе затекао произлази да за осуђеног не постоји обавеза да не напушта место у коме живи у периоду одржавања спортске приредбе. Међутим, није јасно како треба да поступи у случају путовања у иностранство ни да ли обавеза јављања подручној полицијској управи подразумева да осуђени мора да у том периоду због тога напусти радно место, школу, факултет, ако је запослен, ученик или студент? Шта у случају ако је болестан па лежи код куће или у болници? Ова и бројна друга слична питања немају одговоре у постојећим прописима. Посебан

⁴³² Као што је познато, у нормама се услови за примену одређеног правила наводе кумулативно или алтернативно – „или“ – везник који се користи у случају када се означава одређени избор између две или више могућности, када се остварује једна или друга могућност. Реник српског језика, Нови Сад, 2007. стр. 468.

⁴³³ Делић, Н. (2011). оп. цит. стр. 256.

проблем може представљати и вођење евиденција о извршавању ове мере, с обзиром на могућност јављања било којој подручној полицијској управи (станици) у земљи (на подручју на којем се затекао).⁴³⁴

Поменути хрватски и црногорски закони садрже боља и прецизнија решења по овим питањима. Тако хрватски Закон о спрјечавању нереда на шпортским натјечањима прописује да ако лице коме је изречена ова мера из оправданих разлога, због свог здравственог стања или професионалних обавеза које не трпе одлагање, није у могућности да поступи у складу са обавезом из изречене мере дужно је да се телефоном јави у полицијску станицу према свом месту пребивалишта и извести о разлозима не доласка и адреси на којој се налази. Полиција је овлашћена да провери да ли се лице заиста налази на датој адреси. Сличну одредбу има и црногорски Закон о спрјечавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама. Иако и ове одредбе остављају доста недоумица и нејасноћа (ко одређује који су разлози оправдани а који не, ко и на који начин проверава да ли ти разлози стоје у конкретном случају и сл) оне ипак прецизније утврђују обавезе лица коме је изречена мера од одредаба у нашем Кривичном законнику.⁴³⁵

Ни појам „време одржавања спортске приредбе“ који Законик користи у овој одредби није сасвим јасан. Под њим би се могао подразумевати ефективни период трајања спортске приредбе (од њеног почетка до завршетка), али може бити схваћен и онако како га одређује Закон о спрјечавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама (члан 2. став 3.) који под временом одржавања спортске приредбе подразумева временски интервал који обухвата само трајање спортске приредбе, као и два сата пре и после приредбе (а ако су у питању спортске приредбе повећаног ризика, онда четири сата пре и после спортске приредбе). Тумачење у овом другом смислу било би оправдано, јер се велики број инцидената дешава управо у периоду пре почетка и после завршетка спортске приредбе,⁴³⁶ али с друге стране, Ђорђевић сматра да при оваквом тумачењу осуђени би требало да готово читав дан проведе у полицијској станици. По њему то не би имало никаквог смисла поготово у случајевима када се осуђени затекао (и јавио) у полицијској станици која је

⁴³⁴ Ђорђевић, Ђ. (2011) оп. цит. стр. 162.

⁴³⁵ Исто.

⁴³⁶ Оташевић, Б. (2010) Насиље на спортским приредбама у Републици Србији, Правни живот, год. (59). бр. 9, стр. 527.

веома удаљена од места одржавања спортске приредбе.⁴³⁷ И по овом питању одредбе хрватског и црногорског закона су прецизније, јер је и у једном и у другом закону предвиђено да се у тим случајевима лице мора јавити у полицијску станицу два сата пре почетка спортске приредбе и остати у њој два сата по њеном завршетку.

Већ је речено да у нашем Закону о прекршајима постоји заштитна мера под истим називом и са готово истом садржином. Разлика се појављује у дужини трајања ове мере, јер заштитна мера може трајати од годину дана до три године. Друга разлика односи се на начин кажњавања за неизвршење мере које је у Закону о прекршајима одређено у свим случајевима као обавезно (а не као у КЗ факултативно) и без обзира на то уз коју казну или опомену је мера изречена. Висина запрећене казне затвора је, наравно, краћа код заштитне мере него код мере безбедности из КЗ. Стиче се утисак у вези са уоченим разликама да су решења код заштитне мере из Закона о прекршајима боља и доследнија него она из Кривичног законика.

Међутим, и овде стоји примедба да је Законом о прекршајима (његовим општим делом) заправо предвиђен посебан прекршај и казна за њега што је, слично као кад је у питању Кривични законик, јединствен случај у овом закону који, иначе, не прописује појединачне прекршаје. За разлику од сличне ситуације која у Закону о прекршајима постоји по питању кажњавања за неиспуњење обавеза из мере забране приступа оштећеном, објектима или месту извршења прекршаја, где је кажњавање за неиспуњење обавезе из мере предвиђено посебним чланом овог закона, код мере забране присуствовања одређеним спортским приредбама то је учињено у оквиру истог члана којим је мера прописана, што се може оценити као лошије решење и непотребна недоследност.⁴³⁸

Такође, с обзиром на то да су мере безбедности кривичне санкције које су предвиђене као реакција на индивидуалну друштвену опасност одређеног учиниоца - опасност се схвата као опасност за околину тј. опасност да се врше нова кривична дела, овде се отвара и питање на основу којих критеријума ће суд проценити да је ради заштите опште безбедности неопходно изрицање мере безбедности забране присуствовања одређеним спортским приредбама. Једном

⁴³⁷ Борђевић, Ђ. (2011) оп. цит. стр. 162.

⁴³⁸ Исто.

речју, спорно је на који ће начин суд у ситуацији изостанка релевантних параметара недвосмислено констатовати да постоји висок степен вероватноће поновног извршења кривичног дела. Као што се види, законодавац на то питање не нуди одговор, што наводи на закључак да се у пракси утврђивање постојања ове опасности, ипак, не може заснивати ни на чему другом осим на претходно извршеном кривичном делу. По неким ауторима, ова околност описаној мери безбедности у одређеном смислу даје генерално превентивни карактер и на тај начин је у извесној мери „удаљава“ од мера безбедности, а „приближава“ казни. Отуда се они с правом питају да ли изрицање мере безбедности забране присуствовања одређеним спортским приредбама можда не представља додатно кажњавање учиниоца кривичног дела.⁴³⁹ Сходно томе, нужно долазимо и до питања да ли сврха и правна природа ове санкције одговарају сврси и правној природи мера безбедности у нашем кривичном праву, а што по неким у једном ширем контексту посматрања целе ствари доводи у питање оправданост њеног прописивања.⁴⁴⁰

Без обзира на све до сада речено, мишљења смо да се применом ове мере безбедности остварује се специјални и изузетно велики превентивни карактер у смислу предупредивања будућих насилних деликата и недоличних понашања од стране лица које је претходно кажњено за деликт који је учињен у вези са спортском приредбом или другим јавним скупом. Истовремено, увођење ове мере безбедности у наше кривично законодавство отвара бројна питања која се превентивно односе на проблеме који се могу јавити у њеној примени. Са неким од тих проблема већ смо се суочили када је у питању примена истоимене заштитне мере која је, иако постоји већ седам година у нашем праву, дала изузетно слабе резултате. Непрецизност одредаба којима су одређене и непостојање пратећих прописа чине ове мере недовољно применљивим. Стога, ако се не реше проблеми о којима је било речи, лако се може догодити да и ове мере, иако добро замишљене, доживе судбину неких санкција које дуго времена

---

⁴³⁹ Делић, Н. (2011) оп. цит. стр. 256.

⁴⁴⁰ По питању оправданости прописивања ове мере безбедности има различитих мишљења, нека од њих су аргументована решењима која постоје у законодавствима појединих европских земаља / у том смислу види: Шупут, Д., (2011а). Извори казног права у области спорта и усклађеност српског права са међународним стандардима, Страни правни живот, бр. 1. стр. 253. Сматрамо да приликом коришћења упоредно – правног метода треба увек имати критички однос, где је важна коначна оцена и вредновање неког законског решења. Један од критеријума приликом избора одређених законодаваста јесте и то са којом се озбиљношћу у дотичној земљи приступа законодавном раду.

по њиховом увођењу још увек нису нашле адекватну примену у пракси (рад у јавном интересу, одузимање возачке дозволе, новчана казна у дневним износима, условна осуда са заштитним надзором, васпитни налози и посебне обавезе за малолетнике и др). Да се то не би догодило потребно је приликом наредних измена Кривичног законика и Закона о прекршајима прецизније одреди садржина ових мера а приликом следећих измена Закона о извршењу кривичних санкција детаљно регулише поступак њиховог извршења и по потреби донесу и одговарајући подзаконски акти о појединим питањима која се у вези са извршењем ових мера постављају.

На крају треба рећи да све досадашње измене у нашем казненем законодавству имају за заједнички циљ ефикасније сузбијање насиља у вези са спортским приредбама. Нове одредбе о којима је било речи, неопходно је до краја спроводити у складу са обавезама које су прописане и свакако треба бити истрајан у санкционисању свих оних који својим поступцима доводе до њиховог кршења. Усвојене измене и допуне Закона о спречавању насиља на спортским приредбама и Кривичног законика из 2009. године, несумњиво ће бити корисне, али оне, по нашем мишљењу, нису довољне да се у нашој земљи суштински отклони насиље и недолично понашање на спортским приредбама. Сви проблеми са насиљем гледалаца су веома познати и ван граница наше земље и свакако утичу на општу слику о нашем друштву, а посебно о спорту.

5. КРИМИНАЛИСТИЧКИ АСПЕКТ СПРЕЧАВАЊА И СУЗБИЈАЊА НАСИЉА НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА

Као криминалистички феномен, насиље на спортским приредбама представља један од најинтересантнијих феномена савременог друштва. Разлози за то се налазе у сложености његове структуре и појавних облика, али исто тако и у низу политичких, социјалних, економских, културних и других фактора. Висок степен организованости и насиља у испољавању, злоупотреба научних знања и технологија, као и појава нових инкриминација овај вид криминала чини тешким и комплексним.

Друштвени одговор на насиље у вези са спортским приредбама се у нашој земљи темељи на претњи репресивног система који је крајње неефикасан. Искључиво репресивно деловање полиције јесте концепт полицијске тактике

који је напуштен у свим модерним полицијским службама европских земаља. На другој страни претње репресивних механизма прекршајних и кривичних норми су врло често декларативног карактера и у пракси се не спроводе имајући у виду неефикасност судова, с обзиром на велики број хулигана којима нису изречене санкције и поред великог броја кривичних и прекршајних пријава које су поднете против њих.

Новија истраживања у вези са фудбалским хулиганизмом усмеравају пажњу и на поступање полиције у конфликту са навијачима. У њима се посебно наглашава да полиција у својим акцијама увек мора да буде селективна у предузимању одређених радњи и да разликује оне који су покретачи насиља од оних који то нису. Полиција треба да омогући остваривање легитимних захтева навијача, легитимним средствима и то треба јасно да стави до знања свим учесницима групе. На тај начин ће да пацификује све оне који немају намеру да се насилнички понашају. Балансни приступ у сузбијању насиља на спортским приредбама који значи равнотежу између мера превенције и репресије, где предност треба дати превентивним мерама јесте нешто што гарантује успех у смањивању насиља на друштвено прихватљиву меру.

5.1. ЗНАЧАЈ ИНФОРМАЦИЈА У СУЗБИЈАЊУ НАСИЉА НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА

Насиље на спортским приредбама представља веома сложену форму антисоцијалних појава у друштву. За његово спречавање морају се примењивати проактивне стратегије и криминалистички приступи. Криминалистичка активност мора бити усмерена не на кривична дела, већ на лица која су вође или чланови најужег језгра екстремних група навијача. За то је потребно да полиција располаже потпуним и благовременим информацијама о њиховим понашању, кретању, навикама, контакту са другим лицима и тако даље. Информације се морају прикупљати за потребе тактичких и стратегијских циљева. Информације тактичког значаја директно помажу оперативну и тужилачку делатност и усмерене су на хапшења и утужења. Стратегијске

информације усмерене су на остваривање удаљенијих циљева.⁴⁴¹ Оне омогућавају разумевање насиља екстремних навијача, боље познавање структуре и хијерархије навијачких група, њихових веза са светом политике и организованог криминала. Тежиште делатности у сузбијању насиља на спортским приредбама лежи у квалитетном обавештајном раду, због чега системско прикупљање информација мора почети и много пре него што се појаве било какве основе сумње о конкретним кривичним делима, унутар криминалне средине и око ње. Обавештење је кључ, не само за разумевање садашњег проблема него и за предвиђање будућег, посебно када су у питању активности вођа и најужег језгра навијачке групе.

5.1.1. Спортске приредбе и надлежност полиције

Када је реч о улози полиције у спречавању и сузбијању насиља на спортским приредбама, она се може посматрати у контексту амбивалентне и деликатне улоге полиције да, у складу са законом, поштује и пружа заштиту, али и ограничава права људи на слободу окупљања.⁴⁴² Успешно остваривање такве улоге полиције у демократском друштву подразумева неколико важних претпоставки. Пре свега неопходно је да полицијски руководиоци добро познају и разумеју суштину права на окупљање, пројектни карактер спортских приредби и сопствену улогу и одговорност у вези са том врстом јавног окупљања грађана. Од њих се, такође, очекује да буду адекватно оспособљени и припремљени за законито и легитимно, ефективно и ефикасно поступање приликом обезбеђења те врсте јавних скупова.⁴⁴³ У пракси се јавља читав низ проблема у раду полиције приликом обезбеђивања спортских приредби како на стратешком, тако и на оперативном нивоу. Проблеми се јављају како унутар државе, тако и у области међународне полицијске сарадње.⁴⁴⁴ Пример лоше међународне сарадње је утакмица између фудбалских репрезентација Италије и

⁴⁴¹ Симоновић, Б. (2012) Криминалистика, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу и Институт за правне и друштвене науке, Крагујевац, стр. 625.

⁴⁴² Милидраговић, Д., Милић, Н. (2011) Непосредна опасност по живот као посебан услов за употребу ватреног оружја, Безбедност, год. (53), бр. 2.стр. 198

⁴⁴³ Стевановић, О. (2012) Модели организационе структуре полиције за спречавање и сузбијање насиља на спортским приредбама, Безбедност, год. (54), бр. 1. стр.128.

⁴⁴⁴ Симоновић, Б. (2011) Истраживање ставова припадника криминалистичке полиције МУП-а Републике Србије о стратешком приступу сузбијања криминала, Безбедност, год. (53), бр. 1. стр. 9.

Србије у Ђенови из 2010. године. Очигледно да је била лоша сарадња наше и италијанске полиције у размени информација и заједничком криминалистичко-обавештајном раду, јер су пре одласка у Ђенову српски навијачи причали да ће утакмица бити прекинута. Да је успостављена квалитетнија веза између полиција и да су правовремено размењени обавештајни подаци о хулиганима, вероватно би се смањиле могућности настајања насиља на стадиону и у самом граду.

Законом о министарствима⁴⁴⁵ и Законом о полицији⁴⁴⁶ Републике Србије, послови спречавања и сузбијања насиља на спортским приредбама нису експлицитно предвиђени као посебна врста унутрашњих (полицијских) послова.⁴⁴⁷ Упркос томе, надлежност (и одговорност) полиције за обављање тих, у последње време веома актуелних, послова није спорна и инплицитно произилази из бројних законских одредаба, према којима спортске приредбе припадају посебној врсти јавних скупова (окупљања грађана). Такво становиште конкретније потврђује и Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, којим се спортске приредбе правно дефинишу као спортска такмичења и спортске манифестације на којима се примењују прописи о окупљању грађана (члан 2. и 5.).

Појам окупљања грађана, према Међународном пакту о грађанским и политичким правима, одређује се као јавни скуп, демонстрације, збор и сличан догађај (члан 21.), а према Закону о окупљању грађана, као сазивање и одржавање збора или другог јавног скупа на за то примереном простору (члан 2. став 1). Тим документима појам окупљање грађана се правно дефинише коришћењем синонимних и општепознатих термина (збор, јавни скуп, демонстрације или сличан догађај) који се детаљније објашњавају и класификују. Поред појмова као што су митинзи, протести, штрајкови, изложбе, концерти вашари или сајмови, тако дефинисан појам окупљање грађана укључује, без сумње, и појмове као што су спортске приредбе, такмичења и манифестације.⁴⁴⁸ Ово се посебно односи на спортске приредбе повећаног ризика, код којих посебне околности указују да на њима може доћи до насиља или недоличног понашања гледалаца, затим домаће и међународне спортске приредбе од већег

⁴⁴⁵ „Службени гласник Републике Србије“ бр. 16/2011

⁴⁴⁶ „Службени гласник Републике Србије“ бр. 101/2005, 63/2009.

⁴⁴⁷ Упоредити: Закон о полицији, чл. 10. и Закон о министарствима, чл. 5.

⁴⁴⁸ Стевановић, О. (2012) оп. цит. стр. 129.

такмичарског значаја и, коначно, спортске приредбе на којима се очекује присуство великог броја гледалаца или навијача гостујућих клубова.

Примена закона о окупљању грађана на спортским такмичењима у пракси је прилично спорна. Знатан број спортских организација не пријављује сва спортска такмичења Министарству унутрашњих послова сматрајући да се на њих искључиво односе одредбе Закона о спорту Републике Србије који такву обавезу не прописује, и да из члана 49. Закона о спорту, произилази да би пријава требала да се подноси министарству, надлежном за послове спорта. Такво становиште нема изричито упориште у Закону о спорту Републике Србије, јер је чланом 45. тог Закона изричито регулисано да се спортске организације, савези и друга правна и физичка лица могу бавити организовањем спортских приредби под условима утврђеним законом и спортским правилима. Како није употребљена синтагма „овим законом“, на спортска такмичења се начелно може применити Закон о окупљању грађана.⁴⁴⁹ Основна дилема која ту постоји јесте да ли је спортско такмичење „јавни скуп“ према члану 2. став 1. Закона о окупљању грађана? Сматрамо да недоумица у том погледу не постоји, јер је у члану 5. Закона о спречавању насиља и недоличног понашања изричито прописано да се на организовање спортских приредби примењују прописи о окупљању грађана.

Једна од посебно важних области рада у оквиру којих полиција има право и дужност да истовремено штити и ограничава права и слободе грађана, управо су послови обезбеђивања одређених јавних скупова (окупљања грађана, укључујући и спортске приредбе).⁴⁵⁰ Ти послови се, традиционално, у полицијској пракси називају пословима ванредних обезбеђења, који према Закону о окупљању грађана (члан 5. став 2.) укључују: заштиту личне и имовинске сигурности учесника јавног скупа (спортске приредбе) и других грађана; одржавање јавног реда и мира; одржавање безбедности саобраћаја; и друге послове који се односе на обезбеђивање јавног скупа. Тако одређени, послови обезбеђивања јавних скупова имају широко значење и формално обухватају и друге полицијске, односно унутрашње послове, као што су: безбедносна заштита живота, права, слобода, личног интегритета и имовине

⁴⁴⁹ Ђурђевић, Н. (2007) оп. цит. стр. 245.

⁴⁵⁰ Упоредите: Закон о полицији, чл. 10 ст. 1 тач. 7; и Закон о министарствима, чл. 5.

лица; одржавање јавног реда (и мира); и регулисање, контрола и пружање помоћи у саобраћају на путевима.⁴⁵¹

Успешним обављањем тако хетерогених полицијских послова, поред осталог, спречава се и сузбија насиље на спортским приредбама.⁴⁵²

Према Закону о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, Министарство за унутрашње послове може приликом одржавања спортских приредби повећаног ризика да наложи предузимање свих потребних мера за спречавање насиља и недоличног понашања гледалаца, а нарочито да: 1) наложи групама навијача кретање одређеним правцем приликом доласка, односно одласка из спортског објекта; 2) наложи организатору спортске приредбе отклањање уочених недостатака спортског објекта или пропуста у организацији, посебно ако се ради о уоченим недостацима у току спортске приредбе, а који у значајној мери могу угрозити безбедност учесника спортске приредбе; 3) спречи долазак у место одигравања спортске приредбе или забрани улазак на спортску приредбу, односно удаљи са спортског објекта лице из чијег се понашања може закључити да је склоно насилничком и недоличном понашању. Министарство унутрашњих послова пред спортску приредбу повећаног ризика најмање 24 часа пре њеног почетка врши преглед спортског објекта на коме ће се спортска приредба одржати и остварује увид у организационе припреме. Ако организатор спортске приредбе не поступи по налозима МУП-а, а због уочених недостатака у значајној мери може бити угрожена безбедност учесника спортске приредбе, МУП може забранити њено одржавање.

Сложеност таквих ситуација и често двојака улога полиције да током обезбеђења једне спортске приредбе већину учесника штити од насиља, док према неким примењује силу, захтева од свих припадника полиције да добро познају: 1) права и слободе, обавезе и одговорности, како учесника и организатора спортске приредбе, тако и грађана који на скупу не учествују; 2) права овлашћења и одговорности полиције и других државних органа; 3) ограничења у коришћењу слобода и права грађана, односно у коришћењу

⁴⁵¹ Упоредити: Закон о полицији, чл.10.ст.1 тач. 1, 2, 5 и 6; и Закон о министарствима чл. 5.

⁴⁵² Стевановић, О. (2012) оп. цит. стр. 129.

овлашћења полиције и других државних органа приликом обезбеђења спортских приредби. Од полиције се у савременим условима очекује да схвате потребу примене различитих метода којима се снижава ниво перципиране и стварне „насилности“ полицијских интервенција и наглашено битну потребу за индивидуализацијом одговорности учесника спортских приредби за сопствена понашања.

5.1.2. Извори и методика прикупљања информација

Све чешћа конфротација полиције са растућим криминалитетом екстремних навијачких група доводи у читавом свету до преиспитивања опробаних полицијских стратешких концепција, али и до стварања нових ради сузбијања овог вида насилничког криминалитета. Веома је важно да полиција оперативно - тактичким методама (на пример путем информатора) контролише сва она лица која су склона вршењу насиља на спортским приредбама. Она мора стално да прати актуелно стање угрожености, прави криминалистичке прогнозе, оцењује и процењује, планира могућности и погодно време превентивних и репресивних захвата у циљу сузбијања насиља на спортским приредбама.⁴⁵³ Полиција је дужна да спречава извршење кривичних дела, а да би их могла спречити, она мора правовремено сазнати за њихово планирање. Због тога је неопходно да полиција опште надлежности и криминалистичка полиција заједно делују у сузбијању насиља на спортским приредбама.

Предуслов за ефикасно деловање полиције јесте располагање потпуним, тачним, благовременим информацијама о навијачима и хулиганима, њиховим кретањима и активностима. Веома је битан податак колики ће број навијача бити на утакмици, да ли су организовани, да ли су се насилно понашали у прошлости, да ли имају намеру да се сукобе са другим навијачким групама, какав је њихов однос са управом клуба, какви су односи унутар групе, посебно унутар језгра навијачке групе и остало, јер се на основу тих података врши безбедносна процена и планирање ангажовања полицијских снага. Добијене

---

⁴⁵³ Водинелић, В. (1993) Тактика откривања и сузбијања криминалитета кравала (нарочито насилних демонстрација), Безбедност, год. (35), бр, 5.стр. 566.

информације треба проверавати са постојећим сазнањима и базама података са којима полиција располаже.

Пристап криминалу насиља у спортском окружењу који је заснован на наведеним принципима, захтева развијену криминалистичко обавештајну делатност (уопште полицијско-обавештајну делатност у предпољу криминала) и обавештајно - аналитичку димензију полицијске структуре.⁴⁵⁴ Наведена организација је таква да је спољашња појава полиције сасвим „грађанска“ и „цивилна“ и ни на који начин не асоцира на репресивну делатност. Она је како то западни теоретичари кажу „пријатељска на улици“, али у њеној позадини се налазе структуре које на основу поузданих обавештајних активности (препознавању појава из окружења, индикатора и других обавештајних материјала), предиктивних и превентивних истраживања, граде стабилнију изградњу осећаја заштићености учесника спортске приредбе. Овај метод рада подразумева ангажовање најсавременијих система стационарне и покретне опсервације и надгледање учесника у спортском окружењу, као и брзу размену података.

Полиција би у Републици Србији требала да искористи искуства других земаља и да постепено пређе на систем назван „надзирање на основу обавештајних података“ у коме би обавештајци и посматрачи играли важну улогу.⁴⁵⁵ Размештање полиције, полицијске стратегије и полицијске тактике се онда одређују на основу динамичне процене ризика. Комуникација и интеракција са навијачима, брзе интервенције и прикупљање доказа може осигурати да велики број полицајаца буде замењен мањим бројем али квалитетнијим распоређивањем, осигуравајући у исто време свечано окружење.

Добри обавештајни подаци омогућавају руководству у полицији да има више поверења у исправност сопствених одлука које се тичу пре свега процене ризика. Конкретно, ако оперативни тимови нису обавештајним радом нашли доказе о потенцијалним нередима, руководиоци у полицији неће ово да виде као неуспешан обавештајни рад, већ као прецизан одраз да ти нереди нису вероватни. Због тога, уместо ангажовања евентуално великог броја полицајаца,

---

⁴⁵⁴ Манојловић, Д. (2010) Насиље и недолучно понашање на спортским приредбама - теоријски и практични аспекти супростављања, Београд, Криминалистичко - полицијска академија - семинарски рад, стр. 17.

⁴⁵⁵ Ђурђевић, Н. (2010) оп.цит. 57.

они ће ангажовати мањи број. То је веровање обавештајним подацима,⁴⁵⁶ а обавештајним подацима се верује само ако су безбедоносне процене узастопно тачне. Такав начин рада оперативним тимовима омогућава да побољшају своју способност процене ризика јавног реда и мира, који за узврат, дозвољава смањивање неопходног броја полицајаца који су ангажовани на тим задацима.

Најважније је да након добијања одређених почетних сазнања, полиција јасно одреди круг лица која имају утицај у навијачкој групи и која могу бити интересантна у будућности. О тим лицима мора се све знати, што значи да морамо познавати и имати њихове изводе из казнене и оперативне евиденције, фотографије, њихово кретање, дружење, трошење новца, контакте са осталим члановима навијачке групе, како у месту где живе тако и ван њега, аутомобиле које користе, значи потребно је прикупити све информације битне за даљу оперативну обраду.⁴⁵⁷

Бројни су методи добијања обавештајних информација о хулиганима. Ове информације могу дати униформисни полицијски службеници, полицијски службеници криминалистичке полиције и одељења за јавни ред и мир, ангажовани на обезбеђењу конкретног спортског догађаја, организатори спортске приредбе, грађани чија категорија посла захтева да буду у контакту са различитим категоријама лица (запослени у кафићима, ноћним баровима, ресторанима, радници на бензиским пумпама, перачи аутомобила, ноћни чувари сл.), информатори, полицијски службеници, инфилтрирани у навијачке групе, лица лишена слободе. Значајан извор података могу бити и базе података и савремене информационе технологије са којима полиција располаже.

Веома су значајни подаци до којих могу доћи униформисани полицијски службеници, запослени у полицијским станицама. То су припадници полиције који су непрекидно у контакту са људима из њихове ближе околине и са најбољим општим знањем о томе шта се дешава на одређеном реону. Нема сумње да сваки полицијски службеник на локалном нивоу треба да процени што је могуће, тачније колики је број екстремних навијача и којој навијачкој групи припадају, за подручје за које је надлежан. То је проактивни модел полицијског

---

⁴⁵⁶ Stott, C., Hoggett, J., Pearson, G. (2012) Keeping The Peace: Social Identity, Procedural Justice and the Policing of Football Crowds, *Brit. J. Criminol.* Vol. (52), No.1. p. 388.

⁴⁵⁷ До ових информација полиција долази применом разних оперативних - тактичких мера и радњи као што су: прикупљање обавештења, криминалистичка контрола, оперативна осматрање, специјална опсервација, тајно праћење, убацивање у криминалну групу итд.

супротстављања криминалитету, усмерен ка конкретним „метама“, који се заснива на организовању криминалистичко-обавештајне делатности, надзора, опсервације конкретних криминалних група и појединаца за које постоји основана сумња да су укључени у организовани криминалитет.⁴⁵⁸ Циљ овог облика проактивне полицијске делатности је прикупљање информација о обиму криминалне активности екстремних навијачких група, њиховој унутрашњој структури и организацији, сукобу са другим сличним групама, везама са одређеним политичким факторима, тајно прибављање доказа с циљем избора оптималног тренутка лишавања слободе уз обезбеђење квалитетног доказног материјала.

У циљу ефикасног спречавања и сузбијања насиља на спортским приредбама важна је правовремена размена информација између организацијоних јединица специјализованих за борбу против насиља на спортским приредбама и других организацијоних јединица полиције. За Србију је веома важно да постоји добра сарадња и размена информација између новоформираног Националног фудбалског информационог центра (НФИЦ) и свих других организационих јединица МУП-а, посебно полицијских станица.

Познато је да све полицијске јединице природно теже томе да ограниче своје деловање на властите обавезе и проблеме. Оне, такође, теже да задрже све информације за себе и не цене да ли неке од њих могу бити од користи за друге организационе јединице. Међутим, ако се информације траже, оне су најчешће вољне да их дају ако су већ у њиховом поседу, другим полицијским јединицама. Због тога је важно знати где се и који посебан тип информације лако може прибавити и која организациона јединица, с обзиром на природу посла може поседовати одређене информације. Исто тако, потребно је бити у пријатељским односима са особљем тих организација, што омогућава добијање информација без тешкоћа. Организационе јединице које могу дати корисне информације о активностима екстремних навијачких група су пре свих полицијске станице, али и Управа криминалистичке полиције, Управа полиције, Управа граничне полиције, Управа саобраћајне полиције и тако даље.

Један од могућих метода је коришћење тајних операција, односно инфилтрирање полицијских службеника у екстремне навијачке групе.

---

⁴⁵⁸ Симоновић, Б. (2012) оп. цит. стр. 20.

Информације добијене тим методом могу се оценити као најквалитетније и у сваком погледу полицији највише користе у раду. Овај метод најчешће користи енглеска полиција. Он има одређене недостатке због којих у свакој конкретној ситуацији треба проценити да ли да се примењује. Прво, треба да се изврши добра селекција кандидата из редова полицијских службеника који су психички и физички спремни да на добровољној бази учествују у том методу. Свака грешка, инфилтрираног полицијског службеника или неког другог из полицијске организације, могла би да доведе у опасност живот инфилтратора. Друго, за тај метод су потребна посебна новчана средства, јер инфилтрирани полицијски службеник мора у неким ситуацијама потпуно да промени начин живота (возило, облачење, адресу становања). Треће, да би дошао до битних информација инфилтрирани полицијски службеник мора задобити поверење вођа навијачких група, што није уопште лак задатак који може потрајати неколико година, за шта данас полицијске снаге често немају времена због бројних задатака који се постављају испред њих.⁴⁵⁹

Поменути метод прикупљања информација подразумева, пре свега, способност да се коришћењем вештина у комуникацији са људима, али и аналитичких вештина које се примењују за анализу „отвореног извора“ (јавно доступне информације у медијима, интернету, пропагандном материјалу) дође до корисног оперативног материјала на основу кога се могу изводити закључци и давати квалитетне процене о активностима и односу навијача према конкретном спортском догађају. Та врста оперативног рада подразумева да полицијски службеник игра улогу активног или пасивног посматрача (било да посматра збивања као њихов учесник, рецимо као учесник у некој комуникацији, било да их посматра са стране), а никако да он предузима некакве интервенције, поготово не акције агресивног типа, према припадницима екстремних навијачких група. Став многих модерних полицијских служби у Европи јесте да је репресија према навијачима посао класичне полиције, а да је оперативни рад „елитни“ део полицијског рада у земљи, и да се њиме баве особе које имају склоности и способности за аналитичко извођење закључака и

---

⁴⁵⁹ Јанковић, Б. (2010) Превенција насиља на спортским приредбама, Глсник права, год. (1), бр.3. стр. 142.

долажење до информација на дискретан начин.⁴⁶⁰ Њихов основни циљ је да дођу до информација, а не да на месту деловања проузрокују поремећаје из којих ће се јасно видети да су имали интерес за конкретно питање. Квалитетан оперативни радник мора не само да прикупи информације већ, ако је могуће да страна о којој се прикупљају информације не буде свесна да уопште постоји интерес за те информације, а поготово да је покушао неко да до њих дође. Ипак, употреба података добијених обавештајним радом ограничена је у смислу да се полицијски службеници у потпуности усресређују на групе раније познате по насилним испадима, што спонтано насиље оставља тешко предвидивим.

Данас један од главних метода путем којих полиција долази до информација о хулиганима јесте коришћење полицијских службеника који се у жаргону називају „осматрачи“ (spotters). Систем „осматрача“ је замишљен тако да сваки полицијски службеник који обавља ту делатност, буде повезан са одређеним спортским клубом. Његов задатак је да идентификује и надгледа хулигане одређеног клуба, поготово када путују на гостовања. Ти службеници остварују блиске везе са својим локалним клубовима, са вођама навијачких група, као и регистрованим хулиганима. Такав систем развијен је у Великој Британији, где је прво основана национална обавештајна јединица за фудбал (НФИЦ). Они су веома значајан извор података, јер поседују информације из прве руке, са терена, из непосредног контакта са навијачима. „Осматрача“ морају да карактеришу објективност и толерантан став више него било којег другог полицијског службеника. То је полицајац који поседује специјализована знања о навијачима, њиховим навикама и обичајима, податке о њиховом идентитету, посебно идентитету ризичних навијача, о тактикама и стратегијама које навијачи појединих клубова предузимају. Његов примарни задатак је да сакупља и доставља релевантне обавештајне податке како би се спречило насиље на фудбалским утакмицама. Секундарни задатак је да ако до насиља дође он пружи помоћ полицијским и правосудним органима у идентификацији осмњичених и обезбеђењу доказа против актера насиља.

Поред „осматрача“, у Србији се користе и мобилни официри за везу, чији је основни задатак праћење навијача на гостовањима у земљи и иностранству. У

---

⁴⁶⁰ Фатић, Д. (2010) Незаконита обавештајна оператива, Ревивија за безбедност, год. (4), бр. 2. стр. 153.

припреми за један спортски догађај ови полицијски службеници сакупљају информације из више извора, укључујући и саобраћајна предузећа која пружају услуге превоза. Власници и одговорна лица ових предузећа често избегавају да дају податке полицији о пружању услуга превоза екстрмним навијачима. Они избегавају сарадњу са полицијом из страха да ће изгубити профит, али и због страха од одмазде екстремних група, које често знају демолирати превозна средства којима путују на гостовања.

Основни задатак мобилних официра је:

- прослеђивање информација о навијачима за које се очекује да ће извршити неки акт насиља и сарадња са локалном полицијом;
- откривање или, уколико је могуће, идентификовање већ познатих хулигана, укључујући и место њиховог окупљања и смештаја на гостовањима;
- спречавање могућег нарушавања јавног реда и мира на местима где се окупљају навијачи.

Официри за везу морају координирати своје активности са посебно формираним штабом за руковођење обезбеђењем спортске приредбе, које је одвојено од руковођења редовним полицијским снагама.

Извор обавештајних података може бити и организатор спортске приредбе који има обавезу да оствари сарадњу са Министарством, надлежним за унутрашње послове, ради спровођења мера и налога који се односе на одржавање јавног реда и мира.⁴⁶¹ На заједничким састанцима организатора спортских приредби и полиције размењују се информације о безбедоносно значајним питањима и о обострано предузетим и планираним мерама, обавезама и одговорностима. Таквом разменом информација представници организатора и учесника спортских приредби упознају представнике полиције са циљевима и програмом приредбе, са евентуалним бројем присутних, њиховим вероватним понашњем, местом окупљања, правцима кретања навијачких група њиховим намерама и томе слично. Искуство полиције показује да та врста полицијске активности може бити од посебне користи у превентивном спречавању угрожавања јавног реда и мира и извршења кривичних дела за време трајања спортске приредбе. Једном речју, организатор је обавезан да полицији пружи,

---

⁴⁶¹ Ђурђевић, Н. (2007) оп. цит. стр. 232.

што је раније могуће, све релевантне информације о планираној спортској приредби, које могу помоћи да се адекватно процени степен ризика који она носи.

С друге стране, представници полиције детаљније упознају представнике сазивача и учесника скупа са циљевима, задацима и начином поступања полиције у односу на учеснике спортске приредбе. То укључује и полицијска обавештења на временска и просторна ограничења, на услове за пријављивања и одржавања јавног скупа, уз упозорење на дужност поштовања закона и на то да се незаконита понашања свих учесника скупа документују (снимањем и слично) и да ће тако обезбеђени докази бити употребљени у поступку утврђивања њихове индивидуалне одговорности.⁴⁶²

Лица лишена слободе представљају, такође, значајне изворе информација. Међутим, ти извори информација могу се потпуно искористити само ако службеници, који су извршили лишење слободе или који су вршили оперативну обраду поднесу адекватан извештај. За ове потребе најбоље је коришћење стандардизованих извештајних образаца од којих се један примерак доставља у централизовану базу података. У МУП - у Србије постоји такав стандардизовани образац који садржи три групе података:

- основне податке о лицу (генералије, пребивалиште, школску спрему, телефоне које користи, породично стање, занимање, запослење);
- податке о навијачким активностима (клуб за који навија, навијачка група и подгрупа, утакмице које посећује, одлазак на гостовања, оперативна запажања);
- подаци о довођењу лица (датум, време, разлог, предузете мере, подаци о поднетим кривичним и прекршајним пријавама).

Особе лишене слободе често нису вољне да одговарају на питања полицијских службеника који су их лишили слободе, чак и ако се одлуче да дају исказ, оне не морају говорити истину. Међутим, искусни и добро информисани полицијски службеници могу и из лажи сазнати нешто корисно. Због тога шансе за разговор са екстремним навијачима, који су лишени слободе, никада не смеју бити пропуштене. У случају потребе, увек постоји могућност да се таква особа

⁴⁶² Стевановић, О. (2011) Слобода окупљања и полиција, у: Ж. Никач (ур). Полиција у заштити људских права, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, стр. 250.

употреби као сведок у односу на неку важнију особу из тог криминалног миљеа. Криминалистички посматрано, изношење лажног исказа има велики значај за утврђивање истине. У основи, лажни исказ је бољи него никакав. Са лажним исказом криминалиста се налази на половини пута до утврђивања истине. Лажни исказ се може побијати и представља заобилазни пут за долажење до истине.⁴⁶³

Савремене технологије су, такође, веома битан део полицијске борбе против хулиганизма. Сви већи стадиони у Европи су покривени видео надзором, путем којег се могу идентификовати хулигани, вође група и сваки незаконит акт навијача. Ефикаснији надзор који је могућим учинила модерна технологија приморали су посвећене хулигане да своју потребу за насиљем задовоље тако што ће се са ривалима сусретати на неуобичајеним местима.

Сви велики стадиони у Европи имају контролне собе за полицију из којих се може пратити околина стадиона, као и стање на трибинама. Систем затворене телевизије је постао толико део фудбала, да се у једном извештају *Home ofisa* каже: „Фудбалски навијачи су вероватно навикнутији на то да их снимају камере, више од било које друге друштвене групе.“⁴⁶⁴

Веома битан извор информација могу бити криминалистичке евиденције и базе података. У њима треба да се налазе евидентирана сва лица која су укључена у насиље на спортским приредбама. Циљ формирања евиденција је унапређење информационих капацитета полиције, њихово осавремењивање и повећање сврсиходности кроз олакшан приступ, експлоатацију и размену информација о спортским клубовима и екстремним навијачима, кроз стваривање ефикасне и оперативне евиденције клубова и навијача, која треба да буде предуслов за проактивни приступ у спречавању хулиганизма.

Добро дизајнирана база података са квалитетним софтвером представља веома значајан ресурс за чију потпуну искоришћеност је неопходно руковање од стране оспособљених аналитичара. Квалитетном претрагом често се долази до података и информација које нису видљиве, а могу бити кључне за даље предузимање полицијских мера и радњи. Основни предуслов за оперативну базу података о фудбалским хулиганима је унос информација након њихове верификације од стране надлежног руководиоца. Сви подаци и информације

⁴⁶³ Симоновић, Б. (2012) оп. цит. стр. 198.

⁴⁶⁴ Мисић, З. (2010) оп. цит. стр. 145.

које се уносе у базу мора да се класификују, а сам унос мора да се обавља преко прописаних образаца, на којима су унапред означена поља која се морају попунити како би се могло приступити наредном кораку апликације. На тај начин онемогућава се нарушавање интегритета апликације и накнадно комплетирање недостајућих података. При уносу података посебна се пажња посвећује избегавању уноса истих података и информација кроз више образаца, што се најчешће решава софтверски приликом пројектовања базе.

Прикупљање и анализа података о спортским приредбама и потенцијалним учесницима, посебно о екстремним навијачима, од посебне је користи за одговарајуће припреме полицијских јединица за њихову употребу пре, током и после завршетка саме приредбе. У том смислу квалитетна база података о екстремним навијачким групама и њиховим активностима, од изузетног је значаја за предузимање мера ране превентиве контроле потенцијалних учесника склоних незаконитом понашању. Те мере обично укључују контролу поласка, кретања (превожења) и доласка потенцијално насилних навијача на место одржавања спортске приредбе, ради спречавања доношења средстава погодних за насиље, као и ради спречавања сукоба супротстављених навијачких група. Поменуте мере полиција предузима у местима из којих се очекује долазак екстремних навијача, у месту одржавања спортске приредбе, као и на правцима њиховог доласка и одласка са спортске приредбе.

Нема сумње да нове полицијске стратегије контроле насиља у спорту подразумевају и формирање специјализованих полицијских јединица, базе података, увођење система „осматрачи“, криминалистичку обавештајну делатност итд. Али, ако се се криминалистичко-обавештајна делатност не примењује квалитетно, и резултати ће изостати. Најбољи пример за ту су подаци, наведени у једној енглеској студији, који говоре: „да су током светског првенства у фудбалу које је одржано у Француској 1998. године, од укупног броја ухапшених навијача енглеске репрезентације, њих 86% извршиоци кривичних дела из области јавног реда и мира. Ипак према подацима министарства унутрашњих послова само 35 од укупно 286 ухапшених сврстани су у категорију Ц - насилни навијачи. Њих 16 било је у категорију Б - фанови, класификовани као они спремни да се укључе у nerede, а 1 је био у категорији А - они који се сматрају ненасилним навијачима. Крајњи резултати указују на то

да 234 од укупно 268 енглеских навијача ухапшених у Француској, а то значи 81,8%, до тада није било познато полицији.⁴⁶⁵ Наведени подаци дају нова ограничења на полицијске стратегије контроле насиља у спорту и у развијеним и много богатијим земљама од наше.

5.1.3. Значај међународне полицијске сарадње у сузбијању насиља на спортским приредбама

За спречавање насиља и недоличног понашања на међународним спортским приредбама од изузетног је значаја успостављање полицијске сарадње и размене информација између полиција земаља којима припадају учесници спортске приредбе. Неопходност што успешнијег и нарочито благовременог супротстављања овом виду криминалитета, определила је и видове сарадње међу државама на том подручју, с тим што се уочава стална тежња ка јављању и успостављању нових и све непосреднијих видова сарадње.⁴⁶⁶ Савет Европе и Европска унија донеле су читав низ препорука и упутстава у вези остваривања те сарадње, уз коришћење стандардизованих образаца.⁴⁶⁷ Најновија је Резолуција Савета Европе о приручнику са допуњеним препорукама о међународној сарадњи полиције и мерама за спречавање и контролу насиља и нереда у вези са фудбалским утакмицама међународног карактера, у којима је укључена барем једна земља чланица ЕУ, (2010/Ц 165/01) од 3. јуна 2010.⁴⁶⁸ Осим тога, и билатерални, односно мултилатерални споразуми више земаља садрже одредбе о остваривању такве полицијске сарадње. На пример, према члану 4. став 5. тачка м) Конвенције о полицијској

⁴⁶⁵ Garland, J., Rowe, M. (2000) "The 'English Disease'—Cured or in Remission? An Analysis of Police Responses to Football Hooliganism in the 1990s." *Crime Prevention and Community Safety: An International Journal*, Vol. (4), No.1. p. 42.

⁴⁶⁶ Жарковић, М., Опарница, М. (2008) Међународна полицијска сарадња и њен утицај на ефикасност кривичног поступка, *Правни живот*, год. (57), бр. 9. стр. 601.

⁴⁶⁷ Ђурђевић, Н. (2010) оп. цит. стр. 245.

⁴⁶⁸ Прву верзију тог приручника Савет Европске Уније је донео 21.06.1999.године, под називом „Приручник за међународну полицијску сарадњу и мере за спречавање и контролу насилничког понашања повезаним са међународним фудбалским мечевима“. Следећи приручник, из 2001. године, носио је назив „Приручник са препорукама за међународну полицијску сарадњу и мере за спречавање и контролу насиља и нереда на фудбалским утакмицама међународног карактера, у којима је укључена најмање једна држава чланица Европске Уније. Унапређене верзије приручника са сличним називом донете су 2006 и 2010. године.

сарадњи у Југоисточној Европи из маја 2006. године, та сарадња обухвата и размену информација у вези са контролисањем масе на јавним окупљањима.⁴⁶⁹

Носилац међународне полицијске сарадње је земља у којој се одржава спортска приредба, али и иностране полиције су одговорне за пружање информација, израду безбедоносних процена својих навијача, као и друге облике пружања помоћи домаћим снагама. Добра међународна полицијска сарадња је један од битних фактора који доприноси да до насиља не дође.⁴⁷⁰

Сарадња обично започиње захтевом за пружање помоћи земље домаћина, благовремено упућене преко министарства, надлежног за унутрашње послове. У Европској унији је предвиђено да такав захтев мора да се упути најмање три недеље пре одређене међународне фудбалске утакмице, а у зависности од степена процењеног ризика за конкретну утакмицу рок може да буде и дужи, док је за међународне фудбалске турнире тај рок ограничен на најмање 16 недеља пре почетка. Основни циљ међународне полицијске сарадње између држава је размена информација о навијачима, њиховом кретању и категоризацији навијача на оне који су ризични и оне који то нису.

Међународна полицијска сарадња на терену може се одвијати на неколико начина, у зависности од природе скупа који се организује и потреба полиције земље домаћина. Сарадња се одвија и неколико праваца и то:

1. прикупљање и размена обавештајних података о навијачима;
2. извиђање, уочавање и дужност пратње (оперативни полицијски надзор навијача од почетка њиховог путовања, за време утакмице и након завршетка утакмице);
3. стављање навијача под полицијску контролу, и
4. комуникација са навијачима.⁴⁷¹

Да би се у потпуности остварила међународна полицијска сарадња, неопходно је извршити адекватне припреме за њено спровођење. У припремама морају да учествују, како земља домаћин, тако и друге земље, рецимо земље транзита

⁴⁶⁹ Потписнице ове конвенције су Албанија, Румунија, Молдавија, Босна и Херцеговина Македонија, Црна Гора и Србија. Видети: Закон о потврђивању конвенције о полицијској сарадњи у Југоисточној Европи, „Службени гласник Републике Србије“ бр. 70/07.

⁴⁷⁰ Adang, O., Cuvelier, C. (2001) Policing Euro 2000 International police co-operation, information management and police deployment, Police Academy of the Netherlands, Apeldoorn, p. 21.

⁴⁷¹ Јанковић, Б., Милојевић, С. (2011) Међународна полицијска сарадња у борби против насиља на фудбалским утакмицама, у: Ж. Никач (ур). Сузбијање криминала у оквиру међународне полицијске сарадње, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, стр. 153.

навијача, као и оне друге државе које поседују одређене обавештајне податке о навијачима и друге значајне информације о организацији спортског догађаја. Међутим, да би се успешно извршиле све припреме, мора постојати стални дијалог између држава, путем посебних телефонских линија, одржавањем састанака и радних посета.⁴⁷² Информације се могу размењивати пре, током и након завршетка спортског догађаја. Те три фазе не морају строго да буду одвојене.

Државе које достављају информације пре почетка спортског догађаја, треба да доставе тачне и правовремене информације о кретању и одседању навијача, како оних ризичних, тако и оних који нису ризични, о продаји карата, инцидентима који су се дешавали у њиховим земљама, профилу екстремних навијача, на који начин су они повезани са другим навијачким групама у земљи или иностранству, укључујући локалне групе становништва и друге околности које могу да повећају потенцијални ризик. Земље које имају законску могућност треба да спрече ризичне навијаче да путују у иностранство. Свака земља је дужна да предузме све могуће мере како би спречила своје грађане да учествују у ремећењу јавног реда и мира у другој земљи. Током одржавања самог спортског догађаја НФИЦ државе организатора може захтевати потврду информација које су претходно достављене, као и захтев за ажурирање безбедоносне процене. Након догађаја држава организатор мора другим земљама да достави информације о повратку навијача и њиховом понашању, евентуалним инцидентима у којима су учествовали или су их изазвали гостујући навијачи, како би државе порекла могле да ажурирају податке о њима.

Како је Републици Србији прикључивање Европској унији приоритетни спољнополитички циљ, у наредном периоду морају се усагласити прописи и процедуре које се односе на борбу против хулиганизма, у складу са стандардима ЕУ. Први корак у тим активностима је остварен оснивањем специјализоване канцеларије за размену информација о безбедности фудбалских такмичења - НФИЦ. Ова организациона јединица МУП-а омогућава да се стручност и искуство састану у једној централној тачку контаката на полицијском нивоу, а МУП-у Србије омогућава да изврши организационе и практичне корекције свога деловања у правцу већег коришћења оперативних искустава развијених

---

⁴⁷² Исто.

европских земаља. Задатак овог тела је да организује непосредну и моменталну сарадњу и размену информација између полиција државе организатора и гостујућих држава. НФИЦ поред тога треба да координира и снабдева релевантним информацијама локалну полицију у граду домаћину, без обзира да ли је у питању национални или интернационални фудбалски меч. НФИЦ треба да формира полицијску националну базу података од значаја за безбедност фудбалских утакмица, да константно врши анализу ризика, спроводи безбедносне процене и координира рад других институција, агенција, фудбалских клубова, навијача итд. Последица свега тога је да, и у оквиру међународне полицијске сарадње, добијају на значају начела солидарности, сарадње и поврења међу државама, као и начело делотворне борбе са криминалитетом.

Приступ полиција у Западној Европи проблему хулиганизма постао је далеко више проактиван и сада се заснива на подацима који су прикупљени обавештајним радом. Полицијске службе држава чланица ЕУ нарочито интензивно сарађују, размењујући обавештајне податке кроз форму сарадње какву представља НФИЦ. Ипак, са проширењем ЕУ и уласком више клубова из Источне Европе у елитна клупска такмичења, међународна сарадња је стављена на озбиљну пробу. Тако, у први план, понекад и незаслужено доспевају управо инциденти које су проузроковали навијачи клубова из земаља бивше Југославије, односно некадашњег Совјетског Савеза.⁴⁷³ Србији недостаје међународни и регионални оквир сарадње у спречавању насиља на спортским приредбама. Међународна сарадња се одвија *ad hoc*, размена информација ограничена је на мечеве чије се одигравање одржава у блиској будућности или уочи високо ризичног спортског догађаја.

5.1.4. Основни међународни стандарди поступања полиције

У оквиру европских академских и стручних кругова потенцира се улога полиције у спречавању насиља на стадионима која треба да буде проактивна и

---

⁴⁷³ Савковић, М., Ђорђевић, С. (2010) На путу превенције насиља на спортским приредбама: предлог регионалног оквира сарадње, Београдски центар за беубедоносну политику, Београд, стр. 12.

заснована на обавештајном раду, што је, на пример, дало добре резултате у раду британске полиције.

На основу међународних правних прописа усвојених у Европској заједници и примера успешне праксе, могао би се сумарно навести следећи списак препорука за поступање полиције при контроли и спречавању насилничког понашања на и у вези са фудбалским утакмицама:

- Формирати сталне полицијске обавештајне јединице за подручје фудбала у свакој земљи и у току припреме међународних спортских сусрета интензивирати редовне консултације и размену обавештајних информација између полицијских јединица из држава чији ће национални тимови и/или фудбалски клубови имати утакмицу.

- Један од главних начина на који полиција треба да прати хулиганизам је коришћење спотера (spotters). Систем спотера обухвата и офицере за везу који су везани за конкретни клуб.

- Размењивати информације и формирати националну базу података о познатим и лицима која се само сумњиче за насиље на фудбалским утакмицама, безбедносним ризицима, податке о путним ангажманима и маршрутама навијача, њиховим навикама, стиловима понашања и специфичностима у поступању које су од значаја за безбедносне процене.

- Усвојити општи образац за размену полицијских обавештајних информација у вези са насиљем у фудбалу.

- Један од кључних података за прикупљање информација су тајне операције.

- У полицијски рад уводити савремене методе проактивног поступања, анализе и процене ризика, контроле ризика и деловања на ризике, тј. концепт „risk oriented policing“.

- Сачињавати годишњи извештај о случајевима хулиганизма на спортским приредбама.

- Развијати систематску сарадњу и размену информација између различитих полицијских јединица на међународном и националном нивоу које учествују у различитим фазама обезбеђења утакмице. Информације треба да буду различитих нивоа општости селектоване на стратешке, оперативне и тактичке.

- Систематски развијати сарадњу полиције са управама фудбалских клубова и организаторима спортских такмичења и заједнички радити на развоју и имплементацији превентивних стратешких и оперативних приступа.

- Систематски радити на развијању сарадње полиције са групама навијача и њиховим удружењима, сачињавати и имплементирати програме на развоју нове културе и вредности навијања и односа према противничком клубу и навијачима из противничког табора.

- Поделити навијаче у више категорија (у пракси је најчешћа подела на три категорије) и сачињавати и имплементирати различите стратегије полицијског поступања у односу на сваку од њих.

- Систематски развијати стратегију сарадње полиције са медијима.

- Ширити позитивну праксу о успешним методама и техникама контроле, припреме и превенције насиља и организовати прилагођене тренинге, едукационе курсеве и друге облике информисања и подучавања намењене полицијским снагама, клубовима, удружењима навијача, медијима, тужилаштву и осталим субјектима у ланцу контроле и пружања услуга поводом одржавања фудбалских утакмица.

- Користити савремене технологије видео-надзора и видео снимања навијача при спровођењу контроле фудбалских утакмица са повећаним ризиком.

5.2. СТРАТЕГИЈА И ТАКТИКА ПОСТУПАЊА ПОЛИЦИЈЕ У СПРЕЧАВАЊУ И СУЗБИЈАЊУ НАСИЉА НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА

Када се говори о полицијској стратегији и тактици спречавања и сузбијања насиља на спортским приредбама, а посебно о специфичностима деловања полиције приликом обезбеђења спортских приредби, треба нагласити да постоји веома мали број истраживања на ту тему. Већина радова се бави навијачима, њима обично недостаје криминолошка и социолошка дубина, а полиција се помиње само у контексту правних прописа који регулишу ову област. Међутим, постоје и аутори који усмеравају пажњу на поступање полиције у конфликтним ситуацијама, приликом обезбеђења спортских

приредби. Они сматрају да поступање полиције може да утиче на развој догађаја због тога и оно треба да буде предмет научне анализе.⁴⁷⁴

5.2.1. Стратегија спречавања и сузбијања насиља на спортским приредбама

У последње време традиционални приступ полицијског третирања масовних нереда изложен је критици, јер се сматра да такво поступање може да подстакне спиралу насиља. Класичан приступ у разумевању масовних нереда полази од тога да појединци који учествују у њима губе своју индивидуалноост и способност самоконтроле и потпадају под утицај масе која предузима акте насиља. На основу тога полиција је демонстранте, људе у маси, третирала приликом полицијске интервенције као целовиту, хомогену, јединствену скупину. По мишљењу некох аутора, такав приступ је погрешан, јер може да окрене против полиције и оне који нису имали намеру да учествују у нередима.⁴⁷⁵ Неселективан приступ у примени полицијске силе према маси, која учествује у нередима, доводи до тога да полиција на исти начин третира оне који су организатори (покретачи) насиља и оне који су се ту случајно затекли, те тако уједињује групу, уместо да је раздвајаја. Услед тога, полиција уместо да сузбија насиље, применом неселективне силе ради на његовој ескалацији, хомогенизује групу у непријатељству наспрам себе, губи свој легитимитет наспрам легитимитета групе, док група полицијску силу почиње да доживљава као претерану и нелегитимну.⁴⁷⁶ Експериментална психолошка истраживања показују да присутност акту агресије подстиче на агресивно понашање и оне који нису склони агресији и који се иначе не би агресивно понашали, а екстремно подстиче на агресију оне који имају предиспозиције ка агресивном понашању.⁴⁷⁷ По схватању наведених аутора, лица у групи не губе свој идентитет, већ индивидуални идентитет задржавају, односно деле га са идентитетом групе. Због тога полиција мора да буде селективна у поступању и

⁴⁷⁴ Stott, C. (2003) Police expectations and the control of English soccer fans at "Euro 2000". Policing: An International Journal of Police Strategies and Management, Vol. (26), No 4. p. 642.

⁴⁷⁵ Reicher, S., Stott, C., Cronin, P., Adang, O. (2004) An integrated approach to crowd psychology and public order policing, Policing: An International Journal of Police Strategies&Management, Vol. (27), No.4. p. 559.

⁴⁷⁶ Stott, C., Hoggett, J., Pearson, G. (2012) Keeping The Peace: Social Identity, Procedural Justice and the Policing of Football Crowds, Brit. J. Criminol. Vol. (52), No.1. p. 381.

⁴⁷⁷ Dill, K., Anderson, C., Anderson, K., Deuser, W. (1997) Effects of Aggressive Personality on Social Expectations and Social Perceptions, Journal of research in personality, No. 31. p. 288.

да разликује оне који су покретачи насиља од оних који су се ту затекли. Она треба да подржи оне који су против насиља и не би требало својим акцијама да их окреће против себе. Полиција треба да подржи остварење легитимних захтева легитимним средствима и то треба да покаже учесницима групе. На тај начин ће да пацификује све оне који нису имали намеру да се насилнички понашају.⁴⁷⁸ Из свега наведеног произилази да: полиција треба да има селективан приступ према групама навијача и њиховим подгрупама треба да разговара и негује дијалог са навијачким групама, тј. да редукује конфликт, треба да у оквиру криминалистичко обавештајног рада покрива посебно екстремне и насиљу склоне навијаче. Поред тога, потребно је да полиција редефинише програме обуке и едукације у складу са савременим приступима у контроли нереда на фудбалским теренима у циљу успешнијег сагледавања интергрупне динамике и психологије масе, што је од значаја за избор правилне полицијске стратегије и тактике.⁴⁷⁹ Жеља Министарства унутрашњих послова Републике Србије, као предлагача Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама (Члан 6.), да буде државни орган који ће бити главни носилац терета борбе против насиља и недоличног понашања гледалаца, може се разумети ако се узме у обзир реакција јавности, која најчешће прозива полицију када се десе инциденти на утакмицама. Међутим, приступ је у основи погрешан. Полиција има важну улогу у борби против хулигана, али веровање да се полиција сама може изборити са проблемом насиља на спортским приредбама показало се као погрешно на примеру многих земаља. Такав приступ наметнут је полицији у Србији неспремношћу других државних органа и шире друштвене заједнице, да се озбиљно упусте у борбу против екстремних навијачких група, чија језгра последњих деценија у Србији, карактерише веома изражена поликриминална активност. Тај приступ је у Европи напуштен још од трагичних Хејселских догађаја.

Нема сумње да полиција сама не може да постигне много, а уколико се ослања само на репресију и физичко присуство, може да оствари још мање. На

---

⁴⁷⁸ Reicher, S., Stott, C., Cronin, P., Adang, O. (2004) op. cit. p. 560.

⁴⁷⁹ Hoggett, J., Stott, C. (2010) Crowd psychology, public order police training and the policing of football crowds Policing: An International Journal of Police Strategies & Management, Vol. (33), No. 2. p. 218.

пример, у академским круговима САД-а се истиче: „Само интервенције јединица за спровођење закона ретко су ефективне при смањењу или решавању таквог проблема. Не ограничавајте се разматрајући само шта полиција може да уради: пажљиво размотрите да ли и други у вашем друштву деле одговорност за тај проблем и да ли могу помоћи полицији да боље реагује. У неким случајевима, можда ће те морати да пребаците одговорност на оне који могу да пруже ефективније мере... Ако смо нешто научили из екстремних примера насиља гледалаца у Европи, то је да је превенција супериорнија од најнефективније интервенције пошто већ почне насиље навијача. Највећи број стручњака слаже се да стратегије треба да наглашавају превенцију, а никада конфротацију.“⁴⁸⁰

Интересантни су резултати једног истраживања до којих се дошло анкетирањем полицајаца интевентне јединице МУП-а Републике Србије, која има велико искуство у обезбеђивању спортских догађаја. На питање кооперације са клубским обезбеђењем у случају настанка потребе за полицијском интервенцијом, резултати анкетирања полицајаца показују да приликом настајања насиља на спортским приредбама прво реагује самостално полиција (75%), у 15% случајева реагују заједно полиција и агенције за обезбеђење, у 10% случајева самостално реагују агенције. Занимљиво је да ни један одговор није потврдио да прво гледаоци реагују на насиље.⁴⁸¹

Посебан проблем у Србији представља ослањање полиције на традиционални метод реакције на појаву угрожавања безбедности на спортским приредбама, који се у међународним оквирима сматра анахроним. Битна одлика таквог традиционалног приступа, који се у стручној литератури назива „високи профил“ је велико присуство унуформисане полиције на терену. Полицајци поседују опрему за разбијање демотрација (специјална возила, службене коње и псе), груписани су у веће полицијске јединице, што отежава успостављање контаката са навијачима. Стратегија полиције се заснива на класичном раздвајању навијача, односно спречавању контаката између навијачких група, ради спречавања насиља, како на самом стадиону тако и ван њега. Приликом планирања и доношења одлука о броју ангажованих полицајаца и деловању полиције често се не уважавају специфичности између различитих група

⁴⁸⁰ Madensen, T., Eck, J. (2003) *op. cit.* p. 3.

⁴⁸¹ Јанковић, Б. (2010) *оп. цит.* стр. 138.

фудбалских навијача, по различитим параметрима (националност, број екстремних навијача, циљеви, културолошке специфичности и др.). Уколико се те различитости не узму у разматрање, а полиција обезбеђењу спортског догађаја приступи шаблонски, ризик од избијања инцидента се у великој мери повећава.

На опасности које у себи носи неселективан приступ полиције и ослањање само на екстензивно манифестовање полицијске силе указују и неки амерички истраживачи полиције, који истичу: „Такође је битно приметити да наведена истраживања о понашању масе указују на то да ће полиција изазивати насиље или довести до ескалације насиља уколико третира велике групе као хомогене ентитете. Претпоставка да су сви навијачи потенцијално опасни довешће до само-испуњавања тог пророчанства... Људи на скуповима имају широк спектар личних планова, а типично је само незнатна мањина вољна да се упусти у насилно понашање“.

„Док у неким случајевима уочљивост полиције може да послужи као фактор одвраћања од насиља гледалаца, претерана демонстрације силе може да створи милитаристичку и крајње непријатељску атмосферу. Полиција у опреми за разбијање демонстрација, са маскама на лицу и палицама често није неопходна да би се одговорило на претње по безбедност полицајаца, а може успорити напоре да се развије позитиван однос са учесницима догађаја. Сувише униформисаних полицајаца може створити непријатељску атмосферу.“⁴⁸²

Основни параметар за одређивање броја службеника потребних за обезбеђење једног спортског догађаја најчешће је само број присутних гледалаца, што је недовољно. Овај начин обезбеђења спортских манифестација заснива се на примени уобичајених, кроз праксу стечених, стандардизованих поступака, без уважавања специфичности сваког конкретног догађаја и њему примерених метода и средстава. Примера ради на вечитом дербију између ФК „Партизан“ и ФК „Црвена звезда“ из Београда, који је одигран 16. 10. 2004. године на стадиону Партизана, присуствовало је 25.000. гледалаца, док је на обезбеђењу ове манифестације ангажовано 1378 полицијских службеника, што значи присуство једног полицајца на 18 посетилаца. Пет и по година касније, прецизније 16. 04. 2010. године, када је између „вечитих ривала“ одиграна

⁴⁸² Madensen, T., Eck, J. (2008) op. cit. p.3.

утакмица полуфинала купа на стадиону „Црвене звезде“, било је око 38.000 гледалаца, док је на обезбеђењу ангажовано 2843 полицијска службеника, што значи присуство једног полицајца на 13 посетилаца.⁴⁸³ Ови подаци недвосмислено показују да није присутна само појава обимног ангажовања полицијских службеника на обезбеђењу спортских приредби високог ризика већ да је присутан и тренд пораста њиховог броја, посебно у односу на навијачку популацију. То значи да полиција у Србији за обезбеђење спортских догађаја користи стратегију тзв. „високог профила“ која се заснива на класичном концепту раздвајања навијача, односно спречавању контакта између навијачких група и која је у свим модерним полицијским системима Европе превазиђена. Полиција је непрестано у њиховој близини, стално их прати, како на путу према месту одржавања спортске манифестације, тако и у повратку.

Пракса полицијских служби у Европи је сасвим друкчија. Током Европског првенства у фудбалу, које је одржано у Португалу 2004. године у просеку је било ангажовано четири полицајца на 100 гледалаца (1 полицајца на 25 навијача). На овом првенству била је већа активност полицајца у цивилу који су покривали места где се окупљају навијачи.⁴⁸⁴

Такође, у једном истраживању полицијске праксе, које је спроведено у Македонији, а које се односи на полицијске тактике и стратегије у контроли и сузбијању хулиганског насиља на фудбалским утакмицама, резултати показују да и у њиховом полицијском поступању доминира репресивни приступ. Репресивни приступ се огледа у употреби палице и физичке силе, и то у 30-37% случајева. Такође, у 22 до 30% случајева употреба специјалних техника, а само 4 до 10% примена мера које представљају неке видове превенције. Овако мали проценат превентивних мера недвосмислено показује да је и у Републици Македонији превенција крајње инфериорна у односу на репресивно поступање.⁴⁸⁵ У вези с тим је интересантан још један податак који се тиче македонске полиције. У анкети, у којој је постављено питање члановима екстремних група навијача да ли полиција зна кога треба да приведе, задржи или према коме треба да примени силу при интервенцијама у случају ексцеса на утакмицама, највећи проценат анкетираних навијача је одговорио да полиција

⁴⁸³ Подаци Полицијске управе за град Београд; Извештај од 26.08.2009.

⁴⁸⁴ Adang, O., Brown, E. (2008) Policing Football in Europe, Politie academie, Apeldoorn, p. 214.

⁴⁸⁵ Козарев, А. (2007) оп. цит. стр. 117.

то не зна. У једној групи навијача проценат је био 95% а у другој 72% оних који су дали наведени одговор.⁴⁸⁶ Уколико полиција није у стању да селекује лица у односу на чије понашање треба да реагује, тада и њена акција може да буде једино неселективна, усмерена на масу навијача као хомогену целину.

У земљама Западне Европе пракса је сасвим другачија, тако је на пример током Европског фудбалског првенства у Белгији и Холандији 2000. године коришћен проактивни приступ који је показао добре резултате. Наиме, коришћена су два модела за обезбеђивање спортских догађаја, један у коме су јавни ред одржавале бројне и за навијаче видљиве униформисане полицијске снаге (примењен у три града) и други приступ у којем су јавни ред одржавале бројчано мале полицијске снаге на мање упадљив начин (примењен у пет градова). Полицајци који су користили други приступ остваривали су контакте са навијачима на лакши начин, показивали су више поштовања за припаднике различитих култура и националности, али то није био мек приступ насиљу и хулиганизму, јер су интервенције обезбеђене у сваком случају када је преступ уочен⁴⁸⁷. Са друге стране, анализа је показала да повећање броја припадника полиције није нужно водило ка смањењу броја инцидената. Контакти које су остваривале мале групе полицајаца са навијачима показали су се успешним у смањивању броја инцидената, јер је њихов приступ био вођен идејом да се боравак навијачима учини што пријатнијим и опуштенијим, да се на тај начин навијачи упознају и са правилима која морају да поштују, што је све утицало и да се смањи анонимност вођа навијача⁴⁸⁸. На Европском фудбалском првенству у Португалу, 2004. године приступ полиције у одржавању јавног реда био је у потпуности заснован на малој видљивости униформисане полиције без опреме за масовне nerede, док су снаге опремљене за интервенцију у случају масовних nerede биле смештене на начин да их навијачли нису могли уочити. На Светском првенству у фудбалу, у Немачкој 2006. године проактиван приступ полиције отишао је корак даље, па је у Дортмунду омогућен сусрет навијача супарничких тимова да се заједно окупљају на трговима, у парковима и другим већим просторима, где су организовани разни забавни садржаји (веома често

---

⁴⁸⁶ Исто.

⁴⁸⁷ Milojević S., Janković B. (2011) Proactive approach of police in combat against football hooliganism. – In: Milošević G. (ed.). Archibald Reiss Days – Volume II. Belgrade: Academy of Criminalistic and Police Studies, p. 738-739.

⁴⁸⁸ Исто.

организовани су и концерти), наравно уз неупадљиво присуство униформисаних полицајаца, што је, такође, резултирало добрим стањем безбедности⁴⁸⁹

У суштини, полиција у Србији своју стратегију супротстављања насиљу на спортским приредбама заснива на такозваном „бенг“ ефекту, која се манифестује кроз жељу државе и њених органа да дејством правних норми и кроз драматичне полицијске акције (у спортском објекту и његовој околини на дан одржавања спортске приредбе) и судске процесе, постигне такав одјек у јавности који ће стимулисати осећања код грађана да су државни органи у борби против кримнала, на конкретан, доказив и ефективан начин, постигли значајне резултате.⁴⁹⁰ Такав приступ има значајних недостатака: краткорочност мера; незнатан утицај на извршиоце; омогућава трансформацију извршилаца ка криминалним активностима; ствара несигурност код грађана; не утиче на редукцију страха од кримнала; омогућује развој кримнала насиља (репресијом се насиље не сузбија); појава великог броја оштећених грађана; појава великог броја жртава; трошење много више новчаних средстава из државног буџета; захтева веће ангажовање људских и материјалних ресурса на откривању извршилаца; изградња поверења у државне институције у краткорочном периоду; изградњу поверења јавности у полицију и ефикасност судских процеса у краткорочном периоду.

Супротно наведеној стратегији полицијског поступања интересантан је Elaborated Social Identity Model (ESIM), који се последњих година примењује у неким деловима Енглеске. ESIM модел полиција за сада примењује према најпроблематичнијој групи навијача у Уједињеном Крљевству; то су навијачи фудбалског клуба Кардиф, познати по екстремном испољавању насиља на спортским приредбама у последњим деценијама.⁴⁹¹ Ранија стратегија полицијског поступања заснивала се на контроли кретања целе навијачке групе, где је велико присуство полиције представљало континуирану претњу навијачима Кардифа, који су стално имали утисак да ће бити ухапшени или да ће полиција применити силу. Додатно, полицијске снаге често су претресале аутобусе којима су путовали навијачи у циљу проналажења алкохола уз примену репресивних мера, ако се алкохол пронађе. Овакав начин полицијског

⁴⁸⁹ Milojević, S., Janković B. (2011). op. cit. p. 740.

⁴⁹⁰ Ђурђевић, Н. (2010) оп. цит. стр. 305.

⁴⁹¹ Stott, C., Hoggett, J., Pearson, G. (2012) op. cit. p. 381.

поступања стварао је код навијача утисак да мере које се предузимају нису легитимне.⁴⁹²

Применом поменутог модела дошло је до промене у филозофији полицијског поступања, када је у питању рад са екстремним групама навијача. Главни метод који је усвојен у ESIM-овом истраживању конфликта, везаних за фудбал је тај да учесници посматрају исту групу навијача кроз различите догађаје.⁴⁹³ Као први корак у овоме, полицајци су организовали много састанака са свим релевантним учесницима спортског догађаја, укључујући локалне власти и екстремне навијаче Кардифа. Сви ови разговори довели су до драстичне промене у полицијском поступању, где се полицајци нису искључиво ослањали на могућност примене силе. Стратегија полицијског поступања базирала се на спровођењу дијалога са навијачима уместо уобичајених поступака застрашивања. Дијалог је имао директне користи за све, полицији је дозвољавао да побољша своју способност процене ризика јавног реда, а то је за узврат омогућило смањење неопходног броја полицајаца ангажованих на тим задацима, смањење финансијских средстава потребних за обезбеђење једне фудбалске утакмице.⁴⁹⁴ Овај приступ понудио је флексибилност која је преко потребна да би се директно посматрала колективна активност екстремних навијачких група и да би се успоставили односи поверења са главним појединцима у оквиру групе. На тај начин прикупили би се значајни подаци о намерама екстремних појединаца који су чврсто опредељени за сукобе са противничким групама навијача. Полицијски руководиоци су сагласни да побољшање обавештајних података им омогућава да имају више поверења у исправност сопствених одлука које се тичу процене ризика. Конкретно, ако полицијски тимови нису обавештајним радом дошли до података о потенцијалним нередима, командири ово неће видети као неуспешан обавештајни рад, већ као прецизан показатељ да ти нереди нису вероватни. Због тога, уместо слања великог броја полицајаца, они ће сматрати да им је довољан

---

⁴⁹² Исто.

⁴⁹³ Stott, C., Reicher, S. (1998a) „Crowd Action as Intergroup Process: Introducing the Police Perspective“, *European Journal of Social Psychology*, vol. (28), No. 26. p. 509.

⁴⁹⁴ „У ово време пре 4 године, требало нам је 6-8 полицајаца, а сутра шаљем 3. Овај нови дијалог је добар за све, клуб штеди новац, и боље је за Велс, јер је полиција по улицама и штити грађане у свом редовном послу, уместо да је на стадионима. Не разумем само зашто моје колеге у другим градовима не раде исто овако“ – SWP виши командир.

мањи број.⁴⁹⁵ Једна од најбитнијих ствари за ангажовање довољног броја полицајаца је веровање обавештајним подацима, а то се дешава само ако су безбедоносне процене узастопно тачне.

У оквиру ESIM модела био је интересантан приступ полиције када је у питању конзумирање алкохола од стране екстремних навијача. Полиција је радила на начин познат под слоганом „припит а не пијан“. На идеју се дошло на основу сазнања да упркос мерама забране навијачи Кардифа редовно и у великим количинама конзумирају алкохол не само током путовања и у непосредној близини стадиона већ и у самом граду, много пре спортског догађаја, што полиција објективно није могла да контролише. Зато се дошло на идеју да полиција дозволи „прихватљив“ ниво конзумирања алкохола. Полицајци су тачно знали шта навијачи пију, и говорили су им да смеју да пију, што је било боље него када би им у потпуности забрањивали конзумирање алкохола, тада би се обично навијачи опијали по центру града, где је постојала могућност сусрета са противничким навијачима, а самим тим и могућност настанка већих проблема. Приликом претреса аутобуса полиција намерно није тражила алкохол у одељцима за пртљаг, иако су знали да је алкохол тамо.⁴⁹⁶

Анализе говоре да је овај „опуштен“ приступ полиције довео до саморегулације навијача, тако да је полиција фактички требала само да „одглуми“ своју улогу. Саморегулација је довела до психичке и физичке маргинализације оних који су тражили сукобе. Самим тим хулигани више нису могли да контролишу велики број навијача.

Према статистичким подацима одмах након примене ESIM модела, дошло је до наглог пада интергрупних сукоба у којима су укључени навијачи Кардифа, што се одразило на број ухапшених навијача и на укупна финансијска средства, која је полиција користила на мечевима у Нинијан Парку (Ninijan Park) у периоду од 2002-2006 .године. На пример, током сезоне 2002/2003. укупно је ухапшено 194 навијача Кардифа (што код куће, што у гостима), али током сезоне 2004/2005. број ухапшених навијача смањен је за 50%. Сходно томе, забележено је 14 „већих инцидената“, у којима су били укључени навијачи Кардифа током сезоне 2002/2003, док је у сезони 2004/2005 тај број пао на укупно пет, од којих ни један није био у Нинијан Парку (Ninijan Park). Само три

⁴⁹⁵ Stott, C., Hoggett, J., Pearson, G. (2012) op.cit. p. 388.

⁴⁹⁶ Исто.

од ових пет инцидената могу се описати као „већи нереди“. Смањење броја инцидената рефлектовало се на смањење укупног броја полицајаца, ангажованих на обезбеђењу фудбалских утакмица у Нинијан Парку (Ninijan Park), где је током сезоне 2001-2002 ангажовано 1716, а већ током сезоне 2005/2006 овај број је пао за 50%.⁴⁹⁷ Ови подаци су посебно значајни, ако се има у виду податак који је изнело Удружење шефова полиције, октобра 2010. године, да се годишње у просеку 25 милиона фунти потроши на обезбеђење фудбалских мечева у Енглеској и Велсу. Ова процена утрошених финансијских средстава нам говори да је низак ниво фудбалског насиља у Енглеској и Велсу постигнут због тога што локална полиција решава проблем насиља на фудбалским утакмицама, између осталог и употребом обимних и скувих ресурса.⁴⁹⁸

Собзиром да се истраживање спроводило у дужем временском периоду, током више различитих догађаја и на различитим локацијама, анализа је указала на потребу интегрисаног приступа полиције, када се ради о високоризичним навијачима; приступ „дијалог и толеранција“, једино је успешан ако се примењује и од полиције домаћина и од гостујуће полиције, и то у дужем временском периоду. Другим речима, шаблонске и краткорочне мере полиције са циљем употребе силе, могу бити узрок великих проблема. Ово зато што краткорочне акције, праве уствари дугорочан проблем.⁴⁹⁹ Интезитет већих

---

⁴⁹⁷ Stott, C., Hoggett, J., Pearson, G. (2012) op.cit. p. 383.

⁴⁹⁸ Исто.

⁴⁹⁹ Полицијска тактика „заstraшивања“ била је евидентна приликом једног нереди навијача Кардифа током и после једне утакмице која је била у надлежности полиције из централне Енглеске. Полиција „домаћина“ није тражила никакве обавештајне податке. На дан одигравања утакмице та иста полиција распоредила је 375 полицајаца у покушају да контролишу потенцијалне сукобе. Догађај је прошао без икаквих инцидената све до полувремена, када је једна већа група навијача Кардифа пришла месту где се налазила полиција. Иако је полиција покушала да забрани продају алкохола, пиво се слободно продавало. Почетком другог полувремена, особље је затворило места где су се продавали освежавајући напитци. На то су неки навијачи Кардифа покушали да насилно отворе продајна места, скандирајући том приликом „хоћемо пиво“. Организатори су радио везом позвали полицију и редаре, који су одмах дошли јер су били близу. Дошло је до комешања навијача и полиције, након чега се ситуација смирила. У том тренутку, велика група полицајаца са комплетном опремом за разбијање демонстрација (шлемови, палице, штитови) и са псима, потпуно неоправдано је кренула према маси навијача, а неки полицајци су одмах почели да их ударају палицама. Велики број навијача је онда почео да се повлачи према степеницама у делу са седиштима. Као последица полицијске интервенције, неки навијачи су ушли у терен, судија је прекинуо утакмицу и одложио извођење слободног удараца. Сукоби навијача Кардифа и полиције се се наставили још петнаест минута. После меча, сукоби су се наставили између навијача Кардифа, домаћих навијача и полиције испред стадиона. Након овог догађаја један посетилац је изјавио следеће: „Видео сам свог сина, чији је једини злочин био то што је ишао у тоалет за време полувремена, како га полицајци ударају ногама по глави и телу. Због великог броја навијача и

инцидентна директно се везује за агресивну тактику коју полиција неселективно примењује према навијачима. Резултати истраживања су показали да је овај начин рада функционисао само у случајевима када је полиција града домаћина прихватала овај прагматичан приступ рада са екстремним навијачима. Тамо где је полиција прихватала овај толерантан приступ, нереди се нису дешавали.

Нема сумње да нове стратегије, које примењују фудбалски хулигани, налажу и прилагођавање полицијских акција новим захтевима, координацију различитих полицијских јединица, кооперацију са другим субјектима друштва. Од полиције се очекује и више од тога, тј. способност да предвиђа догађаје и делују проактивно.

Међутим, при проактивном приступу супротстављања фудбалском хулиганizmu показало се да је изузетно важно да се одржи равнотежа између потребе за уочљивим снагама, униформисаним припадницима полиције, који ће превентивно деловати на гледаоце и чињенице да претерано присуство униформисаних припадника полиције може негативно да утиче на навијаче. Поред великог присуства снага безбедности, предузимање великог броја полицијских мера, такође, може подстаћи агресивност код навијача.

И неки француски истраживачи, који се баве проблематиком сузбијања насиља међу навијачима заговарају балансни приступ који садржи мере репресије и превенције.⁵⁰⁰ У Србији, као и у неким другим земљама доследно се не користи овакав приступ, већ је изразити нагласак на мерама репресије, које су уређене Законом о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, али и дугогодишњом праксом, коју има полиција у Србији приликом обезбеђења спортских приредби и других јавних скупова. Могуће је закључити како интезивно коришћење репресивних мера изазива огорчење бројних навијача и чини их изолованим од друштва, па самим тим и спремнијим за испољавање насиља. Неки хрватски истраживачи су још почетком деведесетих анализирали примену репресивних и превентивних мера и упозорили како се „разумно може претпоставити да тек комбинација ових

полиције, није могао да мрдне нигде, морао је да издржи непотребан и са његове стране неиспровоциран напад полиције, која је ту управо да би штитила људе као што је мој син и ја“. Наведено према: Stott, C., Hoggett, J., Pearson, G. (2012) op.cit. p. 391. Овај сукоб је директна последица погрешног приступа у обезбеђењу једног спортског догађаја, од стране полиције. Тактика застрашивања и неселективна употреба силе и то заједно са одсуством толеранције и дијалога увек код навијача стварају осећај да полицијска интервенција није легитимна.

⁵⁰⁰ Bodin, D., Robene, L., Stepane, H. (2007) op. cit. str. 55.

стратегија може имати неки значајнији учинак, бар у смислу заустављања постојећег тренда ескалације насилничког понашања.“⁵⁰¹ Десет година касније исти аутор је учествујући на округлом столу „Насилничко понашање спортске публике“ у Сплиту оценио да за тај проблем нема једноставног решења и истакао како у Европи долази до „система разраде комбинованих мера полицијско-превентивног и репресивног типа и мера којима се системски настоји променити састав фудбалских навијача, па и сама нарав фудбалског навијања“. То је балансна стратегија којој теже међународне организације, а у основи се ради о темељној промени социјалне и генерацијске структуре фудбалске публике, као и промени у традиционалних веза клубова за поједине средине и друштвене групе.⁵⁰² Дакле, научна јавност у различитим земљама Старог континента, како онима у саставу Европске уније, тако и у онима које ће тек ући у ту Унију, углавном је сагласна да је насиље екстремних навијачких група потребно сузбијати кординираном репресијом и превенцијом, што захтева системско и дугорочно спровођење превентивних мера при решавању тог проблема.⁵⁰³

Међу мерама превенције треба истакнути образовне програме, пројекте за навијаче, деловање кроз масовне медије, превентивне активности на местима окупљања навијача и сличне. Слично ауторима књиге Спорт и насиље у Европи, за спровођење превенције на местима окупљања навијача залаже се и италијански истраживач Карло Балестри (Carlo Balestri), који је у свом тексту „Расизам, интернет и ногомет“ оценио да је најделотворнији начин за борбу против расизма и нетолеранције деловање на местима где се људи окупљају.⁵⁰⁴ У Србији се мере превенције ретко примењују, а озбиљни превентивни програми у којима би били укључени сви субјекти формалне и неформалне социјалне контроле не постоје. Такође, проблем постоји и у Европи, јер те мере нису уједначене и стандардизоване, а њихови ефекти зависе од ангажованости

---

⁵⁰¹ Vrcan, S. (1990) Sport i nasilje danas u nas i druge studije iz sociologije sporta, Naprijed, Zagreb, str. 100-101.

⁵⁰² Vrcan, S. (2001) Uvodno izlaganje na okruglom stolu „Nasilničko ponašanje športske publike“ u : Bilić, I., Lalić, D., Russo, A. (ur.), Nasilničko ponašanje športske publike, Poglavarstvo i Europski pokret Split, Split, str. 40.

⁵⁰³ Lalić, D., Biti, O. (2008) Črtvorokut sporta, politike, nasilja i društva: znanstveni uvid u Europi i Hrvatskoj, Politička misao, god. (45), br. 3-4. str. 263.

⁵⁰⁴ Balestri, C. (2002) Rasizam, nogomet i internet, Europski nadzorni centar za rasizam i ksenofobiju, Agencija za odgoj i obrazovanje, Beč, Zagreb, str. 15.

оних који воде спорт.⁵⁰⁵ Руководства клубова морају да прихвате чињеницу да су насилни навијачи, ипак, „њихови“ навијачи, а да је фудбалски хулиганизам пропратна појава или непредвиђени нус производ професионалног фудбала. У Србији ни руководства клубова ни локалне власти не желе да развијају превентивне програме, јер то захтева дугорочан финансијски и морални ангажман, али и сасвим друкчију повезаност са навијачким групама, што у овом моменту они не желе да учине.

5.2.2. Полицијска тактика спречавања и сузбијања насиља на спортским приредбама

Обезбеђење спортских догађаја један је од послова и задатака полиције у циљу заштите личне и имовинске сигурности грађана, као и очувања јавног реда и мира. Досадашња искуства у обезбеђењу спортских приредби високог ризика показала су да приступ овом проблему захтева веома висок степен планирања организације, тактичке припремљености и оспособљености. Обезбеђење тих догађаја захтева професионалан приступ, који подразумева добре оперативне планове обезбеђења који су базирани на квалитетним безбедоносним проценама. С тим у вези, неопходна је мобилизација ресурса (људских и техничких) у циљу ефикаснијег деловања уколико дође до ескалације насиља или нарушавања јавног реда и мира у већем обиму.

План обезбеђења не може да представља круту и непроменљиву шему која важи за све случајеве у истом облику. Планирањем се обезбеђује објективност, економисање расположивим временом, снагама, средствима, осигурава темељност у раду.⁵⁰⁶ Упркос томе што обезбеђења спортских приредби некада привидно личе једна на друге (исти спортски објекат и учесници такмичења), већина њих има обележја непоновљивости (једнократности, јединствености-уникатности и појединачности), како по времену одржавања, броју, структури и очекиваном понашању учесника, тако и по специфичним (политичким и економским и сл.) условима окружења.⁵⁰⁷

⁵⁰⁵ Bodin, D., Robene, L., Stepane, H. (2007) op. cit. p. 55.

⁵⁰⁶ Симоновић, Б. (2011) оп. цит. стр. 50.

⁵⁰⁷ Стевановић, О. (2012) оп. цит. стр. 131.

Све чешћа конфротација полиције са екстремним навијачким групама у читавом свету доводи до преиспитивања опробаних полицијских концепција, али и до стварања нових ради сузбијања насиља на спортским приредбама.⁵⁰⁸ Делатност интегрисаних (униформисаних и у цивилу) полицијских јединица, када је реч о обезбеђењу спортских приредби заснива се на принципу полицијске ненасилности. То значи да ће полиција више поступати по правилима криминалистичке психологије него употребом гумене палице и других средства принуде све док је то и кад је год то могуће.

Класични приступ у третирању нереда, који је у Србији традиционалан и веома чест, полази од тога да појединци, који су у групи губе своју индивидуалност и потпадају под утицај масе која се спрема да изврши насиље. На основу тога полиција екстремне навијаче и друге људе у маси посматра као целовиту, хомогену, јединствену групу, и тако их третира при полицијској примени силе. Како смо већ рекли неки аутори у Еропи сматрају да је тај доминантан и класичан став застарео и да је штетан, јер може против полиције да окрене и оне који нису имали намеру да учествују у нередима. Приступ који заступају ови аутори заснива се на чињеници да лица у групи не губе свој идентитет, већ да индивидуални идентитет деле са идентитетом групе. Због тога полиција мора да буде селективна у поступању и да разликује оне који нису насилни и оне који су спремни за насиље.⁵⁰⁹ Сматрамо да је овакав приступ исправан и остварив. Полиција увек треба да подржи оне који су против насиља и не би требало да их својим акцијама окреће против себе. Такође, полиција треба да подржи остваривање легитимних захтева групе легитимним средствима и то треба јасно да покаже учесницима групе.

У складу са тим полиција треба да се држи следећих препорука: 1) треба да буде едукована за нов „балансни“ приступ групи (од које се очекује да може насилнички да се понаша); 2) полиција треба да покуша да олакша остварење легитимних захтева групе; 3) полиција треба да настоји да оствари комуникацију са члановима групе, посебно организаторима. 4) полиција треба да прави диференцијацију између учесника у групи, јер немају сви исте мотиве и не планирају сви да се понашају агресивно. Примењујући диференцирани

⁵⁰⁸ Водинелић, В. (1993) оп. цит. стр. 566.

⁵⁰⁹ Reicher, S., Stott, C., Cronin, P., Adang, O. (2004) op. cit. p. 559.

приступ, полиција неће да окрене читаве групе против себе, нарочито не оне који нису насилни.⁵¹⁰

У безбедоносном смислу постоје три врсте спортских приредби и три начина ангажовања полиције у односу на њих. Првој врсти припадају спортске приредбе према којима полиција нема обавезу обезбеђивања и које немају карактер пројекта (спортске манифестације мањег такмичарског значаја, са мало учесника и публике). Другој врсти припадају одређене спортске приредбе које немају карактер пројекта (средње ризичне и средње значајне приредбе) и према којима полиција има обавезу обезбеђивања које могу да организују и реализују редовне и месно надлежне полицијске организационе јединице, сопственим организационим ресурсима и способностима. Трећој врсти припадају одређене спортске приредбе које имају карактер пројекта (повишене и високоризичне манифестације већег такмичарског значаја) и према којима полиција има обавезу обезбеђивања које превазилази могућности и способности редовних месно надлежних организационих јединица.⁵¹¹

У случају спортских приредби, које имају карактер пројекта за предузимање одговарајућих мера безбедности, одговорни су организатор спортске приредбе и полиција, свако у свом домену. Те мере се могу класификовати као 1) грађевинско -техничке, 2) организационе и 3) полицијске.⁵¹²

Прве мере се састоје у прецизној подели структуре стадиона на секторе, јасним упуствима, довољно широким пролазима за брзо разилажење без панике и са довољно излаза, са добрим системом обавештавања и везе, командном собом, системом затворене телевизије и подесним местом за полицијско посматрање и аудио и видео снимање. У циљу спречавања насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, нарочито на фудбалским утакмицама, Европска фудбалска унија (UEFA) донела је нормативе о инфраструктури стадиона.⁵¹³ У складу са тим нормативима, сви стадиони су ранжирани по категоријама од 1 до 4. Главна такмичења Европске лиге и Европског првенства и „play off“ мечеви Лиге шампиона могу се одржавати само на стадионима

⁵¹⁰ Исто.

⁵¹¹ Стевановић, О. (2012) оп. цит. стр. 132.

⁵¹² Водинелић, В. (1993) оп. цит. стр. 571.

⁵¹³ UEFA Stadium Infrastructure Regulations, edition 2010.

четврте (највише) категорије.⁵¹⁴ Захтеви UEFA-е које мора испунити стадион четврте категорије су: минимални капацитет гледалишта, искључиво са местима за седење; димензије игралишта 68 метара ширине и 105 метара дужине, у целости без ограде која раздваја игралиште од гледалишта; природни или вештачки травњак у складу са стандардима; свлачионице са најмање 25 места; посебна просторија за делегате UEFA-е; издвојене просторије за контролу допинга и пружање прве помоћи; обавезан систем интерне телевизије која покрива простор унутра и око стадиона; посебна места за високе званице (најмање 1500 места за званице домаћег и 200 места за званице гостујућег тима); површина најмање 400 квадратних метара за навијаче гостујућег тима; у случају нестанка електричне енергије у току спортске манифестације мора се обезбедити независно, непрекидно напајање; безбедан паркинг простор за најмање 150 високих званица и 400 аутобуса.

Мере организационе природе подразумевају да се зна тачно разграничење надлежности између организатора спортске приредбе, редарске службе и полиције. Организатор спортске приредбе је обавезан да контролише продају карата и организује бројну и јасно обележену редарску службу. Надаље, он је обавезан да правовремено отвори стадион, како би гледаоци ушли без гужве и журбе. Обавеза организатора спортске приредбе да образује одговарајућу редарску службу или да ангажује правно лице или предузетника ради обављања послова физичког обезбеђења регулисана је чланом 8. Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама и спада у мере које се предузимају „на спортским приредбама“. У Србији са сатановишта рада редарских служби основни проблеми леже у: законској неуређености служби физичко-техничког обезбеђења; недовољним и неадекватним законским овлашћењима (посебно у погледу примене физичке силе, коришћења помоћних средстава, легитимисања и др.); неадекватном програму обуке редара; непостојању адекватних информација о лицима којима је забрањен приступ спортским објектима у складу са законом, недовољна координација активности са полицијом, непостојање континуираног рада редарске службе као заштитне функције спортске организације; нејасна

---

⁵¹⁴ Финални меч Европске лиге шампиона може се одржати само на стадиону најмањег капацитета 40.000 места, а Финале лиге шампиона на стадиону минималног капацитета 60.000 места.

хијерархијска структура „командовања“, како унутар спортске организације, тако и у односу на хијерархијски надређен спортски савез) и друго.⁵¹⁵

Исто тако, Законом о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама (члан 11.) прописано је да је рганизатор дужан да за време спортске приредбе обезбеди присуство одговарајуће службе медицинске помоћи, као и да оствари сарадњу, а по потреби предузме мере да обезбеди и присуство других надлежних органа и организација, јавних служби и јавних предузећа (ватрогасне јединице, инспекцијске и комуналне службе и др.)⁵¹⁶. Уопште није дефинисана одговорност истих, ако се не појаве на позив организатора, што се у пракси дешава, а веома често је неопходно ангажовање комуналне службе на чишћењу уже локације око стадиона у циљу уклањања предмета погодних за изазивање насиља. У поменутом закону јасно су дефинисане обавезе организатора спортске приредбе, али не и средства за ефикасну реализацију прописаних обавеза.

Мере полицијског обезбеђења спортског догађаја одвијају се у три фазе (пре, током и по завршетку утакмице) уз ангажовање бројних полицијских снага.

Прва фаза обухвата период од пријаве спортског догађаја (пријаве јавног скупа) па до његовог почетка. У овој фази, између осталог, полиција на основу прикупљених података сачињава безбедоносну процену на основу које доноси план обезбеђења спортског догађаја. Прикупљање и размена инвормација о безбедоносно интересантним питањима, обавезама и одговорностима, у овој фази, од посебног је значаја за све учеснике спортског догађаја. Посебно су значајне информације које се односе се на међусобни однос клубова који се састају, такмичарски значај спортске приредбе, однос између навијача и управе клуба, однос између играча и управе клуба, као и однос између супростављених навијачких група. Пажњу треба обратити на бројност, организованост, структуру и друге карактеристике насилних навијачких група. Пре планирања обезбеђења спортског догађаја потребно је имати на располагање информације о начину, правцима, времену доласка гостујућих навијача на место одржавања спортске приредбе. Од пресудне је важности правилна процена ситуације

⁵¹⁵ Ђурђевић, Н. (2012) Обавеза организатора спортске приредбе да образује одговарајућу редарску службу, Безбедност, год. (54), бр. 1. стр.163.

⁵¹⁶ Видети: чл. 9 ст. 2. Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама

опасности, јер се догађа да хулигани, спречени да испљвају насиље на атрактивним утакмицама, дивљају на утакмицама мањег такмичарског значаја. Једноставно, и они имају своје процене и тактику. Слабе полицијске снаге тада нису у стању да изврше ефикасно лишење слободе.

Уколико се процени да је потребно у овој фази је могуће путем писаних и електронских медија упутити одређена саопштења и апеле према навијачким групама и другим грађанима о затварању путних праваца, пожељним правцима кретања, местима за куповину карата на дан одржавања спортске приредбе и другим стварима које ће допринети квалитетнијем стању безбедности. Искуство полиције показује да та врста полицијске активности може бити од посебне користи у превентивном спречавању угрожавања јавног реда и мира током трајања спортске приредбе.

Друга фаза обухвата период током самог одржавања спортског догађаја. У овој фази полиција предузима мере физичког, дубинског, саобраћајног, оперативно -криминалистичког, противдиверзионог и противпожарног обезбеђења. Полицијски службеници у другој фази врше прихват и увођење навијача на стадион, контролишу рад редарске службе, спречавају физички контакт навијача, одржавају јавни ред и мир на самом стадиону. Садашњи приступ полиције у нашој земљи (велики број и велика уочљивост), има негативне ефекте у великом броју прилика. Размештање полиције се одвија на основу застарелих података, шаблонски и у комбинацији са концептом врло уочљивог надзирања.

Тренутни недостатак комуникације и интеракције између полиције и навијача (и на дан утакмице и током недеље) је довео, као и у многим европским земљама, до ситуације „ми против њих“ са обе стране, на основу бројних предрасуда једних о другима.

У другој фази најбитнија је добра комуникација између различитих полицијских тимова, и између полицајаца и редарске службе. Таква комуникација је кључ за постизање јединственог наступа, доводи до смањења забуне око тога шта се очекује од понашања навијача и смањује вероватноћу да ће до насиља доћи, било да су навијачи суптилни или отворено насилни. Ако не постоји добра комуникација између тимова полицајаца, онда наређења претпостављених претрпе доста „мутација“ током имплементације на терену, што може да има озбиљне последице по безбедност једне спортске приредбе.

Већ смо истакли да полиција најчешће види гомилу навијача као хомогену структуру, на другој страни и полиција се често манифестује као хомогена структура, што не мора увек да буде тако. Има аутора који сматрају да би се полиција могла описати као неколико малих, трајних контекстуалних тимова који раде под јединственом командом.⁵¹⁷ Тако на пример, полиција која је ангажована у граду на дубинском обезбеђењу, када комуницира са навијачима ради то на дружељубив начин, са друге стране, полицајци који су ангажовани на стадиону и непосредној близини су много крути у опхођењу са навијачима. Присуство оваквих полицијских тимова где сваки има своју дефиницију ситуације може да доведе до конфузије.⁵¹⁸ Полиција мора бити свесна утиска који одаје као целина и према навијачима увек треба да одаје утисак јединства и доследности.

Неспорна је чињеница да већина спортских приредби започне и заврши се без нарушавања јавног реда и мира и озбиљног угрожавања било чије безбедности. Све док на спортској приредби не дође до масовнијег нарушавања јавног реда учесници скупа и полиција треба да делују у партнерским односима на остваривању заједничког циља. Поред превентивних мера које полиција предузима пре почетка спортске приредбе основна идеја у спречавању нарушавања јавног реда и мира у већем обиму ослања се на ране полицијске мере током саме спортске приредбе, које најчешће укључују: 1) индивидуализацију усмерености појединачних интервенција и 2) снижење „насилности“ полиције.⁵¹⁹

Интервентне мере полиције обухватају примену свих полицијских овлашћења изузев упозорења, јер оно не представља принудно овлашћење (може, а не мора да се уважи). Пошто се термин полицијске мере обично користи у множини, можемо закључити да се ради о називу појма чији садржај одговара истовременој примени више полицијских овлашћења. За разлику од интервентних мера, за интервенцију је довољна примена само једног овлашћења којим се залази у људска права.⁵²⁰ Интервентна поступања полицијских службеника на спортским манифестацијама су веома честа. На пример, актуелни

⁵¹⁷ O'Neill, M. (2004) Policing football in Scotland, The Forgotten Team, International Review for the Sociology of Sport, Vol. (39), No.1. p. 96.

⁵¹⁸ Исто.

⁵¹⁹ Стевановић, О. (2011) оп. цит. стр. 254.

⁵²⁰ Милетић, С. (2003) Полицијско право, Полицијска академија, Београд, стр. 171.

подаци за 2009. и 2010. годину указују на чињеницу да је приближно исти број полицијских интервенција предузет од стране полиције на спортским приредбама у наведеним годинама (110:111).⁵²¹ При томе, мора се напоменути да интервентна поступања полиције на спортским приредбама нису довољна да би се илустровала сва сложеност ове полицијске активности у Републици Србији, јер се постављају питања интервенција полиција страних држава поводом кршења прописа од стране навијача из Србије у оквиру њихових јурисдикција, с једне стране и предузетих мера поводом спортских приредби (ван спортских објеката), са друге стране.⁵²²

За разлику од редовних задатака, полиција при обезбеђењу спортских приредби, када дође до нарушавања јавног реда и мира интервенише према маси лица која ношена различитим мотивима, под притиском „психологије масе“, уз осјећај „утопљености у масу“ и „некажњивости“, најчешће, једновременим или продуженим актима насиља, чине неколико прекршаја и/или кривичних дела, којима угрожавају безбедност људи, институција и имовине већег обима, укључујући и угрожавање здравља, јавног морала или јавног саобраћаја.⁵²³ За разлику од полицијских снага, које делују да одрже или да успоставе јавни ред и мир, насилни навијачи делују да разоре status quo и да створе ново стање ствари по сопственој замисли. Упркос таквом, најчешће, противзаконитом понашању навијача, од сваког полицајца се очекује да у интервенцији поступа стриктно у складу са законом, уз поштовање принципа легитимности циља, потребе, поступности и пропорционалности при употреби средстава принуде.

Страна искуства показују да је неопходно успоставити комуникацију између клубова, полиције и организација навијача. Циљ би требало да буде подстицање дугорочних веза између полицијских снага и представника навијача, како би се обе стране међусобно разумеле и тражиле заједничку стратегију за побољшање безбедности и сигурности на фудбалским утакмицама. Тек уколико се комуницирањем и другим ненасилним средствима и методама не постигне легитиман циљ у одржавању или успостављању јавног реда и мира

⁵²¹ Подаци Управе за аналитику МУП-а Републике Србије.

⁵²² Најбољи пример за наведене тврдње јесте насилничко понашање навијача фудбалске репрезентације на стадиону „Марси“ у Ђенови (2010. године), услед којег је прекинута фудбалска утакмица између репрезентација Италије и Србије, што је условило додатно полицијско ангажовање на спровођењу навијача након њиховог повратка у земљу.

⁵²³ Стајић, Љ., Стевановић, О. (1995) Грађански неред, Полицијска академија, Београд, стр. 10.

на јавном скупу, полиција може у складу са законом утврђеним условима употребити силу за његово остваривање или се, зависно од ситуације може уздржати од употребе силе.

Примера ради, на Европском првенству у фудбалу у Португалу 2004. године у безбедоносној политици приликом обезбеђења спортских приредби коришћен је већ помињани Elaborated Social Identity Model (ESIM) модел који је дао врло продуктивне резултате. Суштина овог модела подразумева уместо да се полиција суочава са навијачима, она је у редовним униформама патролирала у маси и интерактивно комуницирала са њима на дружељубив начин. Намера је била да се омогуће легитимна понашања, али и да се прате и прикупљају подаци који би могли бити претња јавном реду и миру од стране појединаца или мањих група. Ова тактика омогућава рано идентификовање претњи, које ако треба, могу да се сузбију ангажовањем већег броја полицијских службеника. Успех овог такмичења у смислу одсуства нереди међу навијачима је сада признат у полицијским круговима широм Европе.⁵²⁴

Основни задатак снага ангажованих на дубинском обезбеђењу је да прате навијаче на широј територији града, контролишу долазак и одлазак навијача на аеродромима, аутобуским и железничким станицама, спречавају њихово груписање и сукобе у граду, усмеравају њихово кретање према стадиону и врше обезбеђење објеката од значаја. Значај дубинског полицијског обезбеђење добија све више на значају од када су хулигани почели да премештају инциденте са фудбалских стадиона у центар града, на тргове и у ресторане. На пример, убиство француског навијача је извршено у ресторану који се налази у центру Београда, далеко од стадиона. Ексцеси које су направили српски навијачи у утакмици са репрезентацијом Италије 2010. године у Ђенови, најпре су почели у граду, а ескалирали су на стадиону, тако да је утакмица прекинута. Појава дисперзије насиља навијача са спортских стадиона на остале делове града уочљива је и у пракси енглеских клубова.

„Занимљиво је да су се нереди, који су уследили након пораза Њукастлом Јунајтедом (Newcastle United's) у утакмици са Манчестер Јунајтедом (Manchester United), 1999. године (FA Cup Final) догодили у центру града Њукастла (Newcastle), а не на самом стадиону Вембли (Wembley) или у његовој

⁵²⁴ Hoggett, J., Stott, C. (2010) op. cit. p. 221.

близини. Навијачи Њукастла (Newcastle) су масовно пратили меч у пабовима и баровима, што је може се рећи начин или карактеристика фудбалског навијања, 90-тих година, такозваног „Sky era“ периода. Ово је довело до стварања посебне субкултуре и колективног учешћа у нередима и тучама у кафанама, које су раније биле везане и ограничене за саме стадионе“.⁵²⁵

Исти аутори наводе да дислоцирање насиља са стадиона отвара два проблема: 1) поставља нове задатке пред полицију у покушају предвиђања локација, где ће се инциденти десити, и 2) отвара питање дефинисања граница фудбалског хулиганизма.⁵²⁶ Нова стратегија фудбалских хулигана намеће развлачење полицијских снага на широј територији и захтева ангажовање већег броја полицајаца, што поскупљује цену обезбеђења и захтева ангажовање већих полицијских снага, при чему се теже могу контролисати могуће ексцесне ситуације и жаришне тачке, јер насиље може да настане и спонтано и у било којој случајно насталој ексценој ситуацији.

Задатак снага ангажованих на саобраћајном обезбеђењу је да регулишу саобраћај на прилазним правцима и у зони стадиона и преусмеравају саобраћај на алтернативне правце, уколико редовно одвијање није могуће. Саобраћајно обезбеђење се посебно планира и усклађује се са потребама осталих полицијских снага које учествују у обезбеђењу, а врши се по свим правилима контроле и регулисања саобраћаја у редовним условима.

Полицијски службеници, ангажовани на пословима оперативно-криминалистичког обезбеђења идентификују извршиоце прекршаја и кривичних дела, фотографишу и снимају безбедоносно интересантне догађаје ради даљег оперативног рада, процесуирају доведена лица и приводе их надлежним судским органима. Довођење извршилаца кривичних дела и прекршаја постаје потпуно бескорисно, ако њихова делатност није документована, службеним белешком, изјавом сведока, фотографијом, видео и аудио техником или другим доказом о месту, времену и начину извршења кривичног дела или прекршаја. Кривична дела извршена од стране навијачких група намећу потребу стварања

---

⁵²⁵ Garland, J., Rowe, M. (2000) The 'English Disease' cured or in Remission? An Analysis of Police Responses to Football Hooliganism in the 1990s. *Crime Prevention and Community Safety: An International Journal* Vol. (4), No.1. p. 35.

⁵²⁶ Исто.

нових метода технике и тактике њихове превенције, откривања, идентификовања и хватања учинилаца, њиховог лишавања слободе и слично.

Ово је посебно важно што се као доказ може користити видео снимак којим су снимљени нереди на трибинама, на фудбалској утакмици, сачињен од стране полиције без наредбе истражног судије.⁵²⁷

Насиље екстремних навијачких група разликује се у односу на друге криминалне активности и по мотиву, који је често нејасан или га није могуће са сигурношћу утврдити. За разлику од других извршилаца кривичних дела и прекршаја, који избегавају контакт са полицијом, навијачке групе насиље и недолично понашање испољавају и према полицији. Такође, присутан је и проблем кршења више законских прописа: Кривичног закона, Закона о јавном реду и миру, Закона о окупљању грађана, Закона о оружју и муницији, Закона о спорту, али и подзаконских прописа, Правилника о безбедности спортских организација и друго. Реакција државе, односно њени покушаји да одређеним мерама спречи насиље и недолично понашање, наилазе на тешкоће, будући да се његови актери веома брзо прилагођавају, мењају начин, место и облик испољавања, с циљем избегавања кривичних дела и прекршаја.⁵²⁸

Тешкоће у идентификовању извршилаца ових деликата због њиховог извршења у маси, прикривања од стране других учесника планираним „утапањем“ у масу са циљем да их полицаја не уочи, маскирање навијачким обележјима, извршење под дејством наркотика и алкохола, и често непријављивање, захтева снажно ангажовање криминалистичке полиције приликом обезбеђења спортских приредби. Они заједно са униформисаним

⁵²⁷ Првостепеном пресудом окривљени је оглашен кривим да је извршио кривично дело насилничког понашања на спортској приредби из члана 20. став 2. у вези са ставом 1. Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама. Кривично дело окривљени је извршио тако што је за време фудбалске утакмице прескочио заштитну ограду и упутио се ка навијачима супротне групе, у намери да се физички обрачуна са њима, да би након тога неутврђеним чврстим предметом гађао противничке навијаче.

Суд је у доказном поступку извео доказе прегледом видео снимка и саслушањем као сведока полицајца који је вршио снимање предметног насиља, а на околност шта је видео кроз објектив камере. Ценећи исказ сведока, полицајца који је вршио снимање, првостепени суд исти није прихватио у делу у коме наводи да је кроз објектив камере видео како окривљени ломи столице, имајући у виду да је овакав исказ у супротности са видео снимком који је прегледао, те стога у том делу није могао поклонити веру овом исказу, налазећи да је у питању омашка у памћењу, с обзиром да је, по избијању нереда велики број навијача бацао делове столица и исте ломио. Из прегледаног видео снимка сасвим јасно се види да окривљени не ломи столицу, већ подиже са земље тачно неутврђени чврсти предмет и баца га према навијачима супротног табора.

(Пресуда Окружног суда у Београду Кж. 410/09 од 12. фебруара 2009. године и пресуда Другог општинског суда у Београду К. 682/07 од 11 новембра 2008. године).

⁵²⁸ Милошевић, Г., Милашиновић, С. (2011) оп. цит. стр. 499.

полицијским службеницима раде на спречавању извршења кривичних дела и врше криминалистичку обраду почињених дела. У оквиру насиља на спортским приредбама хулигани врше крађе, разбојништва, преваре, телесне повреде, убиства, уништења туђих ствари и тако даље. Изузетно је значајно да се делатност и ликови насилника снимају, што је данас могуће урадити са велике удаљености. Криминалистичко-тактичко искуство говори: документација и осигурање доказа у првом захвату, и то буквално од самог почетка спортске приредбе, имају пресудно значење у погледу исхода кривичног поступка. Све оно што током првог захвата на лицу места није фиксирано у виду стварних доказа путем аудио и видео записа или исказима беспрекорних сведока је неповратно изгубљено. Само исцрпне и темељне мере оперативног обезбеђења у одлучним фазама спортске приредбе могу довести до подизања оптужнице и касније пресуде, што ће рећи остварити циљеве генералне и специјалне превенције. О томе морају повести рачуна радници криминалистичке полиције.

Службено снимање физичког обезбеђења спортских приредби и полицијских интервенција на њима има дугорочан утицај на поштовање законитости употребе средстава принуде, а тиме и на снижавање реално непотребне агресивности и насилности полиције током обезбеђивања спортских приредби. На тај начин се обично обезбеђују неспорни докази о полицијском поступању, али и о извршењу кривичних дела и прекршаја о стране других учесника спортске приредбе. Ови докази могу бити од изузетне користи у евентуалним поступцима интерне или екстерне контроле законитости полицијског поступања. Исти, ако не и значајнији докази, у том смислу, могу се обезбедити укључивањем новинара (фоторепортери и камермани) у састав полицијских јединица током њихових интервенција на јавним скуповима. Њихова непосредно доживљена искуства „са места догађаја“, могу бити од непроцењивог значаја за разумевање и за прихватање полицијске силе као неопходне и примерене ситуацији.⁵²⁹

Противдиверзионо обезбеђење подразумева противдиверзиони преглед околине, унутрашњости стадиона и трибина, у циљу проналаска минско-експлозивних, пиротехничких и других запаљивих средстава, као и предмета

⁵²⁹ Стевановић, О. (2011) оп. цит. стр. 260.

погодних за извршење напада. Противдиверزيونи преглед се врши плански и организовано пре и у току спортске приредбе.

Противпожарно обезбеђење обухвата мере инспекцијског надзора електричних и других инсталација и евентуално локализовање и гашење пожара на спортском објекту. То су најчешће мањи извори отворене ватре при интервенцији (бакље, запаљиве флаше, запаљена приручна средства и др), за чије гашење се ангажује мања група ватрогасаца. Значајно је напоменути да пожари у зони стадиона, осим непосредно, могу угрозити присутне и ометати евентуалну интервенцију полиције димом и ослобађњем материја штетних по здравље људи, због чега је у таквим случајевима неопходно имати заштитне маске припремљене за употребу.⁵³⁰

Ангажовање полиције на обезбеђењу спортског догађаја не завршава се са његовим завршетком. Наиме, тада почиње трећа фаза која обухвата период од завршетка утакмице до потпуног разиласка навијача и преласка полицијских јединица на редовне послове и задатке. Почетком разиласка гледалаца са места одржавања спортског догађаја полиција успоставља контролу над тим простором и наставља праћење учесника скупа, посебно екстремних навијача, на правцима њиховог разиласка и спречава њихово евентуално насиље и међусобне сукобе. После завршетка утакмице, агресија се наставља. Вребају се противнички хулигани, долази до жестоких окршаја, при чему се употребљавају најразличитији предмети. При томе се узима све што је покретно, а непокретне ствари се разбијају и чупају. Град, у коме је одржана спортска приредба, постаје све до пред зору, позорница свих могућих изгреда. Једна од најважнијих активности полиције у тој фази је спречавање извршења кривичних дела и наставак прикупљања доказа о евентуалној кривичној, прекршајној и другој одговорности појединих учесника спортског догађаја. У овој фази полиција врши анализу обезбеђења спортског догађаја, припрема извештаје о поступању, спроводи поступак интерне контроле законитости поступања и употребе средстава принуде и извештава надређене руководиоце о својим активностима.

Све ово захтева интеграцију људских, материјалних и других ресурса из више посебно одређених и разлитих полицијских организационих јединица, њихову посебну структуру и посебан систем руковођења, који подразумева да је

⁵³⁰ Стајић, Љ., Стевановић, О. (1997) оп. цит. стр. 193.

надлежност и одговорност за руковођење обезбеђењем спортске приредбе одвојена од надлежности и одговорности за руковођење редовним полицијским пословима.

Све то налаже у једном делу специјализацију, а у другом делу поседовање специјалних знања примерених проблему контроле насиља у спорту, пре свега у фудбалу. Због тога су примарни задаци полиције континуирана едукација, анализа позитивне праксе, размена искустава полиција различитих држава и сарадња са универзитетским институцијама, што уосталом захтева Европска конвенција о спречавању насиља у спорту и Резолуција Савета Европе од 3 јуна 2010. године.

Што је већи и сложенији проблем насиља на спортским приредбама, то је и већа потреба за специјализованим кадровима и специјализованим организацијоним јединицама у оквиру МУП-а. Специјализација у било којој области, има оправдања једино, ако су субјекти, којима се поверавају одређени посебни задаци, по неком критеријуму и сами особени у односу на своје „колеге“, пре свега стручнији и посебно оспособљени.⁵³¹ Међутим, у пракси се ове препоруке не поштују у мери у којој захтева озбиљност проблема. На пример, енглески аутори истичу да искуства едукације полиције Енглеске и Велса не иду у том правцу и да је, ипак, доминантан једино општи тренинг: „У овом тренутку још увек не постоји системско истраживање које би омогућило да се поменута правила и теорије инкорпоришу у полицијску обуку и праксу у Енглеској и Велсу. Тренутно не постоји обука која је посебно усмерена на поступање полиције на фудбалским утакмицама. Уместо тога, обука за полицијске службенике једино се изводи у оквиру курсева који се баве поступањем полиције у спречавању нарушавања јавног реда и мира.“⁵³²

По истом питању је извршено истраживање у Србији: „Резултати истраживања показују да је највећи број припадника интервентне јединице МУП-а Републике Србије запослен између 10 и 15 година, а да послове у самој јединици, скоро њих 60%, обавља између 5 и 15 година. То говори да искуство овој јединици не недостаје, што је позитивно, јер како је већ наведено оно је

---

⁵³¹ Шкулић, М. (2005) Законик о кривичном поступку и нова решења у Кривичном законик у: С. Бејатовић (ур), Нове тенденције у савременој науци кривичног права и наше кривично законодавство, Удружење за кривично право и криминологију Србије и Црне Горе и INTERMEX Београд, стр. 390.

⁵³² Hoggett, J., Stott, C. (2010) *op. cit.* p. 22.

битан фактор успешног извршења задатака. Без обзира да ли су завршили Средњу школу унутрашњих послова (45%) или курс за полицајца (55%) сви су се изјаснили да су током школовања имали одређену обуку везану за сузбијање грађанских нереда или обезбеђење спортских приредби. Проблематично је то што након запослења у МУП-у Републике Србије, њих 89% се изјаснило да у служби нису завршили посебне курсеве или обуке за сузбијање грађанских нереда или обезбеђење спортских приредби. Да би се успешно обављали наведени послови, мора се стално бити у тренингу, стално усвајати новине, како у раду своје јединице, тако и у сазнањима о понашању навијача⁵³³. Из резултата анкете јасно се види да је већина полицајаца интервентне јединице у радном односу годинама, а с обзиром да највећи проценат није имао континуирану обуку у вези са третирањем насиља у спорту, несумњиво се може извући закључак о неопходности иновирања знања и специјалистичких тренинга.

5.3. ПРЕВЕНЦИЈА НАСИЉА НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА - СОЦИЈАЛНИ И СИТУАЦИОНИ ПРИСТУП

Модерни приступ превенцији и заштити спортског окружења од продора безбедоносних изазова, ризика и претњи поникао је из праксе и повремених искустава појединих земаља, које су прве испољиле остљивост за постојање овог проблема и спремност да се трага за новим, природи ових појава примереним видовима реакције заједнице. Анализа одредби важећег Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама Републике Србије и анализа одредби Европске конвенције о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама, која је усвојена под окриљем Савета Европе 1985. године показују јасно опредељење да се насиље на спортским приредбама спречи коришћењем мера социјалне и ситуационе превенције.

Међутим, од усвајања Конвенције, појава хулиганизма је доживела многобројне измене које се огледају у следећем:

---

⁵³³ Јанковић, Б. (2010) оп. цит. 130.

- хулигани одлучније траже конфротацију. Коришћење оружја и дрога илустрација је њихове одлучности;
- постојање већег степена планирања, мобилизације, координације хулигана. Искуснији хулигани играју све важнију улогу, као што то чине и савремена средства комуникације. Групе навијача стварају коалиције и представници ривалских група могу контактирати једни друге ради договора;
- помак у месту и времену. Сукоби се све чешће дешавају ван фудбалских стадиона и не увек током самог меча.

У циљу смањења различитих облика насиља на спортским приредбама у многим европским земљама предузимају се разноврсне мере социјалне и ситуационе превенције. Основу за оквир превентивних мера чине односи између клубова и навијача, где су клубови у обавези да иницирају такве мере. Клубови и спортски савези настоје да успоставе нове социјалне везе и отпочну процес у оквиру кога ће имати ближу сарадњу и бољу контролу над својим навијачима.

5.3.1. Европски стандарди у превенцији насиља на спортским приредбама

Традиционално, у спречавању насиља на спортским приредбама значајну улогу имају полиција и службе обезбеђења из приватног сектора безбедности, међутим у преамбули Европске конвенције о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама указује се да порекло насиља лежи углавном изван спорта и да је спорт често место за испољавање насиља, што захтева предузимање мера социјалне превенције у једнакој, ако не и већој мери. Мере социјалне превенције увек ће остварити дугорочне утицаје на смањење насиља на спортским приредбама, док се од искључиве или доминантне примене мера ситуационе превенције може очекивати краткорочни утицај на смањење те врсте насиља. Такав приступ спречавању насиља захтева дуготрајан и систематичан рад на плану прикупљања података о факторима ризика, анализе тих података, избора и примене најподеснијих превентивних мера, а нарочито посвећеност субјеката у систему превенције насиља доследном спровођењу осмишљених програма на

локалном подручју током дужег временског периода, што није лако обезбедити.⁵³⁴

Након трагичног сукоба на стадиону Хеусел у Белгији 1985. године, уследило је усвајање Европске конвенције о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама. У овој Конвенцији прописане су бројне мере које државе потписнице треба да усвоје и спроведу ради спречавања насиља и недоличног понашања. У тој Конвенцији се указује на потребу оснивања тела за координацију политика и активности министарстава и јавних служби које ће деловати у спречавању насиља. Највећи број мера прописан је у члану 3. по којем су стране уговорнице обавезне да утврде и спроводе мере за спречавање и сузбијање насиља и недоличног понашања гледалаца, укључујући посебно: а) обезбеђење употребе адекватних средстава јавног реда у непосредној близини и унутар стадиона, као и на прилазним путевима које користе гледаоци; б) олакшавање сарадње и размене информација између полицијских снага; ц) примену или прописивање адекватних казни за виновнике насиља и одговарајућих административних мера. Уговорнице треба да подстичу организовање и добро понашање клубова навијача и именовање редара из њихових редова који треба да помажу у одржавању реда на утакмицама и обавештавању гледалаца, као и да путују у пратњи група навијача који одлазе на утакмице у другим местима. Стране уговорнице треба да подстичу координацију у организовању путних аранжмана из места боравка, уз сарадњу клубова, организација навијача и путних агенција, како би се потенцијални изгредници спречили да присуствују утакмицама. Уговорнице треба да обезбеде да спортске организације и клубови, заједно са власницима стадиона и јавним органима, ако је то могуће, спрече насиље око и унутар стадиона кроз: а) адекватну архитектуру и физичке карактеристике стадиона (одговарајуће препреке, ограде и сл.); б) одвајање група противничких навијача, намењивањем посебних трибина групама навијача у гостима; ц) раздвајање навијача кроз строгу контролу продаје улазница; д) искључивање или забрану приступа утакмицама и стадионима познатим или потенцијалним изгредницима или лицима под утицајем алкохола или дроге; е) опремање

---

⁵³⁴ Примере успешних програма социјалне превенције криминала видети у: Вуковић, С. (2011) Савремени приступи и проблеми у социјалној превенцији криминала, Безбедност, год. (53), бр. 3. стр. 102-108.

стадиона ефикасним системом јавног разгласа и обезбеђење његовог пуног коришћења, као и програма утакмице и других средстава публициитета ради подстицања гледалаца на коректно понашање; ф) забрану уношења алкохолних пића на стадионе, ограничавање, а пожељно је и забрану продаје и сваке дистрибуције алкохолних пића на стадионима, као и обезбеђење да расположива пића буду у безбедним контејнерима; г) спречавање уношења предмета који се могу употребити у насилним поступцима, петарде и сличне направе; д) сарадњу официра за везу са заинтересованим органима пред утакмице.

У ставу 5. члана 3. стране уговорнице се обавезују на предузимање одговарајућих социјалних и едукативних мера, имајући у виду значај средстава информисања за спречавање насиља у вези са спортом, популарисањем спортских идеала кроз образовне и друге кампање, заступањем идеје фер плеја, посебно међу младима, ради већег узајамног поштовања и гледалаца и спортиста, али и подстицањем већег активног учешћа у спорту. Као што се може видети из наведених одредби Конвенције у већој мери су заступљене мере ситуационе превенције, односно мере којима се физичким путем онемогућава испољавање насиља на спортским приредбама или се те могућности свODE на што мањи ниво. Такав приступ подразумева обезбеђивање присуства довољног броја припадника органа реда (полиције и службе обезбеђења), раздвајање противничких група навијача, онемогућавање уношења опасних предмета, спречавање конзумирања алкохола и онемогућавање приступа потенцијалним насилницима. С друге стране мере социјалне превенције практично се свODE на кампање за популарисање фер плеја и подстицање активног учешћа у спорту. Стални комитет основан наведеном Конвенцијом Савета Европе усвојио је већи број препорука којима се конкретизују мере превенције. Током 1987. године тај Комитет усвојио је Препоруку о продаји и конзумирању алкохола⁵³⁵, а затим 1988. године Препоруку о полицијској сарадњи⁵³⁶ у којој се предлаже коришћење полицајаца за осматрање код великих међународних спортских догађаја где постоји опасност од насиља гледалаца. Код таквих међународних

⁵³⁵ Standing Committee of the European Convention on Spectator Violence and Misbehaviour at Sports Events and in Particular at Football Matches (1987). Recommendation on alcohol sales and consumption (87/1). Strasbourg: Council of Europe.

⁵³⁶ Standing Committee of the European Convention on Spectator Violence and Misbehaviour at Sports Events and in Particular at Football Matches (1988). Recommendation on police co-operation (88/1). Strasbourg: Council of Europe.

спортских догађаја полицијске службе земаља учесница треба да размотре могућност ангажовања полицајаца у цивилним оделима из гостујуће земље ради пружања помоћи домаћим полицијским снагама у вези могућих проблема од стране гостујућих гледалаца (нпр. помоћ у идентификовању проблематичних лица, саветовање на знаке развијања проблема), као и разматрање организовања семинара за обуку припадника полиције виших звања о организацији мера контроле нереда пре спортских такмичења.

Иако су те две препоруке везане за мере ситуационе превенције током 1989. године Стални комитет је усвојио Препоруку о свеобухватном извештају о мерама за супротстављање хулиганизму⁵³⁷ где се указује на потребу извештавања о пет врста мера које државе потписнице Конвенције из 1985. године предузимају и то: а) сталним мерама за спречавање насиља гледалаца, б) мерама предузетим пре утакмица високог ризика, ц) мерама предузетим током високо ризичних утакмица, д) мерама предузетим након високо ризичних утакмица и е) дугорочним мерама. Те дугорочне мере везане су за област социјалне превенције и извештај о тим мерама треба да обухвати преглед већег броја активности и то: одговарајућих едукативних и спортских програма о подучавању и пракси фер плеја у клубовима и школама; подстицање развоја и спровођења планова заједнице са различитим узрастима и талентима; ad hoc социо-културне програме за гостујуће и редовне гледаоце, укључујући оне на граници хулиганизма; развој од стране клубова начина да се навијачи учине важним за њих; дискусије надлежних тела и медија, као и консултације медија о њиховој улози у представљању хулиганизма, фер плеја и слично; начин поступања клубова и фудбалске асоцијације против превара и насиља на такмичењу; строгост поступања клубова против проблематичних навијача и подстицање одговорнијих навијача; подстицање развоја едукативне улоге фудбалских клубова од стране локалних власти, на пример у школама; и подстицање координираних истраживања узрока и порекла фудбалског хулиганизма, његове улоге у друштву и стратегија за супротстављање хулиганизму.

---

⁵³⁷ Standing Committee of the European Convention on Spectator Violence and Misbehaviour at Sports Events and in Particular at Football Matches (1989). Recommendation on comprehensive report on measures to counter hooliganism (89/2). Strasbourg: Council of Europe.

У области социјалне превенције посебно су значајне две препоруке, једна коју је усвојио Комитет министара Савета Европе, а друга коју је усвојио Стални комитет основан Конвенцијом из 1985. године (у даљем тексту: Стални комитет). Комитет министара Савета Европе усвојио је 2001. године Препоруку б о превенцији расизма, ксенофобије и расне нетолеранције у спорту⁵³⁸ у којој се указује на потребу предузимања већег броја мера за дељење одговорности и координацију активности у тој области, затим мера у законодавству и његовој имплементацији, мера у спорту, мера на локалном и институционалном нивоу, као и на плану сарадње са Сталним комитетом. У том документу се указује да одговорност за супротстављање расизму у спорту лежи на јавним властима и невладиним организацијама. Владе треба да подрже невладине организације, посебно националне спортске организације, клубове и анти-расистичка удружења чији је основни задатак спровођење програма за подизање свести, едукацију и информисање о расизму у спорту. Посебне законодавне мере треба да буду усвојене у борби против расизма у спорту, а оне поред прописивања кривичних дела и санкција, ефикасног кривичног гоњења треба да обухвате и елиминисање свих одредби које стварају или подстичу дискриминацију, посебно у законима о различитим спортовима или спортским организацијама. Тако, на пример, имигранти или мигранти који легално бораве у одређеној земљи не би требали бити урачунати у квоте које се примењују на играче који су директно трансферисани из страних земаља. Спортске организације и клубови треба да признају да разне форме дискриминације у спорту представљају проблем, да усвоје и објаве политике против расизма, у својим прописима омогуће изрицање одговарајућих спортских санкција учесницима расистичких аката, као и да подстичу дух фер плеја. Организације етнички мањинских група у заједници треба да буду укључене у борбу против расизма, припадницима етничких мањина треба олакшати учешће у спортским активностима (нпр. сарадња аматерских и школских клубова са професионалним тимовима) и присуство спортским догађајима кроз мање цене карата или бесплатне карте. Мере социјалне превенције треба да обухвате и усвајање кодекса етике и фер плеја, сусрете са децом школског узраста, поруке

---

⁵³⁸ Committee of Ministers (2001). Recommendation Rec (2001) of the Committee of Ministers to member states on the prevention of racism, xenophobia and racial intolerance in sport. Strasbourg: Council of Europe.

познатих спортиста, утакмице са аматерским клубовима у заједници, обуке за подизање свести о културним и етничким разликама посебно укључивањем младих и деце, итд.

У Препоруци 1 Сталног комитета из 2003. године о улози социјалних и едукативних мера у превенцији насиља у спорту и приручнику о превенцији насиља у спорту⁵³⁹ државе потписнице Конвенције из 1985. године позване су да дефинишу политику подучавања навијача, развијају амбасаде навијача, користе посебно одређена лица за пратњу гостујућих навијача, подстичу клубове да развијају блиске односе са навијачима, цене званичне клубове навијача, стимулишу њихово оснивање и дају им улогу у управљању и животу спортског клуба, као и да учине клубове свесним улоге коју могу имати у свом социјалном окружењу. У Приручнику о превенцији насиља у спорту који се налази у додатку те Препоруке наведене су бројне превентивне мере. Међу њима нарочито се указује на значај успостављања блиских односа са навијачима кроз дефинисање повеља навијача која треба да утврде права и дужности обе стране - клубова и навијача, одређивање службеника клуба за односе са навијачима и њиховим удружењима, па чак и оснивање одељења за навијаче у оквиру већих клубова у којима многи клубови запошљавају управо навијаче. Клубови имају значајну улогу у сарадњи са заједницом, јер могу подржати шире социјалне политике (нпр. организовање наставе за младе са лошим успехом у школи у Енглеској кроз партнерство клубова и локалних просветних служби, организовање аматерских фудбалских турнира, пружање социјалне помоћи уз ангажовање социјалних радника итд.). Посебно се указује на значај подучавања навијача кроз разне едукативне и спортске активности, социјалну подршку и сталне контакте социјалних радника са навијачима у суседству ради успостављања односа поверења, што је раширена пракса у Белгији, Немачкој и Холандији. Едукативне и спортске активности могу подстицати и локалне власти кроз, на пример, обезбеђивање финансијске подршке и објеката за такве активности. Други приступ који се фаворизује у истој Препоруци јесу „амбасаде навијача“ које треба да допринесу стварању атмосфере добродошлице за гостујуће навијаче, односно да им пруже сву потребну помоћ како би се што

⁵³⁹ Standing Committee of the European Convention on Spectator Violence and Misbehaviour at Sports Events and in Particular at Football Matches (2003). Recommendation Rec (2003) 1 of the Standing Committee on the role of social and educational measures in the prevention of violence in sport and handbook on the prevention of violence in sport. Strasbourg: Council of Europe.

лакше снашли у страним земљама током гостовања њихових клубова, односно како би смањили могуће тензије (нпр. информације у вези прописа који важе у земљи домаћина, опасностима и начинима њиховог избегавања, начинима добијања помоћи у случају насиља, сервисним информацијама - смештај, превоз, набавка карата итд.).

Интересантно је напоменути да је Стални комитет усвојио две препоруке којима се, под утицајем захтева за применом дугорочно ефективних мера социјалне превенције, поједине мере ситуационе превенције модификују. Прва је Препорука о уклањању ограда на стадионима усвојена 1999. године⁵⁴⁰. Ограде и друге препреке постављене на фудбалским стадионима ради раздвајања супарничких навијача стварају окружење налик кавезу, изазивају негативне конотације и нису погодне за стварање хармоничне и свечане атмосфере на фудбалским утакмицама. Оне повећавају тензију и осећај отуђености међу гледаоцима. Ограде могу бити опасне по масу у случају панике. Од периода када су ограде постављене унапређено је много елемената значајних за спречавање насиља, као што су: дизајн стадиона, технике контроле нереда, просторије на стадиону за гледаоце које изгледају пристојније и атрактивније, продаје карата само за седишта са бројевима, модерне технологије попут система видео надзора, продаја карата, контрола улаза у стадион, ефикасне законске санкције за насилнике, полицијска сарадња, начин рада редара, итд. Европско првенство у фудбалу 1996. године и Светско првенство у фудбалу у Француској 1998. године, одржани су углавном на стадионима без ограда. Уклањање ограда није довело до повећања насиља гледалаца осим у неколико минорних случајева. Ипак, у истој Препоруци се указује да Светско првенство није исто што и фудбалско такмичење тимова из прве лиге на националном нивоу.

Друга је Препорука Сталног комитета о коришћењу гостујућих редара из 2008. године⁵⁴¹. Та Препорука усвојена је полазећи од чињенице да се најозбиљнији случајеви насиља дешавају изван стадиона, на путу ка или у одласку са стадиона. С обзиром да редари могу помоћи у стварању пријатељске

⁵⁴⁰ Standing Committee of the European Convention on Spectator Violence and Misbehaviour at Sports Events and in Particular at Football Matches (1999). Recommendation on the removal of fences in stadiums (99/2). Strasbourg: Council of Europe.

⁵⁴¹ Standing Committee of the European Convention on Spectator Violence and Misbehaviour at Sports Events and in Particular at Football Matches (2008). Recommendation Rec (2008) 1 of the Standing Committee on the use of visiting stewards. Strasbourg: Council of Europe.

атмосфере и избегавању фрустрације и иритације коришћењем истог језика као и гостујући навијачи и захваљујући познавању понашања својих навијача и познавању редара од стране навијача, државама потписницама Конвенције препоручено је да охрабрују клубове, власнике стадиона и/или друга одговарајућа тела у фудбалу и другим спортовима да користе систем гостујућих редара на спортским догађајима. У тим случајевима гостујући редари треба да буду допунска мера за повећање безбедности навијача, односно да помажу домаћим редарима. Њихова улога посебно је значајна код путовања навијача и они не би требали да преузимају друге задатке осим бриге о гостима, изузев ако су посебно обучени и имају потребна законска овлашћења. За ангажовање гостујућих редара треба постићи претходни консензус и споразум између домаћег и гостујућег клуба и надлежне полицијске службе. У сваком случају они су под командом домаћих руководилаца у систему обезбеђења. Овлашћења и дужности гостујућих редара треба да буду утврђени у споразуму, а њихов долазак познат управи клуба и припадницима обезбеђења.

Конгрес локалних и регионалних власти Европе такође је усвојио више препорука у којима се указује на значај предузимања мера социјалне превенције у смањивању насиља у спорту. У Препоруци 16 (1996) о спорту и локалним властима⁵⁴² указује се да принципи спорта као средства које доприноси већем учешћу у животу целог друштва треба да буду примењени на свакога, посебно на сиромашне групе, што је често случај са имигрантима. Њима треба омогућити да постану чланови спортских клубова и на тај начин их изведу из изолације. У том смислу се од локалних власти тражи да охрабрују градњу спортских објеката на подручјима где је висока концентрација имиграната и сиромаштва, као и да повећају напоре како би покренули програме акције за обрзавање имиграната и других социјално маргинализованих група како би се преко спорта и физичке рекреације ублажили лоши животни услови. У Препоруци 144 (2004) о превенцији насиља у спорту, посебно на фудбалским утакмицама: улога локалних и регионалних власти⁵⁴³, указује се да спорт убрзава социјалну интеграцију, што чини вредан допринос демократском процесу и промовисању разумевања између грађана у Европи. Спорт има

⁵⁴² Congress of Local and Regional Authorities (1996). Recommendation 16 (1996) on Sport and Local Authorities.

⁵⁴³ Congress of Local and Regional Authorities (2004). Recommendation 144 (2004) on the prevention of violence in sport, in particular at football matches: the role of local and regional authorities.

значајне економске погодности на локалном, регионалном и националном нивоима, а превенција насиља уопште, и насиља у спорту посебно, има значајну социјалну и едукативну димензију. Локалне и регионалне власти могу помоћи у промовисању социјалне интеграције и учешћа младих особа.

Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама Републике Србије прописује мере за спречавање насиља и недоличног понашања на спортским приредбама и у вези са спортским приредбама, као и обавезе организатора и овлашћења надлежних органа у спровођењу тих мера. У члану 7. прописане су „превентивне мере“, од којих поједине мере по својој природи представљају мере социјалне превенције, док се у осталим изван члана 7. углавном разрађују мере ситуационе превенције. Према члану 7. у циљу превентивног деловања и смањења ризика избијања насиља гледалаца, спортски савези, спортска друштва, спортске организације - клубови дужни су да: 1) подстичу организовање и добро понашање својих навијача и њихових клубова; 2) остварују одговарајуће информисање својих навијача (састанци са навијачима, издавање билтена и др.); 3) координирају активности са клубовима својих навијача приликом организованог одласка на спортске приредбе на којима су те спортске организације - клубови и њихови навијачи гостујући; 4) уреде спортским правилима из своје надлежности које се спортске приредбе сматрају високо ризичним и које мере су организатори спортских приредби и други учесници дужни да предузму, у складу са законом и другим прописима, на спортским приредбама високог ризика; 5) предузму друге мере и активности, у складу са законом и 6) подстичу позитивно понашање и деловање играча и службених лица.

С друге стране, Закон детаљно разрађује мере ситуационе превенције кроз прописивање дужности редарске службе или службе физичког обезбеђења у одржавању реда на спортској приредби, као и обавезе у вези обуке тих лица (члан 8а). Посебно се прописују мере које организатор треба да предузме на спортским приредбама повећаног ризика (члан 11, 12, 13, 15), а оне се тичу благовремене и потпуне размене информација с представницима клубова навијача, полиције и других надлежних субјеката, физичког онемогућавања сукоба између навијача (кроз одговарајућу продају улазница, довољан број улаза и излаза, одређивање простора које ће користити навијачи, постављање заштитних ограда, фиксирање седишта, одговарајуће осветљење, снимање

гледалаца, одређивање простора за задржавање насилника, заштиту превозних средстава гостујућих навијача), подстицања гледалаца на коректно понашање, евидентирање идентитета купаца улазница, ограничавање броја улазница које се могу продати једном лицу (не више од седам), онемогућавање уласка лица без идентификационог документа, односно лица млађих од 16 година без пратње родитеља или старатеља. Такође прописане су и обавезе гостујућих спортских клубова у погледу благовременог обавештавања организатора о детаљима битним за пријем клуба и његових навијача (најкасније три дана пре поласка навијача) и других потребних мера. У члану 17. наводе се мере које може наложити полиција за спречавање насиља и недоличног понашања гледалаца (ограничавање кретања, наређивање потребних мера организатору, преглед објекта најмање 24 сата пре приредбе и увид у припреме, па чак и забрана приредбе). У члану 18. Закон забрањује продају или конзумирање алкохолних пића у спортском објекту и на удаљености до једног километра од њега у Београду, Крагујевцу, Нишу и Новом Саду, а у осталим местима до 300 метара за време одржавања спортске приредбе.

Поједине од ових мера као што је забрана продаје и конзумирања алкохолних пића, преглед објекта 24 сата пре одржавања спортске приредбе, размена информација између организатора спортске приредбе и полиције у пракси се редовно примењују, док се благовремено обавештавање организатора од стране гостујућих клубова о детаљима битним за пријем клуба и његових навијача, подстицање гледалаца на коректно понашање, снимање гледалаца, заштита превозних средстава гостујућих навијача примењују повремено. Мере као што су онемогућавање уласка лицу без идентификационог документа, односно лицу млађем од 16 година без пратње родитеља или старатеља и стандардизоване мере које се односе на инфраструктуру спортског објекта уопште не примењују. У нашим условима веома велики број спортских објеката, посебно фудбалских стадиона, не испуњавају ни минимум услова за безбедно одржавање спортске приредбе (мали број улаза и излаза, а најчешће на трибини само један улаз, непостојање седишта, неодговарајуће осветљење, непостојање техничких могућности за снимање гледалаца у спортском објекту и непосредној околини итд.). Руководства клубова и локалне власти нису заинтересована за учешће у различитим превентивним програмима, а није нам познат ниједан случај да су клубови сами иницирали кампање у којима би били

водећа снага за подршку шире социјалне политике спречавања насља и промоције спорта.

Интересантан је један програм локалне заједнице који се спроводи у Енглеској. У оквиру овог програма успоставља се партнерство са школским установама а клубови организују посебне часове у школама и помажу деци са проблемима у учењу. Часове држе званични наставници а деца се доводе до клупских просторија у возилима на којима је клупски лого. У оваквим активностима учествује доста волонтера, а деца са којима се овако ради постижу боље резултате.⁵⁴⁴

5.3.2. Практична искуства у превенцији насиља на спортским приредбама

Опште је познато да је највећи успех у примени прописа, а самим тим и у сузбијању насиља на спортским приредбама имала Енглеска. Таквој ситуацији нису дпринеле само оштре казне које су изрицане хулиганима, већ и истовремена и синхронизована активност свих субјеката на примени превентивних мера, које су пресудно утицале на отклањање узрока који доводе до насиља на спортским приредбама. Модел који се спроводи у Енглеској један је од најстаријих, можемо рећи и најстарији модел који култивише развој обавештајног рада као језгра система безбедности, са основним начелом да је „поуздана обрада обавештајног материјала основа комплетног полицијског рада на супротстављању насиљу на спортским приредбама“. У већини земаља у окружењу, а и у Србији доминирају мере ситуационе превенције у спречавању насиља на спортским приредбама, које се заснивају на доминантној улози полиције и служби обезбеђења из приватног сектора. Међутим, ако пођемо од чињенице да извори испољавања насиља на спортским приредбама најчешће могу бити изван места где се спортско такмичење одвија, онда то значи да мерама социјалне превенције треба посветити значајнију пажњу. У спровођењу тих мера доминантну улогу имају локалне заједнице, спортски клубови, медији, школа и наравно породица. Нагласак би требало ставити на поштовање обавеза свих субјеката друштва које произилазе из Закона о спречавању насиља и недолжног понашања на спортским приредбама. Највећу улогу у спровођењу

---

⁵⁴⁴ Ђурђевић, Н. (2007) оп. цит. стр. 554.

превентивних мера треба да остваре спортска друштва кроз едукацију својих навијача.

У контексту у којем се повећао број узрочника небезбедности и број актера укључених у стварње безбедности, неке земље су кренуле да развијају алтернативне стратегије за управљање фудбалским хулиганизмом са намером да успоставе дугоручну политику превенције. Први пут виђена у Немачкој 1981. године под имениом Fan Projects, ову политику, која се ширила од средине 80-их година, стигла је у Норвешку 1986. године, у Белгију 1988, а у друге европске земље нешто касније.⁵⁴⁵ Иако преко потребне и уведене у најбољој намери, такве смернице превентивне политике представљају проблем јер нису уједначене и стандардизоване и њихов однос зависи од ангажмана оних који воде спорт. Њихова имплементација у клубу зависи од сарадње са руководством клубова.⁵⁴⁶ То је основни разлог непостојања адекватне политике превенције насиља у фудбалским клубовима у Србији, а и непосредном окружењу. Радом на спречавању насиља и укључивањем у превентивне и заједничке активности са својим навијачима клубови се могу наћи у ситуацији да морају на себе преузети морални и финансијски терет казнене одговорности за нереде које ураде њихови навијачи. Данас када се највећи клубови у нашој земљи налазе у великој финансијској кризи издвајање новчаних средстава за рад са навијачима и учешће у различитим програмима превенције није реално.

Међутим, да финансијски проблеми нису увек препрека организовања активности од стране навијача и клубова може се видети на примеру Белгије. У овој земљи је Јединица за фудбал у Министарству унутрашњих послова покренула тзв. Фер плеј кредит 2006. године, тако да су клубови могли добити 20.000 еура за пројекте за побољшање безбедности и подстицање социјалне кохезије, а најбољи пројекти требали су бити пренети у друге клубове⁵⁴⁷. Међутим, 2006. године Јединица је могла дистрибуирати две трећине обезбеђене суме новца, пошто неки предлози нису били довољно добри (један

⁵⁴⁵ Tsoukala, A., Macmillan, P. (2009) Football Hooliganism in Europe Security and Civil Liberties in the Balance (2010 transl. ... Busset, D., Malatesta., end J.P. Dubey (eds), Le football l'épreuve de la violence et ... au multipositionnement de la menace', Cultures & Conflits, No.51.p. 83. Преузето са: (www.conflits.org), доступан, 20.12.2012.

⁵⁴⁶ Bodin, D., Robene, L., Stepane, H. (2007) op. cit. str. 55.

⁵⁴⁷ Deridder, H. (2007) Working towards social cohesion. International Conference on Sport, violence and racism, Rennes (France), 2-5 April, p. 1. Преузето са: <http://www.coe.int/t/dg4/sport/Violence/conference>, доступан, 10.10.2012.

пројекат је тражио новац чак за организовање журке). Пројекти који су финансирани укључивали су између осталог укључивање деце узраста од 6 до 14 година са физичким и тешкоћама у учењу у постојећи клуб, укључивање младих са проблемима у понашању у одржавање стадиона уз надокнаду, посећивање деце од 6 до 12 година од стране играча првог тима који су говорили о моралним стандардима и вредностима у спорту уз учешће наставника, итд.

У већини европских земаља постоји огроман јаз између навијача и фудбалских клубова, а управо у тој области треба створити велики потенцијал за интеграцију „проблематичних“ група у послове клубова и активности заједнице, са позитивним резултатом у смањивању и супротстављању насиљу у фудбалу.⁵⁴⁸ Многи аутори сматрају да је хулиганизам могуће спречити упорним радом са најмлађима, односно, успостављањем друкчијих веза са фудбалским клубовима. Потенцирање уживања слободног времена у фудбалу, као и сваком спорту уосталом, представља тако меру борбе против малолетничке деликвенције.⁵⁴⁹

У Немачкој (али и Холандији и Белгији) издвајају се огромна новчана средства за инвестирање у „навијачке пројекте“. Немци настоје да унапреде везе између навијача, клубова и полиције. У Белгији, у фокусу су млади навијачи којима се нуде алтернативе насилном понашању. Холанђани су дали акценат на поновној социјализацији осуђених хулигана. У Холандији су крајем осамдесетих година именовани координатори на локалном нивоу са циљем да успоставе контакт са потенцијалним хулиганима, организују активности навијача и обезбеде савете младима. Ово је праћено паралелним напорима ангажовања полиције у локалној заједници. Неки аутори сматрају да проблем који може наступити јесте што наглашавањем превентивних активности уместо сузбијања, „посвећени“ или „каријерни“ хулигани остају изван „мреже“.⁵⁵⁰ За њих, спремност на насиље је обележје колективног идентитета кога не желе да

⁵⁴⁸ Herzog, T. (2007) Social prevention: work with supporter groups. International Conference on Sport, violence and racism, Rennes (France), 2-5 April, p.1. Преузето са: <http://www.coe.int/t/dg4/sport/Violence/conference>, доступан, 17.04. 2012.

⁵⁴⁹ Савковић, М., Ђорђевић, С. (2010) оп. цит. стр. 14.

⁵⁵⁰ Spaaij, R., Anderson, A. (2010) Soccer Fan Violence: A Holistic Approach: A Reply to Braun and Vliegthart, International Sociology, Vol. (25), No. 4. p. 562.

се одрекну. У Немачкој постоји више од 25 пројеката рада са навијачима. Сваки пројекат се односи на тачно одређени клуб, од најбољих клубова Бундеслиге, до друге лиге, па чак и неких аматерских клубова, који имају много навијача. Пројекте углавном финансирају клубови, локални органи власти и спонзори.⁵⁵¹ Овим пројектима је успостављена је веза између навијача, званичника полиције и представника фудбалских клубова, чиме је створена комуникација која раније није постојала. Критичари су пројекте коментарисали, сматрајући да су учесници у пројекту само доушници полиције који раде са полицијом, снадбевају их информацијама о хулиганима и њиховим плановима.

Одвајајући се од репресивног модела управљања ризиком, ова политика, коју су инспирисали принципи модела контроле кримнала оријентисаног на рехабилитацији, састојала се у успостављању дугорочне сарадње између фудбалских навијача, полиције и других субјеката безбедности, са социјалним радницима који су радили као посредници, и између навијача и њихових фудбалских клубова. На основу имплицитног прихватања друштвених корена фудбалског хулиганизма и чињенице да је оно увек организован око фудбалског клуба, актери укључени у немачки Fan Projekts хтели су да удаље фудбалске навијаче од насиља интервенисањем не само на дане утакмице, него и другим данима у недељи. На дане утакмице су били у функцији посредника између фудбалских навијача и полиције и/или приватних агената безбедности како би смањили тензије и успоставили комуникацију између младих људи и других субјеката друштвене контроле. Током остатка недеље, преузимали су дугорочну образовну и друштвену улогу придобијајући поверење навијача, систематски их пратећи на места која посећују у свом свакодневном животу, подржавајући их у административним питањима, предлажући спортске и културне активности, добијајући професионалне савете од њих, помажући им да боље организују своје навијачке активности, итд. Током година, број ових пројеката, које су финансирани фудбалски клубови, толико је порастао да је покривао неколико региона земље. Пројекти су почели да дају добре резултате у смислу да су успели да прекину генерацијско обнављање фудбалског хулиганизма.⁵⁵² Као што смо већ рекли, под утицајем немачког модела, Холандија и Белгија су увезле превентивну стратегију спречавања насиља на спортским приредбама и

⁵⁵¹ Мисић, З. (2010) оп. цит. стр. 147.

⁵⁵² Tsoukala, A., Macmillan, P. (2009) op. cit. p. 84.

прилагодили је својим националним или чак локалним специфичностима, али не напуштајући њене водеће принципе. Једини пројекат који се значајно разликовао од предходних је био белгијски, познат као Подучавање навијача (Fan Coaching), који је финансиран искључиво од стране Владе. Такав начин финансирања омогућавао је да се када је неопходно заузме критичка позиција према фудбалским клубовима или Белгијској фудбалској федерацији. Осмишљен и дуго подржан од стране белгијских академика, у сарадњи са спортским телима и градовима у којима је спровођен, пројекат је био добро прихваћен и од стране професионалаца у безбедности, али и од стране фудбалских навијача. Иако се сада више користи у валонским него у фламанским фудбалским клубовима, неоспорно се спомиње као један од кључних разлога за смањење фудбалског хулиганизма и у земљи и ван ње.⁵⁵³

У ствари, главни допринос Подучавања навијача политикама против насиља јесте у промени става, и то на два начина. Први је подразумевао укључивање младих навијача који поштују правила и представнике власти, и у исто време деградирање слике насилног хулигана; и други је анализирао начин на који актери укључени у контролу омладине ту омладину опажају. Намерно бирајући интегрисани приступ, ова политика примарне превенције проширила је мрежу мултилатералне сарадње, постављајући много различитих поља у којима се могао одвијати дијалог и размена информација. Комуникациони канали тако успостављени између јавних агенција безбедности, социјалних радника и педагога постепено су довели до промене у ставовима и идејама које су се преносиле од особе до особе. Тако су професионалци у безбедности морали да пристану да уче из теоријског и емпиријског знања социјалних радника и педагога, који су, за узврат, морали да се упознају са организационим ограничењима и приоритима у обављању полицијског посла. Консолидован кроз исцрпно истраживње које је финансирала белгијска влада, овај дијалог је дозволио боље разумевање света фудбалских навијача и проблема насталих кроз полицијску контролу тог света. Овај пројекат је релативизовао значај места које се придаје полицијским стратегијама које се заснивају на обавештајном моделу управљања ризиком, али и поред тога чинило се да се агенти јавне

---

⁵⁵³ Исто.

безбедности нису померили са те путање све до наредног периода када су били суочени са могућношћу организовања „Евро 2000“.

Успостављање комуникације измђу социјалних радника и агената безбедности допринело је томе да ови други постану свесни друштвеног порекла овог феномена и да у наставку препознају корист од предузимања мера едукације како би се смирили потенцијално насилни фудбалски навијачи. Пројекат је допринео, такође, да се социјални радници уздрже од критиковања агенција за спровођење закона и, као последицу тога, да препознају корист од полицијског рада при управљању фудбалским хулиганизмом. Стога је њихово посредовање морало бити умеренијег карактера, они нису могли отворено да бране права фудбалских навијача са једне стране, или да одмах, негативно говоре о валидности мера пристомотре које користи полиција у решавању фудбалског хулиганизма.

Циљ пројекта је био да покаже да се навијачи не опажају само као ризична група против које се неопхдно заштитити, ограничавајући слободу њених чланова, него и као извор позитивних могућности вредних помоћи да се развију. Самим тим, стварање националних информативних центара широм Европе, на пример, није приказно као део машинерије која ће проширити контролу над застрањивањем и угрозити грађанске слободе фудбалских навијача, него као неопходна мера за унапређење превенције тог феномена.⁵⁵⁴

Након Немачке, Холандије и Белгије један број земаља је покренуо сличне пројекте за превенцију насиља у спортском окружењу. Међутим, у појединим земљама постоје тешкоће у реализацији таквог приступа, као што је случај у Италији, где клубовима није дозвољено да комуницирају са групама навијача у којима учествују насилна лица, иако је супротан приступ неопходан да би се пронашло решење.⁵⁵⁵

У многим од тих пројекта налазе се препоруке којима се уређују права и одговорности потенцијалних партнера у форми споразума тзв. „повеље навијача“. Таквим споразумом фудбалски клубови могу предвидети конкретне мере социјалне превенције за навијаче како би их укључили у послове клуба и смањили конфликте. У питању је врста уговора између фудбалског клуба и група навијача у којем обе стране изјашњавају шта ће учинити у будућности да

⁵⁵⁴ Исто.

⁵⁵⁵ Herzog, T. (2007) op. cit. p. 1-3.

смање насиље и/или расизам у фудбалу⁵⁵⁶. Циљ таквог партнерства је да се отворено говори о проблемима и жељама партнера, а препоручује се и објављивање склопљеног споразума и одржавање редовних састанака. Пракса закључивања таквих споразума почела је у неколико градова и то Софији, Никозији, Тулузу и Грацу, а конкретни садржаји тих пилот-пројеката обухватају: бесплатне карте за групе противничких навијача; позивање деце и адолесцената на домаће утакмице и друге спортске активности; радионице у школама о фер плеју и дискриминацији; комуникацију навијача, фудбалског клуба и полиције на округлим столовима; обуку навијача од стране радника клуба; путовање на гостујуће утакмице у организацији партнера, организација турнира, уступање просторија за гостујуће навијаче за припрему транспарената, итд⁵⁵⁷. Градски савет у Лисабону покренуо је иницијативу „Недеља младих” у оквиру које је прикупљено 15000 карата од клуба Спортинг намењених младима у Лисабону како би пратили утакмице португалске лиге на стадиону Спортинга⁵⁵⁸. Нажалост, бројни фактори отежавају успостављање сарадње између спортских клубова и навијача. Растућа комерцијализација фудбала навијаче све више своди на улогу потрошача, што уз дистанциран став играча и менаџера клуба може довести до несагледивих последица у испољавању насиља између навијача на спортским стадионима и изван њих.⁵⁵⁹

Као средство заштите од неугодних питања, подругљивих добацивања на утакмицама и насља, руководства клубова често имају попустљив став према екстремним навијачима, затварајући очи пред уношењем пиротехнике на стадионе, или спонзоришући навијачке групе за гостујућа путовања, навијачке реквизите и слично. Други сматрају да су сва начела политике спречавања насиља испуњена ако су ангажовали редаре на спортским приредбама. Такав став је у клупском интересу из неколико разлога. Прво, сматра се да су насилни навијачи „аутсајдери” и да немају везе са фудбалом и да на стадионе долазе како би правили неред. Увођењем политике спречавања насиља од клубова се не тражи дугорочан морални и финансијски ангажман, већ признање повезаности са насилним навијачима, што они нису спремни да учине. Друго,

⁵⁵⁶ Исто.

⁵⁵⁷ Исто. стр. 5-6.

⁵⁵⁸ Veloso, T. (2007) The Social and Educational Role of Organised Supporters. International Conference on Sport, violence and racism, Rennes (France), 2-5 April, p. 1. Преузето са: <http://www.coe.int/t/dg4/sport/Violence/conference>, доступан, 17.04. 2012.

⁵⁵⁹ Исто.

финансијски интерес је, такође, важан фактор, јер ако се само насиље догоди даље од стадиона, то више није проблем спорта, већ проблем јавног реда и мира, а за то је финансијски одговорна држава. Трећа врста интереса везана је за природу професионалног фудбала који у данашње време, узимајући у обзир приходе од реклама више немају потребу за страственим навијачима на чији су се новац од продаје карата некада ослањали.⁵⁶⁰

На основу свега реченог, можемо констатовати да у многим европским земљама наспрам преобладајућег приступа 1980-тих година, који се заснивао на проактивном управљању ризиком, краткорочној превенцији и репресивној акцији, односно контроли навијача кроз међународну полицијску сарадњу (прикупљање, анализу и размену информација, посебно преко Националних центара за хулиганизам успостављених 2002. године), од Европског фудбалског првенства 2000. године развија се приступ друштвеног управљања хулиганизмом са дугорочним превентивним циљевима.⁵⁶¹ Претходни приступ се заснивао на идентификацији и искључивању ризичних навијача са стадиона, односно забрани приступа утакмицама, чак и када нису учинили преступ, што је покренуло расправе о претпоставци невиности кажњених и легалности такве праксе. С друге стране, код друштвеног управљања хулиганизмом људски фактор је кључан у управљању понашањем навијача. Циљ му је да интегрише људски фактор у интеракцију између снага за контролу реда и навијача, а одликује га благонаклоност ка публици, мала видљивост снага за контролу реда, релативно висока толеранција минорних прекршаја, уз присуство мера надзора и забране приступа насилницима.⁵⁶² Захваљујући таквом приступу, на европским првенствима у фудбалу 2000. и 2004. године није било насилних инцидената. Социјални радници имају посебно значајну улогу у том приступу, јер могу значајно помоћи припадницима полиције својим присуством на стадионима као представници власти који олакшавају дијалог између навијача, јавних и спортских власти и смањују тензије, мада се чини да успех њиховог рада са младима зависи од дистанце коју одржавају са припадницима полиције

⁵⁶⁰ Bodin, D., Robene, L., Stepane, H. (2007) op. cit. str. 55.

⁵⁶¹ Tsoukala, A. (2008) Safety Policies for Hooliganism in Europe. – In: Bodson J., Leeke J., Lelandais I., Nolin G., Soria, L., Virgin, M. International report on crime prevention and community safety: trends and perspectives, (eds.) Montreal, Quebec, Canada: International Centre for the Prevention of Crime, p. 117-118.

⁵⁶² Исто.

због неповерења младих у полицију.⁵⁶³ Поред тога, социјални радници спровode едукативне и спортске активности за младе током њиховог слободног времена и подучавају их осећају одговорности и интегритета, омогућавају им приступ стадиону, подржавају их у социјалној и професионалној интеграцији, а могу пружити и значајне информације органима реда.⁵⁶⁴ У Немачкој постоје тренири навијача који имају, такође, социопедагошки приступ у раду са навијачима, помажући им да нађу запослење или да упишу на разне образовне курсеве. Они, такође, дају чисто и практичне савете, као што су путни аранжмани и набавка карата за утакмице. Међутим, тренери навијача признају да полицији пружају информације о плановима хулигана за поједине утакмице.

Тakoђе, анализа прикупљених података из бројних истрживања и спроведених пројеката на тлу Европе указује на потребу интегрисаног приступа у поступању полиције према високо ризичним групама навијача, као и да се може очекивати да ће приступ полиције према навијачима заснован на „дијалогу и олакшавању” уместо на доминантној „контроли и одвраћању” бити ефикасан само ако га усвоје и гостујуће и домаће снаге и ако га спровode дугорочно.⁵⁶⁵ Такав приступ управљања масом (заснован на принципима Модела социјалног идентитета) показао се као успешан када га је користила португалска полиција током европског фудбалског шампионата 2004. године у тој земљи⁵⁶⁶.

Наведени примери довољно говоре о значају комуникације припадника полиције као субјеката формалне социјалне контроле у спречавању насиља на спортским догађајима. Неопходно је да се током образовања и обуке припадника полиције и осталих субјеката задужених за одржавање реда на спортским приредбама уважи такав приступ и пренесу одговарајућа знања и вештине уз стандардне садржаје који се односе на начин поступања приликом испољавања насиља. На тај начин би полиција једним делом обезбедила континуитет у спровођењу напора других субјеката (социјалних радника, спортских клубова и др.) значајних у социјалној превенцији насиља чије су активности углавном везане за спровођење едукативних програма. У полицији Републике Србије све више се указује на значај таквог поступања уместо

⁵⁶³ Исто. стр. 119.

⁵⁶⁴ Исто.

⁵⁶⁵ Stott, C., Hoggett, J., Pearson, G. (2012) op.cit. p. 386.

⁵⁶⁶ Исто. стр. 382.

ангажовања великог броја униформисаних припадника полиције са интервентном опремом на упадљив начин за навијаче уз изостајање комуникације полицајаца и навијача на дан утакмице и током недеље који доводи, као и у многим европским земљама, до ситуације „ми против њих”.⁵⁶⁷ Значајну улогу у промени такве праксе имају радни састанци представника полиције и навијача, односно вођа највећих фудбалских и других клубова у Србији, док на ширем плану треба обезбедити подршку јавности и медија у дугорочној превенцији насиља на спортским приредбама, посебно имајући у виду младе и малолетнике као најважнију циљну групу.⁵⁶⁸

Институционализација комуникације између релевантних министарстава и других субјеката кроз састанке Савета за спречавање насиља на спортским манифестацијама који је формирала Влада Републике Србије треба да омогући не само побољшање комуникације између свих релевантних субјеката за спречавање насиља у спорту, што јесте један од битних предуслова већ и осмишљавање и спровођење конкретних превентивних активности у пракси, знатно ширих од наведених могућности деловања саме полиције. У нашој пракси је често слаба примена превентивних мера, односно рад државних органа је преvasходно усмерен ка санкционисању негативних појава у спорту, чиме се уклањају само последице деликтног понашања у спорту, али се не лечи њихов узрок⁵⁶⁹. Да би се дала предност спровођењу превентивних мера у односу на репресивне мере, неопходно је предузети разноврсне мере за реорганизацију начина рада државних органа који обављају послове у вези са спортом и створити услове за његов развој. Једна од тих мера која се предлаже у литератури јесте побољшање функционалности Савета за борбу против насиља у спорту Владе Републике Србије, чију већину чланова чине политички функционери који често из објективних разлога нису у позицији да то тело учине стручним и оперативним, док у европској пракси та тела чине стручњаци

---

⁵⁶⁷ Оташевић, Б., Вла, С., Исаковић, Г. (2011) Полицијска тактика сузбијања насиља на спортским приредбама, у: Ж. Никач (ур.), Сузбијање криминала у оквиру међународне полицијске сарадње, Криминалистичко - полицијска академија, Фондација Ханс Зајдел, Београд, стр. 431.

⁵⁶⁸ Никач, Ж., Милошевић, Г. (2011) Борба против насиља на спортским и јавним манифестацијама у Србији легислативна решења и активности полиције, у: С. Мијалковић (ур.), Супротстављање савременом организованом криминалу и тероризму, Министарство просвете и науке и Криминалистичко - полицијска академија, Београд, стр.134.

⁵⁶⁹ Шупут, Д. (2011а) Извори казненог права у области спорта и усклађеност српског права са међународним стандардима, Страни правни живот, год. (55), бр. 1. стр. 258.

из одговарајућих области који развијају комплексне програме борбе против насиља и других деликата повезаних са спортом које касније спроводе државни органи на чијем челу су политичари, чиме се повећава ефикасност борбе против деликтног понашања у спорту.⁵⁷⁰ У вези с таквим приступом треба још једном нагласити да су активности већег броја државних и недржавних субјеката неопходне у искорењивању или ублажавању деловања фактора који доводе до испољавања насиља.⁵⁷¹ Уз традиционалне субјекте чије су активности значајне у социјалној превенцији, неопходно је значајније учешће самих спортских клубова у остваривању адекватне комуникације, поверења и сарадње са навијачима. У Србији се постизање стварног напретка на пољу безбедности у спорту везује и за потребу промене пасивности клубова који понекад показују неспремност за сарадњу у побољшању безбедности.⁵⁷² Бројност и различитост фактора који могу довести до испољавања насиља уопште, па и насиља на спортским манифестацијама, условљава и реакцију друштва на превентивном плану. Међутим, посебан проблем представља и чињеница да о људској агресивности и насилничком криминалитету знамо врло мало.⁵⁷³ Због тога је неопходно приступити систематском истраживању агресивности и феномена криминалног насиља како би и превентивни програми били адекватно осмишљени и спроведени. У полицији се све више намеће као императив криминалистичко-стратегијско планирање које се заснива на генералном сагледавању основних узрока кривичних дела, на анализу типичних деликата и на развијање основних начина за сузбијање криминалитета.⁵⁷⁴ Такав приступ усмерен ка лоцирању криминогених фактора пожељан је и у раду других државних органа који могу помоћи у превенцији насиља на спортским догађајима. Перманентно супроствљање свим облицима насиља може се остварити кроз едукацију, обезбеђивање запослења, смештаја, развој јавних установа које поспешују осећај припадности и кохезије, како би се створили

---

⁵⁷⁰ Исто.

⁵⁷¹ Вуковић, С. (2010) Превенција криминала, Криминалистичко - полицијска академија, Београд, стр. 85.

⁵⁷² Simonović, B., Đurđević, Z., Otašević, B. (2011) Violence at sporting events in the Republic of Serbia – national and international standards prevention and repression, NBP – Žurnal za kriminalistiku i pravo, god. (16), br.3, str. 96.

⁵⁷³ Игњатовић, Ђ. (2011) Криминолошки поглед на насилнички криминалитет, Ревивија за криминологију и кривично право, год. (49), бр. 2-3. стр. 35.

⁵⁷⁴ Шкулић, М. (2011) Основи криминалистичке истраге, Ревивија за криминологију и кривично право, год. (49), бр. 2-3. стр. 82.

услови да криминално понашање буде мање стимулативна опција, макар за економски маргинализован део популације.⁵⁷⁵

---

⁵⁷⁵ Соковић, С., Васиљевић, Д. (2007) Нова пенологија-стара пракса са новим именом, Социјална мисао, год. (14), бр. 1. стр. 127.

III DEO EMPIRIJSKO ISTRAŽIVAŃE

1. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА НАВИЈАЧКОГ НАСИЉА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

1.1. Просторне и временске димензије

Истраживање је вршено на подручју града Београда и њиме су обухваћени навијачи фудбалских клубова ФК „Црвена звезда“, ФК „Партизан“ и ФК „Рад“. Навијачи ФК „Црвена звезда“, ФК „Партизан“ су анкетирани на трибинама поменутих клубова и главним правцима кретања навијача приликом доласка на утакмице, док су навијачи ФК „Рад“ анкетирани пред полазак аутобуса за Нови Пазар на навијачко путовање и на једном састанку најужег језгра навијачке групе.

Истраживање је обављено у току 2011. и 2012. године.

Анкетирање је обављено у четири етапе:

1. пролеће-лето 2011.
2. јесен-зима 2011.
3. пролеће-лето 2012.
4. јесен-зима 2012.

Ове етапе одговарају пролећним и јесењим деловима фудбалског првенства у Србији.

1.2. Узорак

Основни узорак чини 268 навијача. Имајући у виду да је у Србији регистровано око 3000 навијача (из категорије насилних и потенцијално насилних), аналогно броју регистрованих навијача, узорак од 268 (10%) анкетираних, у односу на укупан број регистрованих, можемо сматрати адекватним и довољним за валидно закључивање. На основу познатих и доступних података о навијачима у Србији, наш узорак испуњава захтеве репрезентативности, те ћемо га сматрати пригодним због чињенице да су анкетом обухваћени они навијачи који су били доступни и који су показали

спремност да буду анкетирани, а да при том није било много могућности да се од стране истраживача значајније утиче на структуру узорка.

Подузорок је одабран из популације основног узорка уз поштовање критеријума да су навијачи неког од поменутих клубова и да посећују фудбалске утакмице када њихов клуб игра на домаћем терену. Овај подузорок чинило је 136 навијача који нису ангажовани у навијачкој групи. Приликом анкетања они су се изјаснили да нису ангажовани у навијачкој групи и анкетирани су на трибинама на којима се не налазе „екстремни“ навијачи тј. на западним и источним трибинама стадиона ФК „Црвена Звезда“ и ФК „Партизан“ и на правцима доласка навијача, поменута три клуба, приликом доласка на утакмице. Други подузорок навијача селектованих из основног узорка чинило је 132 навијача који су ангажовани у навијачкој групи у једном од три поменута клуба, и они су се приликом анкетања изјаснили да су навијачи који су ангажовани у навијачкој групи и непосредно учествују у њеним активностима. Они су анкетирани у типичним ситуацијама спровођења навијачког ритуала: на северној трибини стадиона ФК „Црвена звезда“ и на јужној трибини стадиона ФК „Партизан“, пред почетак утакмица и за време паузе између два полувремена, као и на једном састанку најужег језгра навијачке групе ФК „Рад“.

Приликом интерпретације резултата истраживања биће дати параметри који говоре о разликама које постоје између оних који су ангажовани у навијачкој групи, од оних који то нису.

Навијачке групе ФК „Црвена звезда“ и ФК „Партизан“ изабране су као навијачке групе које имају највише симпатизера и највише регистрованих екстремних навијача, док је навијачка група ФК „Рад“ изабрана као најзатворенија навијачка група, чији су навијачи посебно склони испољавању насиља према другим навијачким групама и полицији.

Уз истраживача, као испитивачи за неке од навијачких група, ангажовани су и припадници Министарства унутрашњих послова који су добри познаваоци навијачке сцене и неколико вођа поменутих навијачких група, уз одговарајућу претходну припрему.

1.3. Резултати истраживања

На следећим странама ћемо изложити на који начин се резултати дистрибуирају по појединим варијаблама. Питања, односно одговоре анкетираних, груписали смо по сродности у неколико категорија, сматрајући то добрим начином основне дескрипције и, такође, ваљаним оквиром за даље анализе.

1.3.1. Социо-демографска обележја испитаника

Од општих података о навијачима анализирана је старосна структура, место рођења и локација где тренутно живе. Испитиван је и образовни ниво и животни стандард испитаника.

Године живота су у интервалу од 12 до 61 године, односно биле су распона 49. Просечне године живота испитаника износиле су $23,38 \pm 5,306$ година, с тим што 95% навијача припада интервалу од 22,71 до 24,04 године. Расподела је позитивно асиметрична што значи да је било више испитаника млађих од просека. Вредност медијане је 23,00 године. Четвртина навијача је имала до 20 година, а половина од 20 до 28.

Табела бр. 9. Структура испитаника према месту рођења

Pregled frekvencije i procenta ispitanika po mestu rođenja		
	N	%
Beograd	167	62,3
Ostala mesta u Srbiji	77	28,7
U nekoj drugoj državi	12	4,5
Nema podatak	12	4,5
Ukupno	268	100

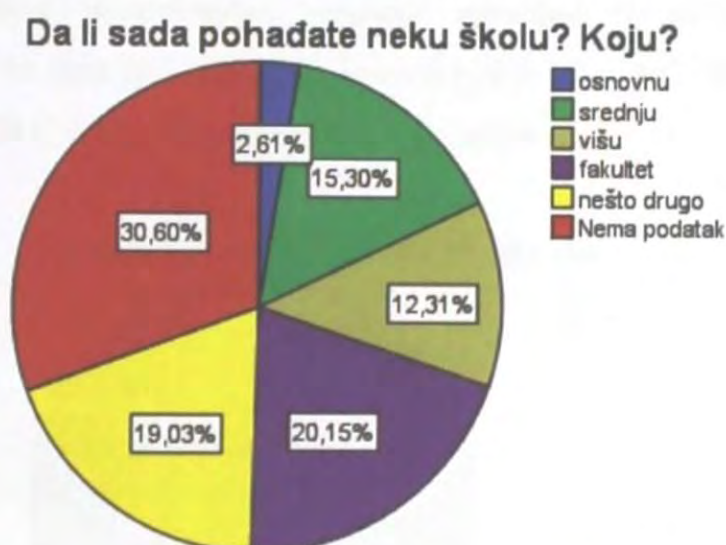
Највише испитаника – њих 167 (62,3%) рођено је у Београду. У осталим местима у Србији је рођено 77 (28,7%), а 12 (4,5%) испитаника рођено је у некој другој држави или није дало податак (табела бр. 9).

Образовни ниво навијача је испитан на основу анализе: завршене школе, тренутног похађања школе, начина похађања (тренутне или последње завршене) школе и сопствене процене успешности у школи. Процент навијача у односу

на завршену школу приказан је на графикону број 1, а у односу на школу коју тренутно похађају на графикону број 2.

Графикон бр. 1. Структура испитаника у односу на завршену школу

Графикон бр. 2. Структура навијача у односу на школу коју тренутно похађа

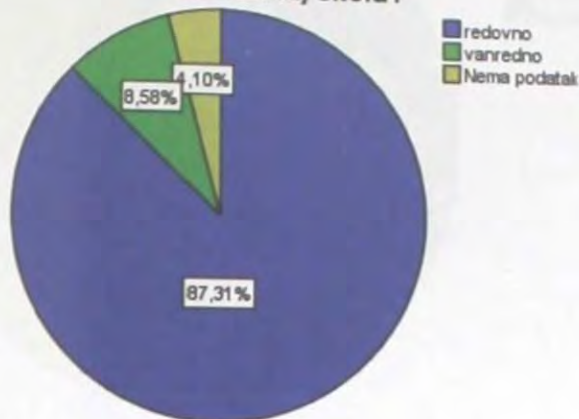
Више од половине (59,33%) испитаника је са завршеном средњом школом, њих 14,18% има завршену вишу и 13,81% само основну школу, док је са завршеним факултетом било 7,84% испитаника. Графикон број 2 приказује да 32,46% испитаника тренутно студира (20,15% и 12,31% факултет или вишу школу), ученици средње школе су заступљени са 15,30% и веома је мали број ученика основне школе (2,61%).

Највише испитаника (87,31%) се редовно школује или је завршило школу, а 8,58% је завршило или се тренутно школује ванредно (графикон бр. 3).

Разлика између броја испитаника на редовном и ванредном школовању статистички је значајна ($\chi^2 = 173,233$; $df = 1$; $p=0,000$).

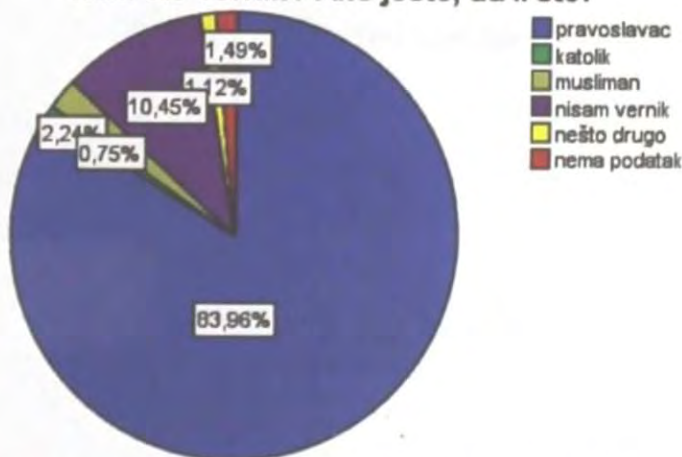
Kako pohađate (ili ste pohađali poslednju završenu) školu?

Графикон бр. 3. Структура испитаника у односу на начин похађања тренутне или последње завршене школе

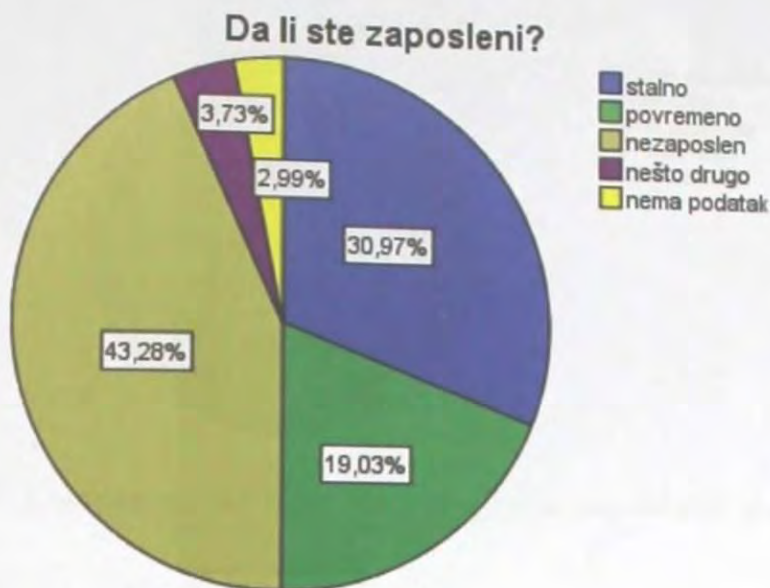
Највећи број испитиваних навијача изјаснио се да је православне вероисповести и то њих 225 (83,96%), муслимана је било 6 (2,24%), 2 католика (0,7%), док њих 28 (10,4%) нису верници – графикон бр. 4.

Da li ste vernik? Ako jeste, da li ste:

Графикон бр. 4. Структура испитаника у односу на вероисповест

У оквиру социо-економске структуре испитивана је запосленост испитаника, лични став о животном стандарду, породичне прилике у којима су одрастали и њихов брачни статус.

Графикон бр. 5. Структура испитаника у односу на то јесу ли запослени или не

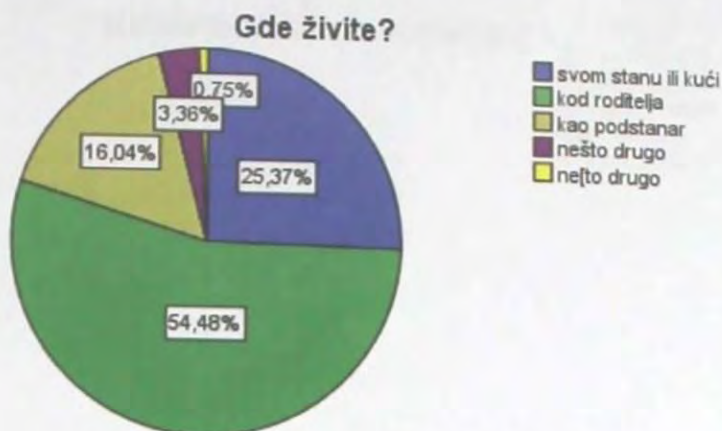
Највише навијача је незапослено (43,28%), стални посао има 30,97%, а повремени 19,03% (графикон бр. 5).

Из графикона број 6 се види да је животни стандард за највише испитаника добар, док је скоро 30% навијача са ниским стандардом. Само 8,21% навијача има висок животни стандард.

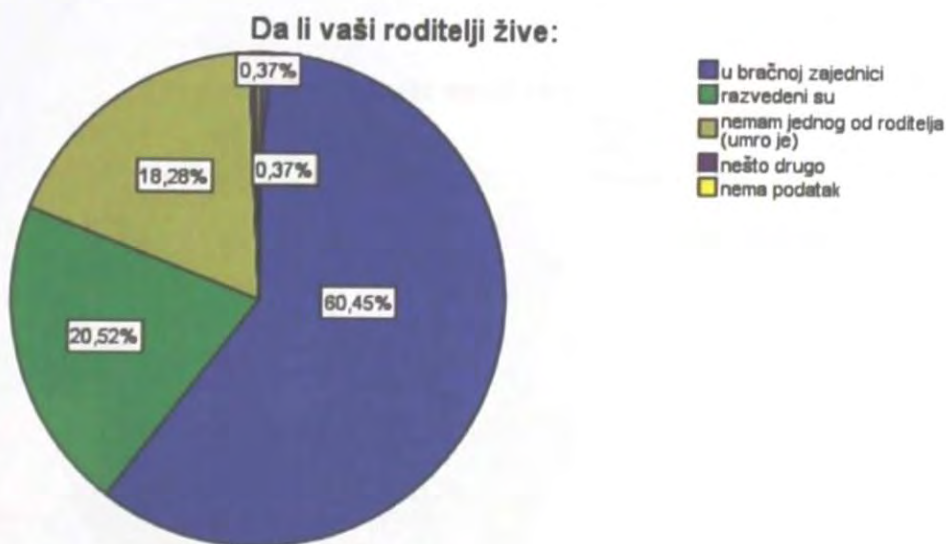
Графикон бр.6. Структура испитаника у односу на њихов животни стандард

Из графикона број 7 се види да 54,48% испитаника живи код родитеља, 25,37 % живи у свом стану или кући, 16,04% као подстанар, док се 3,6% изјаснило као нешто друго, а 0,75% испитаника није дао одговор на постављено питање.

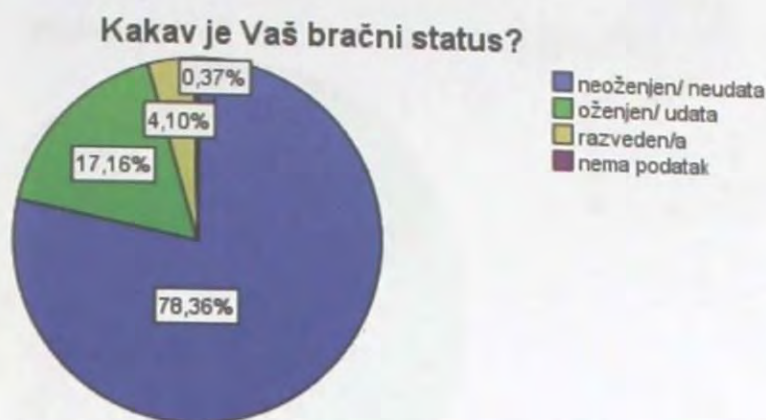
Графикон бр. 7. Структура испитаника у односу на место где живе и начин како живе

Родитељи 60,45% испитаника живе у брачној заједници, 20,52% су разведени, 18,28% испитаника нема једног од родитеља (графикон бр. 8).

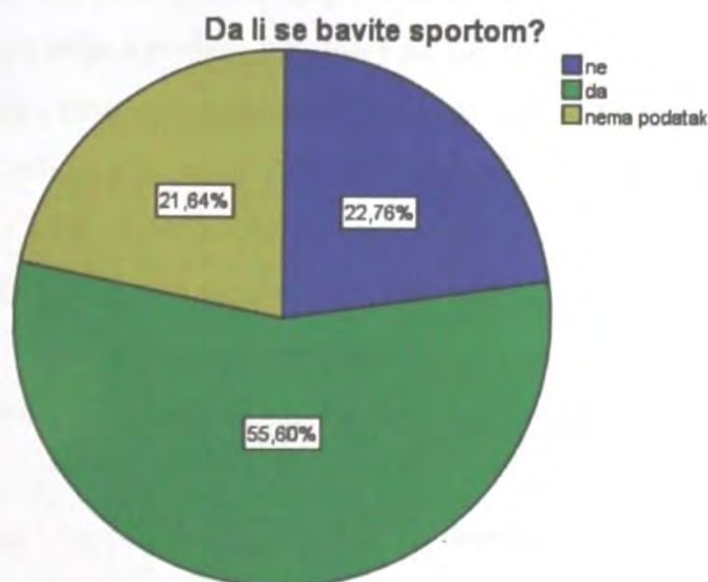
Графикон бр. 8. Структура испитаника према брачном статусу родитеља

Када је у питању брачни статус испитаника – 78,36% је неожењено, 17,16% је у браку, док је њих 4,10% разведено, 0,37% није дало податак о свом брачном статусу (графикон бр. 9).

Графикон бр. 9. Структура испитаника према брачном статусу

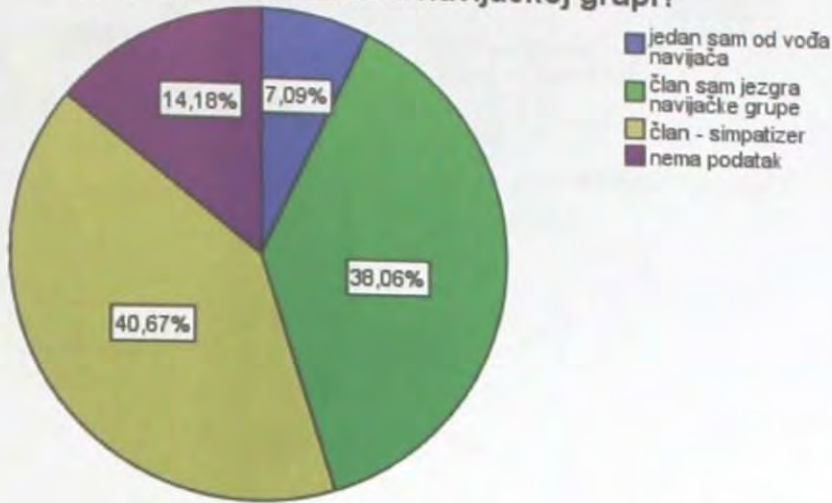
Више од половине (55,60%) испитиваних навијача бави се спортом, док се скоро четвртина (22,76%) не бави – графикон бр. 11. Фудбал, кошарка и вежбање у теретани су спортови којим се испитивани навијачи највише баве. Такође се баве атлетиком, кик-боксом, пливањем. Статистички значајно је већи број навијача који се баве спортом, од оних који се не баве ($\chi^2 = 36,876$; $df = 1$; $p=0,000$).

Графикон бр. 10. Структура испитаника према томе да ли се баве спортом или не

У навијачкој групи највећи број испитаника (40,67%) чине симпатизери, а нешто мањи проценат (38,06%) чланови језгра навијачке групе. Само 7,09% испитаника чине вође навијача, док 14,18% није дало податак о свом статусу (Графикон бр. 11)

Kakav je Vaš status u navijačkoj grupi?

Графикон бр.11. Дистрибуција испитаника према статусу у навијачкој групи

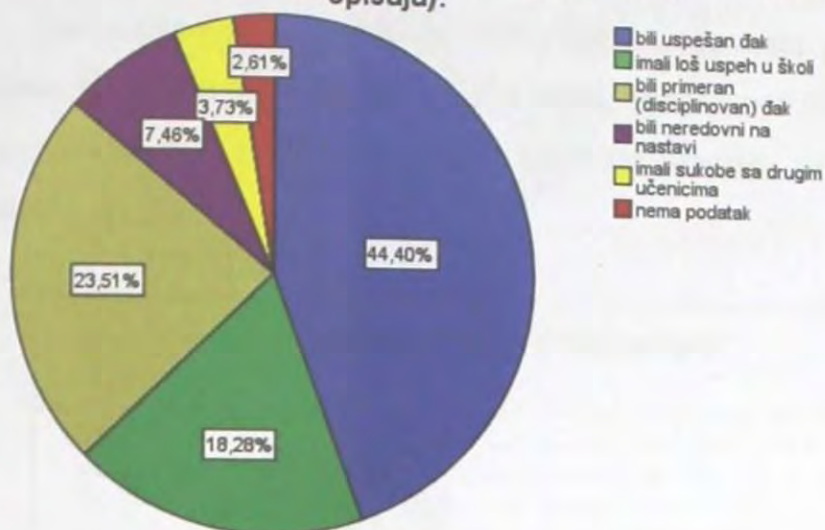
Резултати овог истраживања, који ће у даљем тексту бити детаљно изложени, недвосмислено су показали да навијачке групе имају јасну структуру и хијерархију. Такође, када говоримо о хетерогености навијачке популације, на основу налаза овог истраживања пре би се могло говорити о вођама и члановима језгра као једној категорији и члановима-симпатизерима, као другој, него о посебности вођа навијача у односу на све остале.

У вези са тим интересантни су налази још једног истраживања спроведеног у Србији током 2012. године, где је предмет истраживања анализа података о 30 вођа навијачких група који су као такви регистровани у евиденцијама МУП-а Републике Србије.⁵⁷⁶ Због значаја резултата који се тичу профила вођа и чланова језгра навијача што су уједно и циљеви нашег рада, детаљно ће бити представљен и тај сегмент, након дескрипције основних налаза.

Испитаници су током школовања у највећем проценту били успешни (44,40%) и дисциплиновани (23,51%) ђаци. Лош успех у школи имало је 18,28% испитаника, нередовних на настави је било 7,46%, док је 3,73% њих имало сукобе са другим ученицима и професорима (графикон бр. 12).

⁵⁷⁶ Симоновић, Б., Ђурђевић, З., Оташевић, Б. (2012) подаци из необјављеног рада.

Da li ste tokom školovanja (zaokružite sve odgovore koji Vas tačno opisuju):

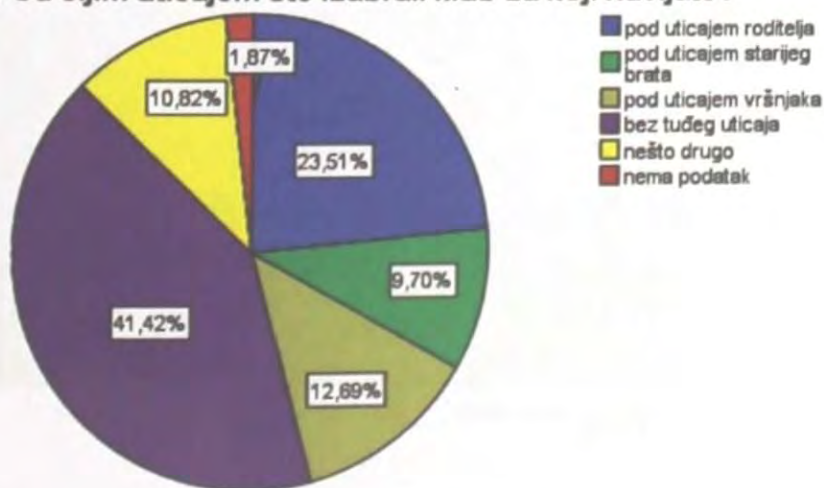
Графикон бр.12. Дистрибуција испитаника у односу на сопствену процену успешности у школи

1.3.2. Однос испитаника према навијању и клубу

Следећа група питања тичала се односа испитаника према клубу за који навијају или/и односа према навијачкој групи чији су чланови (уколико су чланови навијачке групе).

Највише испитаника изабрало је опцију да навија за свој клуб без туђег утицаја 41,42%, а скоро четвртина 23,51% је почела да навија за свој клуб под утицајем родитеља. Више је навијача 12,69% који су почели да навијају за свој клуб под утицајем вршњака, него оних који су почели да навијају под утицајем старијег брата 9,70% (графикон бр. 13).

Pod čijim uticajem ste izabrali klub za koji navijate?

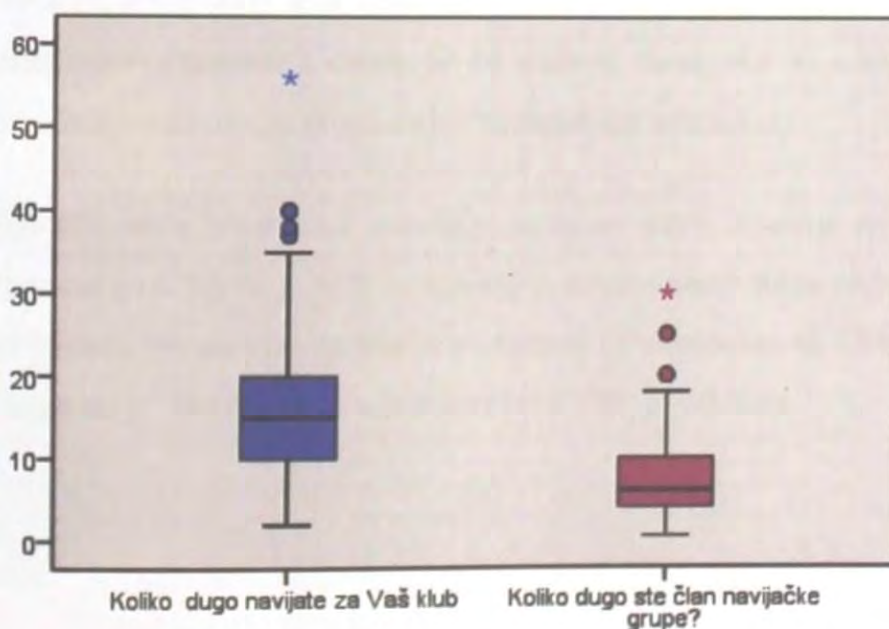
Графикон бр. 13. Дистрибуција испитаника према томе ко је утицао на избор клуба

Занимљиво је да више од 60% испитаника има родитеље који нису навијачи. Статистички значајно ($\chi^2 = 13,636$; $df = 1$; $p=0,000$) више испитаника има родитеље који нису навијачи од оних испитаника чији родитељи то јесу (графикон бр.14).

Графикон бр.14. Дистрибуција испитаника у односу да ли су им родитељи навијачи или нису

Половина испитаника за свој клуб навија између 10 и 20 година уназад, а чланови су навијачке групе између 4 и 10 година. Екстремно дуго за клуб навијају 4 испитаника, од чега су 3 активни чланови навијачке групе (графикон бр.15).

Графикон бр. 15. Дистрибуција испитаника према расподели година навијања за клуб и година чланства у навијачкој групи

Резултати линеарне регресивне анализе у табели бр. 10 показали су статистички значајну повезаност између година навијања за клуб и животног стандарда ($p < 0,05$), као и између првог одласка на утакмицу с једне стране и родитеља навијача ($p < 0,001$), места рођења и животног стандарда ($p < 0,05$), с друге. То да ли родитељи живе у браку или не није имало утицаја ни на један испитивани параметар.

Табела бр. 10. Дистрибуција испитаника према утицају неких социо-економских фактора на године навијања за клуб и први одлазак на утакмицу

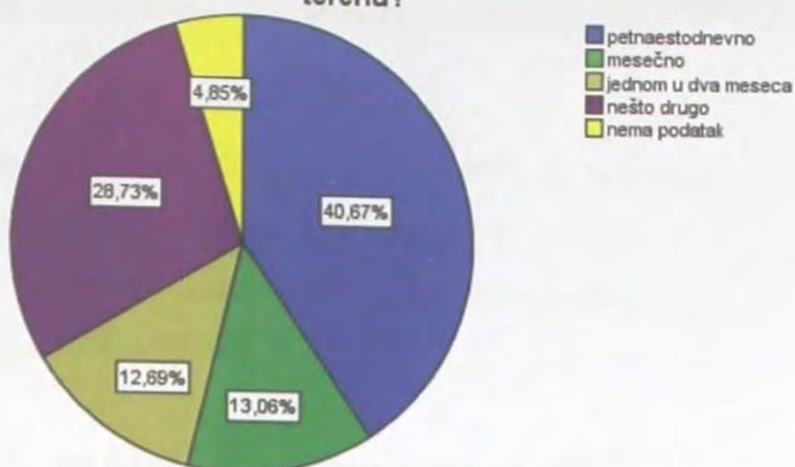
	Godine navijanja za klub		Prvi odlazak na utakmicu	
	Beta	Značajnost	Beta	Značajnost
Mesto rođenja	-0,098	0,192	0,145	0,021
Roditelji žive u braku	-0,022	0,768	-0,076	0,224
Životni standard	-0,161	0,033	-0,135	0,031
Roditelji navijači	-0,132	0,078	-0,267	0,000

Први одлазак на утакмицу испитаника из Београда био је у просеку са $11,23 \pm 4,191$ година, из других места у Србији са $14,01 \pm 3,754$ година, а испитаника рођених у некој другој држави са $9,33 \pm 4,755$ година. Испитаници који су рођени у неким другим местима у Србији у просеку су статистички значајно касније отишли на прву утакмицу од испитаника који су рођени у Београду ($t = 4,859$; $p = 0,000$). или некој другој држави ($t = 3,861$; $p = 0,000$). Са повећањем животног стандарда смањују се године навијања за клуб и први одлазак на утакмицу, али ова разлика није статистички значајна.

Испитаници чији родитељи навијају за неки клуб отишли су на прву утакмицу у просеку са $10,50 \pm 4,323$ година, а испитаници чији родитељи не навијају ни за један клуб на прву утакмицу отишли су у просеку са $13,11 \pm 4,076$ година. Ова разлика је статистички значајна ($t = 4,796$; $p = 0,000$).

Koliko često idete na utakmice kada Vaš klub igra na domaćem terenu?

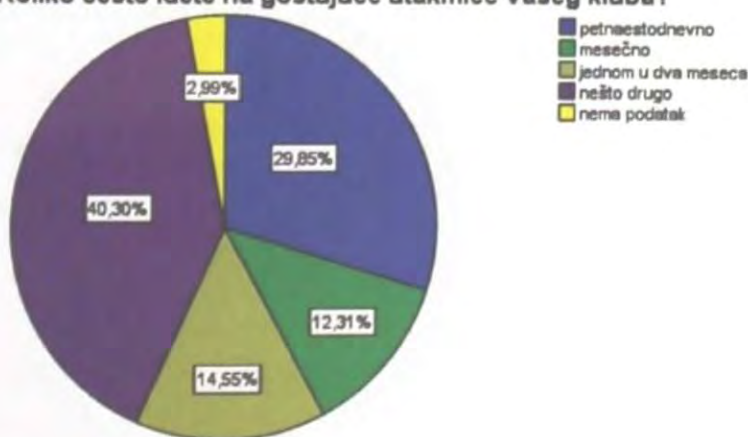

Графикон бр.16. Дистрибуција испитаника према присуству утакмицама на домаћем терену

Највећи број испитаника 40,67% присуствује утакмицама једном у петнаест дана (увек када њихов клуб игра на домаћем терену), њих 13,06% иде на утакмице једном месечно, 12,69% иде једном у два месеца, 4,85% испитаника није одговорило на постављено питање, док је њих 28,73% у групи „нешто друго“ (графикон бр. 16).

На гостујућим утакмицама петнаестодневно (тј. увек) присутно је 29,85% испитаника, месечно иде њих 12,31%, једном у два месеца 14,55%, док 2,99% испитаника није одговорило на постављено питање. Највећи проценат испитаника (40,30%) налази се у групи „нешто друго“ (графикон бр.17).

Koliko često idete na gostujuće utakmice Vašeg kluba?

Графикон бр. 17. Дистрибуција испитаника према посети утакмицама на гостујућем терену

Посета испитаника утакмицама свог клуба кад игра на домаћем терену и кад је у гостима статистички се значајно разликује ($\chi^2 = 194,215$; $df = 1$; $p=0,000$).

Из графикана бр. 18 видимо да се 19,40% испитаника дружи са свим члановима навијачке групе и ван утакмица, њих 48,51% се дружи само са неким, док њих 25,37% се уопште не дружи ван утакмица, а 6,72% није дало одговор на постављено питање.

Графикон бр. 18. Дистрибуција испитаника у односу на дружење са осталим члановима њихове навијачке групе ван утакмица

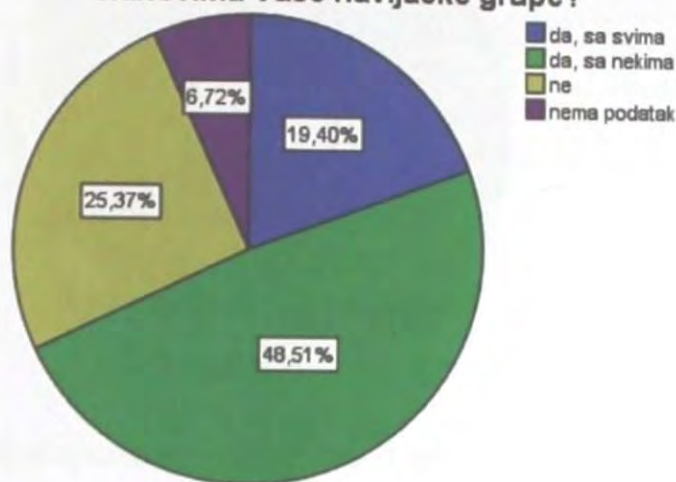

Графикон бр. 19. Дистрибуција испитаника у односу на дружење са члановима других навијачких група

Посета испитаника утакмицама свог клуба кад игра на домаћем терену и кад је у гостима статистички се значајно разликује ($\chi^2 = 194,215$; $df = 1$; $p=0,000$).

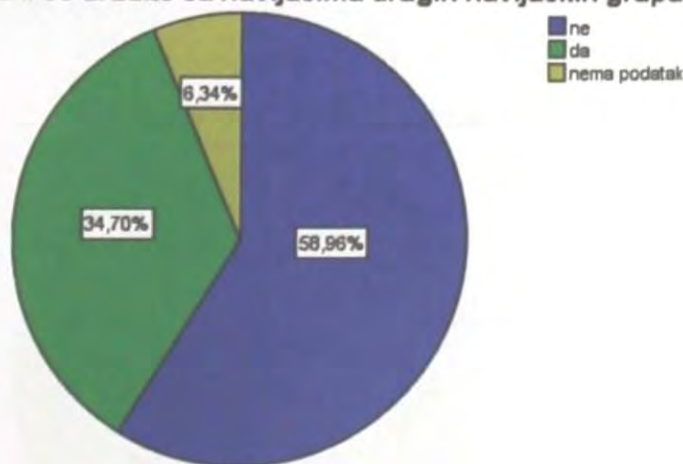
Из графикана бр. 18 видимо да се 19,40% испитаника дружи са свим члановима навијачке групе и ван утакмица, њих 48,51% се дружи само са неким, док њих 25,37% се уопште не дружи ван утакмица, а 6,72% није дало одговор на постављено питање.

Da li se i van utakmica družite sa ostalim članovima Vaše navijačke grupe?

Графикон бр. 18. Дистрибуција испитаника у односу на дружење са осталим члановима њихове навијачке групе ван утакмица

Da li se družite sa navijačima drugih navijačkih grupa?

Графикон бр. 19. Дистрибуција испитаника у односу на дружење са члановима других навијачких група

Статистички значајно је мање испитаника који се друже са навијачима других навијачких група 34,70% од оних који се не друже 58,96% ($\chi^2=40,736$; $df=1$; $p=0,000$), 6,34% испитаника није дало одговор на постављено питање.

Нешто мање од пола испитаника 47,01% није никада учествовало у нередима навијача, а скоро исти је проценат оних који јесу учествовали пар пута 26,12%, или учествују увек 25,37% (графикон бр. 20).

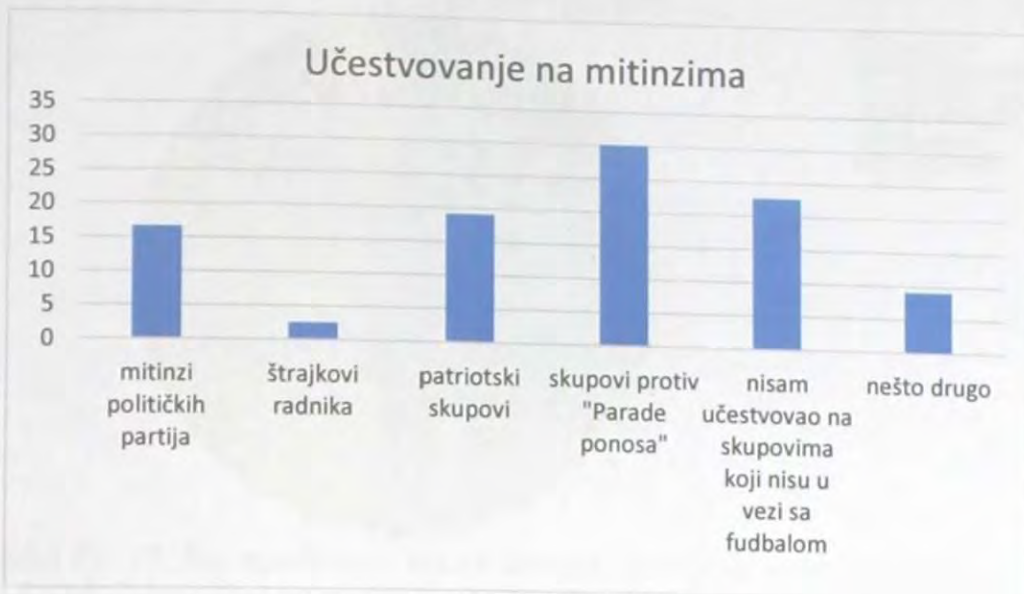

Графикон бр. 20. Дистрибуција испитаника према учешћу у нередима навијача

Даље, ни на једном скупу није учествовало 8,58% испитаних навијача, док је на неком од скупова (који нису спортске манифестације) учествовало 86,19% (графикон бр. 21).

Графикон бр. 21. Дистрибуција испитаника у односу на учествовање на неком другом скупу

Графикон бр. 22. Дистрибуција испитаника према фреквенцији навијача у односу на учествовање на митинзима

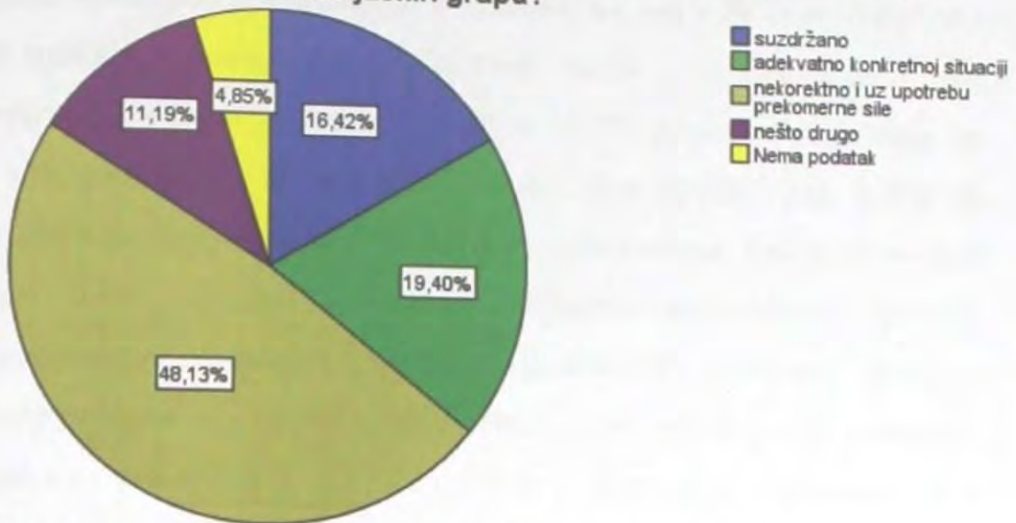
Од учествовања испитаника на разним скуповима, чак 30,11% односи се на скупове против „Параде поноса“, затим 22,65% на патриотске скупове, 16,57% на митинге политичких партија, 2,49% на штрајкове радника, 9,12% на „нешто друго“, док је више од петине одговора (22,65%) оних који не учествују на скуповима који нису у вези са фудбалом.⁵⁷⁷

1.3.3. Поступање полиције и утицај политичких структура на навијачке групе

На питање како оцењују поступање полиције приликом интервенција у току нереда навијача и навијачких група, 48,13% испитаника оценило је поступање полиције као некоректно и уз употребу прекомерне силе, док је 19,40% поступање полиције оценило као адекватно конкретној ситуацији, 16,42% је поступање оценило као суздржано, 11,19% је за одговор имало нешто друго, а њих 4,85% није одговорило (графикон бр. 23).

⁵⁷⁷ С обзиром на то да је испитаницима код овог питања била понуђена могућност вишеструког избора и сваки од њих је могао да заокружи све врсте скупова на којима је учествовао, проценти су израчунати у односу на врсте скупа а не у односу на број испитаника.

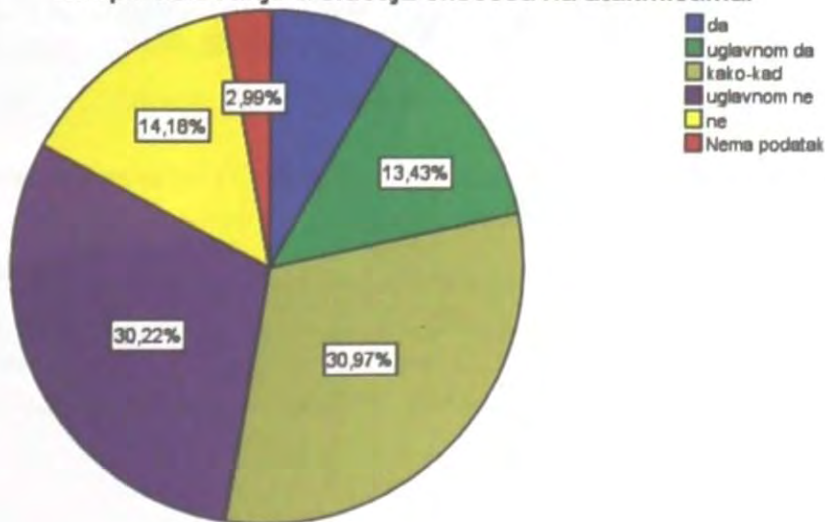
Kako ocenjujete postupanje policije prilikom intervencija u toku nereda navijača i navijačkih grupa?

Графикон бр. 23. Дистрибуција испитаника у односу на оцену поступања полиције приликом интервенције у току нереда навијача

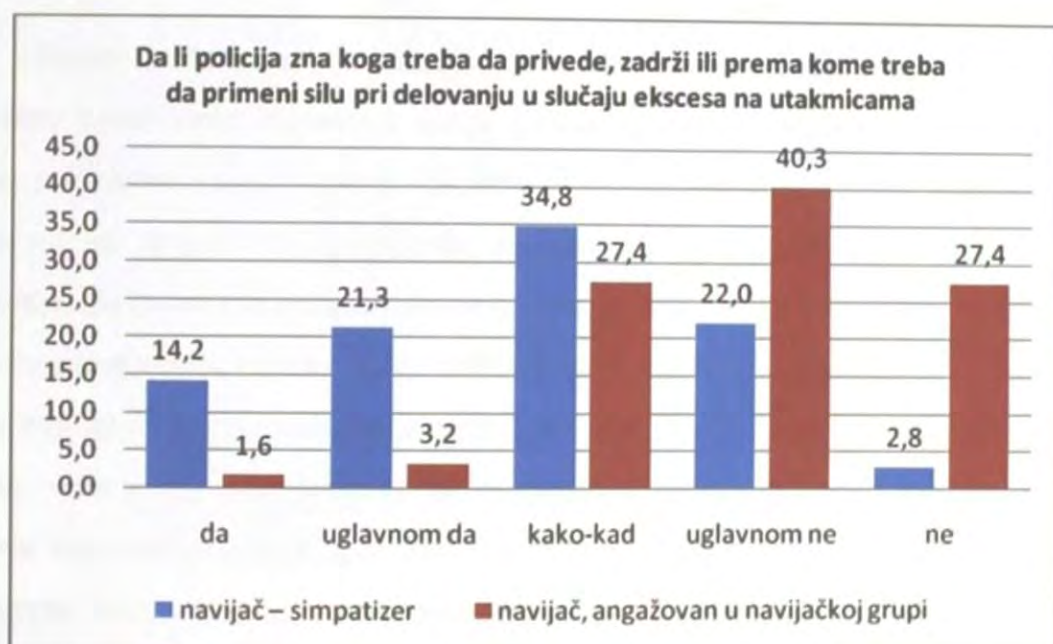
Графикон бр. 24 приказује да 30,97% испитаника сматра да полиција „како- кад“ зна кога треба да приведе, задржи или према коме треба да примени силу приликом интервенције у случају ексцеса на утакмицама, 30,22% сматра да полиција то углавном не зна, а њих 14,18% сматра да полиција то не зна. Само 8,2% сматра да полиција зна, док 2,99% испитаника није одговорило.

Da li policija zna koga treba da privede, zadrži ili prema kome treba da primeni silu pri delovanju u slučaju ekscesa na utakmicama.

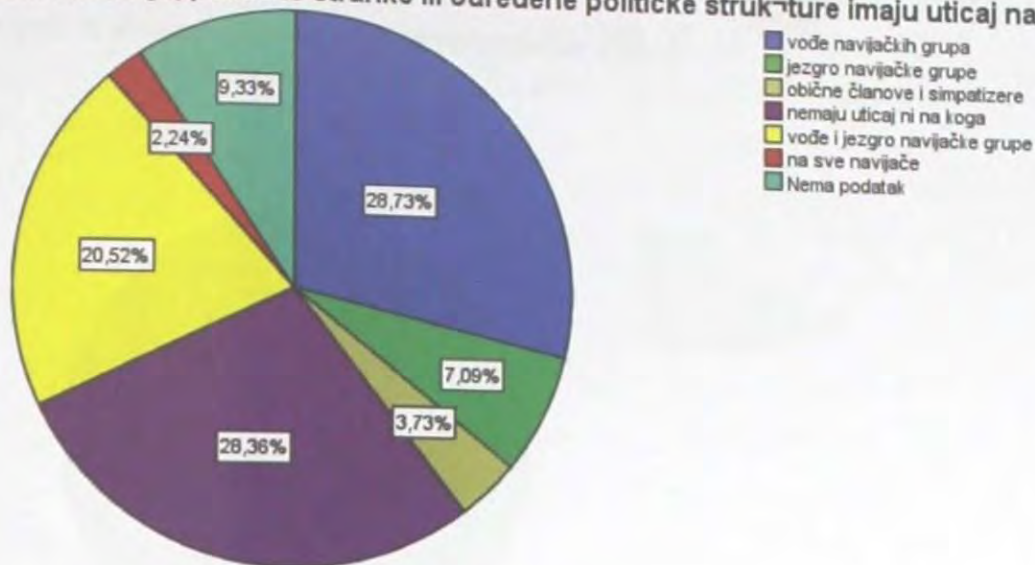
Графикон бр. 24. Дистрибуција испитаника према мишљењу навијача о томе да ли полиција зна кога треба да приведе, задржи или према коме треба да примени силу при деловању у случају ексцеса на утакмицама

Графикон бр. 25 показује да је 40,3% испитаника који су ангажовани у навијачкој групи мишљења да полиција углавном не зна или „како-кад“ зна кога треба да приведе, задржи или према коме треба да примени силу при деловању у случају ексцеса на утакмицама, а 27,4% је било мишљења да полиција не зна кога треба да приведе, задржи или према коме треба да примени силу при деловању у случају ексцеса на утакмицама. Такво мишљење имало је само 2,8% испитаника који су чланови-симпатизери. Највећи проценат навијача симпатизера (34,8%) мисли да полиција „како-кад“ зна кога треба да приведе, задржи или према коме треба да примени силу при деловању у случају ексцеса на утакмицама, а њих 21,3% је у категорији „углавном да“ и 14,2% сматра да полиција зна према коме треба да примени овлашћења.

Графикон бр. 25. Дистрибуција испитаника према мишљењу навијача о томе да ли полиција зна кога треба да приведе, задржи или према коме треба да примени силу при деловању у случају ексцеса на утакмицама у односу на то да ли су ангажовани у навијачкој групи или су симпатизери

Da li, po Vašem mišljenju, političke stranke ili određene političke strukture imaju uticaj na:

Графикон бр. 26. Дистрибуција испитаника према томе да ли постоји утицај политичких странака или одређених политичких структура на навијаче

Преко половине испитаника је сматрало да политичке странке или одређене политичке структуре имају утицај на вође навијачких група и вође и језгро навијачке групе, док је 28,36% било мишљења да нема утицаја ни на једне ни на друге. Из графикона бр. 26 видимо да се 28,73% испитаника изјаснило да политичке странке или одређене политичке структуре имају утицај на вође навијачких група, њих 7,09% сматра да одређене политичке структуре имају утицај на језгро навијачке групе, док њих 20,52% сматра да имају утицај и на вође и на језгро навијачке групе, а само њих 3,73% сматра да имају утицај на обичне чланове-симпатизере. Такође, 2,24% испитаника мисли да политичке структуре имају утицај на све навијаче, док 9,33% на ово питање није дало одговор.

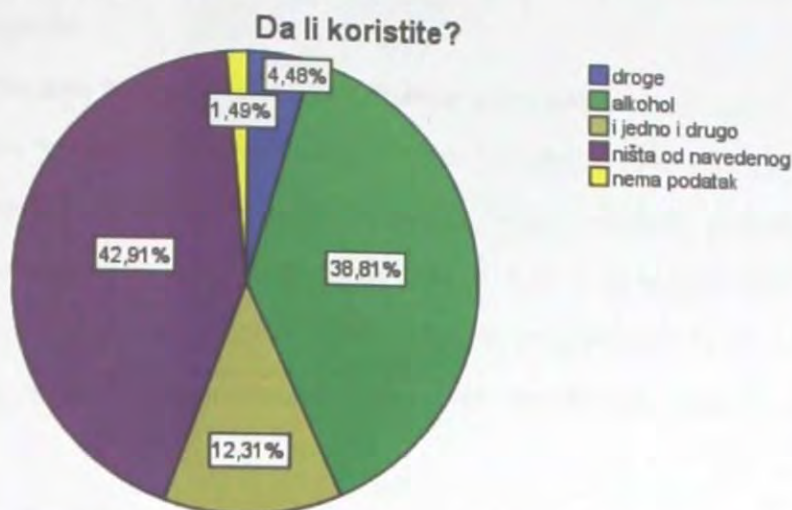
1.3.4. Структура навијачких група и њихове карактеристике

Веома занимљив сегмент истраживања односи се на разлике у навикама и понашању између појединих категорија навијача како смо их одредили – вођа, чланова језгра и чланова-симпатизера, односно између оних који су мање или више ангажовани у круговима навијача.

Једна од њихових битних карактеристика тиче се, између осталог, конзумирања алкохола и наркотика. Највише испитаника (42,91%) изјаснило се

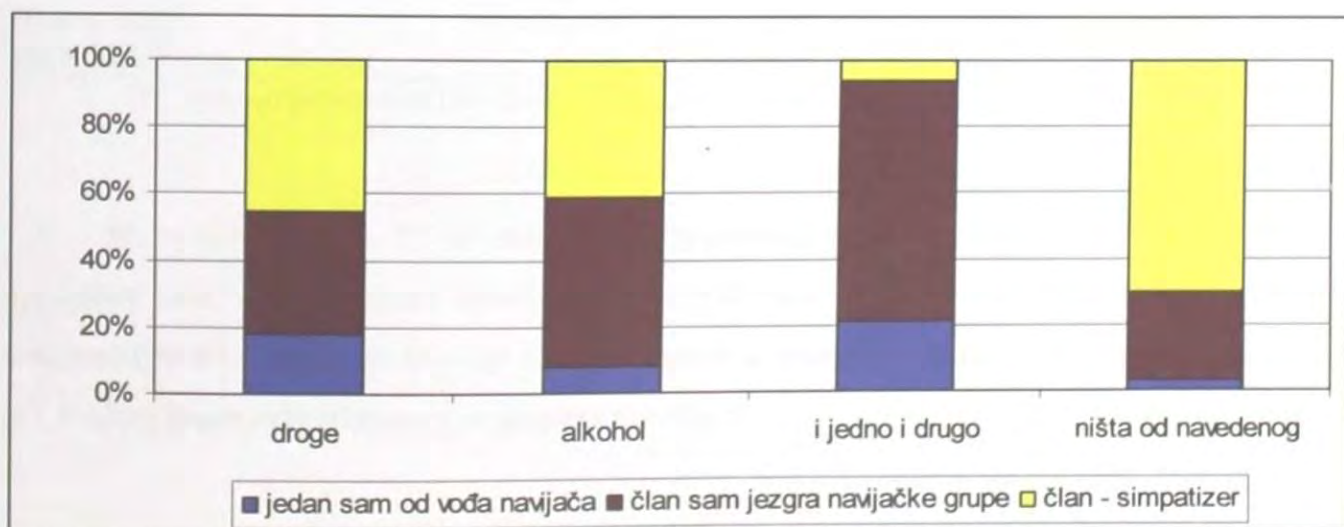
да не користи алкохол и дроге. Само алкохол користи 38,81%, само дроге 4,48%, док 12,31% користи и алкохол и дроге (графикон бр. 27).

Графикон бр. 27. Дистрибуција испитаника у односу на конзумирање дрога и алкохола

Из графикона бр. 28 види се да су испитаници који користе и дроге и алкохол у највећем проценту (72,7%) чланови језгра навијачке групе. Чак 93,9% навијача који користе и дроге и алкохол су или вође навијача, или су чланови језгра навијачке групе, док је само 6,1% члан-симпатизер.

Истовремено, у категорији оних који не користе ни алкохол ни дроге, чланови-симпатизери чине 69,6%, док остатак чине чланови језгра (27,2%) и вође навијача (3,3%).

Графикон бр. 28. Дистрибуција испитаника према статусу у навијачкој групи у зависности од тога да ли користи дроге и алкохол.

У подгрупи испитаника који не користе дроге и алкохол само је 3% вођа навијача и 27% чланова језгра навијачке групе, док се 70% изјаснило да су само чланови-симпатизери.

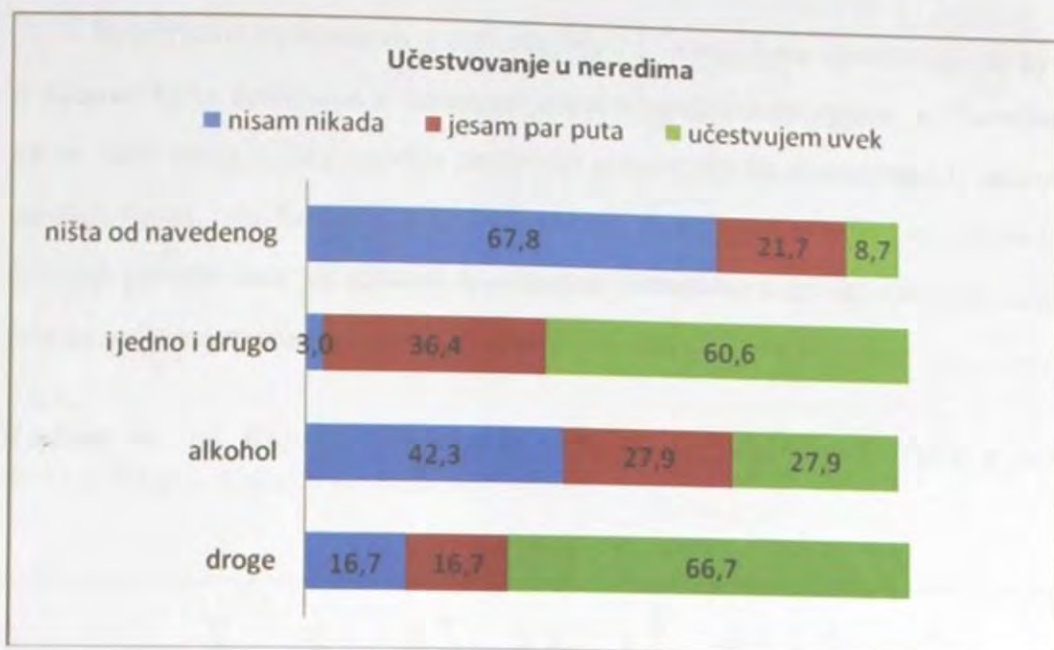
Такође, увидом у резултате логистичке регресивне анализе у табели бр. 11 уочавамо да са чланством у навијачкој групи највећу повезаност, од општих података, има конзумирање алкохола и дрога, (OR = 0,494; p=0,001; 95% IP 0,322-0,758), затим запосленост навијача (OR = 1,813; p=0,031; 95% IP 0,055-3,114) и да ли су родитељи у браку (OR = 1,854; p=0,045; 95% IP 1,013-3,395). Најмањи утицај има место рођења, тренутно похађање школе и бављење спортом.

Табела бр. 11. Дистрибуција испитаника према утицају неких социо-економских фактора на улогу навијача у навијачкој групи

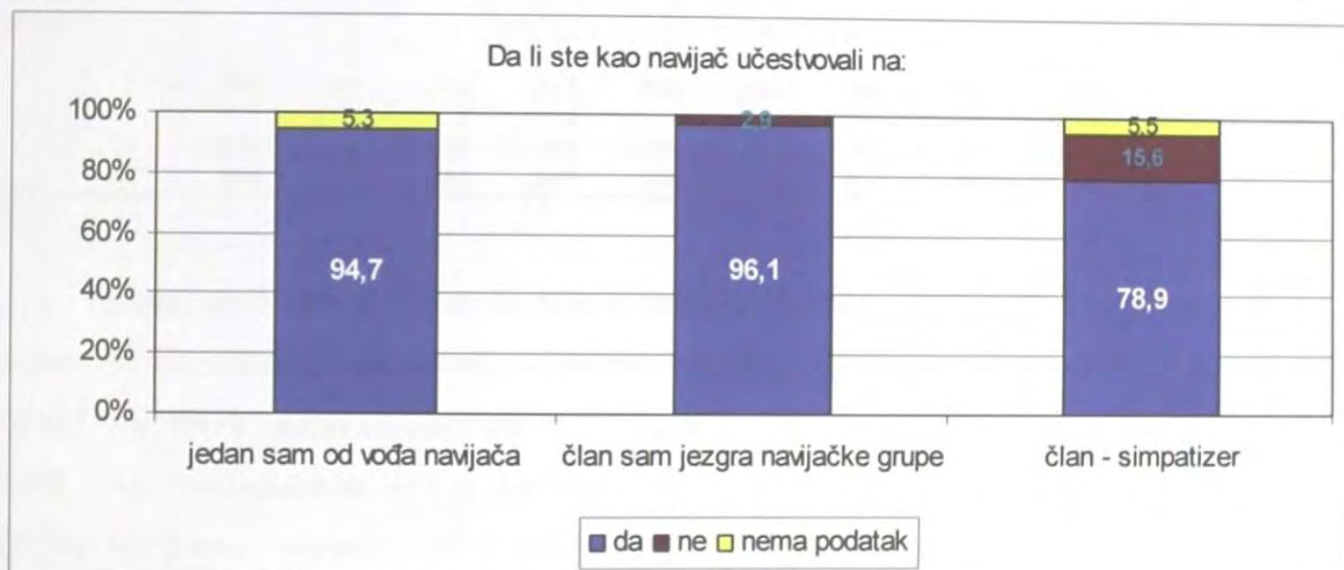
	OR	p	95% IP	
			DG	GG
Mesto rođenja	0,953	0,886	0,494	1,840
Gde živi (selo- grad)	0,902	0,735	0,497	1,638
Završena škola	0,706	0,249	0,390	1,276
Da li sada pohađa školu	0,967	0,876	0,633	1,477
Redovan-vanredan	2,778	0,172	0,642	12,016
Da li se bavi sportom	0,927	0,882	0,340	2,527
Da li je vernik	0,867	0,633	0,483	1,557
Zaposlenje	1,813	0,031	1,055	3,114
Životni standard	0,970	0,941	0,429	2,194
kod koga živi	1,367	0,287	0,769	2,430
Da li su roditelji u braku	1,854	0,045	1,013	3,395
Bračno stanje	2,073	0,224	0,641	6,702
Da li koristi droge i alkohol	0,494	0,001	0,322	0,758

IP- Interval poverenja; DG- donja granica; GG- gornja granica; p- značajnost

Из графикана бр. 29 уочавамо да у нередима учествују увек у највећем проценту они који користе дроге (66,7%) или они који користе и дроге и алкохол (60,6%), док они који не користе дроге и алкохол у највећем проценту (67,8%) не учествују никада у нередима навијача.

Графикон бр. 29. Учествовање у нередима у односу на коришћење дрога и алкохола

Графикон бр. 30. Дистрибуција испитаника према учествовању на скуповима у односу на статус у навијачкој групи

Сви од вођа навијача који су дали податак о свом статусу у навијачкој групи учествовали су на скуповима који нису спортске приредбе. Један од вођа навијача није дао податак, а сви остали 94,7% су учествовали на неком од скупова. Ако посматрамо чланове језгра навијачке групе само 2,9% није учествовало, док је њих 96,1% учествовало. У групи испитаника члан-симпатизер њих 15,6% није учествовало на јавним скуповима који нису спортске манифестације, док је 78,9% учествовало, а 5,5% није одговорило на постављено питање (графикон бр. 30).

Резултати приказани у табели бр. 12 указују на чињеницу да су понашања и навике вођа навијача и чланова језгара навијачких група, међусобно слични и да се, при томе, статистички значајно разликују од понашања и навика чланова-симпатизера, те би се, када говоримо о хетерогености навијачких група, на основу налаза овог истраживања могло говорити о поларизацији вођа и чланова језгра, с једне стране и чланова симпатизера са друге стране.

Табела бр. 12. Корелација између статуса у навијачкој групи и понашања (I-вође и језгро; II-чланови симпатизери)

	Loš uspeh u školi	Nediscipli. u školi	Neredovn. na nastavi	Sukobi sa učenicima	Sukobi sa profesorima	Korišćenje droge i/ili alkohola	Korišćenje droga	Korišćenje alkohola	Učešće u neredima navijača
Status navijača (2 kat.)									
c	.192	.287	.214	.513	.236	.338	.309	.352	.589
df	1	1	1	1	1	1	1	1	2
χ^2	8.846	20.630	10.985	82.083	13.609	28.999	23.722	31.819	120.493
p	.003	.000	.001	.000	.000	.000	.000	.000	.000

Наиме, како табела показује, вође и чланови језгра су у односу на чланове-симпатизере, статистички значајно (на нивоу 0,01) у школи имали лошији успех ($c=0,192$), били недисциплиновани ($c=0,287$), били нередовни на настави ($c=0,214$), сукобљавали се са другим ученицима ($c=0,513!$) и професорима ($c=0,236$), а сада користе дроге и/или алкохол ($c=0,338$), односно само дроге ($c=0,309$), само алкохол ($c=0,352$) и учествују у нередима навијача ($c=0,589!$). Наведени подаци недвосмислено указују на то да су школе права адреса за превентивне активности у циљу сузбијања хулиганизма и насиља на спортским приредбама, а циљна група су они ученици који својим асоцијалним понашањем „обећавају“ криминалну будућност. Приликом тумачења ових резултата треба оставити извесну резерву јер је код вођа и чланова језгра, због усаглашавања са нормама навијачких група, могуће ретроактивно „појачавање“ сопствених биографија истицањем лошег успеха, недисциплинованог понашања и сл. ради актуелне аутоперцепције као „лоших момака“.

1.3.5. Вође навијача и криминалитет

Својеврсну потпору наведеним резултатима дају и, раније поменути, још необјављени налази истраживања реализованог 2012. године⁵⁷⁸ уз подршку Министарства унутрашњих послова Републике Србије.

На основу анализе досијеа 30 евидентираних вођа навијача у Србији, утврђено је да је највиши степен образовања вођа навијачких група средња стручна спрема (93,34%). Двојица од тридесет вођа навијача (6,66%) завршили су основну школу, а ниједан од њих нема вишу или високу школску спрему.

Табела бр. 13. Старосна структура вођа навијачких група у Србији

	Број вођа навијача	Проценти
Valid		
Od 22 do 25 godina	10	33,3
Od 26 do 30 godina	9	30,0
Od 31 do 35 godina	5	16,66
Od 36 do 40 godina	5	16,66
Vise od 40 godina	1	3,33
Total	30	100,0

Да би се ближе сагледала старосна структура, за предмет анализе је узет временски период од пет година, као категорија за сажимање података (табела бр. 13). На овај начин сажети подаци указују да је незнатно више вођа навијача старости од 20 до 25 година (33,3%) од групе чија је старост од 26 до 30 година (30%). У поменутом узорку само је један од вођа био старији од 40 година.

Просечна старост вођа навијачких група који су били предмет анализе је 28,96 година, од тога 63,33% су млађи од 30 година, а 36,66% старији. Најмлађи вођа навијачке групе који је био предмет ове анализе има 22, а најстарији 41 годину. Међу вођама навијача није регистрован ниједан малолетник, што је логично, зато што су предмет анализе били најистакнутији, вође, они који се налазе на највишем врху навијачких организација. Да би неко постао вођа навијачке групе потребно је време, конкретни докази привржености клубу, као и изграђени ауторитет међу другим навијачима који се најчешће гради кроз учешће у сукобу са другим навијачким групама и полицијом.

⁵⁷⁸ Симоновић, Б., Ђурђевић, З., Оташевић, Б. (2012).

Табела бр. 14. Карактеристике криминалних каријера вођа навијачких група

	Број вођа навијача	Minimum	Maksimum	Srednja vrednost	Standardna devijacija
Godine starosti vođa koji čine uzorak	30	22	41	28,96	5.499
Број кривичних дела по учиниоцу	30	1	42	9.30	8.603
Godina starosti kada je izvršeno prvo krivično delo	30	11	25	17.80	2.941
Godina starosti kada je izvršeno poslednje krivično delo	27	20	35	25.89	4.822
Dužina kriminalne karijere	27	3	17	8.52	3.926
Valid N (listwise)	0				

Анализирајући криминалну каријеру испитаника (вођа навијача) уочава се да су од стране МУП-а Републике Србије, против 30 вођа навијачких група поднете кривичне пријаве за 279 извршених кривичних дела, што значи да је у просеку један вођа навијачке групе извршио 9,3 кривичних дела и то у временском периоду од 8,52 године (табела бр. 14).

Најмањи број регистрованих кривичних дела од стране једног вође навијача је 1 кривично дело (три вође навијача), а највише 42 (један вођа навијач). Само један вођа навијач је извршио више од 30 кривичних дела или 3,3%, а највећи број, тачније 70% су извршили од 1 до 10 кривичних дела (табела бр. 15).

Табела бр. 15. Број извршених кривичних дела по учиниоцу

	Број вођа навијача	Проценти
Valid Od 1 do 10 krivičnih dela	21	70,0
Od 11 do 20 krivičnih dela	6	20,0
Od 21 do 30 krivičnih dela	2	6,7
Više od 31 krivično delo	1	3,3
Total	30	100,0

У време извршења првог кривичног дела 83,3% вођа навијача је имало мање од 20 година, а старијих од 20 година, било је само 5 вођа навијачких група, односно 16,7% (табела бр.16). Аналогно томе, циљна група према којој је неопходно усмерити превентивне мере су млађи од 20 година.

Табела бр. 16. Година старости вођа навијача када су извршили прво кривично дело

	Број вођа навијача	Проценти
Valid		
Od 10 do 15 godina	6	20,0
Od 16 do 20 godina	19	63,3
Od 21 do 25 godina	5	16,7
Total	30	100,0

Највећи број вођа навијача, чије су криминалне каријере биле предмет анализе, своја последња регистрована кривична дела су извршили до своје 30 године живота, тачније 73,3%, и то од 20 до 25 година 53,3% и од 26 до 30 година 20%. Свих 27 вођа навијача у време када су извршили последња регистрована кривична су били старији од 20 година. Само је 16,7% вођа у време извршења свог последњег кривичног дела било старије од 30 година (табела бр. 17).

Табела бр. 17. Година старости вођа навијача када су извршили последње кривично дело

	Број вођа навијача	Проценти
Valid		
Izvršili po 1 krivično delo	3	10,0
Od 20 do 25 godina	16	53,3
Od 26 do 30 godina	6	20,0
Od 31 do 35 godina	5	16,7
Total	30	100,0

Додатном анализом можемо видети да је процентуално највећи број вођа навијача имало криминалну каријеру од 6 до 10 година 43,3%, а један од испитаника има криминалну каријеру од 16 до 20 година 3,3% (табела 18).

Табела бр. 18. Дужина криминалне каријере вођа навијача

	Број вођа навијача	Проценти
Valid		
Izvršili po 1 krivično delo	3	10,0
Od 1 do 5 godina	5	16,7
Od 6 do 10 godina	13	43,3
Od 11 do 15 godina	8	26,7
Od 16 do 20 godina	1	3,3
Total	30	100,0

Поред наведеног, а у циљу објективног сагледавања криминалне каријере вођа навијачких група, неопходно је имати у виду учесталост вршења

кривичних дела. У просеку сваки вођа, који је био укључен у анализу, годишње је вршио по 1,66 кривичних дела. Најмања учесталост су 0,2 кривична дела извршена у току године (два учиниоца), а највиша 5,25.

У структури извршених кривичних дела, вође навијачких група највише су извршили кривичних дела са елементима насиља. У циљу објективног сагледавања структуре кривичних дела, у кривична дела насиља систематизована су сва кривична дела којима је насиље циљ или средство за остварење неког другог циља, када је радња насиља конкретно манифестована или се њоме прети. Аналогно томе, узимајући у обзир наведену полазну претпоставку, као и структуру регистрованих кривичних дела која су извршиле вођа навијачких група, у кривична дела са елементима насиља систематизована су кривична дела против живота и тела (убиства; тешке телесне повреде; лаке телесне повреде и учествовање у тучи), кривична дела против јавног реда и мира (насилничко понашање), кривична дела против опште сигурности људи и имовине (изазивање опште опасности; тешка дела против опште сигурности; угрожавање сигурности), кривично дело насиље на спортској приредби или јавном скупу; кривично дело насиље у породици и кривична дела против државних органа (спречавање службеног лица у вршењу службене радње; напад на службено лице у вршењу службене дужности; ометање овлашћеног службеног лица у обављању послова безбедности или одржавања јавног реда и мира, члан 23. Закона о јавном реду и миру).

Међутим, полазећи од предмета рада и потребе да се укаже на посебну карактеристику профила, тачније на став који вође навијачких група имају према државним органима, конкретно према полицији, у графичком приказу посебно су представљена кривична дела против државних органа. Поред наведеног, посебно место у структури извршених дела посматране популације заузимају кривична дела против имовине (крађа; тешка крађа; разбојништво; уништење и оштећење туђе ствари; крађа возила) и кривична дела повезана са опојним дрогама (неовлашћена производња, држање и стављање у промет опојних дрога; омогућавање уживања опојних дрога). У категорију друга кривична дела која су извршиле вође навијачких група систематизована су: изазивање националне, расне и верске мржње и нетрпељивости; фалсификовање исправе; угрожавање јавног саобраћаја; неовлашћено набављање, држање,

ношење, размена или продаја ватреног оружја, муниције или експлозивних средстава.

Процентуално највећи број кривичних дела, која су вође навијачких група извршили, јесу кривична дела са елементима насиља (41,57%). На другом месту су кривична дела против имовине (21,86%). У структури укупног броја регистрованих кривичних дела посебно је приказано кривично дело насиље на спортској приредби, које чини 6,81% од укупног броја регистрованих кривичних дела. Како смо већ навели, за објективно сагледавање насиља, поред кривичних дела у складу са наведеним критеријумима селекције, неопходно је узети у обзир и кривична дела насиља на спортским приредбама и кривична дела против државних органа. Класификација кривичних дела извршена на овакав начин, доприноси да проценат кривичних дела насиља достиже до 60,56%, од укупног броја извршених кривичних дела. На понашање вођа навијача према државним органима указује број кривичних дела против државних органа, која у структури свих кривичних дела чине 12,18%, од укупног броја регистрованих кривичних дела са елементима насиља 20,1%. Број ових кривичних дела указује на мржњу, коју ова лица имају према државним органима, првенствено полицији која је објекат радње ових кривичних дела. На степен насилничког потенцијала ових лица указује и чињеница да су извршили и до три кривична дела убиства. У групи друга кривична дела, по свом броју се издвајају кривична дела угрожавање јавног саобраћаја, која чине 25,80% других кривичних дела. Наведена кривична дела заправо указују на модел насилничког понашања који је присутан у сваком сегменту живота ових лица (табела бр.19).

Табела бр. 19. Структура извршених кривичних дела вођа навијачких група

	Број кривичних дела	Проценти
Valid Кривична дела са елементима насиља	116	41,57
Кривична дела насиља на спортској приредби	19	6,81
Кривична дела повезана са опojним дрогама	18	6,45
Кривична дела против имовине	61	21,86
Кривична дела против државних органа	34	12,18
Друга кривична дела	31	11,11
Total	279	100,0

Поред изграђеног модела насилничког понашања вође навијача из поменутог узорка јављају се и као извршиоци кривичних дела против имовине (21,86%) и кривична дела повезаних са опојним дрогама 6,45%. Заправо то су кривична дела која указују на један од најчешћих начина како вође навијачких група обезбеђују средстава за живот.

Како из табеле број 20 можемо видети, од 30 вођа који су чинили узорак, њих 26 је вршило кривична дела са елементима насиља, 11 насиље на спортској приредби, а 16 вођа кривична дела против државних органа. У складу са напред наведеним подацима, конзистентни су и подаци о кривичним делима повезаним са опојним дрогама када се као извршиоци ових кривичних дела појављује 12 вођа, као и кривична дела имовинског криминалитета где се као извршиоци ових кривичних дела појављује њих 22.

Табела бр. 20. Дистрибуција кривичних дела у односу на извршиоце/вође навијача

	Број вођа навијача	Minimum	Maksimum	Srednja vrednost	Standardna devijacija
Kd sa elementima nasilja	26	1	8	4.46	5.022
Kd nasilja na sportskim priredbama	11	1	5	1.73	1.191
Kd povezana sa drogama	12	1	3	1.50	0.905
Kd protiv imovine	22	1	11	2.65	2.378
Kd protiv drzavnih organa	16	1	8	2.12	1.893
Druga kd	18	1	5	1.72	1.127

1.3.6. Навијачи који нису ангажовани у навијачкој групи

Посебну категорију, тј. подузорак у нашем истраживању чине навијачи који нису ангажовани у навијачкој групи (укупно 131). Овде ћемо приказати како се дистрибуирају резултати, узимајући у обзир варијабле које су се показале најзанимљивијим у нашем истраживању и које су статистички значајне. Резултате смо условно сврстали у три табеле. Табела бр. 21 описује њихово понашање у школи које се, на основу претходно представљених налаза, показало као добар предиктор каснијег ангажмана и понашања у навијачкој групи. На ово питање одговорили су сви неангажовани навијачи који су учествовали у истраживању. Карактеристично је за ове испитанике да су у

школи претежно имали задовољавајући успех, били редовни на настави и да се нису сукобљавали са другим ученицима и професорима.

Табела бр. 21. Понашање неангажованих навијача у школи

Понашање у школи	да	не
Успешан ђак	69 (52,7%)	62 (47,3%)
Лош успех у школи	14 (10,7%)	117 (89,3%)
Недисциплинован ђак	67 (51,1%)	64 (48,9%)
Нередован на настави	16 (12,2%)	115 (87,8%)
Сукобљавао се са другим ученицима	9 (6,9%)	122 (93,1%)
Сукобљавао се са професорима	9 (6,9%)	122 (93,1%)

Следећа табела бр. 22 приказује однос према алкохолу и дрогама (тј. према њиховом конзумирању), те уочавамо да нешто више од трећине конзумира алкохол (35,9%), а дроге свега 3,1%.

Табела бр. 22. Конзумирање дрога и алкохола о стране неангажованих навијача

Коришћење дрога и алкохола	да	не	без одговора
Користи дроге и/или алкохол	38,2%	61,1%	1 (0,7%)
Користи дроге	3,1%	96,2%	1 (0,7%)
Користи алкохол	35,9%	63,4%	1 (0,7%)

У нередима навијача никада није учествовало њих 109 (83,2%), док је 20 испитаника (15,3%) учествовало неколико пута, а један испитаник учествује увек (0,7%). Када је реч о скуповима који нису спортског карактера, половина испитаника не учествује (50,4%) у оваквим догађајима, нешто више од једне петине учествује (22,9%), док се остали не изјашњавају (26,7%). Најмање учествују у штрајковима радника – 2,3% (што важи и за ангажоване навијаче), а највише на патриотским скуповима – мада не у импозантном броју (20, односно 15,3%).

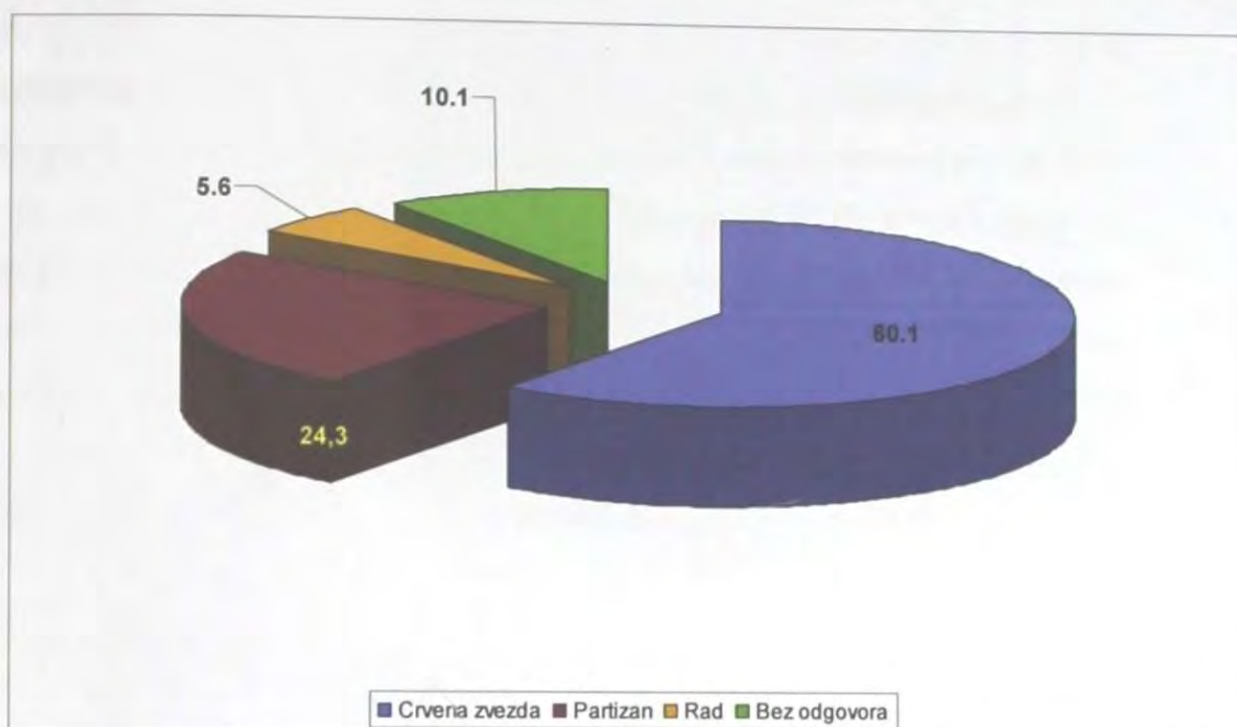
Табела бр. 23. Учествовање неангажованих навијача у нередима и на скуповима који нису спортског карактера

Учествовање у нередима навијача и на скуповима који нису спортског карактера	да	не	без одговора
Нереди навијача	21 (16,0%)	109 (83,2%)	1 (0,7%)
Скупови који нису спортског карактера (уопштено)	30 (22,9%)	66 (50,4%)	35 (26,7%)
Митинзи политичких партија	12 (9,2%)	84 (64,1%)	35 (26,7%)
Штрајкови радника	3 (2,3%)	93 (71,0%)	35 (26,7%)
Патриотски скупови	20 (15,3%)	76 (58,0%)	35 (26,7%)
Скупови против „Параде поноса“	16 (12,2%)	80 (61,1%)	35 (26,7%)

Даља анализа у коју су, уз неангажоване укључени и ангажовани навијачи, показује следеће: за разлику од неангажованих, ангажовани навијачи су чешће у статусу вође или члана језгра ($\chi^2=170,99$; $c=0,65$; $df=2$; $p=0,01$) и, сходно томе, у скоро свим активностима учествују у већој мери: у нередима навијача ($\chi^2=156,13$; $c=0,61$; $df=2$; $p=0,01$), на скуповима који нису спортског карактера ($\chi^2=84,72$; $c=0,53$; $df=1$; $p=0,01$), митинзима политичких партија ($\chi^2=20,86$; $c=0,29$; $df=1$; $p=0,01$), патриотским скуповима ($\chi^2=11,59$; $c=0,22$; $df=1$; $p=0,01$) и, свакако, на митинзима против „Параде поноса“ ($\chi^2=79,94$; $c=0,52$; $df=1$; $p=0,01$). Не мисле више од других да постоји утицај политичких партија на навијаче ($\chi^2=1,13$; $c=0,07$; $df=1$; (статистички незначајно), али ангажовани навијачи који дају објашњење чешће од неангажованих сматрају да је реч о повезаности политичких партија и навијача са криминалом или кажу да повезаност постоји и не објашњавају је, док неангажовани чешће мисле да је посредни политички интерес и финансирање навијача од стране политичара ($\chi^2=13,43$; $c=0,22$; $df=3$; $p=0,01$). Ангажовани навијачи чешће конзумирају дроге и/или алкохол ($\chi^2=45,29$; $c=0,39$; $df=1$; $p=0,01$), чешће су били лоши ($\chi^2=15,42$; $c=0,23$; $df=1$; $p=0,01$) и неуспешни ђаци ($\chi^2=9,47$; $c=0,19$; $df=1$; $p=0,01$), недисциплиновани ($\chi^2=29,17$; $c=0,32$; $df=1$; $p=0,01$) и нередовни на настави ($\chi^2=19,97$; $c=0,27$; $df=1$; $p=0,01$), при том чешће у сукобу са другим ученицима ($\chi^2=82,23$; $c=0,49$; $df=1$; $p=0,01$) и професорима ($\chi^2=15,12$; $c=0,23$; $df=1$; $p=0,01$). И једних и других највише има у категорији од 18 до 25 година, затим од 26 до 40 ($\chi^2=0,27$; $c=0,01$; $df=1$; ст. незначајно). Ангажованих навијача чешће има међу испитаницима који су свој животни стандард оценили као изразито добар или изразито лош, док су неангажовани чешће просечни ($\chi^2=8,17$; $c=0,17$; $df=2$; $p=0,05$).

Припадност фудбалским клубовима „Црвена звезда“, „Партизан“ и „Рад“

Најбројнији међу испитаницима јесу навијачи ФК „Црвена звезда“ – 161 или 60,1%, затим ФК „Партизан“ – 65 или 24,3% и ФК „Рад“ 15, односно 5,6%. Није се изјаснило за који клуб навија 27 испитаника (10,1%).

Графикон бр. 31. Припадност групама навијача појединих клубова

Корелациона анализа показује да је међу Звездиним навијачима статистички значајно више оних који су вође или чланови језгра навијача, док је међу Партизановим и Радовим навијачима више чланова симпатизера ($\chi^2=28,01$; $c=0,34$; $df=4$; $p=0,01$). Звездени навијачи чешће учествују у нередима навијача у односу на Партизанове ($\chi^2=34,86$; $c=0,37$; $df=2$; $p=0,01$)⁵⁷⁹, они чешће од осталих учествују на скуповима који нису спортског карактера ($\chi^2=29,0$; $c=0,35$; $df=1$; $p=0,01$) и на скуповима против „Параде поноса“ ($\chi^2=32,78$; $c=0,37$; $df=2$; $p=0,01$), а нема разлике у погледу учешћа на митинзима политичких партија ($\chi^2=1,16$; $c=0,08$; $df=2$; статистички незначајан) и патриотским скуповима ($\chi^2=0,04$; $c=0,01$; $df=2$; ст. незначајан). Звездени навијачи су, такође, чешће убеђени да постоји утицај политичких партија на навијаче ($\chi^2=8,08$; $c=0,19$;

⁵⁷⁹ Навијачи ФК „Рад“ из техничких разлога нису могли бити обухваћени статистичким поступком (због малог броја испитаника – 15, очекиване фреквенције у контингенцијској табели биле су испод дозвољеног минимума).

df=2; p=0,05) и тај утицај чешће објашњавају повезаношћу са криминалом или кажу да утицај постоји, али га не објашњавају, док Партизанови навијачи чешће мисле да је реч о политичким интересима или не дају никакав одговор ($\chi^2=8,07$; c=0,19; df=3; p=0,05). Звездени навијачи су бројнији међу корисницима дрога ($\chi^2=10,02$; c=0,20; df=2; p=0,01) и алкохола ($\chi^2=8,11$; c=0,18; df=2; p=0,05). Чешће су у школи били недисциплиновани ($\chi^2=16,15$; c=0,25; df=2; p=0,01), нередовни на настави ($\chi^2=7,85$; c=0,18; df=2; p=0,05) и сукобљавали се са другим ученицима ($\chi^2=19,82$; c=0,28; df=2; p=0,01), али је занимљиво да нису били ни успешнији ни мање успешни ђаци од других ($\chi^2=1,04$; c=0,07; df=2; ст. незначајан). Нема значајне разлике ни када је у питању старосна доб навијача ($\chi^2=2,84$; c=0,11; df=2; ст. незначајан), образовни ниво ($\chi^2=0,09$; c=0,02; df=2; ст. незначајан), стамбени статус ($\chi^2=5,31$; c=0,16; df=2; ст. незначајан)⁵⁸⁰, оцена свог животног стандарда ($\chi^2=0,33$; c=0,04; df=2; ст. незначајан) и запосленост, тј. радни статус ($\chi^2=2,79$; c=0,12; df=2; ст. незначајан) ⁵⁸¹.

1.4. Дискусија

У дискусији наших резултата направићемо кратак осврт на статистички добијене резултате приказане табеларно и графички, упоредити их са резултатима из литературе у циљу компарације нашег са другим домаћим и страним истраживањима.

Како је већ наведено, за анкету смо се определили зато што смо мишљења да је она најпримеренија и најјевтинија за испитивање социјалног окружења, ставова и мишљења навијача. Истраживање је спроведено на територији Града Београда, с обзиром на то да је у Београду евидентирано једанаест међусобно супротстављених навијачких група, од укупно четрдесет колико их има на целој територији Републике Србије. Такође, у Београду су регистроване најорганизованије и најбројније навијачке групе ФК „Црвена звезда“ и ФК „Партизан“, а уједно у Београду се одржи више од трећине укупног броја спортских манифестација које се одрже на територији Србије.

⁵⁸⁰ Поново без ФК „Рад“.

⁵⁸¹ Обе корелације без ФК „Рад“.

У периоду од 1.1.1997. до 1.1.2012. године на спортским приредбама у нашој земљи 12 особа је изгубило живот, од којих 11 у Београду, док је од укупног броја повређених лица 54% задобило телесне повреде на истом подручју. Од укупног броја извршених прекршаја у вези са спортским приредбама у нашој земљи, 53,09% прекршаја извршено је на територији Града Београда.⁵⁸²

Анализом резултата у односу на пол припадника навијачких група обухваћених истраживањем, од 268 анкетираних испитаника, била је само једна жена, што потврђује претпоставку да навијачку популацију чине мушкарци, док жене нису укључене у активности навијачких група, те навијачку сцену посматрају „са стране“.

Присуство жена међу екстремним навијачима у складу је са нашим очекивањима и потврђује резултате ранијих истраживања. У истраживању које је спровео хрватски социолог Дражен Лалић на узорку од 108 навијача „Торциде“, навијачке групе ФК „Хајдук“, међу испитаницима су биле три жене.⁵⁸³ Слично истраживање, али са нешто другачијим резултатима спроведено је и у Македонији на подручју градова Скопља и Битоља, на узорку од 150 навијача из две најбројније групе у Републици Македонији „Комити“ навијачка група ФК „Вардар“ и „Чкембери“ навијачка група ФК „Пелистер“. Резултати тог истраживања потврђују да је у навијачкој групи ФК „Вардар“ ангажовано 2% жена, док је у случају навијачке групе ФК „Пелистер“ тај проценат већи и износи 10%.⁵⁸⁴

Судећи према резултатима ове анкете утврђене просечне године старости испитаника – 23,38 (четвртина навијача је имала до 20 година, а половина од 20 до 28 година) у нашем истраживању потврђују резултате првог југословенског истраживања навијачких група,⁵⁸⁵ у ком су испитаници били старости између 22 и 24 године, а у супротности су са неким ранијим, пре свега страним

⁵⁸² Подаци Управе за аналитику МУП-а Републике Србије

⁵⁸³ Lalić, D. (1993) *op. cit.* str. 120.

⁵⁸⁴ Козарев, А. (2007) *op. cit.* стр. 114.

⁵⁸⁵ Buzov, Ž., Magdalenić, I., Perasović, B., Radin, F. (1989) *Navijačko pleme, poseban separat časopisa Pitanja, Zagreb.*

истраживањима, која су показала да су хулигани махом малолетници који потичу из „социјално угрожених слојева друштва“.⁵⁸⁶

Анализом резултата анкете према месту рођења (Табела бр. 9.) највише испитаника 167 (62,3%) је рођено у Београду. У осталим местима у Р Србији је рођено 77 (28,7%), а по 12 испитаника је рођено у некој другој држави или није дало податак. Ови резултати потврђују теоријске ставове неких домаћих аутора, да је насиље екстремних навијачких група урбани феномен и проблем великих градова, али је чињеница и да су наши испитаници навијачи београдских клубова, те је логично да су већим делом из Београда. Што се тиче вероисповести испитаника (Графикон бр. 4) углавном су православци – њих 225 (83,96%), муслимана је било 6 (2,24%), 2 католика (0,7%), док 28 испитаника (10,4%) нису верници. Већина хулиганских група у свој идентитет усваја елементе екстремног национализма и у своја обележја укључује чак и национал-социјалистичке и фашистичке симболе. У суштини, национализам екстремних навијачких група представља само декор, али не и суштину њиховог деловања. Па можемо рећи да никакав национализам није компатибилан са мржњом према сопственој држави и полицији, без обзира на све неспорне мане које сваки државни апарат има.

Образовна структура испитаника (Графикон бр. 1) показује да је више од половине – 59,33% испитаника са завршеном средњом школом, 14,18% има завршену вишу школу, а њих 13,81% само основну школу. Код неких је процес школовања у току, тако да они који тренутно студирају међу испитаницима чине 32,46% (20,15% је на факултету и 12,31% студира вишу школу), ученици средње школе су заступљени са 15,30%, а веома мали број је ученика основне школе (2,61%) (Графикон бр. 2). Добијени резултати слични су резултатима већ поменутог истраживања које се односи на навијачку групу Торцида где је било више од три четвртине испитаника са средњом школом.

Из добијених резултата видимо да укупно 73,14% испитаника има завршену основну или средњу школу. Једна од битних карактеристика навијачке субкултуре је низак ниво образовања. Управо необразованост и униформно понашање екстремних навијача их чини веома погодним за манипулацију, што значи да они могу бити злоупотребљени од стране разних

⁵⁸⁶ Dunning, E., Murphy, P. and Williams, J. M. (1988) op. cit. p. 157-183.

екстремних опција, а то могу бити разне криминалне организације или одређене политичке или парapolитичке групе задужене за стварање одређене климе у друштву.

Дистрибуција резултата у односу на животни стандард испитаника (Графикон бр. 5) показује да је највише навијача незапослено 43,28%. Стални посао има 30,97%, а њих 19,03% има повремено посао. Већина испитаника је става да им је животни стандард добар, док њих 30% оцењује свој животни стандард као низак. Само 8,21% испитаника има висок животни стандард. Упоредо, анализа резултата испитаника према месту и начину живота (Графикон бр. 6) показује нам да 54,48% испитаника живи код родитеља, 25,37% живи у свом стану или кући, док 16,04% живи као подстанар, 3,6% је у категорији нешто друго, а 0,75% испитаника није дало одговор на постављено питање. Резултати ове анкете упућују да испитаници потичу из различитих социјалних слојева, а највише их припада средњем социјалном слоју. С обзиром на економску ситуацију у којој се налази српско друштво, ове резултате треба схватити условно. У сваком случају стереотип о хулиганима као припадницима искључиво „социјално угрожених слојева,“ не потврђује се кроз резултате овог истраживања. У вези са тим, неки истраживачи указују на појаву „нове генерације малолетних делинквената“ која потиче из економски ситуираних породица, негирајући пресудну улогу сиромаштва у испољавању криминалног облика понашања.⁵⁸⁷ Сматрамо да хулигане прво треба посматрати кроз њихов систем вредности, који је делом и социјално условљен, а не искључиво у контексту њиховог статуса у друштву.

Уједно, резултати ове анкете показују да већина испитаника 60,45% потиче из стабилних породица и живе, или су живели са оба родитеља, 20,52% живи са једним родитељем јер су родитељи разведени, док код 18,28% један од родитеља је умро (Графикон бр.8). Овакав резултат оповргава тврдње да навијачи углавном потичу из разбијених породица, па се може закључити да припадници навијачких група у Србији не потичу из „разбијених породица“ у значајно већој мери у односу на њихове вршњаке који нису навијачи. Када је у питању брачни статус испитаника, 78,36% је неожењено, 17,16% је у браку, док је њих 4,10% разведено, њих 0,37% није дало податак о свом брачном статусу

---

⁵⁸⁷ Armstrong, G. (1998) *op. cit.* p. 56.

(Графикон бр. 9). Резултати овог истраживања слични су са резултатима истраживања које је спроведено у Македонији, где је 63% навијача ФК „Пелистер“ и 78% навијача ФК „Вардар“ неожењено. Висок проценат навијача који не живе у браку је очекиван с обзиром на то да су просечне године живота испитаника износиле 23,38 година.

Да би проверили хипотезу о хомогености навијачких група у Србији, предмет анализе биле су основне карактеристике различитих категорија припадности чланова навијачких група: вођа навијача; чланова језгра и чланова симпатизера.

Од наведеног броја испитаника највећи број 40,67% изјаснио се као члан-симпатизер, нешто мањи проценат 38,06% као члан најужег језгра навијачке групе, а само 7,09% навијача изјаснило се као један од вођа навијача, њих 14,18% није дало податак о свом статусу и највероватније уопште нису ангажовани у навијачкој групи, без обзира на то што су ватрени навијачи (Графикон бр. 11).

Наши резултати показују да навијачке групе у фудбалу нису хомогене структуре, као и то да се понашања и навике вођа навијача и чланова ужих језгара навијачких група статистички значајно разликују од понашања и навика чланова-симпатизера, као и навијача који нису чланови навијачке групе те да се, када говоримо о хетерогености навијачке популације, може говорити о груписању вођа и чланова језгра с једне стране и чланова-симпатизера и навијача који нису ангажовани у навијачкој групи с друге стране. Вође и најуже језгро навијачких група су по правилу пунолетне особе, које имају утицај на понашање других чланова навијачких група, који су по правилу млађе пунолетне особе или малолетници.

У односу на просечне године старости наших испитаника које износе 23,38, година, резултати истраживања на узорку од 30 регистрованих вођа навијача⁵⁸⁸ указују на то да су вође навијача просечне старости 28,96 година, уз то да 36,65% има више од 30 година. Најстарији вођа навијачке групе у нашем узорку има 41 годину. Ово истраживање показује да су остали чланови, а посебно чланови-симпатизери знатно млађи од вођа навијача и међу њима има доста малолетника. Према подацима Управе за аналитику МУП-а Републике

⁵⁸⁸ Симоновић, Б., Ђурђевић, З., Оташевић, Б. (2012).

Србије најмлађи регистровани члан навијачке групе има 11 година. Наш резултат је у корелацији са податком из Италије, по коме неки екстремни навијачи имају 35 и више година старости док су обични навијачи, чланови навијачких група знатно млађи и имају између 20 и 24 године.⁵⁸⁹ Такође, вође навијачких фудбалских група и подгрупа карактерише изражена поликриминална активност и вршење кривичних дела која нису повезана са спортским приредбама, што утиче на безбедносну ситуацију у Србији како у спорту, тако и изван њега. Против вођа навијачких група и подгрупа обухваћених нашим истраживањем, поднето је укупно 279 кривичних пријава, што значи да је у просеку један вођа навијачке групе извршио 9,3 кривичних дела. У узорку доминирају кривична дела са елементима насиља 60,56%. Примера ради, вође навијача из нашег узорка извршили су три убиства, с тим да је један од 30 анализираних вођа навијача обухваћен узорком, убијен у јулу 2012. године, (убиство до момента завршетка овог рада није разјашњено). Поређења ради, у периоду 1996-1999. године у вези са фудбалом у Енглеској је извршено 3 убиства, у Италији 5, у Холандији 1.⁵⁹⁰ Мада су вође навијачких група из нашег узорка извршили процентуално највећи број кривичних дела са елементима насиља, значајна је и дистрибуција имовинских кривичних дела (крађе, тешке крађе, разбојништва). Од укупно тридесет вођа навијача обухваћених узорком њих 22 је извршило 61 имовинско кривично дело.

Посебно забрињава податак у вези са дрогама, од анализираних 30 вођа навијачких група, против њих 12 (значи више од трећине) поднете су кривичне пријаве због кривичних дела у вези са дрогама. Овај податак је веома значајан и налаже посебна будућа истраживања у вези са фудбалским навијачима и конзумирањем и дистрибуциом дрога (нпр. анонимна анкетања навијача, анализа криминалних досијеа вођа навијачких група, интервјуисање криминалистичких полицајаца који раде на сузбијању криминалитета у вези са дрогама, анкетања нарко-зависника који су на лечењу).

Резултати анкете потврђују да су испитаници током школовања у највећем проценту били успешни 44,40% и дисциплиновани 23,51% ђаци. Лош успех у школи имало је 18,28% испитаника, нередовних на настави је било

⁵⁸⁹ Roversi, A., Balestri, C. (2000) op.cit. p. 95.

⁵⁹⁰ Dunning, E. (2000) op. cit. p. 151.

7,46%, док је 3,73% њих имало сукобе са другим ученицима и професорима (Графикон бр. 12).

Највише испитаника (42,91%) не користи алкохол и дроге. Само алкохол користи 38,81%, а само дроге 4,48%, њих 12,31% користи и алкохол и дроге (Графикон бр. 27).

Варијабла статус испитаника⁵⁹¹ доведена је у везу са понашањем и успехом испитаника током школовања, са коришћењем опојних средстава и/или алкохола од стране испитаника. Све утврђене корелације статистички су значајне на нивоу 0,01% и говоре о лошем успеху у школи, вођа навијача као и чланова језгра навијачких група, њиховој већој недисциплини и нередовности на настави, чешћем сукобљавању са ученицима (чак $s=0.516$, $df=2$, $\chi^2=83.245$, $p=0.000$) и професорима, али и о чешћем конзумирању дрога и/или алкохола $s=0.597$, $df=4$, $\chi^2=125.830$, $p=0.000$.

Навијачи који користе дрогу су три пута (75%) ангажованији у навијачкој групи, у односу на оне који нису ангажовани (25%). Од 104 навијача који користе алкохол, 50 (48,1%) није ангажовано у навијачкој групи, а 54 (51,9%) јесте. Скоро сви навијачи (93,9%) који користе и дроге и алкохол ангажовани су у навијачкој групи, док је мање од четвртине навијача (23,5%) који не користе дроге и алкохол, ангажовано (Графикон бр. 28).

Испитаници који користе и дроге и алкохол су у највећем проценту 72,7% чланови језгра навијачке групе. Чак 93,9% навијача који користе и дроге и алкохол су или вође навијача, или су чланови језгра навијачке групе. Само 6,1% је члан-симпатизер.

У подгрупи испитаника који не користе дроге и алкохол, само је 3% вођа навијача и 27% чланова језгра навијачке групе, док се 70% изјаснило да су само чланови-симпатизери (Графикон бр. 29).

Нема сумње да фудбалски навијачи могу да буду добра циљна група за дистрибуцију дрога. На другој страни, с обзиром на постојање организације, хијерархијске устројености и склоности ка криминалу вођа фудбалских навијача, међу члановима навијачких група могу се лако регрутовати будући нарко-дилери. Изненађује податак да је питање односа фудбалских навијача и дрога потпуно запостављено у досадашњим истраживањима. Само је у једном

---

⁵⁹¹ Варијабла садржи категорије испитаника: вође навијач, чланове језгра и чланове симпатизере

раду разматран проблем конзумирања дрога или алкохола пред фудбалске утакмице у циљу појачавања агресивности, концентрације и савладавања страха, што је уочено код неких категорија екстремних фудбалских навијача.⁵⁹²

Следећа група питања тиче се односа испитаника према клубу за који навијају или/и односа према навијачкој групи чији су чланови (уколико су чланови навијачке групе).

Резултати истраживања показују да је највише испитаника изабрало да навија за свој клуб без туђег утицаја 41,42%, а скоро четвртина 23,51% је почела да навија за свој клуб под утицајем родитеља. Више је навијача 12,69%, који су почели да навијају за свој клуб под утицајем вршњака, него оних који су почели да навијају под утицајем старијег брата 9,70% (Графикон бр. 13). Испитаници чији родитељи навијају за неки клуб отишли су на прву утакмицу у просеку са $10,50 \pm 4,323$ година, а испитаници чији родитељи не навијају ни за један клуб на прву утакмицу отишли су у просеку са $13,11 \pm 4,076$ година. Ова разлика је статистички значајна ($t = 4,796$; $p = 0,000$), (Графикон бр.14)

Половина испитаника за свој клуб навија између 10 и 20 година, а чланови су навијачке групе између 4 и 10 година. Екстремно дуго за клуб навијају 4 испитаника, од чега су 3 активни чланови језгра навијачке групе (Графикон, бр. 15). У већ споменутом истраживању у Хрватској (Лалић, 1993) добијени су резултати, као и у нашем истраживању, где се готово половина 47,2% испитаника изјаснила да је члан навијачке групе, шест и више година. Ова истраживања показују да је навијачка субкултура посебан феномен младих у последње две деценије на овим просторима.

У криминолошкој литератури често се истиче да се малолетници и млађа пунолетна лица расно, етнички локално организују, и склони су удруживању у групе које се темеље на војничком схватању хијерархије, послушности и потчињености вођама. Млади су у оквиру групе агресивнији и спремнији да изазову неред и насиље него њихови вршњаци који нису организовани. О парамилитарном и територијалном начину организовања ултранавијача, пишу и неки италијански аутори.⁵⁹³ Војнички устројена хијерархија и територијална

⁵⁹² Ayres, T., Treadwell, J. (2012) Bars, drugs and football thugs: Alcohol, cocaine use and violence in the night time economy among English football firms, *Criminology and Criminal Justice*, Vol.12, No.1, p. 83-100.

⁵⁹³ Roversi, A., Balestri, C. (2000) *op. cit.* p. 191.

организација карактеристика је и екстремних фудбалских навијачких група и подгрупа у Србији, што показује и наше истраживање.

Удруживање у хулиганске групе посебно је опасно за младе људе, јер им пружа осећај моћи, припадности и потпомаже им у изградњи индивидуалног идентитета. Дакле, навијачке групе поседују одређену хијерархију, структуру, вођство, често и своју територију, као и своје симболе по којима ће их други препознавати. То су химна, грб, застава и навијачке песме. Са сигурношћу можемо тврдити да су идентификоване категорије фудбалских хулигана сличне са другим криминалним групама које окупљају младе, претежно мушкарце, који су оријентисани ка вршењу насилничког криминалитета. Због тога су, за разумевање насиља навијача значајна криминолошка истраживања која за предмет изучавања имају удруживање малолетника и млађих пунолетних лица у групе које су склоне криминалном, односно насилничком понашању.

Теоријски посматрано, вредно је пажње мишљење неких страних аутора да истраживања фудбалског хулиганизма треба обогатити студијама о малолетничкој делинквенцији и култури понашања младих делинквената.⁵⁹⁴

Резултати линеарне регресивне анализе у табели бр. 10. показали су да на године навијања за клуб статистички значајно утиче животни стандард ($p < 0,05$), док су на први одлазак на утакмицу највећи утицај имали родитељи навијачи ($p < 0,001$), затим место рођења и животни стандард ($p < 0,05$). То, да ли родитељи живе у браку или не није имало утицаја ни на један испитивани параметар.

Први одлазак на утакмицу испитаника из Београда је био у просеку са $11,23 \pm 4,191$ година, у другим местима у Србији са $14,01 \pm 3,754$ година, а у некој другој држави са $9,33 \pm 4,755$ година. Испитаници који су рођени ван Београда, статистички значајно касније су у просеку отишли на прву утакмицу, у односу на испитанике који су рођени у Београду ($t = 4,859$; $p = 0,000$), или некој другој држави ($t = 3,861$; $p = 0,000$).

Добијени резултати потврђују да је навијачка субкултура, а самим тим и феномен фудбалског хулиганизма, урбани феномен и проблем великих градова. У историји савременог спорта познато је да се насиље и агресија који су везани за спортске догађаје јављају једнако у развијеним и неразвијеним срединама,

⁵⁹⁴ Spaaij, R. (2008) Men Like Us, Boys Like Them, Violence, Masculinity, and Collective Identity in Football Hooliganism, *Journal of Sport and Social Issues*, vol. (32), No.4. p. 389.

као и да су најчешће присутни тамо где је лако применити „закон великих бројева“, односно у већим урбаним центрима. У сиромашним срединама, каква је наша, нарочито у великим градовима у којима криминал једнако не мањка, економске могућности за његову контролу, сузбијање и превенцију знатно су мање, него у развијеним срединама. Немогућност да се испуне егзистенцијални услови, незапосленост, „изазови велеграда“, друштвени амбијент који не подстиче испољавање креативности појединаца и, коначно, досада, доводе до тога да је код младих у градовима коришћење слободног времена један од могућих предуслова за насилничко понашање.

Увидом у резултате логистичке регресивне анализе уочавамо да највећу повезаност, од општих података, са чланством у навијачкој групи има конзумирање алкохола и дрога (OR = 0,494; $p=0,001$; 95% IP 0,322-0,758) затим запосленост навијача (OR = 1,813; $p=0,031$; 95% IP 0,055-3,114) и да ли су родитељи у браку (OR = 1,854; $p=0,045$; 95% IP 1,013-3,395). Најмањи утицај има место рођења, тренутно похађање школе и бављење спортом.

Ови подаци потврђују да постоји веза између конзумирања алкохола и/или дрога, сиромаштва, бесперспективности и фудбалског хулиганизма. Хулигани су некада лица која потичу из разбијених породица, незадовољни својим друштвеним положајем и који не виде перспективу у некој даљој будућности, због чега лако скрећу странпутицом тражећи сопствени идентитет у насилном и криминалном миљеу. Често конзумирање алкохола и дроге од стране екстремних навијача, имплицира агресивно понашање. Незапосленост, разбијена породица, конзумирање алкохола и дрога јесу нека доминатна обележја, која претежу у структури навијачких група, али се треба суздржати од доношења генералних закључака, јер увек постоје изузеци који руше сва правила у анализи насиља на спортским приредбама. Примера ради, поједине студије оправдано тврде да алкохол није увек узрок хулиганског и насилног понашања. Неке хулиганске групе, попут ICF (Inter City Firm) која навија за „West Ham“, противници су конзумирања алкохола пре и за време фудбалске утакмице, јер желе да буду потпуно спремни у случају да дође до потребе за реализацијом хулиганских активности.⁵⁹⁵ У земљи у којој су број незапослених, проценат разведених бракова и број лица која конзумирају разне врсте

⁵⁹⁵ Dunning, E., Murphy, P., Williams, J. (1988) *op. cit.* p. 15.

психоактивних супстанци у порасту, оправдано се поставља питање да ли су насилни навијачи у том погледу значајно другачији од њихових вршњака.

Нешто мање од пола испитаника (47,01%) није никада учествовало у нередима навијача, а скоро исти је проценат оних који јесу учествовали пар пута (26,12%), или учествују увек (25,37%) (Графикон бр. 20). Варијабла учествовање у нередима навијача доведена је у везу са конзумирањем дрога и/или алкохола. Све утврђене корелације статистички су значајне на нивоу 0,01, и говоре да у нередима учествују у највећем проценту они који користе дроге (66,7%), или они који користе и дроге и алкохол (60,6%), док они који не користе дроге и алкохол у највећем проценту (67,8%) не учествују никада у нередима навијача (Графикон бр. 29).

Алкохол је једно од најчешћих објашњења настанка насиља на спортским приредбама у Европи. У том циљу многе европске земље донеле су превентивне мере ограничења точења алкохола у близини спортских објеката и мере забране конзумирања алкохола на спортским приредбама. Насупрот томе, такве мере забране не постоје у Северној Америци. Алкохолни напици се могу купити на хокејашким утакмицама, али је насиље на спортским приредбама неупоредиво мање него у европским земљама, што се превасходно може објаснити културолошким разликама. У Северној Америци клубови су по правилу у власништву екстремно богатих људи, и веза између навијача и власника клубова у хокеју никада није била јака. Насупрот томе у већини европских земаља навијачи сматрају да су део клуба, а везе и интереси власника клубова и екстремних навијача вишеструко су испреплетане. На другој страни, типични посетиоци спортских приредби у Северној Америци су припадници средње класе, факултетски образовани и међу њима је скоро половина посетилаца женског пола. Једно истраживање спроведено у Торонту показује да је на хокејашким утакмицама 45% гледалаца женског пола са просечним примањима, које улазе у национални просек средње класе. Скоро половина гледалаца су запослени или су власници компанија. Просечни навијач на хокејашким утакмицама у Канади је у средњим тридесетим годинама и далеко је од категорије лица склоних криминалу и насилничком понашању, што је

суштински другачија структура навијача у односу на европске земље.⁵⁹⁶ У Европи, навијачи који су по евиденцијама полиције вршили насиље на спортским приредбама, у највећем проценту су старости испод двадесет година.

Алкохолисаност и конзумирање дрога често се поистовећују са ексцесима на спортским приредбама и у Србији. Такве тврдње представљају покушај да се дође до јединственог објашњења, али и тежњу да се пребаци јавна и колективна одговорност на појединца. Код нас је присутна тенденција да алкохолисаност важи као оправдање, па је то разлог честог пренаглашавања алкохолисаности. Практична искуства иду у прилог тврдњи да гледаоци долазе на утакмице под извесним утицајем алкохола, а у новије време и под утицајем разних наркотичких средстава. Међутим, не можемо тврдити да је алкохол узрочни фактор насилничког понашања, али је потпуно јасно да је он снажан пратећи елемент. Управо ти који започињу nerede на спортским приредбама јесу припити навијачи. Они представљају посебан безбедоносни проблем после завршетка спортских приредби када се остала публика разиђе, а они у широј зони стадиона наставе са вршењем прекршаја и кривичних дела. Тада је комплетна одговорност за одржавање јавног реда и мира у рукама полиције, што прузрокује велико трошење материјално-техничких средстава и повећање ангажовања људских ресурса.

Највећи број испитаника (40,67%) присуствује утакмицама једном у петнаест дана (увек када њихов клуб игра на домаћем терену), њих 13,06% иде на утакмице једном месечно, 12,69% иде једном у два месеца, 4,85% испитаника није одговорило на постављено питање, док је њих 28,73% у групи нешто друго (Графикон бр. 17). На гостујућим утакмицама петнаестодневно (тј. увек) је присутно 29,85% испитаника, месечно иде њих 12,31%, једном у два месеца 14,55%, док 2,99% испитаника није одговорило на постављено питање. Највећи проценат испитаника 40,30% налази се у групи нешто друго (Графикон бр. 18). Без обзира на то да ли клуб за који навијају игра на домаћем терену или гостује, значајан је број испитаника који су у категорији нешто друго, где се посебно могу издвојити одговори типа „на утакмице идем кад имам слободног времена“ или „на утакмице идем када имам новац да купим карту“.

---

⁵⁹⁶ Julian, R., Benjamin, V. (2000) Cynthia Spectator Violence in Sports, A North American Perspective, European Journal on Criminal Policy and Research, Vol. 8, No. 2, p. 167.

У поменутом истраживању које је спроведено у Хрватској,⁵⁹⁷ половина анкетираних чланова навијачког језгра „Торциде“ је одговорило да средства за то издвајају из џепарца, од властите месечне зараде одласке на утакмице финансира њих 18,9%, док се њих 13,2% изјаснило да повремено ради и од те зараде финансира навијачке активности. Ваља напоменути да се у том истраживању 17% анкетираних чланова језгра „Торциде“ изјаснило да финансијска средства за навијачке активности прибавља на неки други начин, и то у распону од просјачења, до крађа и препродаје дроге.

За нека будућа истраживања насиља на спортским приредбама ваљало би утврдити како данас навијачке групе у нашој земљи финансирају своје навијачке активности, посебно ако се зна да упркос забранама које постоје у позитивном законодавству наше земље навијачи несметано уносе пиротехничка средства на стадионе. Ватромети, који су саставни део навијачког ритуала на нашим највећим стадионима, за једну утакмицу коштају по неколико десетина, па и стотина хиљада евра. Владин Савет за борбу против насиља у спорту закључио је да су фудбалски клубови главни кривци за проблеме које праве њихови навијачи јер, како је наведено, постоји спрега екстремних навијача са управама клубова, које том везом остварују своје често противзаконите интересе. Примера је много, а репрезентативан је када се приликом привођења хулигана, за браниоце ангажују увек исти људи који су и правни заступници самих клубова. Ово питање је интересантно посебно из разлога што смо поликриминалну активност вођа и чланова најужег језгра навијачких група истакли као њихово веома битно обележје. Медији у Србији веома често истичу да није никаква тајна да су вође навијача Црвене звезде и Партизана „обасуте“ разним привилегијама и да су навијање претворили у неку врсту професије. Неки од вођа навијача баве се препродајом фудбалера, неформално утичу на политику клубова или су чланови управних одбора клубова и других клупских тела и за то добијају новац.

По том питању, позиција и мотиви вођа српских навијача не разликују се суштински од италијанских ултра навијача. Италијански аутори описују везу између ултра навијача, фудбалских клубова (руководства клубова) и политике. Ултра навијачи у Италији имају читав низ економских погодности. Клубови им

---

⁵⁹⁷ Lalić, D. (1993) op. cit. str. 121.

дају бесплатне карте које они могу да продају и поклањају навијачима и тиме стичу зараду или утицај у друштву, производе и продају клубске сувенире итд.⁵⁹⁸ Ултра навијачи у Италији имају и политички утицај (нпр., утичу на локалне изборе) и политичку подршку јер у случају потребе организују велике протесте навијача и уличне nerede како би остварили неке интересе у корист власника клубова или саме клубове, (нпр., ослобођење од плаћања пореза, итд).⁵⁹⁹

Посета испитаника утакмицама свог клуба кад игра на домаћем терену и кад је у гостима се статистички значајно разликује ($\chi^2 = 194,215$; $df = 1$; $p=0,000$), 40,67% увек присуствује утакмицама које њихов клуб игра на домаћем терену, док њих 29,85% стално иде на гостовања. Ово питање је интересантно стога што већи углед у навијачкој групи имају они навијачи који путују на гостовања и ангажују се у другим активностима навијачке групе, од оних који то раде повремено или не раде уопште. Посебан углед и брже напредовање у хијерархији навијачке групе имају они који показују већу спремност да учествују у нередима навијача када иду на гостујуће утакмице и они који су у сваком тренутку спремни да потврде своју припадност.

Важан је резултат по коме се 19,40% испитаника дружи са свим члановима навијачке групе и ван утакмица, док се њих 48,51% дружи, али само са неким члановима (Графикон бр. 18). Са члановима других навијачких група дружи се њих 34,70% (Графикон бр. 19). Ови подаци потврђују да се навијачи међусобно друже и у данима када се не играју утакмице.

За разумевање насиља у вези са спортским приредбама веома су важна и криминолошка истраживања која за предмет изучавања имају удруживање малолетника и млађих пунолетних лица у групе, које су склоне криминалном и насилничком понашању. У криминолошкој литератури истиче се да се малолетници и млађа пунолетна лица расно, етнички и локално организују, да су склони удруживању у групе које се темеље на послушности, војничком схватању хијерархије и потчињености вођама. Млади су у оквиру групе агресивнији и спремнији да изазову nerede и насиље него њихови вршњаци који нису организовани.⁶⁰⁰ Чланови таквих група су изразито криминално активни

⁵⁹⁸ Scalia, V. (2009) Just a Few Rogues? Football Ultras, Clubs and Politics in Contemporary Italy, *International Review for the Sociology of Sport*, Vol. (44), No.1. p. 46.

⁵⁹⁹ Roversi, A., Balestri, C. (2000) op. cit. p. 192.

⁶⁰⁰ Earle, R. (2011) Boys' zone stories: Perspectives from a young men's prison. *Criminology and Criminal Justice*, Vol (11), No 2. p. 135.

управо из разлога што су окружени „пријатељима“ који поседују дебео криминални досије. Боравком у таквом окружењу новим чановима се отварају велике могућности и шансе за извршење нових кривичних дела. Неки аутори наводе да су основне карактеристике насилничких криминалних група: назив, вођа групе, унутрашња хијерархија, локација деловања, кодекс (правила) понашања, иницијација, одбрана части и репутације.⁶⁰¹

Сличне карактеристике, али везане за насилничке фудбалске групе наводи Spaaij. Он истиче да је фудбалски хулиганизам феномен који има више страна и треба да буде истраживан у његовим различитим социјалним и историјским контекстима. Али независно од тога могу се уочити неке упадљиве сличности у конструкцији идентитета хулигана у различитим националним и локалним контекстима. По њему, шест карактеристика одређује идентитет фудбалских хулигана: јаке емоције, потенцирање мушкости и снаге, територијална идентификација, индивидуално и колективно потенцирање на репутацији, осећај солидарности и припадности, потенцирање на суверенитету и аутиномији.⁶⁰² Наше истраживање несумњиво потврђује наводе које су изнели наведени аутори у овом истраживању.

Када говоримо о учешћу екстремних навијача на јавним скуповима који нису спортске приредбе у нашем истраживању учествовало је 86,19% испитаника (Графикон бр. 21). На митинзима политичких партија учествовало је 60 (22,4%) испитаника, на скуповима против „Параде поноса“ учествовало је 46 (17,2%), на „патриотским скуповима“ учествовао је 31 (11,6%) испитаник, док је на штрајковима радника учествовало само 4 (1,5%) испитаника и нешто друго (тј. ништа од наведеног) изјаснило се 32 (11,9%) испитаника. Од укупног броја испитаника њих 81 (30,2%) се изјаснио да никада није учествовао на јавним скуповима који немају везе са фудбалом, док за 14 испитаника није било податка (Графикон бр. 22).

Варијабла учествовање на другим јавним скуповима доведена је у везу са статусом испитаника у навијачкој групи. Добијени резултати показали су да је (94,7%) испитаника који су се изјаснили као вође навијача учествовало на скуповима који нису спортске приредбе. Један од вођа навијача није дао

⁶⁰¹ Bouchard, M., Spindler, A. (2010) Groups, gangs, and delinquency: Does organization matter? *Journal of Criminal Justice*, Vol. (38), No.5. p. 922.

⁶⁰² Spaaij, R. (2008) *op. cit.* p. 375.

одговор на постављено питање. Ако посматрамо чланове језгра навијачке групе њих (96,1%) учествовало је на неком другом јавном скупу који нема везе са фудбалом. У групи испитаника члан-симпатизер учествовало је њих (78,9%), док 5,5% није одговорило на постављено питање (Графикон бр. 30).

Из приказаних резултата може се закључити да већина навијача који су ангажовани у навијачкој групи учествује на другим јавним скуповима који нису спортске приредбе. Навијачке групе су изузетно активне и организоване када су у питању јавни скупови које организују или на којима учествују „десничарске“ организације и тада је њихово присуство изузетно запажено, с обзиром на бројност, агресивност, организацију, компактност и начин испољавања насиља. То потврђују и резултати неких других истраживања⁶⁰³ у којима се закључује да на територији Града Београда, последњих година није одржан ниједан значајнији јавни скуп на којем нису учествовали припадници екстремних навијачких група. У организацији таквих јавних скупова посебно су активне вође и чланови најужег језгра навијачких група, што је наше истраживање недвосмислено потврдило. Приликом одржавања таквих скупова „на снази“ је договор о међусобном ненападању и максималној међусобној толеранцији. Тада насиље изазивају и врше сви заједно без обзира на клупску, односно навијачку припадност, а учествовање у тим догађајима може се тумачити као својеврсно политичко ангажовање. У том погледу наша земља није изузетак. Тако, на пример, у једном истраживању спроведеном у Италији показало се да је две трећина италијанских Ultras навијача признало да је имало историју сукоба ван фудбалских дешавања.⁶⁰⁴

Фудбалски хулиганизам смо окарактерисали и као појаву којој је између осталог, својствен „мачоизам“, али и отворени анимозитет према хомосексуалцима, што потврђује и наше истраживање где се 40,67% испитаника изјаснило да је учествовало на скуповима против одржавања „Параде поноса“ (односно, међу осталим врстама скупова, „Парада поноса“ учествује са 30,11%). Као што је познато екстремне навијачке групе имале су значајну улогу 10. октобра 2010. године у покушају забране одржавања „Параде поноса“ у Београду. Тога дана након вишечасовних сукоба између демонстраната (већином припадника екстремних навијачких група) и припадника полиције

⁶⁰³ Мисић, З. (2010) оп. цит. 75.

⁶⁰⁴ Roversi, A., Balestri, C. (2000) op. cit. p. 194.

повређена су 124 полицијска службеника и 17 демонстраната, као и један швајцарски држављанин учесник параде који није следио упутства организатора, већ се нашао ван договореног круга обезбеђења трасе.⁶⁰⁵

Готово да не можемо наћи хулигана, који не показује нетрпељивост према хомосексуалној групацији. У основи хулиганске хомофобије налази се мржња према хомосексуалцима из разлога што они својим хомосексуалним опредељењем негирају „мачо-принцип“, који је фундамент система вредности екстремних навијача. Чак и идеологије хомосексуалаца и фудбалских хулигана су дијаметрално супротне, тако хомосексуалци нагињу левици која је одувек бранила права мањина, док је десничарска идеологија присутна код екстремних навијачких група.

Преко половине испитаника сматрало је да политичке странке или одређене политичке структуре имају утицај на вође навијачких група и вође и језгро навијачке групе, док је 28,36% било мишљења да нема утицаја ни на једне ни на друге (Графикон бр. 26). Екстремне навијачке групе често су изманипулисане од стране одређених политичких партија и политичких структура, најчешће оних десно оријентисаних. Коначно они су чланови или симатизери политичких партија и значајан део бирачког тела.

Историја распада бивше Југославије је приказ еволуције насиља у југословенском спорту, посебно међу фудбалским навијачима, и постепеном преношењу тог насиља, крајем осамдесетих и почетком деведесетих година, на терен међуетничких сукоба и „великонационалне“ политике и, одатле, на бојно поље. Стадиони у бившој Југославији су на крају, при њеном распаду, коришћени у политичке сврхе. Најбољи пример је утакмица која је одиграна у Загребу 3. јуна 1990. године. Тадашња репрезентација СФРЈ играла је са репрезентацијом Холандије, а цео „Максимир“ – 40.000 навијача навијало је за Холандију и звиждало југословенској химни. Јасно је да су особе из света политике тада злоупотребиле спорт.

Дакле, насиље на спортским приредбама некада може да има политичке узроке настанка, а и последице таквог понашања могу бити политичке природе, било да је насиље усмерено према органима реда, припадницима националних мањина или према странцима. Такође, може се наслутити да су политичке елите

⁶⁰⁵ Подаци Управе за аналитику МУП-Републике Србије

у стању да путем навијачких група каналишу одређене политичке поруке, које се не могу јавно изрећи без последица по сопствену политичку позицију. У том смислу навијачке групе се могу посматрати као инструменти за комуницирање порукама, које ће путем медија постати јавне и тако ће се остварити одређени политички циљ.

На питање како оцењују поступање полиције приликом интервенција у току нереда навијача и навијачких група, 48,13% испитаника оценило је поступање полиције као некоректно и уз употребу прекомерне силе, док је 19,40% поступање полиције оценило као адекватно конкретної ситуацији, 16,42% је поступање оценило као суздржано, 11,19% испитаника је за одговор имало нешто друго, а њих 4,85% је у категорији оних који нису одговорили на постављено питање (Графикон бр. 23). Одговори су били слични и код следећег питања које се односило на то да ли полиција зна кога треба да приведе, задржи или према коме треба да примени силу при деловању у случају ексцеса на утакмицама, док 14,18% испитаника сматра да полиција то не зна, 30,22% сматра да полиција то углавном не зна, 30,97% испитаника сматра да полиција како кад зна кога треба да приведе, задржи или према коме треба да примени силу приликом интервенције у случају ексцеса на утакмицама. Само 8,2% испитаника сматра да полиција то зна, а њих 2,99% је у категорији немам податак (Графикон бр. 24). У већ поменутом истраживању које је спроведено у Македонији, резултати су слични, јер 95% навијача ФК „Вардар“ и 72% навијача ФК „Пелистер“ се изјаснило да полиција приликом интервенција не зна кога треба да приведе, задржи или према коме треба да примени силу.⁶⁰⁶

Добијени одговори у којима је 48,13% испитаника оценило поступање полиције као некоректно и уз употребу прекомерне силе, када само 8,2% испитаника сматра да полиција у својим интервенцијама тачно зна према коме треба да примени законом предвиђена овлашћења, упућује на то да у поступању полиције приликом обезбеђења спортских приредби доминира репресивни приступ, а да је употреба силе крајње неселективна. Већ смо нагласили да је такав приступ полиције погрешан, јер уместо да полиција сузбија насиље, применом неселективне силе, ради на његовој ескалацији, јер хомогенизује

⁶⁰⁶ Козарев, А. (2007) оп. цит. стр. 119.

групу у непријатељству наспрам себе. У таквим ситуацијама екстремни навијачи сукоб са полицијом не доживљавају као хулиганизам, већ као борбу за своја права. Због тога смтрамо да је, у сузбијању насиља на спортским приредбама веома важно да полиција примењује балансну стратегију, која мора да представља добар склад између мера превенције и репресије. Да би се обезбедило правилно интергрупно деловање, пажњу не треба посвећивати само понашању и психологији екстремних навијача, већ треба детаљно анализирати полицијско поступање и факторе који управљају њиховим понашањем. Полиција треба да третира групе навијача као хетерогене целине, да ради на побољшању комуникације и да се према њима односи са поштовањем. Уколико до конфликта дође, треба да предузме све да се у њега не увуку навијачи који не показују агресивно понашање. Због тога полиција мора да буде селективна у поступању и да разликује оне који су покретачи насиља, од оних који су се ту случајно затекли. Овим истраживањем смо дошли до податка да 30,08% испитаника сматра да би у циљу побољшања безбедности на стадионима, надлежни органи требали да доследно примењују законске прописе који регулишу ову област а да би судови морали да спроводе строжију казнену политику, док 15,7% испитаника сматра да је неопходно побољшати инфраструктуру стадиона и мере техничког обезбеђења, само 1,9% испитаника сматра да треба смањити присуство полиције, а 1,4% сматра да то присуство треба повећати. Ови резултати су очекивани с обзиром на то да већина наших стадиона не испуњава минимум техничких услова које прописују стандарди ФИФЕ и УЕФЕ, а који се морају узети у обзир при одржавању спортских приредби (систем затворене телевизије, техничка контрола уласка и изласка са стадиона, осветљење, број места за седење и томе слично). Такође, многобројна истраживања спроведена широм Европе показују да повећање или смањење присуства полиције на стадионима не доводи директно до повећања или смањења броја ексцеса на спортским приредбама.

IV ДЕО ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

1. ПРОБЛЕМ НАСИЉА У ВЕЗИ СА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА ДАНАС

Насиље и недолично понашање навијача старо је колико и спортске приредбе. Оно има друштвене, политичке, криминолошке, психолошке и антрополошке димензије, а његове последице по безбедност, како појединаца, тако и друштва у целини су веома озбиљне. Облици његовог испољавања и реакције државе на овај феномен мењали су се кроз историју, зависно од друштвених околности. У савременом свету неке државе су доста успешне у сузбијању насиља и недоличног понашања навијача, док државни органи и друге институције у Србији још увек немају ефикасну стратегију и адекватан одговор на овај феномен. Поједине западноевропске земље успоставиле су примерен нормативно-правни оквир и изградиле институционалне капацитете, захваљујући чему су успоставиле ефикасну контролу над насиљем и недоличним понашањем навијача.

У циљу спречавања насиља на спортским приредбама последњих двадесет година, како на међународном, тако и на националном плану, донет је велики број прописа који уређују борбу против насиља и недоличног понашања гледалаца на спортским приредбама. Како би се стекла права слика о сложености правног оквира који уређује ову област, довољно је поменути Европску конвенцију о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама, као и велики број препорука Савета Европе (СЕ) које се односе на ову област. Република Србија ратификовала је поменути конвенцију доношењем Закона о ратификацији европске конвенције о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама 1990. године и тиме се обавезала да одредбе ове конвенције имплементира у свој правни систем. На основама ратификоване Европске конвенције, донет је 2003. године Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, који је због неефикасности у примени више пута мењан и допуњаван (2005. 2007. и последњи пут децембра 2009. године). То је уједно био први закон те врсте у Србији којим се ова област регулише на једном месту. У њему су усвојена многа решења која су предложена у Конвенцији и другим документима које је донела Европска заједница.

Изменама и допунама ЗСННПСП, поштрена је одговорност свих учесника на спортским приредбама, а не само навијача. Честе и исхитрене измене ЗСННПСП и преширока казнено-правна репресија, без јасних критеријума урушава кохерентност казног система (кривичног и прекршајног) који би требало да омогући његово, колико толико усклађено функционисање. Пример такве исхитрености законодавца било је прописивање мере забране приступа спортском објекту ЗСННПСП које је учињено пре него што је Закон о прекршајима прописао такву врсту санкција. У настојању да се повећа делотворност казнене реакције на насиље на спортским приредбама, 2009. године је изменама и допунама Кривичног законика, а потом и Закона о прекршајима мењан систем санкција (што је такође необичан „задатак“ законских измена), тако што су уведене у члану 89б Кривичног законика и члану 55а Закона о прекршајима мере забране присуствовања одређеним спортским приредбама које су прописане на сличан начин. Са тим изменама је накнадним изменама 2009. усклађиван и Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама. На тај начин постаје очигледно настојање законодавца да уједначи законску регулативу у погледу спречавања приступа одређеним спортским приредбама. Пракса показује да у том смислу није остварен већи напредак, а један од разлога се сигурно тиче недоследности у прихваћеним законским решењима који онемогућавају њихову делотворну примену. Зато је важно да се будућим изменама закона приступи студиозно и без велике журбе, да у изменама учествују теоретичари и практичари и да се за примену закона обезбеди добра инфраструктура. Боље је неки закон на време променити ради општег друштвеног интереса, него бити уверења да је такав закон идеалан, без обзира на одређене грешке, те га због тога не мењати. Једино такав начин рада може омогућити већу правну сигурност и дуговечност неког закона, што и јесте циљ сваког уређеног друштва.

У Србији доношење посебног закона намењеног борби против насилничког и недоличног понашања на спортским приредбама, као и прописивање строгих кривичних и прекршајних санкција за извршиоце одговарајућих деликата, предвиђених тим законом није дало очекиване резултате на плану смањења обима испољавања аката насиља на спортским

приредбама. Према подацима МУП-а Републике Србије у периоду од протеклих 15 година (01.01.1997. - 01.01.2012.) на спортским приредбама повређено је, или је смртно страдало 1820 особа. Од овог броја 12 особа изгубило је живот и то 9 после доношења ЗСННПСП. Такође су после доношења поменутог закона тешко повређене 1433 особе, од чега су 490 били полицијски службеници.

Оправдано се поставља питање зашто примена Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, који је усклађен са правним стандардима Европске конвенције о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, нарочито на фудбалским утакмицама, код нас није дала резултате у борби против насилничког понашања, а у неким другим европским државама примена истих је била врло успешна.

Сматрамо да је основни разлог неуспеха казнено-правне реакције која се односи на сузбијање насиља и недоличног понашања на спортским приредбама спорост судова у нашој земљи и релативно дуго трајање судских поступака пред судовима опште надлежности-основним и вишим судовима тако и судовима посебне надлежности (прекршајним судовима). Наиме, у истраживању које је 2006. године објављено у књизи: Казнена политика судова у Србији, утврђено је да сваки седми случај у српском кривичном правосуђу траје дуже од четири године, ако се посматра период од тренутка подношења кривичне пријаве, па до тренутка правоснажности пресуде.

Најбољи пример спорог рада судова и предугог трајања кривичних поступака представља поступак који се још увек води против окривљеног И. Б. поводом почињеног кривичног дела спречавања службеног лица у обављању дужности у стицају са насилничким понашањем, које је извршено уочи кошаркашког дербија Црвена звезда-Партизан 2006. године. И. Б. један од вођа навијача Црвене звезде и главни виновник нереди на фудбалској утакмици репрезентација Италије и Србије који се десио у Ђенови 2010. године, тек је почетком октобра 2011. године, од стране Института за судску медицину проглашен неурачунљивим у тренутку наводног извршења кривичног дела. Готово четири године је систему правосуђа (укључујући и тужилаштво) било потребно да буде подигнута оптужница и започето суђење, при чему је осумњичени у међувремену слободно могао да улази на различите спортске приредбе. Наравно ово није једини разлог који је довео до пораста броја аката

насиља на спортским приредбама. У корелацији са предходним фактором је и блага казнена политика судова у Србији, где се за ова кривична дела изричу казне ближе законском минимуму, или чак испод њега. Посебно је проблематично што у појединим случајевима испољавања насиља на спортским приредбама постоји пракса неуједначеног санкционисања истоветних деликата извршених од различитих учинилаца.

Законска решења, ипак, представљају само полазну основу за систематски рад државе, свих њених органа и спортских организација, усмерен против насиља на спортским приредбама. Примена само једног начина деловања, искључиво репресивног, примена само појединих мера или њихова повремена или недоследна примена, унапред је осуђена на неуспех. Рад државних органа који је превасходно усмерен ка санкционисању негативних појава у спорту, уклања само последице насилног понашања, а не лечи њихов узрок. Одсуство превентивних мера, посебно мера социјалне превенције је још један у низу разлога ескалације насиља на спортским приредбама. Активности васпитно-образовних установа, установа социјалне заштите, установа здравствене заштите, средстава јавног информисања, невладиних организација и самих спортских клубова само су неки од субјеката чије су активности незаобилазне за остваривање дугорочно успешне социјалне превенције насиља у спорту. Представници власти на свим нивоима (националном, регионалним и локалним), а нарочито Влада преко свог Савета за борбу против насиља у спорту треба да подстиче наведене субјекте на активнију улогу обезбеђивањем одговарајуће подршке (стручне, материјално-финансијске и сл.). Такав приступ неизбежно наводи на закључак да превенција насиља на спортским приредбама треба да буде саставни део активности свих субјеката друштва који се иначе ангажују, или би требало да се ангажују, у превенцији насиља било које врсте.

Сложен задатак превенције насиља на спортским приредбама захтева да се нарочита пажња посвети криминолошком аспекту овог феномена, дугорочном планирању полицијских активности заснованих на обавештајном раду и успостављању боље сарадње са спортским клубовима и организаторима спортских приредби. Објективне тешкоће постоје да се у постојећим друштвеним условима у Србији промовише и примени најадекватнији превентивни приступ сузбијања насиља на спортским приредбама. Зато није ни

чудо што многи аутори констатују да се већином државна реакција у Србији једнострано усмерава на јачање репресивног одговора на насиље у спорту, иако би се делотворнијим показала примена превентивних мера. Истовремено, показује се да инострана искуства из европских држава у којима се последњих година успешно сузбија насиље учесника спортских приредби синхронизованим превентивно-репресивним деловањем, као што су Енглеска, Немачка, Чешка, нису била довољна инспирација нашим властима. Аргументи који се истичу у прилог јачању превенције на уштрб репресивних казнено-правних захвата су основани. Али, резултати нашег истраживања су показали не само да је постојећи репресивни захват несразмеран превентивним активностима, него је и тако конципиран да је практично непримењив у пракси, нарочито када се ради о примени мера забране присуствовања спортским приредбама.

Нема сумње да ће се појава спортског хулиганизма у нашој земљи квалитативно и квантитативно развијати те се на њу у још већој мери мора рачунати и у будућности. Према подацима Министарства унутрашњих послова, у свим већим градовима у Србији евидентирано је око 40 организованих навијачких група и подгрупа, са око 3.000 припадника, који углавном припадају категоријама Ц – насилни или Б – потенцијално насилни. Само је на подручју Београда евидентирано једанаест међусобно супростављених навијачких група од којих су најбројније и безбедоносно најинтересантније навијачке групе ФК Црвена звезда, ФК Партизан и ФК Рад. Називи неформалних навијачких група асоцирају на њихову спремност да испољавају насиље. Већина чланова је евидентирана у кривичним и прекршајним евиденцијама и повезана са лицима из криминогене средине. Припадници екстремних навијачких група су углавном мушкарци док се девојке у мањој мери укључују у активности навијачких група.

Резултати спроведеног истраживања недвосмислено су показали да екстремне навијачке групе нису хомогене структуре. Од укупног броја испитаника који су се изјаснили да су чланови навијачке групе већина 40,67% изјаснила се да су чланови-симпатизери, нешто мањи проценат 38,06% као чланови најужег језгра навијачке групе, 7,09% навијача изјаснило се као један од вођа навијача, док њих 14,18% није дало податак о свом статусу у навијачкој групи, без обзира на то што су ангажовани у групи. Такође, од укупног броја испитиваних навијача њих 136 (50,75%) нису ангажовани у навијачкој групи, без обзира на то што су навијачи. У овако постављеној хијерархији показало се

да се понашање и навике вођа навијача и чланова најужег језгра навијачких група статистички значајно разликује од понашања и навика чланова-симпатизера и оних навијача који су се изјаснили да нису ангажовани у навијачкој групи, те да се, када говоримо о хетерогености навијачке популације, може говорити о груписању вођа и чланова језгра с једне стране и осталих са друге стране. Већи углед у навијачкој групи имају навијачи који редовно одлазе на утакмице и који се ангажују у набављању навијачких реквизита који су значајни за спровођење навијачког ритуала. Посебан углед уживају они који показују спремност да испољавају насиље према другим навијачким групама и полицији.

У домаћим и страним истраживањима питање конзумирања дрога, а донекле и алкохола од стране навијача је потпуно неистражено. Резултати нашег истраживања показали су да је конзумирање дрога и/или алкохола карактеристика екстремних навијача у нашој земљи. Чак 93,9% навијача који користе и дроге и алкохол су или вође навијача, или су чланови језгра навијачке групе само 6,1% је члан-симпатизер. Такође, у нередима навијача у највећем проценту учествују они који користе дроге 66,7%, или они који користе и дроге и алкохол 60,6%, док од укупног броја анкетираних који не користе дроге и алкохол, њих 67,8% никада није учествовало у нередима навијача.

За разлику од њих навијачи који нису ангажовани у навијачкој групи незнатно конзумирају дроге, свега 3,1%. Понекад у нередима учествовало је њих 15,3%, док свега 0,7% у нередима учествује увек. Ова група испитаника имала је задовољавајући успех у школи, били су редовни на настави и нису се сукобљавали са ученицима и професорима.

Без обзира на презентоване резултате не можемо тврдити да су дроге и алкохол узрочни фактор насилничког понашања навијача, али је потпуно јасно да су важни пратећи елементи. Такође, када се говори о повезаности дрога и екстремних навијача увек треба имати у виду да фудбалски навијачи могу да буду добра циљна група за дистрибуцију дрога, са једне стране, док са друге стране собзиром на организованост, хијерархијску устројеност и сколоност ка криминалу, посебно вођа фудбалских навијача, међу члановима навијачких група постоје реалне могућности за лаку регрутацију будућих нарко-дилера.

Поред наведеног карактеристике навијачке субкултуре на нашим просторима су низак ниво образовања и неспособност, 73,14% испитаника има

завршену основну или средњу школу, незапослено је њих 43,28%, док повремени посао има њих 19,03%. Просечне године старости наших испитаника су 23,38, година, док су просечне године старости вођа навијача 28,96 година, уз то да њих 36,65% има више од 30 година. Испитивани навијачи су за свој клуб почели навијати између десете и дванаесте године живота, а чланови навијачке групе су између четири и десет година. Важан је резултат по коме се 19,40% испитаника дружи са свим члановима навијачке групе и ван утакмица, док се њих 48,51% дружи, али само са неким члановима. Са члановима других навијачких група дружи се њих 34,70%. Ови подаци потврђују да се навијачи међусобно друже и у данима када се утакмице не играју, да се локално организују и удружују у групе које се темеље на војничком схватању хијерархије, послушности и потчињености вођама. Тако организовани екстремни навијачи су агресивнији и спремнији да изазову nerede и насиље него њихови вршњаци који нису тако организовани.

Са сигурношћу можемо тврдити да су идентификоване категорије фудбалских хулигана сличне са другим криминалним групама које окупљају младе, претежно мушкарце, оне оријентисане ка вршењу насилничког криминалитета. Због тога су, за разумевање насиља навијача значајна и криминолошка истраживања која за предмет изучавања имају удруживање малолетника и млађих пунолетних лица у групе које су склоне криминалном, односно насилничком понашању.

Мишљења смо да су добијени резултати спроведеног истраживања у потпуности потврдили хипотезу да су основни фактори ризика за друштвено неприхватљиво понашање екстремних навијачких група: припадност мушком полу, злоупотреба алкохола и психоактивних супстанци, напуштање школе и неуспех да се школа заврши, припадност деликвентној групи, дружење унутар навијачке групе, укључивање у групу у периоду од дванаесте до шеснаесте године живота и постојање хијерархије унутар групе.

Како смо већ навели наше истраживање указује да навијачка популација није хомогена целина и да пажњу треба усредсредити на вође навијачких група (као узоре, евентуалне манипулаторе и мотиваторе), као и најуже језгро навијачких група. Вође и језгро навијачких група који су обухваћени нашим узорком склони су вршењу кривичних дела и учествовању у нередима који

немају везе са спортским приредбама. Када говоримо о учешћу екстремних навијача на јавним скуповима, који нису спортске приредбе у нашем истраживању учествовало је 86,19% испитаника, и то су највећим делом били политички мотивисани јавни скупови. Варијабла учествовање на другим јавним скуповима доведена је у везу са статусом испитаника у навијачкој групи. Добијени резултати показали су да је 94,7% испитаника који су се изјаснили као вође навијача учествовало на скуповима који нису спортске приредбе. Један од вођа навијача није дао одговор на постављено питање. Ако посматрамо чланове језгра навијачке групе њих (96,1%) учествовало је на неком другом јавном скупу који нема везе са фудбалом. У групи испитаника члан-симпатизер учествовало је њих (78,9%), док 5,5% није одговорило на постављено питање. Наведени подаци говоре да оно што је у већини земаља Западне Европе у вези са сукобима навијачких група и има само карактер међурегионалних и локалних ривалитета, у нашој земљи у последње две деценије добија и озбиљну политичку конотацију.

Када говоримо о вођама навијачких група треба нагласити да су резултати истраживања потврдили хипотезу о изразитој поликриминалној активност, тј. вршењу кривичних дела и учешћу у нередима који нису повезани са спортским приредбама. Примера ради анализирајући криминалну каријеру испитаника (вођа навијача) уочава се да су од стране МУП-а Републике Србије, против 30 вођа навијачких група поднете кривичне пријаве за 279 извршених кривичних дела, што значи да је у просеку један вођа навијачке групе извршио 9,3 кривичних дела и то у временском периоду од 8,52 године. Процентуално највећи број кривичних дела, која су вође навијачких група извршили, јесу кривична дела са елементима насиља 41,57%, на другом месту су кривична дела против имовине 21,86%, затим кривична дела угрожавања јавног саобраћаја 25,80%, кривична дела повезана са опојним дрогама 6,45% и тако даље. У структури укупног броја регистрованих кривичних дела посебно је приказано кривично дело насиље на спортској приредби, које чини само 6,81% од укупног броја регистрованих кривичних дела.

Анализирајући структуру кривичних дела уочава се да је већина вођа навијача на почетку вршила имовинска кривична дела (претежно крађе и тешке крађе), затим се у каснијој фази појављују као извршиоци кривичних дела са елементима насиља (примера ради у посматраном периоду вође навијача су

извршили три убиства, а један од вођа је и сам убијен) и на крају богате криминалне каријере они се јављају као извршиоци кривичних дела повезаних са опојним дрогама. Мишљења смо да је нарко-криминал један од најчешћих начина како вође навијачких група обезбеђују средства за живот. Неспорно је да је питање везе дрога и навијачких група неоправдано запостављено како у домаћим тако и у иностраним истраживањима, те су за доношење генералних закључака потребна обсежнија и детаљнија истраживања.

Поставља се питање, да ли би овако добијени резултати могли да важе само за српску навијачку популацију или би могли да имају шире практичне и теоријске конотације? Слажемо се са Дунингом (Dunning) да се социјални корени фудбалског хулиганизма разликују у различитим државама, али ипак сматрамо да то не умањује потребу специфичне теоријске генерализације која се тиче фундаменталних одлика и механизма који се налазе у основи овог феномена. Мало је вероватно да насилник на фудбалским стадионима, било где у свету, није то исто и у својој кући, породици, на улици, у саобраћају. На другој страни, веза између вођа навијачких група и чланова навијачких група није у довољној мери испитана у иностраним истраживањима.

Резултати истраживања ове врсте могу да буду од значаја и приликом осмишљавања и имплементације програма превенције насиља а у вези са фудбалом. Друштво у целини треба више да буде заинтересовано за популацију младих који посећују фудбалске утакмице и да предузима адекватне мере на њиховој заштити. Масовност навијачког окупљања и сувише је озбиљна појава да би се препустила криминалу склоним особама које манипулишу са младима утичући на развој њихових личности и усмеравајући њихову будућност у правцу криминала.

У Србији је проблем још израженији, где изостају не само мере социјалне и ситуационе превенције, већ и мере ефикасне репресије и судског финализирања кривичних поступака против фудбалских хулигана, који су, по правилу, лица са дебелим криминалним досијеом.

2. АДЕКВАТНИ ДРУШТВЕНИ ОДГОВОРИ: МОГУЋИ ПРАВЦИ УНАПРЕЂЕЊА РЕАГОВАЊА У БУДУЋНОСТИ

С обзиром да се порекло насиља на спортским манифестацијама често налази изван стадиона, неопходно је учинити више напора како би се отклонили дубљи фактори који доводе до испољавања насиља. То значи да је неопходно учешће већег броја субјеката чије активности нису везане за непосредно обезбеђење одређене спортске приредбе, али које дугорочно доприносе смањивању негативног деловања бројних фактора који утичу на испољавање насиља.

Као што се може видети упоређивањем одредби Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама Републике Србије са одредбама Европске конвенције о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама, оне су у потпуној сагласности. Међутим, сматрамо да простора за побољшање укупне нормативе у спорту има много и да спорт на плану нормативе треба да добије бољи положај. Неопходно је отклонити одређене недостатке из Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама који се односе на нејасну поделу надлежности и задужења, амбивалентан однос према навијачким групама, неадекватну структуру стадиона, нефункционалне безбедносне системе и опрему на стадиону, недовољну активност локалних заједница, непостојање едукативних програма и друго.

Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама са изменама и допунама није направио суштински заокрет у разумевању улоге других друштвених субјеката у борби против насиља на спортским приредбама, него су и даље главни носиоци борбе против ове негативне друштвене појаве само полиција и организатори спортских приредби. Непрецизно дефинисана овлашћења редарске службе у Закону о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, доводи до тога да редарска служба не може да ефикасно обавља законом прописане послове. Такође, приватне безбедносне компаније на обезбеђењу спортских приредби ангажују лица која нису прошла обуку Министарства унутрашњих послова (нису лиценцирана) и нису у сталном радном односу. У Закону о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама нису се нашле

одредбе о Националном савету и његовим органима и телима, који би сходно међународним обавезама требало да буде главни орган за координисање активности разних субјеката у Републици Србији на спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама.

Како би се уочни недостаци отклонили потребно је систематски и без велике журбе приступити изменама и допунама Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама. Правни оквир у борби против насиља на спортским приредбама мора бити одржив и применљив у свакој својој правној норми, а то је једино могуће само уколико се у процесу његовог стварања сагледају реални капацитети државних органа, спортских организација и других субјеката за примену закона. Кроз измене и допуне Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама потребно је овај закон ускладити са Законом о заштити података о личности, како би се омогућило ефикасно вођење евиденције лица (базе података) са навијачима који су кривично гоњени, нарочито у вези са кривичним делима повезаним са спортским приредбама. Да би правни оквир борбе против насиља и недоличног понашања био потпун неопходно је у складу са европским стандардима донети нови закон који ће да уреди питање физичко-техничког обезбеђења, које је од огромног значаја за сузбијање насиља уопште, па самим тим и насиља и недоличног понашања на спортским манифестацијама.

Искуство говори да је паралелно са доношењем прописа неопходна стручна специјализација запослених у полицији, тужилаштву и судовима, пошто су они основни носиоци функције откривања, гоњења и пресуђивања кривичних дела и прекршаја у Републици Србији. Што је сложенији проблем насиља на спортским приредбама, то је већа потреба за специјализованим кадровима и специјализованим организационим јединицама у оквиру полиције, тужилаштва и судова. Специјализација у било којој области, има оправдања једино ако су субјекти, којима се поверавају одређени посебни задаци, по неком критеријуму и сами специфични у односу на своје „колеге“, пре свега стручнији и посебно оспособљени. Данас на пример се више не траже полицајци који мало знају о многим стварима, него они који знају много о једној ствари.

Такође, да би борба против насиља и недоличног понашања на спортским приредбама била ефикаснија неопходно је доследно спровођење законских одредби у пракси. Закон прописује бројне казнене одредбе и надзор над његовом применом, што је једнако значајно као и ефикасно покретање, вођење и окончање поступака због непоштовања законских одредби. Дужина прекршајних и кривичних поступака, као и број предмета који никада нису окончани осуђујућим пресудама услед застарелости, упозоравају да је лакше донети прописе него их правилно и доследно применити. Због тога је потребно скратити трајање судских поступака (постићи стандард суђења у разумном року), поштриити и уједначити казнену политику судова – прекинути са праксом изрицања минималних казни и условних осуда озбиљним преступницима (пре свега вишеструким повратницима). Временски период од када полиција поднесе надлежном тужилаштву кривичну пријаву па до доношења правоснажне судске одлуке треба да је много краћи. Мере забране присуствовања спортским приредбама, морају обухватати судске и административне забране и судску меру привременог одузимања путне исправе. Ове мере онемогућавања ризичних навијача и познатих извршилаца кривичних дела и прекршаја да присуствују спортским приредбама, морају бити прописане на такав начин да дефинишу услове и процедуре спровођења, санкције за непоштовање и морају бити подржане правним оквиром за стварање базе података о екстремним навијачима и размену личних података.

Република Србија располаже са великим бројем спортских објеката који не испуњавају минималне стандарде за одржавање домаћих и међународних такмичења, већина њих је стара, дотрајала, без употребних дозвола, са нерешеним имовинско-правним односима. Организација спортских приредби у великој већини постојећих спортских објекта је без адекватних безбедносних и техничких система, веома отежана, захтева велики број извршилаца и представља велики финансијски трошак за организатора и Министарство унутрашњих послова. Такође, висока цена трошкова одржавања и ниски приходи због смањене експлоатације спортских објеката је основна карактеристика велике већине истих.

Због тога је увођење система лиценцирања и сертификавања спортских објеката, од велике важности, јер кроз стандардизацију у погледу

инфраструктуре дају се јасни услови које спортски објекат мора испунити како би се на њему могле одржавати спортске приредбе, нарочито оне повишеног ризика. Ово свакако подразумева категоризацију спортских објеката у зависности од грађевинских и инфраструктурних карактеристика, са аспекта безбедности, сигурности и услуге. Категоризација и стандардизација спортских објеката, омогућиће да се спортске приредбе, са одређеним нивоом ризика, могу одржати само на спортском објекту одређене категорије. Такође органи локалне самоуправе у складу са својим надлежностима морају активно учествовати у процесу лицензирања спортских објеката, посебно у сегменту издавања употребних дозвола и инспекцијског надзора.

У спровођењу одговора друштва на проблем насиља на спортским приредбама законима је успостављен институционални оквир рада који не обухвата само органе и организације државне управе, већ и спортске организације, службе приватне безбедности и редарску службу, којима су законом поверена одређена овлашћења у циљу превенције и спречавања насиља и недоличног понашања на спортским приредбама. Спровођење мера социјалне превенције, поред већ постојећих мера ситуационе превенције, захтева континуитет, систематски рад, јасно усвајање стандарда и процедура поступања сваког од наведених субјеката, као и прецизне механизме координације и сарадње активности тих субјеката. Такав приступ има потенцијал да дугорочно смањи обим насиља у друштву, а самим тим и обим насиља на спортским манифестацијама, уз сву опрезност, с обзиром да је феномен криминалног насиља још увек недовољно познат.

Превенција насиља и недоличног понашања на спортским приредбама мора представљати институционализовану, заједничку и координисану активност државних органа, спортских савеза и цивилног друштва усмерену на остваривање примарне, секундарне и терцијарне превенције, али и решавање конфликтних ситуација. У оквиру неформалног образовања младих, више пажње треба обратити на програме и пројекте који се односе на спречавање и последице насиља и недоличног понашања на спортским приредбама. За споровођење квалитетних превентивних програма неопходно је побољшати функционалност Савета за борбу против насиља у спорту Владе Републике

Србије, чију већину чланова чине политички функционери који често из објективних разлога нису у позицији да то тело учине стручним и оперативним, док у европској пракси та тела чине стручњаци из одговарајућих области који развијају комплексне програме борбе против насиља и других деликата повезаних са спортом које касније спроводе државни органи на чијем челу су политичари, чиме се повећава ефикасност борбе против деликтног понашања у спорту.

У Србији се постизање стварног напретка на пољу безбедности у спорту везује и за потребу промене пасивности клубова који понекад показују неспремност за сарадњу у циљу побољшања безбедности. Без обзира на сопствене надлежности, постоји јасна потреба развијања блиске сарадње између клубова, полиције и локалних органа, из разлога што се све фудбалске утакмице одигравају у специфичном локалном окружењу чиме постају предмет локалне динамике и локалних организационих договора.

Благовремена размена тачних информација између свих учесника спортске приредбе је од велике важности за побољшање безбедности и спречавање насиља и немира при одржавању спортских приредби, посебно оних повећаног ризика. Европска искуства показују да полицијско поступање према навијачима на несразмеран (тј. репресиван) начин може довести до повећања стварног степена ризика и генерисање саосећања међу свим присутним навијачима. На том пољу има још доста неискоришћених могућности за унапређење стања безбедности у Републици Србији, као што је примена тзв. „ниског” (дискретно ангажовање полицијских службеника у цивилу и прикупљење обавештајних података о деловању навијачјих група како би се могло превентивно деловати у области спречавања насиља) уместо „високог профила” ангажовања (велико присуство и велика уочљивост униформисане полиције) полицијских снага.

Нема сумње да Србија треба да уведе савремене стандарде полицијског поступања у контроли насиља у спорту који превасходно подразумевају специјализацију, формирање базе података и криминалистичко-обавештајну делатност у контроли спортског хулиганизма. Свакако треба имати у виду, што и резултати иностраних истраживања показују да увођење норми и стандарда

није довољно, уколико је њихова имплементација неквалитетна и недовољно стручна.

У годинама које су пред нама видећмо да ли ће жеља за смањењем насиља које је повезано са спортским приредбама остати само на „великим речима” и „добрим жељама”, или ћемо се као развијено друштво озбиљно суочити са узроцима криминалитета и почети успешно да развијамо базичне превентивне програме засноване на имплементацији мера социјалне превенције. Да бисмо покушали да решимо овај проблем мора да постоји јасна, одлучна и јединствена воља свих. Управо је то можда оно што је у Србији највише недостајало... Једна земља жели или не жели да се брани, жели или не жели да нечему прида важност. А то је већ првенствено друштвени и политички проблем. Реална опасност за једно друштво је равнодушан став одговорних лица према савременој појави насиља у и око спорта, јер оно у свом даљем ширењу може да захвати и угрози и мање девијантне личности младих. Због тога је потребно да сви субјекти формалне и неформалне социјалне контроле буду ангажовани на пословима сузбијања насиља на спортским приредбама и осигурају да њихове мере буду делотворне.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ayres, T., Treadwell, J. (2012) Bars, drugs and football thugs: Alcohol, cocaine use violence in the night time economy among English football firms, *Criminology and Criminal Justice*, Vol. 12, No.1, p. 83-100.
2. Adang, O., Cuvelier, C. (2001) Policing Euro 2000 International police cooperation, information management and police deployment, Police Academy of the Netherlands, Apeldoorn.
3. Adang, O., Brown, E. (2008) Policing Football in Europe, Politie academie, Apeldoorn.
4. Алексић, Ж., Шкулић, М., Жарковић, М. (2004). Лексикон криминалистике, ауторско издање, Београд.
5. Anderson, E. (2008) „I Used to Think Women Were Weak“: Orthodox Masculinity, Gender Segregation, and Sport, *Sociological Forum*, Vol. (23), No. 2. p. 257-280.
6. Armstrong, G. (1998) Football Hooligans: Knowing the Score, Berg.
7. Ayres, T., Treadwell, J. (2012) Bars, drugs and football thugs: Alcohol, cocaine use and violence in the night time economy among English football firms, *Criminology and Criminal Justice*, Vol. (12), No. 2. p. 83-100.
8. Balestri, C. (2002) Rasizam, nogomet i internet, Europski nadzorni centar za rasizam i ksenofobiju, Agencija za odgoj i obrazovanje, Beč, Zagreb.
9. Барашин, О. (2011) Насиље у спорту као медијски спектакл, у: Д. Вејиновић (ур.) Насиље и спорт, Европски дефендологија центар, за научна, политичка, економска, социјална, безбједоносна, социолошка и криминолошка истраживања, Бањалука, стр. 130-143.
10. Baumeister, F. (2010) Social Psychology and Human Nature, Cengage Learning, Wadsworth.
11. Бачић, Ф. (1992) Кривично право – посебни део, Правни факултет, Загреб.
12. Башић, С. (2010) Насиље као облик угрожавања јавног реда и мира, у: Л. Крон (ур.) Насилнички криминал: етиологија, феноменологија, превенција, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, стр. 275-285.
13. Бејатовић, С. (2002) Трајање кривичног поступка као квантитативна компонента његове ефикасности и његов утицај на превенцију криминалитета, у: Д. Радовановић (ур.) Деликти насиља – кривично-правни и криминолошки аспект, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, стр. 207-220.

14. Bennett, P., Dando, M., Sharp, R. (1980) Using Hypergames to Model Difficult Social Issues: An Approach to the Case of Soccer Hooliganism, *The Journal of the Operational Research Society*, Vol. (31), No. 7. p. 621-635.
15. Birrell, S. (1981) Sport as Ritual: Interpretations from Durkheim to Goffman, *Social Forces*, Vol. (60), No. 2, Special Issue. p. 354-376.
16. Bodin, D., Robène, L., Heas, S. (2005) Le hooliganisme entre genèse et modernité, *Vingtième Siècle. Revue d'histoire*, No. 85. p. 61-83.
17. Bodin, D., Robene, L., Heas, S. (2007) Sport i nasilje u Evropi, *Knjiga trgovina d.o.o.*, Zagreb.
18. Voerner, J. (1985) *Sportstaetten – Haftungsrecht*, Berlin.
19. Божовић, Р. (2006) Лексикон културологије, Агенција Матић, Београд.
20. Bouchard, M., Spindler, A. (2010) Groups, gangs, and delinquency: Does organization matter? *Journal of Criminal Justice*, Vol. (38), No.5. p. 921-933.
21. Bourg, J. F. (1994) *L'argent fou du sport, table ronde*, Paris.
22. Бошковић, М. (1999) Криминолошки лексикон, Матица Српска, Нови Сад.
23. Бошковић, М. (2001) Криминолошки аспекти насиља у спорту, *Дефендологија*, год. (4), бр. 10. Бањалука, стр. 161-179.
24. Brimson, D. (2006) *Tajne nogometnog huliganizma*, Celeber, Zagreb.
25. Brown, T. (2004) Subcultures, Pop Music and Politics: Skinheads and "Nazi Rock" in England and Germany, *Journal of Social History*, Vol. (38), No.1. p. 157-178.
26. Бузов, Ж., Магдаленић, И., Перасовић, Б., Радин, Ф. (1989) Навијачко племе, посебан сепарат часописа Питања, Загреб.
27. Vučar-Ručman, A. (2011) Medijsko poročanje o kriminaliteti v Sloveniji, *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, Vol. (62), No.1. str. 23-38.
28. Васиљевић, Д. (1998) Основи прекршајног права са заштитом јавног реда и мира, ВШУП, Београд.
29. Veloso, T. (2007) The Social and Educational role of Organised Supporters. *International Conference on Sport, violence and rasism*, Rennes (France), 2-5 April.
30. Видановић, И. (2006) Речник социјалног рада, Удружење стручних радника социјалне заштите Србије, Друштво социјалних радника Србије.

Асоцијација центра за социјални рад Србије, Унија Студената социјалног рада, Београд.

31. Водинелић, В. (1993) Тактика откривања и сузбијања криминалитета кравала (нарочито насилних демонстрација), Безбедност, год. (35), бр. 5. стр. 561-578.
32. Vrcan, S. (1990) Sport i nasilje danas u nas, Naprijed, Zagreb.
33. Vrcan, S. (2001) Uvodno izlaganje na okruglom stolu „Nasilničko ponašanje športske publike“ u : Bilić, I., Lalić, D., Russo, A., (ur.), Nasilničko ponašae športske publike, Poglavarstvo i Europski pokret Split, Split, str. 5-14.
34. Вуковић, С. (2010) Превенција криминала, Криминалистичко-полицијска академија, Београд.
35. Вуковић С. (2011) Савремени приступи и проблеми у социјалној превенцији криминала, Безбедност, год. (53), бр. 3. стр. 95-111.
36. Gabriel, J. (1998) Whitewash Racialized Politics and the Media, Routledge, London.
37. Ganzevoort R. (2006) Violence, Trauma, and Religion. Paper presented at the conference of the International Association for the Psychology of Religion, Leuven.
38. Garland, J., Rowe, M. (2000) "The 'English Disease'—Cured or in Remission? An Analysis of Police Responses to Football Hooliganism in the 1990s." Crime Prevention and Community Safety: An International Journal, Vol. (4), No.1. p. 35-47
39. Göral, M. (2008) Violence and Fair Ply in Sport, Pakistan Journal of Social Sciencenes, Vol. (5), No.6. p. 502-513.
40. Gow, P., Rookwood, J. (2008) Doing it for the teamexamining the causes of contemporary English football hooliganisam, Journal of Qualitative Research in Sports Studies, Vol. (2), No.1. p. 240-251.
41. Група аутора, (2007) Социолошки речник, Завод за уџбенике, Београд.
42. Guilianotti, R. (2000) Footbal - a sociology of the global game, Policy Press, London.
43. Giulianotti, R. (2001) „A different kind of carnival“, in: M. Peeryman (ed). Hooligan wars. Causes and effectes of football violence, Edinburgh and London, p. 141-154.
44. Guttman, A. (2003) Sport, Politics and the Engaged Historian, Journal of Contemporary History, Vol. (38), No. 3. p. 355-361.

45. Dal Lego, A. (1990) *Descrizione di una battaglia. I rituali del calcio*. Bologna: Il Milano.
46. De Vreese, S. (2000) *Hooliganism under the Statistical Magnifying Glass: A Belgian Case Study*, *European Journal on Criminal Policy and Research*, Vol. (8), No. 2. p. 201-223.
47. Делић, Н. (2008) Побуде учиниоца као квалификаторне околности код кривичног дела тешког убиства, *Правни живот*, год. (57), бр. 9. стр. 142-146.
48. Делић, Н. (2011) Кривично дело насилничког понашања на спортској приредби или јавном скупу, *Правни живот*, год. (60), бр. 9. стр. 239-260.
49. Deridder, H. (2007) *Working towards social cohesion*. International Conference on Sport, violence and racism, Rennes, (France), 2-5 April.
50. Dill, K., Anderson, C. Anderson, K., Deuser, W. (1997) *Effects of Aggressive Personality on Social Expectations and Social Perceptions*, *Journal of Research in Personality*, Vol (31), No.2. str. 272-292.
51. Димитријевић, П., Јовашевић, Д. (2005) *Прекршајно право*, Јавно предузеће Службени лист СЦГ, Београд.
52. Dunning, E., Murphy, P., Williams, J. (1986) *Spectator Violence at Football Matches: Towards a Sociological Explanation*; *The British Journal of Sociology*, Vol. (37), No. 2. p. 221-244.
53. Dunning, E., Murphy, P., Williams, J. (1988) *The roots of football hooliganism: an historical and sociological study*, Routledge, London.
54. Dunning, E. (2000) *Towards a Sociological Understanding of Football, Hooliganism as a World Phenomenon*, *European Journal on Criminal Policy and Research*, Vol. (8), No.2. p. 141-162.
55. Dunning, E. (2001) *Sport Matters: Sociological Study of Sport, Violence and Civilization*. London: Routledge.
56. Dunning, E. (2002) *Fighting fans: football hooliganism as a world phenomenon*, University College Dublin Press.
57. Ђорђевић, Ђ. (2008) *Прекршајно право*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд.
58. Ђорђевић, Ђ. (2010) *Кривично-правни аспекти насиља на спортским приредбама*, у: Ж. Никач (ур), *Сузбијање криминала и европске интеграције*, Криминалистичко - полицијска академија и Ханс Зајдел Фондација, Београд.

59. Ђорђевић, Ђ. (2010а) Прекршајно право, Криминалистичко-полицијска академија, Београд.
60. Ђорђевић, М. Ђорђевић, Ђ. (2010) Кривично право са основама привреднопресупног и прекршајног права, приручник за полагање правосудног испита, VI измењено и допуњено издање, "Пројурис", Београд.
61. Ђорђевић, Ђ. (2011) Забрана присуствовања одређеним спортским приредбама, у: Ђ. Игњатовић (ур.) Казнена реакција судова у Србији, Правни факултет, Београд, стр. 158-166.
62. Ђорић, М. (2010) Политизација хулиганизма, Политичка ревија, год. (22), бр. 3. стр. 370-400.
63. Ђорић, М. (2012) Хулиганизам-насиље и спорт, Удружење „НАУКА И ДРУШТВО“ Србије, Београд.
64. Ђурђевић, Н. (2007) Јавне власти и спорт, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац.
65. Ђурђевић, Н. (2010) Кривична одговорност за насиље и недолично понашање на спортским приредбама у Републици Србији, Зборник радова Правног факултета у Сплиту, год. (47), бр. 2. стр. 285-308.
66. Ђурђевић, Н. (2012) Обавеза организатора спортске приредбе да образује одговарајућу редарску службу, Безбедност, год. (53), бр. 1. стр. 146-166.
67. Elias, N. Dunning, E. (1982) Sport im Zivilisationsprozess, Studien zur Figurationssoziologie, Hrsg. Von Wilhelm Hopf. Lit – Verlag, Munster, p. 84 - 104.
68. Earle, R. (2011) Boys' zone stories: Perspectives from a young men's prison. Criminology and Criminal Justice, Vol (11), No 2. p. 129-143.
69. Жарковић, М. Опарница, М. (2008) Међународна полицијска сарадња и њен утицај на ефикасност кривичног поступка, Правни живот, год. (57), бр. 9. стр. 599-615.
70. Жужак, М. (2010) Насиље навијачких група као вид политичког насиља у Републици Србији, Правни информатор, год. (13). бр. 5. стр. 9-11.
71. Зекић, У. (2001) Жртве криминала у земљама у транзицији, Виктимолошко друштво Србије, Београд.
72. IACP. (2000). What Do victims Want. Effective Strategies to Achieve Justice for Victims of Crime. From the IACP Victims Summit. Recommendations Released. The Internatins Associaton of Chiefs of Police, New York.

73. Игњатовић, Ђ. (2002) Криминолошки аспект деликата насиља, у: Д. Радовановић (ур). Деликти насиља – кривичноправни и криминолошки аспект, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, стр. 259-271.
74. Игњатовић, Ђ. (2009) Методологија истраживања криминалитета, Правни факултет, Београд.
75. Игњатовић, Ђ. Симеуновић-Патић, Б. (2011) Виктимологија, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд.
76. Игњатовић, Ђ. (2011) Криминологија, Досије студио, Београд.
77. Игњатовић, Ђ. (2011а) Криминолошки поглед на насилнички криминалитет, Ревизија за криминологију и кривично право, год. (49), бр. 2-3. стр. 27-42.
78. Јанковић, Б. (2010) Превенција насиља на спортским приредбама, Гласник права, год. (1), бр.3, стр. 129-154.
79. Јанковић, Б. Милојевић, С. (2011) Међународна полицијска сарадња у борби против насиља на фудбалским утакмицама, у: Ж. Никач (ур). Сузбијање криминала у оквиру међународне полицијске сарадње, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, стр. 149-161.
80. Ježek, P. (2008) Sportovani pravo, Pravnicka fakulta, Mosarykovy univerzity.
81. Јовановић, Љ., Јелачић, М. (1995) Коментар кривичног закона Републике Србије, Савремена администрација, Београд.
82. Јовановић, Љ. (1995) Кривично право-општи део, Полицијска академија, Београд.
83. Југовић, А. (2002) Вандализам као тип друштвеног насиља, у: Д. Радовановић (ур). Деликти насиља: кривично-правни и криминолошки аспект, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, стр. 355-361.
84. Калаба, Д. (2010) Кривично дело насилничко понашање на спортској приредби (члан 344а КЗ), законодавство, судска пракса, дилеме, Судска пракса, Београд, бр. 11-12. стр. 51-72.
85. Калаба, Д. (2011) Кривично дело насилничко понашање на спортској приредби – законодавство и судска пракса, Билтен судске праксе, Виши суд у Краљеву, бр.1. стр. 45-53.
86. Kappler, V., Blunberg, M., Poter, G. (2000) The Mythology of Crime and Crminal Justice, Prospect Hights.

87. Karmen, A. (2007) *Crime Victimes: An Introduction to Victimology* (6th ed.). Belmont: Thomson.
88. Kačer, H. (2010) Pravila sportskih igara-napredak i uporaba tehnike kod utvrđivanja činjenica relevantnih u sportskom poredku, *Pravni život*, god. (59), br. 9, str. 463-475.
89. Kačer, H., Perkušić, A., Kačer-Ivančić, B. (2012) Postoji li u Republici Hrvatskoj (kvalitetno) sportsko pravo, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, god. (49), br. 4. str. 727-740.
90. Керековић, А. (1983) Неки социолошки аспекти насиља у спорту, *Београд, Физичка култура*, год. (37) бр. 5. стр. 340-351.
91. Кноп, Р., Хојнг, Ј. (1988) *The functions and significance of sport*, Tilburg: Tilburg University Press.
92. Козарев, А. (2007) Насилството и фудбалскиот хулиганизам во Република Македонија, Издавачки центар ТРИ, Скопје.
93. Коковић, Д. (2000) *Социјологија спорта*, Спортска академија, Београд.
94. Коковић, Д. (2001) Насиље спортске публике, *Дефендологија*, год. (4), бр. 10. Бањалука, стр. 9-29.
95. Коковић, Д. (2011) Политичко насиље – пример политизације фудбала, у: Д. Вејиновић (ур). *Насиље и спорт*, Европски дефендологија центар, за научна, политичка, економска, социјална, безбједоносна, социолошка и криминолошка истраживања, Бањалука, стр. 28-38.
96. Константиновић-Вилић, С., Николић-Ристановић, В., Костић, М. (2009) *Криминологија*, Пеликан принт д.о.о., Ниш.
97. Kontos, L., Brotherton, D. (2008) *Encyclopedia of gangs*, Greenwood Press, Westport.
98. Костић, М. (2008) Криминолошка обележја насиља у спорту, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр: 51. стр. 53-73.
99. Краговић, Б. (2012) Од Монтевидеа до Ђенове - две слике спорта, *Безбедност*, год. (53), бр. 1, стр. 197-208.
100. Лазаревић, Љ. (2002) Деликти насиља – кривичноправни аспект, у: Д. Радовановић (ур). *Деликти насиља кривично-правни и криминолошки аспект*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, стр. 11-22.
101. Lalić, D., (1993) *Torcida-pogled iznutra*, AGM, Zagreb.

102. Лалић, Д., Бити, О. (2008) Четворокут спорта, насиља, политике и друштва: зnanствени увид у Еуроуи и у Хрватској, Политичка мисао, vol. (XLV), бр. 3-4. стр. 247-272.
103. Lane, J., Meeker, J. (2003) Fear of Gang Crime, A Look at Three Theoretical Models, Law & Society Review, Vol. (37), No. 2. p. 425-456.
104. Le Bon, G. (1989) Psihologija gomila, Globus, Zagreb.
105. Liberman, A. (2005) Word origins – and how we know them: etymology for everyone, Oxford University Press, Oxford, New York.
106. Lindgren, M., Nikolić – Ristanović, V. (2011) *Žrtve kriminaliteta - међународни контекст и ситуација у Србији*, Организација за европску безбедност и сарадњу, Мисија у Србији, Београд.
107. Мала енциклопедија, Просвета, Београд, 1986.
108. Манојловић, Д. (2010) *Насиље и недолично понашање на спортским приредбама-теоријски и практични аспекти супростављања*; семинарски рад, Криминалистичко-полицијска академија, Београд.
109. Marsh, P. (1978) *Aggro: the illusion of violence*, J.M.Dent, London.
110. Марчић, С. (2011) *Насилно понашање навијачких група као средство политичке манипулације у Босни и Херцеговини*, у: Д. Вејиновић (ур.) *Насиље и спорт, Европски дефендологија центар, за научна, политичка, економска, социјална, безбједоносна, социолошка и криминолошка истраживања*, Бањалука, стр. 224-238.
111. Maslow, A. (1943) A theory of human motivation, Psychological review, New York, Vol. (50), No.3, p. 370-396.
112. Милидраговић, Д., Милић, Н. (2011) *Непосредна опасност по живот као посебан услов за употребу ватреног оружја*, Безбедност, год. (53), бр. 2. стр. 197-218.
113. Милетић, С. (2004) *Основи јавне безбедности-послови и начин рада*, ВШУП, Београд.
114. Милетић, С. (2003) *Полицијско право*, Полицијска академија, Београд.
115. Milojević S., Janković B. (2011) *Proactive approach of police in combat against football hooliganism.* – In: Milošević G. (ed.). *Archibald Reiss Days – Volume II*. Belgrade: Academy of Criminalistic and Police Studies, p. 737-749.
116. Милосављевић, М. (2003) *Девиијације и друштво*, Издавачка кућа Драганић, Београд.

117. Милошевић, Г., Милашиновић, С. (2011) Насиље навијачких група у Србији и криминалитет малолетника, *Теме год. (35)*, бр. 2, стр. 495-510.
118. Мирков, М. (2011) Однос теорије и праксе у примени закона о спречавању насиља и недолечног понашања на спортским манифестацијама у Србији, у: Д. Вејиновић (ур.) *Насиље и спорт*, Европски дефендологија центар, за научна, политичка, економска, социјална, безбједносна, социолошка и криминолошка истраживања, Бањалука, стр.341-351.
119. Мисић, З. (2010) Насиље и недолечно понашање навијача као фактор угрожавања безбедности (магистарска теза), Универзитет у Београду, Факултет безбедности, Београд.
120. Митровић, Љ. (2009) Насиље на спортским приредбама, *Социјална мисао*, бр. 1. стр. 120-131.
121. Митровић, Љ., Грбић-Митровић, Н. (2011) Правна регулатива насиља у спорту, у: Душко Веиновић (ур), *Насиље и спорт*, Европски дефендологија центар, Бањалука. стр. 287-301.
122. Мрвић-Петровић, Н., Митровић, Љ. (2007) Прекршајно право, Висока школа унутрашњих послова, Бањалука.
123. Muzur, A., Rinčić, I. (2011) Sport i nasilje: prilog etičkim, sociologijskim i psihoneurobiologijskim razmatranjima, *JANR, Vol, (2), No. 3.* str. 145-152.
124. Murray, T. (2006) *Violence in America s schools: understanding, preventions and response*, Conn, Westport.
125. Никач, Ж., Милошевић, Г. (2011) Борба против насиља на спортским и јавним манифестацијама у Србији легислативна решења и активности полиције, у: С. Мијалковић (ур.), *Супротстављање савременом организованом криминалу и тероризму*, Министарство просвете и науке и Криминалистичко-полицијска академија, Београд, стр.129-138.
126. Никач, Ж. (2012) Концепт полиције у заједници и почетна искуства у Републици Србији, *Криминалистичко-полицијска академија*, Београд.
127. Николић, З. (2012) Навијачке и парapolитичке групе-социјалнопсихолошки аспект, *Безбедност*, год. (53), бр. 1. стр. 116-126.
128. Окиљевић, О. (2011) *Нормативна техника и методологија стварања правних норми*, Просвета, Београд.
129. O'Neill, M. (2004) *Policing football in Scotland, The Forgotten Team*, *International Review for the Sociology of Sport*, Vol. (39), No.1. p. 95-104.
130. Оташевић, Б. (2009) Фудбалски хулиганизам у пракси и законодавству Србије, *Избор из судске праксе*, год. (17), бр. 10. стр. 11-27.

131. Оташевић, Б. (2010). Насиље на спортским приредбама у Републици Србији, Правни живот, год. (59). бр. 9. стр. 517-529.
132. Оташевић, Б., Вла, С., Исаковић, Г. (2011). Полицијска тактика сузбијања насиља на спортским приредбама, у: Ж. Никач (ур.), Сузбијање криминала у оквиру међународне полицијске сарадње, Криминалистичко-полицијска академија, Фондација Ханс Зајдел, Београд, стр. 429-438.
133. Pätzold, B., Kaempf, C. (2012) Sicherheitspartnerschaft der Dresdner Polizei mit dem Fussballverein SG Dynamo Dresden e.V. Kriminalistik, Vol. (66), No.4. p. 217-226.
134. Петровић, К. (1992) Насиље и спорт, Култура, бр. 88. Београд, стр. 58-72.
135. Primorac D. (2009) Šport i protupravna ponašanja, poglavlje u knjizi u: H. Kačer (ur.), Uvod u športsko pravo, Inženjerski biro, Zagreb.
136. Primorac, D., Duvnjak, Ž., Roso, S. (2010) Neki aspekti prekršaja prema zakonu o sprječavanju nereda na športskim ntjecanjima, Zbornik radova pravnog fakulteta u Splitu, god. (47), br. 2. str. 335-338.
137. Primorac, D., Konjić, Z., Blaće, K. (2011) Kaznena djela u Zakonu o sprječavanju nereda na športskim natjecanjima s osvrtom na mjere opreza prema Zakonu o kaznenom postupku, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. (48), br. 4. str. 827-842.
138. Prokopije, (1988) Tajna historija. Prevod: Popović., Đ. Stvarnost, Zagreb.
139. Пушић, Љ. (2001) Урбано окружење и насиље у спорту, Дефендологија, Бањалука, год.(4), бр. 10. стр. 65-89.
140. Reicher, S., Stott, C., Cronin, P., Adang, O. (2004) An integrated approach to crowd psychology and public order policing, Policing: An International Journal of Police Strategies & Management, Vol (27), No. 4. p. 558-572.
141. Roversi, A., Balestri, C. (2000) Italian Ultras Today: Change or Decline? European Journal on Criminal Policy and Research, Vol. (8), No. 2. p. 183-199.
142. Rowe, M. (2002) Keeping with the enemy . In, Peryman, M. (Ed.) Hooligan wars, causes and effects of football violence. Mainstream, London, p. 54- 61.
143. Russell, G. W. (2004) Sport riots: A social-psychological review, Aggression and Violent Behavior, Vol. (9), No.4. p. 353-378.
144. Russell, E., Ward, J. (2002) Fan violence Social problem or moral panic. Aggression and Violent Behavior, No. 7. p. 453-475.

145. Russell, G. (2004) Sport riots: A social-psihological review, *Aggression and Violent Behavior*, No. 9. p. 353-378.
146. Савковић, М., Ђорђевић, С. (2010) На путу превенције насиља на спортским приредбама: предлог регионалног оквира сарадње, Београдски центар за безбедоносну политику, Београд.
147. Симеуновић-Патић, Б. (2009) Криминалитет малолетника у Републици Србији и савремена друштвена реакција – докторска дисертација, Правни факултет, Универзитета у Крагујевцу.
148. Симић, И., Трешњев, А. (2008) Збирка судских одлука из кривичноправне материје-осма књига, Службени гласник, Београд.
149. Simonović, B., Đurđević, Z., Otašević, B. (2011) Violence at sporting events in the Republic of Serbia – national and international standards prevention and repression, *NBP – Žurnal za kriminalistiku i pravo*, god. (16), br.3. p. 81-99.
150. Симоновић, Б., Ђурђевић, З., Оташевић, Б. (2011) Имплементација међународних стандарда у спречавању насиља на спортским приредбама у Републици Србији, *Правни живот*, год. (60), бр. 9, стр. 687-705.
151. Симоновић, Б. (2011) Истраживање ставова припадника криминалистичке полиције МУП-а Републике Србије о стратешком приступу сузбијања криминала, *Безбедност*, год. (53), бр. 1. стр. 5-23.
152. Симоновић, Б. (2012) Криминалистика, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу и Институт за правне и друштвене науке, Крагујевац.
153. Singer, S. (1981) Homogeneous Victim-Offender Populations, A Review and Some Research Implications, *The Journal of Criminal Law and Criminology*, Vol. (72), No. 2. p.779-788.
154. Скуратов, Ю. И., Лебедев, В.М. (1996) Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации, Москва.
155. Соковић, С., Васиљевић Д. (2007) Нова пенологија-стара пракса са новим именом, *Социјална мисао*, год (14), бр. 1. стр. 127-135.
156. Соковић, С. (2007) Кривичне санкције и редукција криминалитета: очекивања и реални домети, *Ревиија за криминологију и кривично право*, год. (45), бр. 2. стр. 43-54.
157. Соковић, С. (2009) Између затвора и условне осуде-интермедијарне санкције, *Ревиија за криминологију и кривично право*, год. (47), бр. 3. стр. 183-196.
158. Соковић, С. (2011) Савремене глобалне тенденције у контроли криминалитета (карактеристике, перспективе и осврт на домаће прилике, *Crimen*, год. (2), бр. 2. 212-226.

159. Spaaij, R. (2005) The Prevention of Football Hooliganism: A Transnational Perspective. In: J. aquesolo ed. Actas del X Congreso Internacional de Historia del Deporte. Seville, p. 1-10.
160. Spaaij, R. (2008) Men Like Us, Boys Like Them, Violence, Masculinity, and Collective Identity in Football Hooliganism, *Journal of Sport and Social Issues*, Vol. (32), No.4. p. 369-392.
161. Spaaij, R. Anderson, A. (2010) Soccer Fan Violence: A Holistic Approach: A Replay to Braun and Vliegthart, *International Sociology*, Vol. (25), No. 4. p. 693-714.
162. Стајић, Љ., Стевановић, О. (1995) Грађански нереди, Полицијска академија, Београд.
163. Stanley, C. (1972) Vandalism: „Its politics and Nature“, у: Mays, J. B. (ed), *Juvenile Delinquency, The family and the social Group*, Longman, London.
164. Стојановић, З. (2009) Коментар кривичног законика, Службени гласник, Београд.
165. Стојановић, З. (2010) Кривично право-општи део, Правна књига, Београд.
166. Стевановић, О. (2011) Слобода окупљања и полиција, у: Ж. Никач (ур). Полиција у функцији заштите људских права, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, стр. 235-268.
167. Стевановић, О. (2012). Модели организационе структуре полиције за спречавање и сузбијање насиња на спортским приредбама, *Безбедност*, год. (54), бр. 1. стр. 127-146.
168. Stott, C. (2003) Police expectations and the control of English soccer fans at “Euro 2000”. *Policing: An International Journal of Police Strategies and Management*, Vol. (26), No 4. p. 640-655.
169. Stott, C., Reicher, S. (1998a) „Crowd Action as Intergroup Process: Introducing the Police Perspective“, *European Journal of Social Psychology*, vol. (28), No. 26. p. 509-529.
170. Stott, C., Hoggett, J., Pearson, G. (2012) Keeping The Peace: Social Identity, Procedural Justice and the Policing of Football Crowds, *Brit. J. Criminal. Vol. (52)*, No.1. p. 381-399.
171. Scalia, V. (2009) Just a Few Rogues? Football Ultras, Clubs and Politics in Contemporary Italy. *International Review for the Sociology of Sport*, Vol.(44), No.1. p. 41-53.

173. Swaraz, E.C., Hall, S.A., Shibli, S. (2010) *Sport Facility Operations Management: A Global Perspective*. Butterworth-Heinemann, Burligton, MA.
174. Tsoukala, A. (2008) *Safety Policies for Hooliganism in Europe*. – In: Bodson J., Leeke J., Lelandais I., Nolin G., Soria, L., Virgin, M. *International report on crime prevention and community safety: trends and perspectives*, (eds.) Montreal, Quebec, Canada: International Centre for the Prevention of Crime.
175. Tsoukala, A., Macmillan, P. (2009) *Football Hooliganism in Europe Security and Civil Liberties in the Balance*, Paris.
176. Taylor, I. (1982) „Class, Violence and sport. The Case of Soccer Hooliganism in Britian“, in Hart Contelon, R. Gruneau (ed). *Sport Culture and Modern State*, Toronto, Buffalo, London: University of Toronto Press.
177. Теофиловић, Н. (2005) Доминантни видови преступништва младих у Србији, НБП-Журнал за криминалистику и право, год. (10), бр. 3. стр. 115-134.
178. Фатић, Д. (2010) Незаконита обавештајна оператива, Ревија за безбедност, год. (4), бр. 2. стр. 150-166.
179. Felson, M. (2006) *The Ecosystem for Organized Crime*, Helsinki, European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations, Heuni Paper No. 26.
180. Fitzpatrick, K.M., Wright, D. (2006) *Social Capital and Adolescent Violent Behavior, Correlates of Fighting and Weapon Use among Secondary School Students*, *Social Forces*, Vol. (84), No. 3. p. 1435-1453.
181. Franchimont, M., Jacobs, A., Masset, A. (1989) *Manuel de procedure penale*, Collection scientifique de la faculte de droit de l'ULg et. Ed. du Jeune Barreau de Liege, Liege.
182. Frosdick, S., Marsh, P. (2005) *Footbal hooliganism*, Cullompton, Willan.
183. Haidt, J., Seder, J.P., Kesebir, S. (2008) *Hive Psychology, Happiness, and Public Policy*, *The Journal of Legal Studies*, Vol. (37), No. 52. p. 133-156.
184. Herzog, T. (2007) *Social prevention: work with supporter groups*. International Conference on Sport, violence and racism, Rennes (France), 2-5 April.
185. Hirsch, D. E., Kett, J., Trefil, J. (2002) *The new dictionary of cultural literacy*. Houghton Mifflin, Boston.
186. Hoggett, J., Stott, C. (2010) *Crowd psychology, public order police training and the policing of football crowds* *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, Vol. (33), No. 2. p. 218-235.

187. Howard, A. (2000) Social Psychology of Identities. Annual Review of Sociology, Vol. (26), No.1. p. 367 - 393.
188. Cashmore, E. (2005) Making Sense of sports, London: Routledge.
189. Chaker, A. N. (1999) Study on national sports legislation in Europe, Council of Europe Publishing, Strasbourg.
190. Committee of Ministers (2001) Recommendation Rec(2001) 6 of the Committee of Ministers to member states on the prevention of racism, xenophobia and racial intolerance in sport. Strasbourg: Council of Europe.
191. Cornu, G. (2003) (publie sous la direction), Vocabulaire juridique, 4e edition, Quadrige, Presses Universitaires de France, Paris.
192. Cox, R., Vamplev, W., Russell, D. (2002) Encyclopedia of British Football, Routledge. London.
193. Шикман, М. (2011) Облици испољавања насилничког понашања на спортским манифестацијама – криминолошки осврт, у: Д. Вејиновић (ур). Насиље у спорту као сегмент насиља у друштву, Европски дефендологија центар, за научна, политичка, економска, социјална, безбједоносна, социолошка и криминолошка истраживања, Бањалука, стр. 101-115.
194. Шкулић, М. (2005) Законик о кривичном поступку и нова решења у Кривичном законнику, у: С. Бејатовић (ур), Нове тенденције у савременој науци кривичног права и наше кривично законодавство, Удружење за кривично право и криминологију Србије и Црне Горе и INTERMEX Београд, стр. 380-395.
195. Шкулић, М. (2011) Основи криминалистичке истраге, Ревија за криминологију и кривично право, год. (49), бр. 2-3. стр. 71-98.
196. Штакић, Ђ. (1996) Социологија физичке културе, Факултет физичке културе, Београд.
197. Шупут, Д. (2010) Спортско право у Републици Хрватској, у: В. Чолпвић (ур.), Право земаља у региону, Институт за упоредно право, Београд, стр. 316-333.
198. Шупут, Д. (2010а) Правни оквир који уређује борбу против насиља на спортским приредбама у европским државама, Страни правни живот, год. (54), бр. 1. стр. 233-261.
199. Шупут, Д. (2011) Казнено-правна заштита спорта, Правни факултет Универзитета Унион у Београду и Јавно предузеће Службени гласник, Београд.

200. Шупут, Д. (2011а) Извори казненог права у области спорта и усклађеност српског права са међународним стандардима, Страни правни живот, год. (55), бр. 1. стр. 229-259.
201. Шупут, Д. (2011б) Кривично дело насилничког понашања на спортској приредби или јавном скупу, НБП-журнал за криминалистику и право, год. (16), бр. 1. стр. 69-85.
202. Шупут, Д. (2012) Проблеми у примени прописа намењених борби против насиља и недоличног понашања гледалаца на спортским приредбама, НБП-Журнал за криминалистику и право, год. (16). бр. 2. стр. 93-103.
203. Young, K. (1986) „The killing field“: Themess in mass media responses to the Heysel Stadium riot. *International Review for Sociology of Sport*, No. 21. p. 253-255.
204. Wallace, A. (1998) *Modern English Football Hooliganism: A Quantitative Exploration in Criminological Theory*, Dissertation submitted to the Faculty of the Virginia Polytechnic Institute and State University.
205. Williams, J. (1980) *Football Hooliganis, Offences, Arrests and Violence: A Critical Note*, *British Journal of Law and Society*, Vol. (7), No. 1. p. 104-111.
206. Williams, J., Dunning, E., Murphy, P. (1986) *Hooligans Abroad*. Routledge, London.
207. Whyte, F. (1969) *Street Corner Society*, Chicago, London, The University of Chicago Press.

ДОМАЋИ ПРАВНИ ПРОПИСИ

1. Кривични закон „Службени гласник Републике Србије“ бр. 85/05, 72/09, 111/09.
2. Закон о јавном реду и миру „Службени гласник Републике Србије“ бр. 5/92, 53/93, 67/93, 48/94, 101/05.
3. Законом о полицији „Службени гласник Републике Србије“ бр. 101/05, 63/09.
4. Закон о окрпању грађана „Службени гласник Републике Србије“ бр. 101/05.
5. Закон о спорту „Службени гласник Републике Србије“, бр. 24/11.
6. Закон о експлозивним материјама, запаљивим течностима и гасовима „Службени гласник Социјалистичке Републике Србије“ бр. 44/77, 45/85, 18/89 и „Службени гласник Републике Србије“ бр. 53/93, 67/93, 48/94, 101/05.
7. Закон о ратификацији европске конвенције о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама „Службени лист СФРЈ - Међународни уговори“, бр. 9/90.
8. Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама „Службени гласник Републике Србије“ бр. 67/03, 101/05, 90/07, 111/09.
9. Законом о министарствима „Службени гласник Републике Србије“ бр. 16/11.
10. Конвенција о полицијској сарадњи у Југоисточној Европи „Службени гласник Републике Србије“ бр. 70/07.
11. Одлука о образовању Савета за спречавање насиља и недоличног понашања у спорту „Службени гласник Републике Србије“ бр. 49/09.
12. Правилник о програму и начину спровођења обуке за обављање послова редара на спортској приредби „Службени гласник Републике Србије“, бр. 28/11.

СТРАНИ ПРАВНИ ПРОПИСИ

1. Кривични закон Немачке „Савезни службени лист“ BGBl.IS.3322, од 13.12.2008. и његове измене од 23.06.2011. BKBl. IS.1266.
2. Закон о спрјечавању нереда на спортским натјецањима „Народне новине Републике Хрватске“, бр. 117/03.
3. Закон о спрјечавању нереда на спортским натјецањима „Народне новине Херцеговачко-неретванске Жупаније“ бр. 16/05.
4. Закон о спрјечавању нереда на спортским натјецањима „Народне новине Западно-херцеговачке Жупаније“ бр. 14/4.
5. Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама „Службене новине Кантона Сарајево“ бр. 7/07.
6. Закон о спречавању насиља на спортским приредбама „Службени гласник Републике Српске“ бр. 14/04.
7. Закон о спорту „Службени гласник Републике Српске“ бр. 4/02, 66/03, 73/08, и 102/08
8. Закон о јавном окупљању „Службени гласник Републике Српске“, бр. 118/08.
9. Закон о прекршајима „Службени гласник Републике Српске“, бр. 34/06, 1/09, 29/10.
10. Закон о јавном окупљању „Службени гласник Републике Српске“, бр. 118/08.
11. Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама „Службени лист Републике Црне Горе“ бр. 27/07.
12. Закон о спречавању насиља и недличног понашања на спортским приредбама „Службени весник на Република Македонија“ бр. 89/04, 142/08.
13. Закон о спорту Босне и Херцеговине „Службени гласник БиХ“ бр. 42/04.

1. http://www.popcenter.org/problems/spectator_violence/, доступан дана 01. 09. 2011. године.
2. http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyu=2009&mm=09&dd=13&nav_id=381246, доступан дана 21.01. 2012. године.
3. <http://observer.guardian.co.uk/osm/story/0,,1123137,00.html>, доступан дана 04.04.2012. године.
4. <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:165:0001:021:EN:PDF>, доступан дана 17.06.2010. године.
5. <http://www.facebook.com/pages/Familija-Srpskih-Navijača/104676152916820?sk=info>, доступан дана 21. 05. 2012. године
6. <http://observer.guardian.co.uk/osm/story/0,,1123137,00.html>, доступан дана 04.04.2012.
7. http://www.srbija.gov.rs/extfile/sr/165814/pz_o_privatnom_obezbedjenju00580_cyr.zip - , доступан дана 13.01. 2012.
8. http://www.opsi.gov.uk/acts/acts_1991/ukpga_19910019_en.pdf, доступан, дана 01. 09. 2011. године.
9. http://www.opsi.gov.uk/acts/acts_1999/ukpga_19990021_en_1, доступан, дана 01. 09. 2011. године.
10. http://www.opsi.gov.uk/acts/acts2000/ukpga_19910019_en.pdf, доступан, дана 11. 09. 2011. године.
11. http://www.opsi.gov.uk/acts/acts2002/pdf/ukpga_20020012_en.pdf, доступан, дана 11. 09. 2011. године.
12. http://www.opsi.gov.uk/acts/acts1989/pdf/ukpga_19890037_en.pdf, доступан, дана 21.08.2011. године.
13. <http://www.statutelaw.gov.uk/content.aspx?activeTextDocId=2236942>, доступан, дана 27.08. 2011. године.
14. <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20031220221854/http://www.homeoffice.gov.uk/docs/hoc3400.html>, доступан, дана 21.09.2011. године.
15. <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/25/contents>, доступан, дана 28. 09. 2011. године.
16. http://www.coe.int/t/dg4/sport/Commitments/violence/Italy_en.asp#TopOfPage, доступан, дана 25.05.2011. године
17. <http://www.spiegel.de/international/europe/0,1518,475642,00.html>. доступан, дана 01.06. 2011. године.

18. <http://www.cbw.cz/en/hooliganism-now-against-the-law/3491.html>,
доступан, дана 07.11. 2011. године.
19. <http://www.bundesliga.de/de/liga/news/2010/index.php?f=0000175350.php>,
доступан, дана 30.11.2011.
20. www.vlada.hr , доступан, дана 01.06. 2011. године.
21. www.upravapolicije.com , доступан, дана 28.08. 2011. године
22. <http://www.parlament.gov.rs/content/cir/akta/predzakoni.asp>, доступан дана
13. 05. 2011. године.
23. http://www.popcentar.org./problems/spectator_violence/, доступан, дана.
25.12.2012.
24. <http://www.coe.int/t/dg4/sport/Violence/conference>, доступан, дана 10.10.
2012. године
25. <http://www.coe.int/t/dg4/sport/Violence/conference>, доступан, дана 17.04.
2012. године
26. <http://www.coe.int/t/dg4/sport/Violence/conference>, доступан, дана 17.04.
2012. године

П Р И Л О Г

УПИТНИК

Упитник који је пред Вама односи се на веома актуелну тему навијања и навијачких група. Молимо Вас да одговорите искрено и потпуно на сва постављена питања. Испитивање је анонимно, те нисте дужни да уписујете личне податке. Увид у Ваш упитник имаће само особа која врши обраду података, а подаци ће се користити искључиво у истраживачке сврхе.

Захваљујемо на сарадњи!

* * *

А) Молимо Вас да најпре одговорите на неколико општих питања о себи.

1. Колико имате година и где сте рођени?

---

2. Где живите (наведите ближу локацију)?

- а) уже градско подручје
- б) предграђе
- в) село

3. Коју сте школу завршили?

- а) основну
- б) средњу
- в) вишу
- г) факултет
- д) _____ (нешто друго)

4. Да ли сада похађате неку школу? Коју?

- а) основну
- б) средњу
- в) вишу
- г) факултет
- д) _____ (нешто друго)

5. Како похађате (или сте похађали последњу завршену) школу?

- а) редовно
- б) ванредно

6. Да ли сте током школовања (заокружите све одговоре који Вас тачно описују):

- а) били успешан ђак
- б) имали лош успех у школи
- в) били примеран (дисциплинован) ђак
- г) били нередовни на настави
- д) имали сукобе са другим ученицима

- ђ) имали сукобе са професорима
е) _____ (нешто друго)

7. Да ли се бавите спортом и којим?

---

8. Да ли сте верник? Ако јесте, да ли сте:

- а) православац
б) католик
в) муслиман
г) нисам верник
д) _____ (нешто друго)

9. Да ли сте запослени?

- а) стално
б) повремено
в) незапослен
г) _____ (нешто друго)

10. Оцените ваш животни стандард

- а) низак
б) добар (осредњи)
в) одличан (висок)

Коментар _____

---

11. Где живите?

- а) свом стану или кући
б) код родитеља
в) као подстанар
г) _____ (нешто друго)

12. Да ли ваши родитељи живе:

- а) у брачној заједници
б) разведени су
в) немам једног од родитеља (умро је)
г) _____ (нешто друго)

13. Какав је Ваш брачни статус?

- а) неожењен/ неудата
б) ожењен/ удата
в) разведен/а

14. Да ли користите?

- а) дроге
- б) алкохол
- в) и једно и друго
- г) ништа од наведеног

Б) Следећа група питања тиче се Вашег односа према клубу за који навијате, односно према навијачкој групи чији сте члан (уколико сте члан навијачке групе).

15. Када сте почели да навијате за Ваш клуб? Колико сте година живота тада имали?

---

16. Када сте први пут отишли на утакмицу Вашег клуба? Колико сте година живота тада имали?

---

17. Под чијим утицајем сте изабрали клуб за који навијате?

- а) под утицајем родитеља
- б) под утицајем старијег брата
- в) под утицајем вршњака
- г) без туђег утицаја
- д) _____ (нешто друго)

18. Да ли су Ваши родитељи навијачи?

- а) да
- б) не

19. Да ли сте Ви само навијач – симпатизер клуба или сте и члан навијачке групе?

- а) навијач – симпатизер
- б) навијач, ангажован у навијачкој групи

20. Колико сте дуго навијате за ваш клуб/ колико дуго сте члан навијачке групе?

- а) навијам _____ година
- б) члан сам навијачке групе _____ година

21. Какав је Ваш статус у навијачкој групи?

- а) један сам од вођа навијача
- б) члан сам језгра навијачке групе
- в) члан - симпатизер

22. Колико често идете на утакмице када Ваш клуб игра на домаћем терену?

- а) петнаестодневно
- б) месечно
- в) једном у два месеца
- г) _____ (нешто друго)

23. Колико често идете на гостујуће утакмице Вашег клуба?
а) петнаестодневно
б) месечно
в) једном у два месеца
г) _____ (нешто друго)
24. Да ли се и ван утакмица дружите са осталим члановима Ваше навијачке групе?
а) да, са свима
б) да, са некима
в) не
25. Да ли се дружите са навијачима других навијачких група?
а) да, _____ (наведите из којих група)
б) не
26. Покушајте кратко да објасните шта за Вас значи бити навијач?
_____
_____
_____
27. Да ли сте учествовали у нередима навијача?
а) нисам никада
б) јесам пар пута
в) учествујем увек
28. Да ли сте као навијач учествовали на:
а) митинзима политичких партија
б) штрајковима радника
в) патриотским скуповима
г) скуповима против „Параде поноса“
д) нисам учествовао на скуповима који нису у вези са фудбалом
ђ) _____ (нешто друго)
29. Како оцењујете поступање полиције приликом интервенција у току нереди навијача и навијачких група?
а) суздржано
б) адекватно конкретној ситуацији
в) некоректно и уз употребу прекомерне силе
г) _____ (нешто друго)

30. Да ли полиција зна кога треба да приведе, задржи или према коме треба да примени силу при деловању у случају ексцеса на утакмицама.

- а) да
- б) углавном да
- в) како-кад
- г) углавном не
- д) не

31. Да ли, по Вашем мишљењу, политичке странке или одређене политичке структуре имају утицај на (заокружите све понуђене одговоре које сматрате тачним):

- а) вође навијачких група
- б) језгро навијачке групе
- г) обичне чланове и симпатизере
- д) немају утицај ни на кога

Уколико је Ваш претходни одговор био позитиван, молимо Вас да објасните у чему се састоји тај утицај.

---

32. Наведите које би мере надлежни органи требало да предузму у циљу побољшања безбедности на стадионима.

---

33. Уколико желите да истакнете још нешто што сматрате важним за ову тему а није обухваћено питањима која смо Вам поставили, молимо Вас да то овде напишете.

SUMMARY

Violence at Sports Events

The Criminal Law, Criminologic and Criminal Aspect

-Doctoral Dissertation-

With the aim to prevent violence at sports events both at the international and at the national level, in the period of the last twenty years a number of regulations have been adopted governing the fight against violence and misbehaviour of spectators at sports events. In order to get a real picture of the complexity of the legal framework that governs this area, it is sufficient enough to mention the European Convention on Spectator Violence and Misbehaviour at Sports Events, and in particular at football matches, as well as a number of recommendations of the Council of Europe (CoE) that relate to this field. The Republic of Serbia has ratified the said Convention and therefore is obliged to implement the provisions of the Convention into its legal system. On the basis of the ratified Convention, the Law on the Prevention of Violence and Misbehaviour at Sports Events was adopted in 2003, which has been repeatedly amended and supplemented due to inefficiencies in its application (2005, 2007, and the last time in December, 2009).

In Serbia, the adoption of a special law intended for fight against violence and misbehavior at sports events, as well as prescribing strict criminal sanctions for perpetrators of certain crimes provided by such law, has not given the expected results in terms of reducing the scope of the manifestation of acts of violence at sporting events. According to the data of the Ministry of Interior of the Republic of Serbia, in the period of the past 15 years (from January 1, 1997 until January 1, 2012), there were 1820 people injured or killed at sports events. Of this number, 12 people died, 9 of which died after the adoption of the Law on the Prevention of Violence and Misbehaviour at Sports Events. During the same period, 1433 people were seriously injured, 490 of which were police officers.

In order to make the fight against violence and misbehaviour at sports events more efficient, it is necessary to remove certain deficiencies in the Law on the Prevention of Violence and Misbehaviour at Sports Events, shorten the duration of the court proceedings, and develop high-quality prevention programs aiming to increase the efficiency of the fight against misbehavior at sports. In parallel with these measures, professional specialization of police staff is necessary, as well as of prosecutors and employees of the courts, as they are the main bearers of the functions of detection, prosecution and adjudication of crimes and offenses in the Republic of Serbia.

According to the Ministry of Interior, in all major cities in Serbia there were around 40 organized fan groups and sub-groups, with about 3,000 members, who mostly belong to the category C – violent, or B - potentially violent.

The results of the research we conducted clearly showed that extreme fan groups are not homogeneous structures. Of the total number of respondents, their greatest number of 40.67% identified themselves as members sympathizers, some smaller percentage of 38.06% as members of the innermost core fan group, 7.09% of fans declared themselves as one of the leaders of the fans, and finally there were 14.18 % of them who did not give information about their status and most likely they were not involved in any fan group, regardless of being ardent supporters. In this hierarchy, it was shown that the behavior and habits of fan leaders and members of

the innermost core fan groups differ significantly from the behavior and habits of members sympathizers and those respondents who did not identify themselves on their status in the fan group, and that, when we talk about heterogeneity of the fan population, we can speak of grouping leaders and core members on the one hand, and members sympathizers on the other.

The results of our study have shown that the use of drugs and/or alcohol represents a characteristic of extreme fans in our country. As many as 93.9% of fans who used drugs and alcohol are either fan leaders, or members of the core fan group, and only 6.1% is a member sympathizer. Also, in the fan riots mostly participate those who use drugs - 66.7%, and those who use drugs and alcohol - 60.6%, while of the total number of respondents who do not use drugs and alcohol - 67.8% of them have never participated in the riots of fans.

In addition to the above mentioned, other characteristics of fan subculture in our region are low levels of education and unemployment, namely 73.14% of respondents have completed primary or secondary education, 43.28% of them are unemployed, while 19.03% of them has part-time jobs. The average age of our respondents is 23.38 years of age, while the average age of fan leaders is 28.96 years, and 36.65% of them are older than 30. The respondents – fans started rooting for their team at 10-12 years of age, and fan group members at 4-10 years of age.

The results of research of this kind may be of importance in the design and implementation of violence prevention programs in relation to football. Society as a whole should be more interested in the population of young people who attend football matches, and take appropriate measures concerning their protection. Mass gatherings of fans represents too serious a phenomenon to be left in the hands of crime-prone individuals who manipulate young people influencing the development of their personality and directing them towards crime.

I. Аутор

Име и презиме: Божидар Оташевић

Датум и место рођења: 16.05.1976. Беране

Садашње запослење: МУП Републике Србије

II. Докторска дисертација

Наслов: Насиље на спортским приредбама кривично-правни, криминолошки и криминалистички аспекти

Број страница: 426

Број слика: 31

Број библиографских података: 258

Установа и место где је рад израђен: Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац

Научна област (УДК): Кривично-правна научна област

Ментор: проф. др Снежана Соковић, редовни професор Правног факултета у Крагујевцу, ужа научна област: Кривично-правна, предмет: Криминологија.

III. Оцена и одбрана

Датум пријаве теме: 28.10.2010.године

Број одлуке и датум прихватања докторске дисертације: 183/3, 09.02.2011.године

Комисија за оцену подобности теме и кандидата:

1. проф. др Слободанка Константиновић-Вилић, редовни професор Правног факултета у Нишу, ужа научна област: Кривично-правна, предмет: Криминологија.
2. проф. др. Снежана Соковић, редовни професор правног факултета у Крагујевцу, ужа научна област: Кривично-правна, предмет: Криминологија.
3. проф. др Бранислав Симоновић, редовни професор Правног факултета у Крагујевцу, ужа научна област: Кривично-правна, предмет: Криминалистика.

Комисија за оцену докторске дисертације:

1. проф. др Снежана Соковић, редовни професор Правног факултета у Крагујевцу, ужа научна област: Кривично-правна, предмет: Криминологија.
2. проф. др Бранислав Симоновић, редовни професор Правног факултета у Крагујевцу, ужа научна област: Кривично-правна, предмет: Криминалистика.
3. проф. др Милан Шкулић, редовни професор Правног факултета у Београду, ужа научна област: Кривично-правна, предмет: Кривично-процесно право.

Комисија за одбрану докторске дисертације:

1. проф. др Снежана Соковић, редовни професор Правног факултета у Крагујевцу, ужа научна област: Кривично-правна, предмет: Криминологија.
2. проф. др Бранислав Симоновић, редовни професор Правног факултета у Крагујевцу, ужа научна област: Кривично-правна, предмет: Криминалистика.
3. проф. др Милан Шкулић, редовни професор Правног факултета у Београду, ужа научна област: Кривично-правна, предмет: Кривично-процесно право.

Датум одбране дисертације: 12.07.2014. године